

9 771302 353507

T.C. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Genel Merkezi Cumhuriyet Caddesi Çeylan Apt. No: 27/6 Taksim 80090 İstanbul-Türkiye
Tel: +90 (212) 250 50 34 - 252 61 30 Faks: +90 (212) 255 17 73 e-posta: bilgi@ifmc.org.tr

www.ifmc.org.tr

IFMC

İktisat dergisi

aylık dergi

sayı: 457-458 10 YTL. (10.000.000 TL.)

Yeniden Şekillendirilen dünya ve türkiye

vahap adıyaman - sudi apak - kaya ardıç - osman saffet arolat - toktamış ateş
mehmet ali bayar - taner berksoy - dücane cündioğlu - mithat zeki dinçer
sencer divitçioğlu - yavuz ege - john bellamy foster - bernard guerrien
ahmet insel - ersin kalaycioğlu - gülten kazgan - fuat keyman - hasan kirmanoğlu
esfender korkmaz - metin kutal - kuvvet lordoğlu - erol manisalı - sümer oral
oğuz oyan - remzi sanver - sungur savran - atalay şahinoğlu - gülay günlük
şenesen - ertuğrul ahmet tonak - ufuk uras - işaya üşür - sabahattin zaim

29. iktisatçılar haftası'na katkılarından dolayı

MENGERLER TİCARET TÜRK A.Ş

KUYEYT TÜRK

SELÇUK ECZA DEPOSU

YORUM
PUBLICIS EUROPE ADVERTISING

'a teşekkür ederiz.

I.Ö. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin hakemli yayın organıdır. * İktisat Dergisi, aylık olarak yayınlanır.

Kurucuları:
Nihat Batur, Oktay Emed, Reşat Umur

Sahibi:
I.Ö. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti adına

Yönetim Kurulu Başkanı:
Vahap Adıyaman

Genel Yayın Yönetmeni:
Serhat Aligil

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
Hikmet Akçiçek

Yayın Kurulu:
Hikmet Akçiçek, İlker Aktükün, Serhat Aligil, Fuat Ercan, Gökhan Karabulut, Oğuz Oyan, Yasemin Öztürk, Metin Sarfati, Sermin Sarıca Marangoz, Emine Tahsin, Kurtar Tanyılmaz, Mehmet Türkay, İşıya Uşur

Editörler Kurulu:
Öztin Akgüç, Erdoğan Alkın, Mehmet Altan, Kaya Ardic, Cengiz Arın, Taner Berksoy, Ercan Eren, Nihat Falay, Tamer İsgüden, Kuvvet Lordoğlu, Tükel Minibaş, İzzettin Önder, Murat Özyüksel, Nail Satılğan, Ümit Şenese, Gül Günver Turan

Yayın Kurulu Sekreteri:
Hülya Doğan

Kapak Tasarım:
Yorum Ajans

Yönetim Yeri:
Cumhuriyet Cad. Ceylan Apt. No: 27/6
80090 Taksim / İSTANBUL
Tel.: 0.212 250 50 34 - 235 61 55
Fax: 0.212 255 17 73
E-posta: dergi@ifmc.org.tr
bilgi@ifmc.org.tr
Web: www.ifmc.org.tr

Ofset Hazırlık, Baskı ve Cilt:
Kurtis Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Tel.: 0.212 613 68 94 pbx
Fax: 0.212 613 68 96
E-posta: kurtis@kurtismatbaa.com
Web: www.kurtismatbaa.com

Abone Koşulları:
Yıllık: 30 YTL (30 milyon TL.)
Üye, Öğrenci, Arş. Gör. ve Öğretim Üyesi:
(Yıllık) 24 YTL (24 milyon TL.)
Yurtdışı: 60\$

Abone Hesap No:
Garanti Bankası Harbiye Şubesi: 6299680
Akbank Taksim Şubesi: 41007
İş Bankası Taksim Şubesi: 709365
Dergide yayınlanan yazılar Cemiyeti bağlamaz;
görüşler yazarlara aittir.
Davet edilmiş olanların dışındaki yazılar
hakem denetiminden geçer.

Yayının Türü: Yerel Süreli Yayındır.
* Hakemli dergi kuralları 2. sayfadadır.

Son Baskı Tarihi: 5 Temmuz 2005

içindekiler

4 avrupa birliği bütünleşmesi ile nereye?

açılış konuşmaları: Vahap Adıyaman (IFMC Genel Başkanı)

Prof. Dr. Esfender Korkmaz

(İktisatlar Vakfı Mütevelli Heyeti Başkanı)

Prof. Dr. Mithat Zeki Dincer (I.Ö. İktisat Fakültesi Dekanı)

oturma başkanı : Prof. Dr. Taner Berksoy

panelistler : Prof. Dr. Erol Manisalı

Prof. Dr. Ersin Kalaycıoğlu

Dr. Sungur Savran

25 yeni dönemde türkiye'nin öncü sektörleri

oturma başkanı : Atalay Şahinoğlu

panelistler : Osman Saffet Arolat

Yavuz Ege

Prof. Dr. Gülay Günlük Şenese

40 iktisat ve eğitimde yeni tartışmalar

oturma başkanı : Prof. Dr. Kuvvet Lordoğlu

panelistler : Doç. Dr. Kaya Ardic

Prof. Dr. Bernard Guerrien

Doç. Dr. Remzi Sarver

Prof. Dr. İşıya Uşur

61 medeniyetler çatışması mı? paylaşım mücadelesi mi?

oturma başkanı : Prof. Dr. Sudi Apak

panelistler : Prof. Dr. Toktamış Ateş

Dücan Cündioğlu

Prof. Dr. Ahmet Insel

Prof. Dr. Fuat Keyman

88 dünyada yeni oluşumlar karşısında sol ve sağ (akademisyen yaklaşımı)

oturma başkanı : Prof. Dr. Gülsen Kazgan

panelistler : John Bellamy Foster

Prof. Dr. Eser Karakaş

Prof. Dr. Hasan Kırmancıoğlu

Prof. Dr. Ertuğrul Ahmet Tonak

110 dünyada yeni oluşumlar karşısında sol ve sağ (politikacı yaklaşımı)

oturma başkanı : Sümer Oral

panelistler : Mehmet Ali Bayar

Mehmet Dölger

Prof. Dr. Oğuz Oyan

Yard. Doç. Dr. Utuk Uras

İktisat

dergisi

AYLIK DERGİ

Sayı: 457-458 Ocak - Şubat 2005

Fiyatı: 10 YTL (10.000.000.-TL.)

ISSN 1302 3535

HAKEMLİ DERGİ KURALLARI

Yayın Kuralları:

- İktisat Dergisi her ay yayınlanan hakemli bir dergidir.
- Dergide yayınlanan makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz.
- Dergi'de yayınlanmak üzere gönderilen her tür yazı, yayın kurulu tarafından bir ön incelemeye tabi tutulduktan sonra, uygun görüldüğü takdirde hakem tespiti yapılacak ve ilgili hakemlere gönderilecektir.
- Makale konuları başta iktisat olmak üzere sosyal bilimler alanlarıyla sınırlıdır.

Teknik Özellikler:

- Makale Microsoft Word programıyla yazılmalıdır. Bir disket ve dört adet A4 boyutunda çıktıyla teslim edilmelidir.
- Makaleyle birlikte yazarın (yazarların) adını, ünvanını, çalıştığı kurumu, açık adresini, kolay ulaşılabilecek iş ve cep telefonlarını, e-mail adreslerini belirten bir kapak yazısı yollanmalıdır.
- Makale sonlarında yazar soyadlarına göre sıralanmış bir kaynakça yer almalıdır.

editörden

İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti (İFMC) tarafından 1974 yılından buyana düzenlenen İktisatçılar Haftası'nın 29'uncusu 16-18 Aralık 2004'te yapıldı.

"Yeniden Şekillendirilen Dünya ve Türkiye" üst başlığını taşıyan 29. İktisatçılar Haftası, hem üst başlığıyla hem bu başlık altında yer alan konularıyla Türkiye ve dünya gündemindeki olayların, kararların, gelişmelerin masaya yatırılmasını sağladı. Özellikle 17 Aralık Avrupa Birliği Zirvesi'yle eş zamanlı yapılan Hafta, Türkiye'nin AB, AB'nin Türkiye ile ilgili beklentilerinin, isteklerinin tartışılmasına olanak yarattı.

Haftamızın bir başka önemli tartışma konusu da, rekabetin arttığı hatta gaddarlaştığı bir ekonomik düzen içinde Türkiye'nin rolüyle ilgiliydi. Son dönemde gerek IMF gerek Dünya Bankası'na angaje olarak yenden şekillendirilen Türkiye ekonomisinin dünyadaki bugünkü pozisyonu ve gelecekteki açılımları özellikle "Yeni Dönemde Türkiye'nin Öncü Sektörleri" başlığında ele alındı.

Son yıllarda, Türkiye'de de 'sağ' ve 'sol' ayrımının özüne ilişkin tartışmalar yaygın olarak yapılıyor. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra hızlanan bu süreç, 29. İktisatçılar Haftası'nda da "Dünyada Yeni Oluşumlar Karşısında Sağ ve Sol" başlığıyla bir kez daha ele alındı.

Uzun zamandır olduğu gibi 29. İktisatçılar Haftası'nın da her bir günü Fakültemize büyük hizmetler vermiş, iktisat dünyasına önemli katkılar sağlamış, düşünce dünyamızı zenginleştirmiş bilim insanlarına; Prof. Dr. Metin Kutal, Prof. Dr. Sencer Divitçioğlu ve Prof. Dr. Sabahattin Zaim'e armağan edildi. Kendilerine bir kez daha şükranlarımızı sunuyoruz.

1974 yılında başlayan ve sadece 12 Eylül 1980 nedeniyle bir kez yapılamayan İktisatçılar Haftasının bu yıl 30'uncusu düzenlenecek. İktisatçıların ve düşün dünyamızın zenginleşmesi için çaba harcayanların maddi-manevi desteğiyle uzun soluklu bir etkinlik haline gelen İktisatçılar Haftasının, bu yıl daha da coşkulu bir entelektüel ziyafet sofrası olması için bütün çalışmalar sürüyor.

Bu vesileyle, İktisatçılar Haftasına bugüne kadar destek veren herkese bir kez daha teşekkür ederken, bu desteğin artarak sürmesini diliyoruz.

Bilindiği gibi İktisat Dergisi, genelde her bir sayısını belli dosya konularına ayırıyor. Gerçi, zaman zaman bize gelen ve dosya konusundan farklı yazılara da yer veriyoruz ama bu sınırlı oluyor. Bu nedenle, İktisat Dergisi'ne yazı göndermek için bundan sonra ele alacağımız belli başlı dosya konularını kısa açıklamalarla 24. sayfada bulabilirsiniz. Bu sayıların en erken eylül ayından itibaren yayınlanmasını öngörüyoruz. Konularla ilgili şekillendirmeler daha da netleşince bunları İktisat Dergisi'nin internet sitesinde yayınlayacağız.

Dostlukla,

İktisat Dergisi Yayın Kurulu

prof. dr. metin kotal

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden 1951 yılında mezun olan Prof. Dr. Metin Kotal, 1955-1959 yılları arasında Fransa'da (Grenoble Üniversitesi) doktorasını yapmış ve aynı üniversitede Sosyal Araştırmalar Enstitüsünü bitirmiştir.

1961 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Kürsüsüne iş hukuku asistanı olarak giren Kotal, 1964 yılında "Asgari Ücret" tezi ile doçent ve 1971 yılında aynı üniversitede profesörlüğe yükseltilmiştir.

Metin Kotal

İzzettin Önder

1962 yılında toplanan III. Çalışma Meclisi'nden itibaren Türk iş mevzuatının oluşmasına fiilen katkıda bulunan Kotal, son olarak 4857 sayılı İş Kanunu'nun hazırlayan Bilim Komisyonu'na başkanlık yapmıştır. Şu sırada Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na sunulmuş bulunan 2821 ve 2822 sayılı yasalarda değişiklikler öngören taslakların hazırlanmasında da Bilim Komisyonu'na başkanlık yapmıştır.

Ülkemizi uluslararası toplantılarda birçok kez temsil eden Kotal, 1989-2003 yılları arasında II.O Türk delegasyonunda danışman olarak görev yapmıştır.

Sosyal politika, iş hukuku ve endüstri ilişkileri alanında çok sayıda kitap, tebliğ ve makaleleri olan Kotal, İstanbul Üniversitesi'nden emekli olduktan sonra Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde ders vermiştir. Halen Kadir Has Üniversitesi'nde görevine devam etmektedir. Prof. Dr. Metin Kotal evli ve bir çocukludur.

29. İktisatçılar haftası

yeniden şekillendirilen dünya ve türkiye

16 - 17 - 18 aralık 2004

avrupa birliği bütünleşmesi ile nereye?

Prof. Dr. Metin Kutsal'a armağan

1. gün

16 aralık 2004, sabah

- açılış konuşmaları :** Vahap Adıyaman (İFMC Genel Başkanı)
 Prof. Dr. Esfender Korkmaz (İktisatlılar Vakfı Mütevelli Heyeti Başk.)
 Prof. Dr. Mithat Zeki Dinçer (İ.Ü. İktisat Fakültesi Dekanı)
- oturum başkanı :** Prof. Dr. Taner Berksoy
- panelistler :** Prof. Dr. Erol Manisalı
 Prof. Dr. Ersin Kalaycıoğlu
 Dr. Sungur Savran

Ersin Kalaycıoğlu - Taner Berksoy - Erol Manisalı - Sungur Savran

• **Burhan Taştan** (İFMC Genel Sekreteri)- Sevgili İktisatlılar, değerli konuklarımız; İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin (İFMC) 1974'ten buyana sürdürdüğü İktisatçılar Haftası'nın 29'uncusuna hoş geldiniz.

İktisatçılar Haftasının bu yılki ana başlığı "Yeniden Şekillendirilen Dünya ve Türkiye"dir. Haftamız süresince altı oturumda 24 akademisyen, işadama ve politikacı sunumlarını yapacaklardır. Hafta boyunca yapılan tüm konuşmalar, hafta sonrası İktisat Dergisi Özel Sayısında yayınlanacak ve tüm İktisatlıların hizmetine sunulacaktır.

Haftamızın diğer bir geleneği, 23. İktisatçılar Haftasında başlattığımız İktisatçılar Haftasının her bir gününün Fakültemiz hocalarımıza armağan edilmesidir. 29. İktisatçılar Haftasının birinci günü Sayın Prof. Dr. Metin Kutsal, ikinci günü Sayın Prof. Dr. Sencer Divitçioğlu, üçüncü günü ise Prof. Dr. Sabahattin Zaim'e armağan edilmiştir.

Şimdi sizlere 29. İktisatçılar Haftası'nın açılış konuşmasını yapmak üzere Cemiyet Genel Başkanımız Vahap Adıyaman'ı davet ediyorum.

• **Vahap Adıyaman** - Değerli konuklar, sevgili İktisatlılar; hoş geldiniz.

İki gün önce 14 Aralık, Fakültemizin kuruluşunun 68'inci yılıydı. İktisat Fakültesi Mezunlar ve Mensupları Vakfı, İktisat Fakültesi ve İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti olarak, müşterek bir baloda, okulumuzun 68'inci kuruluş yıldönümünü kutladık.

68 yıl önce kurulan okulumuzun ilk mezunları, hemen 1943'te İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyetini kurdular. 61 yıldır yaşamını sürdüren Cemiyetimizin, Türkiye'de 6 ilimizde şubesi var. Okulumuzun mezunu yaklaşık 28 bin, Cemiyetimizin üye sayısı 7 bin civarında.

Bizim gibi ülkelerde, ortak paydası İktisatlılık olan bir gönüllü kuruluşun uzun süreli yaşaması çok kolay değil. Ama İFMC hem bunu başardı hem 61 yıla önemli çalışmalar sığdırdı. Örneğin 40 yıldır İktisat Dergisi çıkarıyor, 1974'ten buyana, 1980 hariç İktisatçılar Haftasını düzenliyor. Doğa Sporları Kulübümüz var, 12 yıldır her hafta sonu doğa yürüyüşleri yapıyor. 11 yıldır Karınca Şenliğimiz var. Dama Taşları'da 5'inci yılında.

Bu arada, kendi başına, kendine özgü tek etkinliklerimiz de oluyor. Bunlardan biri, başında hocamız Prof. Dr. Gülten Kazgan'ın olduğu, "1923'ten Günümüze Türkiye İktisadı" diye bir belgeseldir. TRT'yle anlaştık, bu belgesel dört bölüm halinde olacak. Tabii, burada amaç elbetteki, 1923'ten Türkiye iktisadını incelemek ama hem okulumuzu hem camiamızı ön plana çıkarmanın da bir çalışması olacak.

Uzun uzun Cemiyetimizin etkinliğini anlatarak, burada zaman almayı düşünmüyorum, zaten yaptıklarıyla ayakta duruyor. Bu arada tabii, yine bütün bu etkinliklerimizi yapmak üzere artık ne Galipdede, ne Taksim, ne de Nişantaşı'ndaki yerimize sığmıyoruz, sığmıyoruz. Bu nedenle Kandilli'de, etkinliklerimizi daha iyi yapmak üzere, 5 dönümlük bir bahçe içinde yer alan 600 metre kapalı olan tarihi bir evi Hazine'den uzun dönemli kiraladık. Onarıma başladık.

Her etkinlik kendi içinde mutlaka önemli ama camiamızın en önemli etkinliği elbetteki, özellikle de kamuoyuna dönük olan İktisatçılar Haftasıdır. Ana başlığı, "Yeniden Şekillendirilen Dünya ve Türkiye."

Bildiğiniz gibi yarın 17 Aralık ve AB zirvesi var. Bu Zirve ile İktisatçılar Haftasının çakışması bizim açımızdan tesadüf. Çünkü program hazırlanırken, henüz AB zirvesinin tarihi kesinleşmemişti. Yine bildiğiniz gibi bu zirve Türkiye açısından da çok önemli.

Elinizde programda da gördüğünüz gibi, bu yıl ki Haftamızın konularından biri, "avrupa

birliği bütünleşmesi ile nereye?" Yine bir başka başlık altında, Türkiye'nin ekonomik yapısının, bu yeni dönemde, yeni şekillendirilen yapıda nasıl gelişeceği olacak. Yine son dönemlerde çok sıkça konuşulan, "medeniyetler çatışması mı?" sorusunu "medeniyetler çatışması mı, paylaşım mücadelesi mi?" olarak tartışacağız.

Bir başka konu başlığımız da, "Dünyada Yeni Oluşumlar Karşısında Sağ ve Sol." Özellikle ülkemizde çok tartışıyoruz, ama dünyada da sağ ile sol çok ciddi boyutlarıyla tartışılıyor. İktisatçılar Haftamızı planlarken artık bir gelecek oluştu: Konularında uzman hocalarımızın, iş çevremizden değerli arkadaşlarımızın, basından değerli arkadaşlarımızın katılımıyla entelektüel ziyafeti yaşıyoruz haftamızda. Bu haftamız da bu doğrultuda devam edecek diye düşünüyorum.

Haftamızın 17 Aralık'a denk gelmesini, bir yandan çok önemli, çok pozitif olarak değerlendirmek mümkün ama şöyle de bir sorumuz oldu: İktisatçılar Haftasına katılımı ilgili yaptığımız programda gördüğünüz isimlerde birkaç eksiklik oldu. Bunlardan biri, Sayın Mehmet Dülger, TBMM Dışişleri Komisyonu Başkanıydı. Sayın Başbakanla birlikte Brüksel'e gidip, birlikte dönecekleri için maalesef katılamayacaklarını ilettiler. Bir başka katılamayacak olan, Oğuz Satıcı, TİM Başkanıydı. Zannedersem, o da Brüksel programından dolayı katılamayacak. Bir başka katılamayacak olan, bugünkü sabah oturumumuzda da olan Prof. Dr. Murat Belge. O da zannedersem, Fransa'da bir başka programı olmuş, ondan dolayı katılamayacağını bildirdiler, özürlerini ilettiler. Ben de bu özürleri ileterek, özürleri hoşgörülle karşılayacağımızı kabul ederek,

Vahap Adıyaman

Kendi başına, kendine özgü tek etkinliklerimiz de oluyor. Bunlardan biri, başında hocamız Prof. Dr. Gülten Kazgan'ın olduğu, "1923'ten Günümüze Türkiye İktisadı" belgeseldir

hepinize tekrar hoş geldiniz diyorum, başarılı bir İktisatçılar Haftası diliyorum.

• **Esfender Korkmaz** - Efendim, çok teşekkür ediyor, hepinize saygılar, sevgiler sunuyorum.

Otururken arkadaşlara "ben fazla konuşmam, yarım saat konuşurum" dedim.

Değerli arkadaşlar; gerçekten bu üç gün, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin düzenlediği bu üç gün, Türkiye açısından olduğu kadar, Fakültemiz açısından da çok önemlidir.

Burada iki hususu belirtmek istiyorum: Birincisi, bu haftayı başlatan rahmetli Yüksel Ülken'i huzurlarınızda saygıyla anmak istiyorum.

İkincisi de, Mezunlar Cemiyetinin zor şartlara rağmen bu işi 29 senedir götürmesi, gerçekten bizler için çok övünç vesilesidir. Arkadaşlarımızı candan, yürekten kutluyorum, tebrik ediyorum.

Değerli arkadaşlar; Avrupa Birliği meselesinde Türkiye, masaya oturacak, kimsenin bundan endişesi olmasın. Masaya oturacak, ama asıl mesele, masaya oturduktan sonra başlayacak. Ben bugün bütün gazetelerdeki manşetleri, bu heyecanı elbette hoş görüyorum, hoş görmemiz lazım, ama aynı zamanda da bu bizi düşündürmesi lazım. Biz her zaman meseleleri heyecana boğduğumuzda birtakım sorunlarımız ortaya çıkmıştır. Avrupa Birliği meselesini de heyecana boğarsak, bazı imajlar oluşur. Bir defa, 'Türkiye Avrupa Birliğine layık değil mi ki, bu kadar işi heyecana boğuyor' diye bir imaj oluşabilir.

İkincisi; Avrupa Birliği meselesini siyasi rant haline getirmek, siyasi olarak bu müzakereleri kullanmak bize bir maliyet getirir. Ve nihayet bu konuya heyecanla yaklaşmamız, madalyonun tersini görmemizi engeller. Asıl mesele, madalyonun tersidir, yani biz şimdiye kadar yasaları çıkardık, bazı adımlar attık, ama müzakere masasına oturduktan sonra, mesele bugünkü kadar kolay olmayacak, çünkü sadece mesele yasa çıkarmak değil, yapısal sorunları da çözmek.

Türkiye bugün bu yapısal sorunları çözmekte henüz bir adım atmış değil. 2001 yılından beri uygulanan kısa vadeli politikalar, IMF'nin yeni stand-by düzenlemesi mutabakatıyla 3 sene daha devam edecek. Bir ülke yangını söndürme programını 3 sene devam ettirdi, bir 3 sene daha devam ettirirse, bunun birtakım sosyal sıkıntıları ortaya çıkacak. Nedir bunlar? Faiz dışı bütçe fazlası, Türkiye'de

*Esfender
Korkmaz*

yatırımların, kamu yatırımlarının, altyapı yatırımlarının yapılmasını engelliyor. Altyapı yatırımı yapmayınca, tarıma destek vermeyince, eğitim, sağlık yapmayınca, elbetteki bir ülke, bir ekonomi, bir toplum potansiyel üretimini kaybedecek, dolayısıyla potansiyel üretimde düşme olacak.

Uygulanan örtülü kur çapası politikası birtakım **yan etkiler ortaya çıkarıyor**. Elbetteki enflasyonu frenlemede yahut yatırım mali **ih halinde yararı oldu**, ama aynı zamanda da Türkiye'nin **şimdiye kadar karşılaşmadığı cari açıklar ortaya çıktı**. Bu cari açıklar Katılım Ortaklığı Belgesi'nde de devam edeceğe benziyor, çünkü 3 sene içerisinde 11 milyar dolar civarında her sene bir cari açık ortaya çıkacak. Bu kadar cari açığın sürdürülmesi mümkün değil.

Öte yandan, kurların düşük seyretmesi, Türkiye'nin iç borçlarını bugün için çevirmede çok yardımcı oluyor; ama gerçek düzeyine çıktığı zaman, gerçek seviyesine çıktığı zaman, iç borçları çevirmekte sorun ortaya çıkacak. Yine, cari açık olduğu sürece Türkiye'nin dış borcu artacak. Cari açığın uzun vadeli yatırım sermayesiyle kapatılması mümkün değil. Neden değil? Çünkü, bugüne kadar gördük ki, Türkiye'ye uzun vadeli yabancı sermaye, yatırım sermayesi gelmiyor, şimdiden sonra da gelmeyecek. Bu katılım ortaklığı, ekonomik programında her sene 3,5 milyar dolar bir yabancı sermaye, yatırım sermayesi geleceği öngörülmüş; ama bana göre gelmez. Neden gelmez? Çünkü, yabancı sermaye, istikrara, uygulanan politikalara bakıyor. Kısa vadeli politikalar olduğu sürece, bu örtülü kur çapası uygulandığı sürece ve bunun risk olarak devam ettiği süre-

Cari açığın
uzun
vadeli
yatırım
sermayesiyle
kapatılması
mümkün
değil.
Çünkü,
bugüne
kadar
gördük ki,
Türkiye'ye
uzun
vadeli
yabancı
sermaye,
yatırım
sermayesi
gelmiyor

ce, cari açıklar devam ettiği sürece, yabancı sermayenin gelmesi de mümkün değil. Kaldı ki, son IMF'le stand-by mutabakatı buna tuz biber ekti, çünkü IMF'le işin devam ettirilmesi, yangının bitmediği anlamına gelir. Kısa vadeli politikaların devam ettirilmesi, Türkiye'nin istikrara kavuşmadığını, ekonomik istikrarı sağlamadığını gösterir. Bu imaj varken, yabancı sermaye buna bakar. Yabancı sermaye uzun vadeli programa, uzun vadeli yapısal sorunlara bakar. Kısa vadeli dengelere bakmaz. Onun için bu konuda da oturup, şapkayı önümüze koyup, düşünmemiz lazım, yani sevineceğiz, ama aynı zamanda da düşüneceğiz.

Saygılar sunuyorum.

• **Mithat Zeki Dinçer** - Saygıdeğer konuklar, çok sevgili öğrenciler; Fakülte Dekanı olarak hepinize "hoş geldiniz" diyorum.

Elbette bir dekan mikrofonu ele alınca, daha doğrusu yakalayınca, öncelikle fakültesinden söz etmeyi tercih edecektir. Özellikle öğrencilerimizin bilmesini istediğim çok parlak, gerçekten saygı duyulacak bir fakülte geçmişimiz var. Bundan kısaca bahsetmek istiyorum, çünkü bu hafta aslında bizim fakültemizin 68'inci kuruluş yıldönümüne de denk gelen bir hafta. Cemiyetimiz herhalde bunu da elbetteki dikkate alarak, bu etkinlikleri yaptı.

İktisat Fakültesi 14 Aralık 1936 yılında kuruldu ve ilk mezununu 1940 yılının sonlarında verdi. Bugün artık 25 binden fazla, çok etkin yerlerde de görev yapan mezunlarımız var.

Fakültemizin kuruluş yıllarında dünyaca ünlü yabancı öğretim üyeleri de büyük destek verdiler ve fakültenin gelişmesine büyük katkılarda bulundular. Daha sonraki dönemlerde, onların da katkılarıyla yetişen çok değerli Türk bilim adamlarımız ortaya çıktı. Nitekim, bugün bu değerli adamlarımızdan hepimiz yararlanacağız, görüşlerinden, katkılarından bizler de istifade edeceğiz.

İktisat Fakültesi'nin elbetteki bu geçmişi, bir anlamda Cemiyetimizin de esas kaynağını oluşturdu. Dolayısıyla, biz her zaman Cemiyet, Vakıf ve Dekanlık olarak işbirliği içerisinde güzel şeyler yapma çabası içerisindeyiz.

Değerli dinleyenler; biraz da bugünkü konular hakkında konuşmak istiyorum, çünkü zaten gerek Cemiyet Başkanımız, gerek eski Dekanımız ve Vakıf Başkanımız zaten bu konularda bilgiler verdiler. Bugünkü toplantıların ilkinin konusu "Avrupa Birliği Bütünleşmesi ile Nereye?" konusu. Şöyle bir baktığımızda, Roma Anlaşması 1957 yılında imzalanmış. As-

Mithat Zeki Dinçer

lında Türkiye birçok konuda, bu gibi gelişmeleri anında yakalamaya çalışan bir ülke. Nitekim 1959 yılında hemen Yunanistan'la beraber bir başvuruda bulunmuşuz, 1963 yılında da Ankara Anlaşması imzalanmış, yani bu olayın gerisinde kalmamışız, zamanında ülkemiz bu işe girmeye çalışmış. Tabii ki, geçiş dönemi, hazırlık dönemi derken yıllar geçmiş, zaman zaman zikzaklı dönemler yaşanmış, birtakım aksamalar olmuş. Ama bana ilginç gelen aslında şu: 1945'lerden sonra, İkinci Dünya Savaşından sonra dünyada iki tane blok vardı. Batı dünyası bir anlamda ABD'nin dışında Avrupa olarak Ortak Pazar girişiminde bulunurken, Doğu Bloğunda da COMECON düzenlemesi oldu. Yine askeri kanat olarak Batı dünyasında NATO gelişirken, Doğu Bloğunda Varşova Paktı olayı vardı. 1990'lı yılların başında Sovyetler Birliği ve Doğu Bloğu dağılma sürecine girdi. Ancak şimdi bakıyorum biz hala üye olmadık ama ekonomik sistemi farklı olan Polonya, Çek ve Slovakya, Macaristan gibi ülkeler çok kısa bir süre içerisinde AB üye oldular. O zaman demek ki, gerçekten bir takım nedenler var. Tabii, şimdi burada uzman hocalarımız var, ben daha detaya girmeyeceğim, ama elbetteki ekonomik sistemde farklılıklar olmasına karşın, birtakım sorunların çözülmesi ve uyumun olabileceği gerçeği de söz konusu edilebilir. Fakat nedense, bizim önümüze hep böyle zikzaklar ve zorluklar çıkıyor. Bu da bana doğrusunu isterseniz, ilginç geliyor.

Karamsar değilim, yani diğer bir deyişle 17 Aralık'ta olumlu bir sonuç çıkacağına inanıyorum ama yine önümüzde uzun bir yol bizi bekliyor gibime geliyor.

İktisat Fakültesi'nin geçmişi, bir anlamda Cemiyetimizin de esas kaynağını oluşturdu. Dolayısıyla, biz her zaman Cemiyet, Vakıf ve Dekanlık olarak işbirliği içerisinde güzel şeyler yapma çabası içerisindeyiz.

İkinci konu ise, yeni dönemde Türkiye'nin öncü sektörleri, bu da çok anlamlı. Dünyada GATT olayından beri bir süreç var. Zaman süreci içerisinde bu süreç, üretimin küreselleşmesi, ticaretin küreselleşmesi ve finansal küreselleşme boyutlarıyla devam ediyor. Elbetteki, değişen dünya düzeni ve koşulları içerisinde Türkiye'nin de gerçekten geleceğe yönelik adımları sağlıklı atması gerekiyor. Bu nedenle, bu konuda zannediyorum, dinleyenlerimize ve özellikle de öğrencilerimize büyük katkılar sağlayacaktır.

Konuşmayı uzatırsam, konuşmamın verimliliği giderek azalacaktır. Dolayısıyla Fakülte Dekanı olarak hepinize "hoş geldiniz" diyorum ve saygılarımı sunuyorum.

• **Burhan Taştan** - Değerli İktisatçılar; İktisatçılar Haftası'nın birinci günü panelimiz başlamak üzere. Birinci günümüzün konu başlığı "Avrupa Birliği Bütünleşme ile Nereye?" Oturum Başkanımız Sayın Prof. Dr. Taner Berksoy. Sayın hocam sizleri davet ediyorum, buyurun.

• **Taner Berksoy** - 29. İktisatçılar Haftası-na ben de "hoş geldiniz" diyorum.

Bu program kitapçığının arkasında, bu 29 yılın nasıl geçtiğine ilişkin bir liste var. 1974 yılında başlayan, sadece askeri rejimin olduğu bir sene yapılamayan ve fiilen 30 seneyi aşkın süredir devam eden bir geleneği burada sürdürmek üzere bir aradayız. Ben geri dönüp düşünüyorum, bu İktisatçılar Haftası'nın çoğunda varım, konuları da birebir hatırlıyorum, neredeyse katılımcıları da hatırlıyorum. Böyle bir geleneğin benim kendi fakültem çerçevesinde oluşmasında bulunduğum için, tanık olduğum için de fevkalade onur duyuyorum, bunu belirtmek istiyorum.

Bugünkü konumuz da fevkalade güncel, "Avrupa Birliği Bütünleşmesi ile Nereye?" Birkaç hafta önce bu toplantıyı yapsaydık, sanırım "nereye?" sorusunu cevaplarken birazcık tereddütlü davranabilirdik, ama dünkü gelişmelerin ardından sanıyorum çok tereddütlü bir durum ortada kalmadı, nereye gideceğimiz belli. "Nasıl gideceğiz, nasıl becereceğiz?"i herhalde konuşacağız. Üç tane de, fevkalade yetkin konuşmacımız var.

Ben şimdi konuşmacılarımı yanıma davet edeceğim: Sayın Prof. Dr. Erol Manisalı, Sayın Prof. Dr. Ersin Kalaycıoğlu ve Dr. Sungur Savran lütfeder, yanıma gelerseniz, toplantımıza başlayacağız.

İlk sözü Sayın Manisalı'ya veriyorum Sayın Hocam, görüşlerinizi rica edelim.

• **Erol Manisalı** - Efendim, hem Mezunlar Cemiyetinin İktisatçılar Haftası meselesi dolayısıyla, hem Türkiye-Avrupa Birliği dolayısıyla çok özel anılarım var. Otururken, aynı konuları hocalarımın birlikte burada tartıştım. 1974'ten sonraki yıllarda, kendi hocalarım vardı, şimdi emekli oldular. Şimdi öğrencim değilse bile, ben asistanken öğrenci olan veya Ersin gibi, ben Doçentken öğrenci olan -aynı şey kısmen senin için de söz konusu- tartışıyorum ve bunu bir mutluluk olarak görüyorum.

Daha başka anılarım var: Bir Mezunlar Cemiyeti toplantısında, yanımda İKV Başkanı Jak Kamhi oturuyordu, yıl galiba 1993'te. ANKA Ajansının belgesi gelmişti, elimdeydi, haber şuydu, delegasyon başkanı olarak Türkiye adına Brüksel'de toplantıları Cem Duna yürütüyordu. "Türkiye Avrupa Birliğinin dışında olmasına rağmen, dış ticaret politikasını kabul etti" ifadesi yer alıyordu. Jak Kamhi'ye verdim, "İKV Başkanının, bunun tahlilini sen yap" dedim, "ben yapamam" dedi, Kamhi meseleye girmek istemedi.

Bu Kamhi'nin bilgisizliğinden dolayı değil, en az benim kadar biliyordu ama mesele-nin içine bulaşmak, dahil olmak istemedi. Niçin dahil olmak istemedi? Çünkü, Cem Duna'nın yürüttüğü delegasyonun yaptığı iş yanlış bir işti, İKV Başkanı olarak, Cem Duna'nın delegasyonunun Türkiye'yi yanlış bir yola sokmakta olduğunu söylemek durumunda olmadığını ifade ediyordu. Oysa, İKV özel sektör adına âdeta bir kamu kuruluşu gibi, Brüksel'de olan ilişkilerin akademik boyutu da dahil olmak üzere, bürokrasisini, siyasetini çalışan ve yönlendiren bir konumdaydı. Bunu tipik bir örnek olarak söylüyorum, yani hangi noktadan hangi noktaya geldik ve ilişki düzeninde Türkiye tarafından meseleye nasıl bakıldığını, iş çevrelerinin, bürokrasinin, organlarının nasıl yaklaştığına somut örnek olarak söylüyorum.

Bunları niçin söylüyorum? Bunların Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinde bu noktaya hangi koşullarda, nasıl geldiğini ve Türkiye'nin bir devlet, bir toplum olarak, AB ile ilişkilerini, siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel zeminde karşılıklı çıkarlara dayalı yürüten bir ülke konumunda olmadan yürüttüğünü ve bugünkü sorunlara bunun için geldiğimizi düşünüyorum.

Şu anda Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinde bir teknik ve reel politik açıdan yaklaşımlar vardır. İki; ideolojik yaklaşımlar vardır. Üç; ahlaki yaklaşımlar vardır.

Üçüncüsü; Polonya gibi ülkeler girerken, söz konusu olmayan bir yaklaşım biçimidir, o

Erol Manisalı

Türkiye'nin
bir devlet,
bir toplum
olarak,
AB ile
ilişkilerini,
siyasi,
iktisadi,
sosyal ve
kültürel
zeminde
karşılıklı
çıkarlara
dayalı
yürüten
bir ülke
konumunda
olmadı

bize has, Tanzimat'tan beri yaşamakta olduğumuz olaylardan dolayı bize has bir şeydir. Ama onlarda da teknik boyutu ve ideolojik boyutu karşı karşıya gelmiştir. Örneğin, Polonya Avrupa Birliği'ne girmekle iktisadi yarar sağladığını, Polonya halkının refahını yükselttiğini bilmesine rağmen pratikte, -çünkü Batı kapitalizminin kazanan tarafında yer alacaktı artık Polonya- ideolojik olarak Polonya içinde sosyalistler ya da komünistler buna karşı çıkmışlar, bu ideolojik bir yaklaşımdır, kendi ideolojileri gereği.

Türkiye'deki biraz karışık, Türkiye'deki Avrupa Birliği'ne yaklaşım Polonya örneğindeki gibi değil. İdeolojik olarak bakanlar kendi içlerinde tutarlı, kendi sahip oldukları düşünce bakımından tutarlı. Pratikte Polonya'dan farkımız şu: Polonya başta alınacağı taahhüt edilen, yani geleceğin Avrupa Birleşik Devletlerine alınması siyasi irade olarak Avrupa Birliği tarafından belirtilen ve kimlik olarak kabul edilmiş bir ülke. Türkiye'de ise içeri alınmadan hımaye altına alınmak istenen bir ülke, yani Polonya gibi toplumsal refahı da yükselmeyecek olan ve tek yanlı bağlanacak olan bir ülke.

Şu anda somut olarak baktığımızda, AB ile ilişkilerde karşımızda duran sorunlar şunlar: Birincisi, Türkiye AB ile tek yanlı bir zemine oturtulmuş durumda. Bu özellikle 6 Mart 1995'te imzalanan Gümrük Birliği belgesinden kaynaklanıyor. Gümrük Birliği, Türkiye'ye girmeden dış ticaret politikası dahil, pek çok inisiyatifini tamamen AB'ye bırakmış durumda. Bu nedenledir ki, zaten dış ticaret açıklarımızın artmasında, çokuluslu şirketlerin iç pazarı işgalinde, denetimlerini artırmalarında, borsaya olan müdahalelerinde vesaire, kapıları onlar lehine açmış ve bizim ulusal inisiyatiflerimiz ortadan kalkmıştır. Evet, küreselleşme var, ama onlar açısından küresellik teknik bir hadise. Politik olarak yine, kendi menfaatleri doğrultusunda kararları yönlendirme konusunda oldukları için, hatta hatta soğuk savaş sonrasında işçi-işveren yakınlaşmasıyla kendi dışlarındaki dünya karşısında, Batı kapitalizminin dışındaki dünya karşısında bütünleşerek, örneğin şirketlerinin Türkiye pazarında veya benzer pazarlarda avantaj sağlaması sonucu, yalnız sermaye gruplarının, işveren çevrelerinin değil, en az onlar kadar veya onlara yakın işçilerinin de sosyal devletler olarak bir İngiltere'nin, bir Hollanda'nın, bir Belçika'nın, bir İsveç'in bu dış kazanımları sonucu sosyalleşmeleri sonucu refahın yaygınlaştırılması söz konusu. Onlardaki mekanizma, küresel bir

Erol Manisalı

hadise değil, sadece o coğrafyaya ve o sisteme, yani Batı kapitalizminin tek yanlı kazançlarından kaynaklanan bir hadise; "Aynı kuralı uygularsak, yerkürede herkes kazanır" diye bir şey yok.

Polonya Türkiye'den farklı olarak, kazananlar tarafına geçtiği için, dışarıdan bu kazanımları sağlıyor. Onun için orada ideolojik bakanlar da, aynı nedenlerle karşı çıkabilirlerdi, bir kısmı çıktılar da. Ama pratik nedenlerle çıkamazlar, çünkü bugün Polonya Avrupa Birleşik Devletleri içinde yer alarak, kapitalizmin bir parçası oldu, yani sömüren bir ülke konumuna şimdilik aday olarak, yani yetiştirme çağında bir ülke olarak, 20 sene yetiştirilmiş bir ülke olarak adını attı.

Söylediğim gibi, Türkiye'yle Avrupa Birliği arasında tek yanlı zemin esas sorunumuzu oluşturuyor. Polonya, Macaristan bunu yaşamadı, Bulgaristan bunu yaşamıyor, 2007'de girecek olan Romanya bunu yaşamıyor. Bizim şu andaki mevcut işleyen sistem tek yanlı, ticari sistem tek yanlı; bundan Türkiye kaybediyor, Avrupa Birliği kazanıyor.

İkinci nokta; Avrupa Birliği Türkiye'den diğer adaylardan istemediği şeyleri istiyor. Kopenhag Kriterleri dışında, Türkiye üzerinde bazı hesapları var; Kıbrıs en küçüğü, marjinal. Güneydoğu meselesinden Fener Patrikhanesine kadar, Ermeni tasarılarına kadar. İki gün önce Fransız Dışişleri Bakanı televizyonlarda açıkladı, "Ermeni soykırımı konusu devamlı masada olacaktır" dedi. O zaman yarın açıklanacak kâğıda Ermeni soykırım tasarılarının koşul olduğunun yazılıp yazılmaması hiç önemli değildir. 10 yıl, 20 yıl, 30 yıl sürecek görüşmeler boyunca bunlar masaya getirile-

Erol Manisalı

**Kıbrıs meselesi
Avrupa Birliği için
bir laboratuvar
olmuştur,
1992'den beri
başlattıkları
hadise,
1 Mayıs
2004'de
onların
lehine
sonuçlanmıştı**

cektir. Bunun gibi diğer bütün siyasi dayatmalar, koşullar da, diğer adaylarda olmayan bir biçimde, tamamen Kopenhag Kriterlerinin dışında olarak masada, Türkiye-AB görüşmelerinin bir parçası olarak görülecektir.

Kıbrıs meselesi Avrupa Birliği için bir labo-ratuvar olmuştur, 1992'den beri başlattıkları hadise. 1 Mayıs 2004'te onların lehine sonuçlanmıştır.

Fener Patriği, "Fener bağımsız bir yapıda olmalıdır" diyorsa, bunu Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerindeki tek yanlılığa dayanarak, Avrupa Birliğinin Türkiye üzerindeki ipoteğine dayanarak söyleyebiliyor. "Ankara'daki hükümetler, Meclis bana bir şey yapamaz, ben Lozan'a aykırı konuşurum, karşı çıkarım, çünkü arkamda Avrupa var, Türkiye'nin Avrupa Birliğiyle ilişkilerde eli kolu bağlı" diye düşündüğü için bu cesareti gösterebiliyor; başka türlü gösteremezdi. Aynı şey, verilen ilanlar vesa-ire, bunların arkasındaki şey, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerindeki zeminin tek yanlılığı ve Avrupa Birliğinin siyasal dayatmaları. Maalesef, kamuoyumuza yansımıyor, bu tip toplantılarda da tartışılmıyor, Avrupa Parlamentosunun faaliyetine geçtiği 1993 yılından bugüne kadar Türkiye aleyhine aldığı kararları alt alta koyduğunuz zaman, Avrupa Birliğinin Türkiye'ye nasıl baktığını görüyorsunuz. Sadece Kopenhag Kriterlerinin ilkeleri doğrultusunda bakmıyor, onun üzerindeki hesapları var ve bütün bu hesaplar gündemdedir, artarak gündeme gelmektedir ve gelecektir de.

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinde üçüncü mesele; zeminin tamamen kaypak ve ilişkinin bir diyalogdan çok, monologa, tek yanlı dayatmaya açık olmasıdır. Bu ne demek? Bu şu demek: Diğer aday ülkelere önce Avrupa Birliği siyasi irade belirtmiştir, onların Avrupa Birliği'nin içine alınacakları söylenmiştir, ondan sonra görüşmeler başlamıştır. Siyasi irade beyanı vardır, pek çoğunda tarih de belirtilmiştir, "şu tarihte alınacak" diye... Türkiye'yle olan ilişkilerde ise, zemin tamamen değişmiştir. Görüşmeler başlayacak, doğrudan doğruya yarı sunulacak kâğıdın içinde yer alan doğrudan koşullar var, artı daha önemli, dolaylı koşullar var. Onları da aynen Kıbrıs örneğinde olduğu gibi, "koşul değil, ama ilişkilerimizin gelişmesi için yapılması gerekir" dediler. Bu ne demekse, yani real politik olarak resmen koşul.

Dün akşam geç saatte, sabaha karşı Chirac'ı dinliyordum, televizyonda Türkiye hakkında konuşuyordu, "Kısa bir süre sonra Ana-

yasa kabul edilecek, Avrupa Birliği Anayasası kabul edilecek, Anayasa içinde koyduk. Bundan sonra müzakerelere başlayacaklar için, sonuçta içeri alınması, o ülkenin referandumla, her ülkede ayrı ayrı referandum yapılarak belirlenecek" dedi. Görüşmeler 15 sene sürdü, görüştük, 15 sene sonra yahut 20 sene sonra, her ülkede, bugün 25, şu andaki hesaba göre 28 oluyor, işte Bulgaristan, Romanya, Hırvatistan da girdiği zaman 28 oluyor ve 28 ülkede ayrı ayrı referandum yapılacak, "Türkiye alınsın mı, alınmasın mı?" diye. Chirac'ın dün akşamki konuşmasında söylediği, "Anayasaya koyduk" Anayasa bir süre onaylanacak, Türkiye'yle görüşmeler en kısa sonbaharda başlayacağına göre, Türkiye bu sınıfa giriyor. Efendim, zaten bu koşul kamuoyuna yansımadı, bu tür toplantılarda da tartışılmadı, Ekim 1999'da Avrupa Birliğinin Genişlemeden Sorumlu Komisyonunda zaten alınmıştı ve bu karar Aralık 1999'da zirvede kabul edildi, Neydi? "Bir aday ülke, Avrupa Birliğinin bütün dediklerini yapsa da, o ülkenin içeri alınması, Avrupa Birliğinde büyük iktisadi ve sosyal sorunlar yaratıyorsa, yine de alınmaz" O zaman zaten konuşmuştu. O zaman konulan madde, değişik bir biçimde referandum yoluyla şimdi Avrupa Birliğinin Anayasasına konuluyor ve konulduğunu dün akşam Chirac'ın ifadesine duydum.

O zaman üçüncü temel mesele Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinde, söylediğim iki unsura ek olarak, zeminin tamamen muğlak olması. Zeminin muğlak olması, şimdi diyorlar ki, "görüşmeler tam üyeliğe yönelik başlar" Tabii, ifade olarak öyle başlar, ama bunu siyasi olarak, siyasi irade olarak Avrupa Birliği belirtmiyorsa, "ben görüşmeler bittikten sonra her ülkede ayrı ayrı referandum yapacağım" diyor... Artı, dün akşam yine Chirac'ı şu söyledi: "Bu devletlerarası bir toplantıdır, bir tarafta Türkiye, öbür tarafta bir devletler grubu. Görüşmeler her ana kesilebilir, birkaç devlet istemez, itiraz eder, şunu yapar, bu kesilebilir" dedi. Zaten Avrupa Parlamentosu dünya kadar karar almış, Türkiye'nin kabul edemeyeceği kararlar, onlar masada, hepsi teker teker masaya gelecek.

O zaman ortada acaba, Türkiye'nin Avrupa Birliğine alınmasına yönelik olarak görüşmeler mi başlıyor; yoksa, Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam olarak içeri alınmayıp, hımaye altına alınmasına yönelik olarak görüşmeler mi başlıyor? Sorun burada iki Türkiye'nin bulunmasından ve Avrupa Birliği ile iki Türkiye'nin

Erol Manisalı

Fener
Patriği,
"Fener
bağımsız
bir yapıda
olmalıdır"
diyorsa,
bunu
Türkiye-Avrupa
Birliği
ilişkilerindeki
tek yanlılığa
dayanarak,
Avrupa
Birliğini
Türkiye
üzerindeki
ipoteğine
dayanarak
söyleyebiliyor

muhatap olmasından kaynaklanıyor. Bu iki Türkiye'nin konumunu anlamak için de, soğuk savaş sonrasındaki durumu görmek gerekir. Soğuk savaş sonrasında, 1989'da Avrupa Birliği Türkiye'yi içine almama, yani geleceğin Avrupa Birleşik Devletlerinde Türkiye'yi bulundurmama kararı aldıktan sonra, içimizdeki bir Türkiye "biz himaye altına girmeye razıyız" dedi; sorun buradan kaynaklanıyor. Bugün konuşmayan, bazı gerçekleri örnek verdim, 1993 yılındaki Cem Duna'nın başında olduğu komisyonun almış olduğu tek yanlı karara tepki vermem bundan kaynaklanıyordu.

AB'nin, Türkiye'ye görüşmelere başlama tarihi vermesi, ona bir yükümlülük getirmekte, aksine ona büyük avantajlar sağlamaktadır. Mevcut tek yanlı düzeninin devamını sağlamakta, siyasi taleplerinin karşılanmasını sağlamakta ve müzakereleri istediği anda kesip, daha sonra da referandumla anlamsız hale getirme olanağını vermektedir; yani müzakerelere başlamak ona bir yük getirmiyor. Şu anda hepsi açık, resim açık, o zaman arabanın pencerelerini parlatmak yerine, bugün medyamızda daha çok yapıldığı gibi, arabanın yönünün nereye gittiğini, Türkiye-Avrupa Birliğini tartışırken görmemiz gerekir diye düşünüyorum.

Hepinize saygılarımı sunuyorum.

• **Taner Berksoy** - Sayın Manisalı'ya çok teşekkür ediyoruz.

Sayın Kalaycıoğlu'yla devam edeceğiz. Sayın Ersin Kalaycıoğlu buyurun.

• **Ersin Kalaycıoğlu** - Teşekkür ederim

Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) yoluna girmişin başlangıcı olarak bu yolda atılacak ilk adımlar hakkındaki siyasal iradenin oluşturulmasını esas alırsak bu tarihin 1959 olduğunu görürüz. Ancak, Türkiye'nin AB yolundaki ilk resmi adımını oluşturan Ankara Antlaşması'nın üzerinden (1963) nerede ise kırk yıl geçti. Bu uzun zaman diliminde fazla bir yol alınmadığından, 1995 yılında varılan Gümrük Birliği Antlaşması ve onun arkasından gelen 1997 Lüksemburg, 1999 Helsinki ve 2000 Nice Zirveleri ile Türkiye'nin hem AB'ne resmi aday oluşu, hem de adaylık sürecinin şimdilik 2013'ü hedefleyen perspektifi ortaya çıktı. Bu arada Ulusal Program ve Katılım Ortaklığı belgeleri Türkiye ile AB arasında imzalandı. Mart 2002'de kısa dönemli hedeflerin sonuçlandırılması sözünü veren Türkiye bu hedefe doğru ilerlediysen de hedeflerin ancak bir kısmına ulaşabildi. Ancak, bütün bu gelişmeler içinde

ulusal egemenlik ile ilgili tartışmalar, 2002 yılında olduğu kadar geniş bir tartışma ortamı ve medya ilgisi bulmadı. İlk kez Türkiye ulusal egemenliğinin AB ile ilişkiler kökleştikçe ne anlama geleceğini tartışmaya başladı. Bu tartışma genellikle akademisyenler tarafından da yapılsa, soğukkanlılıkla, kavramları tanımlayarak, anlamlarını inceleyerek, işlemselleştirerek, kuramsal çerçevelerin içine oturtarak olmadı. Tam tersine, daha çok milliyetçilik beyanları, vatanperverlik ve vatan hainliği suçlamaları halinde gelişme eğilimi buldu. Eğer tartışmaları bu çerçevede devam ettirecek olursak, oldukça siyasal, ancak özellikle siyaset bilimi ve kamu hukuku açısından bir sefalet örneği içerecek bir tartışma düzeyinde kalacağız ki, bu da Türkiye'deki bilimsel gelişme düzeyine hiç de yakışmayacak bir görüntü çizecektir. Ulusal egemenlik gibi kavram ve olguları bilimsel soğukkanlılık ile tartışmayı, özellikle akademik ortamlarda ve sonrasında da kamuda tartışmayı becerip beceremeyeceğimizi henüz bilemiyorum. Ancak, en azından bunu bir kez deneme fırsatı bulmuş olduğum için kendimi şanslı addediyorum.

Bu konuşmamda sizlerle ulusal egemenlik kavramını ve uluslararası bir birlik olan AB ile ona üye olan ve üye aday ülkeler açısından bu kavramın ifade ettiği anlamı irdelemek, incelemek ve tartışmak istiyorum. Bunun için öncelikle ulusal egemenlik kavramını tanımlamayı hedefliyorum. Sonra AB'nin üye ve aday devletlerle olan ilişkilerini anlamlandırmaya ve tanımlamaya ve nihayet ulusal egemenlik kavramının bu çerçevede aldığı ve alması olası anlamı ve uygulamayı irdelemeye ve hatta öngörmeye çalışacağım.

Ulus (millet, *nation*) kavramı ilk kullanılmaya başlandığı dönemlerden itibaren sorunsuz olmamıştır. Üyelerinin içselleştirdiği kültürel değerleri paylaşan, hem kendileri tarafından hem onlarla çeşitli temas içindeki diğerleri tarafından geçmiş ve geleceği paylaşacak olarak kabul edilen bir topluluğun varlığı "ulus"u tanımlamak için esas alınmıştır. Ancak, bu tanımlama bir topluluğu ulus olarak kabul etmek için yeterli olmamıştır. Ulus aynı zamanda ne kadar yüzeysel olursa olsun bir siyasal topluluk olma keyfiyetini de içermektedir (Smith, 1991: 9). Ulusal kimliğin aynı zamanda bazı siyasal kurumları, haklar ve görevleri de içap ettirdiği, belirli bir toprak parçası üzerinde yaşama keyfiyetini ima ettiğini, ve o toprak parçasını "vatan" olarak kabul ederek bu toprağa bağlanma imasını da içerdiği genel kabul gör-

Ersin Kalaycıoğlu

İlk kez
Türkiye
ulusal
egemenliğinin
AB ile
ilişkiler
kökleştikçe
ne anlama
geleceğini
tartışmaya
başladı

Ersin Kalaycıoğlu - Taner Berksoy - Vahap Adıyaman

müştür (aynı eser: 9). Bu anlamda bir ulus, içeriği siyasal bağlara dayanarak, toprak bağılılığını esas alan bir anlamda ilk kez Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da ortaya çıkmıştır. Bu özellikle, Amerika Birleşik Devletleri'nde ülke içi gelişmelere odaklanan, ülkeyi kalkındırmak, yeni bir devlet yaratmak, hatta dünyadan soyutlanarak içine kapanmak anlamında bir ulusçuluk (nationalism) ortaya çıkartmıştır (Hackett, 2000: 8). Başlangıçta, bu ulusçuluğun dış politikası ittifaklar kurmaya ve savaşla genişlemeye değil, daha çok içine kapanmaya (isolationism), yalnızlığa yönelik olmuştur. İngiltere'de, sonraları Fransa'da görülen ulusçuluk cereyanları da daha çok "vatanseverlik" olarak adlandırabileceğimiz bir toprağa bağlılık içeriğindedir. Özellikle, Hollanda ulusçuluğu bu anlamda en güzel örneklerden birisini ortaya çıkartmıştır. Adeta Okyanus'tan avuç avuç kazanılan topraklarda kurulan bir kara parçasına kendisini adanmış olarak yaşayan insanların ortak bağı Hollandalılık duygusunu ve Hollanda ulusunu üretmişe benzemektedir (Smith, 1991: 9). Doğal olarak bu herhangi bir toprak değildir. Bu kazanılan, işlenen, paylaşılan, yitmiş onlarca kuşağın anılarının yaşadığı ve gömüldüğü bir topraktır (aynı eser: 9). Onun için bu toprak bir tarihsel toprak veya vaad edilen bir toprak olmak durumundadır. Onu çekici, farklı hatta kendine özgü kılan da budur.

Bu tür bir ulus algılaması o toprağın sadece onun evlatlarının elinde bulunması ve işlenmesi, yabancıların etkilerinden ve sömürsünden korunması anlamını taşımıştır. Bu durumda da en doğal olan her türlü yabancı etkisine kapalı, otarşik bir iktisadi hayat etrafında

kurulu bir yapıyı sürdürmek olacaktır. Özellikle, ulusal bağımsızlık savaşlarından sonra ortaya çıkan iktisadi uygulamalarda bu tür eğilimlere sıkça rastlanmıştır. Ancak, toprağa bağlı ulusal topluluk aynı zamanda kendisini siyasal olarak örgütleme yeteneği de gösterdiğinde egemenliğin o topraklarda yaşayan evlatlarının paylaştığı bir cumhuriyet biçimine dönüşmesi hiç de zor olmamıştır. Fransa bunu ilk kez ve son derece kanlı bir iç hesaplaşmayla yaşamış olan bir örnektir. Buradan her vatandaşın eşit hak ve yetkilerle donatılmış olduğu bir siyasal düzenlemeye, yani demokratik bir siyasal hayata geçiş de zor değildir.

Bilindiği gibi ulusçuluk olarak yukarıda saymış olduğum özellikler içeren örnekler yegane örnekler değildir. Bugün Birleşmiş Milletler üyesi olan devletlerin büyük çoğunluğu toprağa bağlılık esasında oluşan bir ulusçuluk akımının ürünü değildir. Aslında, ulusçuluk bir duygu olduğundan onun üretilmesi her toplum için söz konusudur. Ancak, gerek Orta ve Doğu Avrupa, gerek Asya ve Afrika'da uluslar, Benedict Anderson'un ifadesiyle "Hayal Ürünü Topluluk"lar (*imagined communities*) (1993) olarak ortaya çıkmışlardır. Bu topluluklar için de bir tarih ve vaad edilen bir toprak söz konusudur. Ancak, Hollandalılar'ın avuç avuç taşıyarak ürettikleri bir vatan toprağı yerine, ya bu toprak İsrail'de olduğu gibi "ulus"tan farklı bir yerde, ya da Suriye için olduğu gibi bir veya birden çok devlet veya imparatorluk tarafından paylaşılmış olan bir konumdur. O zaman "ulus" siyasal bir topluluk olarak bu topraklardan türeyemeyecektir. Bu türeyiş, Frederick Meinecke'nin önerdiği terminolojiyi kullanacak olursak bir *Kulturation*'dan ortaya çı-

Ersin Kalaycıoğlu

Ulus
aynı
zamanda
ne kadar
yüzeysel
olursa
olsun
bir siyasal
topluluk
olma
keyfiyetini de
içermektedir

kabilecektir (Smith, 1991: 8). Bu durumda ulus tanımlayıcı unsur artık toprak değil, kültürel bir öge olmak durumundadır. Kan bağı, ortak dil, deri rengi v.b. etnik veya ırk özellikler ulus oluşturulan topluluğu tanımlayacak öğeler olur. Bu nedenle, genel bir generik ad olarak Smith bu tür ulusçuluğa etnik ulusçuluk adını verirken, vatanseverlikten türeyen ilk türe de yurttaşlık esaslı "civic" ulusçuluk adını vermektedir. Başta Alman ulusçuluğu olmak üzere tüm "geç" ulusçuluk akımları ikinci, etnik türe ait olmuşlardır.

Yurttaşlık esasına dayalı olan ulusçuluk anlayışında yabancı boyunduruğundan kurtulmak ve parçalanmış olarak kabul edilen kültürel anlamdaki "ulus"u siyasal anlamdaki "ulus"a dönüştürmek için bir devlet kurmak amacı yoktur. Devlet zaten belirli bir toprak parçası üzerinde meşru bir idare biçimi olarak yerleşik hal almış ve halk tarafından da benimsenmiş olan bir toprak bütünlüğüne kavuşmuştur. Oysa, etnik milliyetçilik hem sömürge yönetimine bir ayaklanma, hem de toprak bütünlüğünü bir siyasal boğuşma sonunda tesis etmek suretiyle devleti oluşturma çabası içerdiğinden toprak bütünlüğüne ilişkin tehdit sürekli olarak algılanan bir içerik halini almaktadır. Birkaç etnik ulusçuluk akımı birbirine komşu olarak "ulus-devlet"lerini kurduklarında hem gerçek hem de sanal bir korku ortamını oluşturmakta gecikmemişler. İki yüzyıl boyunca Balkanları kasıp kavuran istikrarsızlık, iç ve uluslararası savaş tehdidi ve savaşlar etnik ulusçulukların birbirine olan güvensizlik dolu bakış açılarının bir ürünü olmuşlardır. Böyle bir ortamda devletin varlığı da, toprak bütünlüğü de ulusun birliği ve dayanışması da sürekli olarak tehdit altında olarak hissedilmektedir. Bu nedenle, tehdit ve güvensizlik dolu bir ortamda birlik ve beraberliği sağlamak için ulus ve devleti kutsal bir bölünmezlik ilkesi etrafında tanımlama, bireyi ulusun içinde eriten, tüm hak ve ödevleri ulusa ait olarak tanımlayan, bireyin değerini de ulusa yardım etmekle tanımlayan bir anlayış gelişmektedir. Buradan "her şey devlet için, devletin karşısında ve dışında olan hiçbir şey olamaz" anlayışı olarak Mussolini tarafından tanımlanan faşizm ulaşmak fazla uzun bir yolun katedilmesini gerektirmemektedir. Otoriter ve totaliter uygulamaların büyük başarıya ulaştıkları örneklerin özellikle orta ve doğu Avrupa ile Asya'dan çıkmış olmaları, etnik milliyetçiliğin yaygın olduğu bu coğrafyalar için hiç de tesadüfî bir gelişme olarak kabul edilemez.

Köken itibarıyla Türk ulusçuluk hareketi Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden de Arap ve Fars Ortadoğu'sundan da farklı bir içerik göstermiştir. Ancak, Batı Avrupa ulusçuluğu öğelerine de sahip olmamıştır. Öncelikle vurgulanması gereken husus, Türk ulusçuluk akımının bir azınlık akımı olmadığıdır. Osmanlı İmparatorluğu içinde Türk unsurunun egemen olup olmadığı tartışılrsa da, Osmanlı yönetimi açısından yönetime sorun çıkartan bir unsur olarak görülmemiştir. Etnik benlik duygusu Osmanlı'da vurgulanan bir öge olmadığından, Müslümanlık kimliği içinde yaşamakta bir sorun görmeyen Türk nüfus, aslında göçerler, yerleşik köylüler, kentliler ve okumuş "Osmanlı seçkinleri" olarak ayrılabilirler. Nitekim, Türk ulusçuluk akımı geliştiğinde bu son kategori yine etnik olmayan bir içerikte, öncelikle "Osmanlı Türkçesi konuşan eğitilmiş Müslüman seçkinler" olarak kendilerini Türk olarak tanımlama eğilimi içerisine girmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında Türk ulusçuluk hareketi Balkan Savaşı sonrasında çöken bir imparatorluğun yönetim kadrolarının benimsediği bir siyasal ideoloji olarak siyasal etkinlik kazanmıştır. Bu da siyasal seçkinlerin kendi konumlarını yeni siyasal sistemde koruyan bir ideolojik meşruluk formülü olarak ortaya çıkmıştır. Bu açıdan, Türk ulusçuluğu, özellikle Kurtuluş Savaşı'ndaki "Kuvayı Milliye ruhu" olarak beliren biçimiyle bir "staatsfolk", (yani devleti kuran ve onun has evlatları olarak temayüz edenlerin), kültürünün bir ürünü olarak kabul edilmelidir.

İkinci olarak, bu ulusçuluğun işgale karşı direnme anlamında bir Kurtuluş Savaşı başlatmış ve kazanmış olduğu unutulmamalıdır. Türk ulusçuluk hareketi 1920'lerde bir sömürge devlete karşı ayaklanan ve sömürge idaresinden kurtulma uğraşı içinde olmamıştır. Anadolu'da kanlı, hunhar ve ağır bir işgal yaşanmıştır. Ancak, bu topraklar hiçbir zaman bir siyasal sömürge idaresi altında kalmamıştır. İşgale karşı yapılan direniş ve savaşı bir işgalden kurtuluş savaşı olarak kabul etmek gerekir. Bu ruh hali ve algılama önemlidir. Çünkü, Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa'ya karşı bir kompleksi olmaması, oysa örneğin Arapların gerek Avrupa güçlerine, gerek Osmanlı geçmişlerine karşı sürekli bir aşağılanma kaygısı içinde olmalarını bu nedene bağlayabiliriz. Türkiye'de "Batı" fırsatçı, tefeci, elini verirken kolunu kapılabileceğimiz güvenilmez bir güç olarak algılanmıştır. Oysa, örneğin Araplar açısından esaret ve aşağılanma içeren bir bo-

Ersin Kalaycıoğlu

Bugün
Birleşmiş
Millîyetler
Üyesi
olan
devletlerin
büyük
çoğunluğu
toprağa
bağlılık
esasında
oluşan
bir ulusçuluk
akımının
ürünü
değillerdir

yun eğdirme, ezme ve tahakküm edici emperyalist bir geçmiş Batı ile ilişkilerde ön planda görülmektedir. Bu fark, Türk Ulusçuları'na Avrupa ile yarışma ve onunla bütünleşme, Batı gibi güçlü olup, onun oyunundan kurtulma yönünde hareket etmeye fırsat vermiştir.

Üçüncü olarak, Osmanlı'dan devralınan Türk kavramının muğlak ve karmaşık içeriği etnik ulusçuluğu zorlaştıran bir etken olmuştur. Özellikle Kurtuluş Savaşı'na katılan Osmanlı ordusu, subayları da dahil olmak üzere Müslümanlık, Türklük veya başka bir etnik kimlik konusunda belirsiz duygular içerisindedir. Osmanlı Türkçesi (Osmanlıca) konuşan, çoğunlukla Hanefi - Sünni Müslüman, askeri eğitim almış olan subayların önemli bir kısmı Kafkas kökenliydi. Çerkez, Gürcü, Abaza v.b. etnik kimlikler bu grup arasında yaygındı. Ayrıca, Balkan göçmeni olan subaylar da Kurtuluş Savaşı'nda kahramanca savaşmıştır. Osmanlı İmparatorluğu gibi Müslüman nüfusun karışmış olduğu bir coğrafyada "saf" Türk etnik "kan" bulabilmek herhalde imkansız değilse bile fevkalade zordur. O zaman Türklük tanımını kan bağına oturtmak da zordur. Bu durumda, "ne mutlu Türküm diyene" önerisi ideal bir birleştirici formül olmaktadır. Kendisini vatana bağlı olarak gören, vatandaşlık bağı ile yeni kurulan devlete bağlanan, Cumhuriyeti benimseyenleri Türk olarak kabul etmek yeterli olmaktadır. Bu bir yurttaşlık ağırlıklı tanımlamadır. Cumhuriyet'in kurulduğu dönemin koşulları, kimlik belirsizliği, dini ve etnik kimliklerin karmaşık görüntüsü bu formülün benimsenmesine hizmet etmiş gibi görünmektedir.

Dördüncü olarak, Lozan antlaşmasıyla, Misak-ı Milli sınırlarıyla büyük ölçüde örtüşen bir toprak bütünlüğünün ortaya çıkması, özellikle güney ve doğu komşuların devrin çok güçlü ve büyük devletleri olması, bu sınırları tartışmadan arındırarak kabul etme gerçeğini, "yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesine dayalı dış politikayı zorunlu kılmışa benzetmektedir. O zaman, toprak tartışmaları sonlandırılabilenkte, ve toprağa bağlı olarak vatandaşlık ve ulus tanımı yapılabilir. Dolayısıyla, Anadolu ve Doğu Trakya ahalisini temel kurucu unsur olarak benimseyen bir ulus tanımı yapılabilenkte, onların eşit statü ile katılacağı bir birlik öngörülebilmektedir. Bu durumda, yine Türk ulusçuluğu bir istisna oluşturmuş; "Büyük Suriye", "Megalo Idea", veya Arz-ı Mevud (vaad edilen topraklar) peşinde koşan bir ulus-devlet ortaya çıkarmamıştır. O zaman, Doğu ve

Orta Avrupa ulusçuluğu, Arap ve Orta Doğu ulusçuluğu gibi etnik veya dini bir ulusçuluktan çok, Fransa gibi bir Batı Avrupa'da egemen olan yurttaşlık ve vatan temelli (civic) ulusçuluğuna yaklaşan bir ulusçuluk ortaya çıkmıştır.

Egemenliğin kayıtsız ve şartsız bağlı olduğu "ulus" ve onun devleti olarak beliren ulus-devlet bu özellikler etrafında kurulmuştur. Ancak, özellikle 1930 ve 1940'lardaki gelişmeler bu ulusçuluk ideolojisinde de uygulamasında da farklılıklara, gerilimlere ve çelişiklere yol açmaya başlamıştır. 1920 ve 1930'lar Avrupa'da okuyan gençlerin yükselen anti-komünist ulusçuluk ve ırkçılık içeriği almaya başlayan Alman ve İtalyan etnik ulusçuluk akımlarıyla tanışmalarına neden olmuştur. Bu akımların etkileri yeni kuşak Cumhuriyet Halk Partilileri arasında da yaygınlaşmış, 1930'larda Türkiye'de de kan bağı, etnik köken araştırmalarında etkili olmuştur. Uluslararası etkiler kadar gelişen ve kendinden güven duymaya başlayan genç Cumhuriyet'in yeni arayışlar içine girmesinde Osmanlı ile bağlarını kopardığından daha eskilere uzanan kökenler araması söz konusu olmuştur. Orta Asya'daki köklerin yoklanması ve araştırılması, aynı zamanda Osmanlı'dan ayrılışı gerçekleştirmek için daha eskilere uzanmak, özellikle dilde sadelik gibi devrimler açısından da, zorunlu olmuşa benzetilmektedir. Bunun bir sonucunun da etnik Türk ulusçuluğunu canlandırmak olduğu görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla ulusçuluğun daha da güçlenmesi açıklanması zor bir olgu değildir. Üstelik, çeşitli savaş olasılıkları ve tehdit algılamaları altında ulusal kaygılar ulusçuğu da güçlendirmiş gibi görünmektedir. Nihayet, savaş sonunda Sovyetler Birliği'nden kaynaklanan tehdit algılamaları, anti-komünist eğilimleri de güçlendirince ulusçuluk tam bir yurttaşlık temelli olanla etnik temelli olan eğilimler arasında belirgin bir gerilimi açıkça içermeye başlamıştır. Ancak, 1960'lardan itibaren farklı ulusçuluk türlerini temsil eden siyasal hareketlerin partileşmesi ve açık bir biçimde siyasal sistemde rol oynamaları mümkün olmuştur.

Çok partili hayat ve onun geçirdiği evreler çoğulculukta da yol alınmasını sağlamıştır. 1924 Anayasası çerçevesinde sürdürülen çok partili hayat ve çoğunluk esasına dayalı seçim sistemi hem Demokrat Parti'nin (DP) başarısını temin etmiş, hem onun şemsiyesi altında kendisine yer bulmuş olan çeşitli hiziplerin bağımsız hareketler olarak ortaya çıkmasını

Ersin Kalaycıoğlu

Türkiye'de
"Batı"
fırsatçı,
tefecî,
elini
verirken
kolunu
kaptırabilecek
güvenilmez
bir güç
olarak
algılanmıştır

caydırmıştır. 1961 Anayasası ve onun hayata geçirildiği siyasal ortam kadar, seçim sisteminde yapılan büyük değişikliklerle, "çoğunlukçuluk" ilkesi yerine "nisbi temsil" ilkesinin kabulü her siyasal ideoloji, hatta görüşün siyasal partileşmesi ve temsilini kolaylaştıran bir gelişme olmuştur. Bu ortamda daha önce büyük siyasal partilerin içinde birer hizip olarak yaşayan siyasal akımlar, 1961 sonrasında, özellikle 1965 seçiminden itibaren yeni özgürlükçü siyasal ortamın ve seçim yasası kolaylıklarının etkilerini deneme fırsatı bulmuşlardır. Bu ortamda, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) 1964 yılında kendisini "ortanın solu"nda olan bir siyasal parti olarak takdim etmiş. Onun daha solunda Türkiye İşçi Partisi (TİP), onun daha sağında Adalet Partisi (AP), onun daha sağındaysa Milli Nizam, sonra Milli Selamet Partisi (MSP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) seçmenin karşısına yeni tercihler olarak çıkmışlardır. 1970'lerden itibaren sayıca artan ve çeşitlenen siyasal yelpaze içinde vatandaşlık esasına dayalı, Anadolu ve Doğu Trakya'nın bağımsızlığı, esenlik ve gönencini hedefleme anlamında "civic" ulusçuluk, bir ölçüde sosyal demokrasi ve orta sol fıkırlarla de, Atatürkçülükle de karışık olarak, daha çok CHP programlarında kendisine bir yer bulurken; "kan bağı" Orta Asya kökeni ve hatta şamanlık ideali, "esir Türklerin kurtarılması" gibi öğeleri de içeren bir biçimde etnik ulusçuluk da MHP tarafından açıkça savunulan bir konuma gelmiştir. Bu ayırım seçmeni de "civic" ulusçuluk ve "etnik Türk ulusçuluğu bağlamında ayırtıran bir kültürel fay hattı oluşturmaya başlamıştır.

Bu ayırım 1980'ler sonrasında yeniden oluşan demokratik siyasal yapı içinde kendisine yine yer bulurken, 1980 askeri hükümetleri tarafından izlenen "Türk-İslam Sentezi" politikalarıyla genişleyen bir meşruiyet ve siyasal sistemin en müktedir mevkilerinde destek bulmaya başlamıştır. Bu destek aynı zamanda Orta Asya özellikleri yerine İslami simge ve söylemleri de içerebilen bir örüntüye dönüşebilmekte de zorlanmamıştır. 1991'de Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle, ideallerinin gerçekleştirileceği izlenimini göğsünü gererek savunabilen, meşruluk ve güç kazanan bir etnik ulusçuluk akımı artık ortaya çıkmaya başlamıştır. 1984 sonrasında başlayan PKK terörü ve Kürt ulusçularının dayatmalarıyla kimlik arayışı artan bir ortam Türkiye'de ortaya çıktığında, onlara karşı aynı dili konuşarak, en sert ve net karşıt yanıtı verebilen etnik Türk ulusçuları, bu

mücadelenin 1999'da noktalanmasıyla bir kez daha güç ve meşruluk kazanma fırsatı yakalamışlardır. Bu gelişmeler içinde sayıca taraftarı artan ve seçmen ilgisi yükselen etnik ulusçuluk hareketleri tek bir siyasal parti olarak önce Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP), ve 1995'te açılmasına izin verilen MHP içinde kalamamış, onun içindeki hizip konumundaki gruplar büyüyen harekette kendilerine yeni ve açık çalışma ortamı üretecek siyasal partileşme yoluna girmişlerdir. Bunlardan İslahatçı Demokrasi Partisi (İDP) 1991 seçimlerine Refah Partisi (RP) şemsiyesi altında MÇP ile birlikte girmiştir. 1995 seçimlerindeyse Büyük Birlik Partisi (BBP), Anavatan Partisi (ANAP) ile birlikte seçimlere girerek, özellikle MHP'den iyice bağımsız kalmakta olduğu mesajını da vermiştir. Ancak, 1990'lar PKK terörü etkisinde İslamcılık cereyanının yaygınlaştığı, etnik kimlik arayışının ve etnik Türk olmayla övünmenin arttığı yıllardır. Böylece, siyasal görüntü olarak 1990'larda etnik Kürt ve etnik Kürt ulusçulukları ayrışır ve çarpışırken, "yurttaşlık esaslı" ulusçuluk da kendi yerini korumaya çalışan bir içeriğe bürünmüştür. Yirmibirinci yüzyıla geldiğimizde, yurttaşlık temelli ve etnik Türk ulusçulukları farklılaşması kadar, etnik Kürt ve Türk ulusçulukları ayrımı ve çatışması da siyasal hayatımıza damgasını vuran bir özellik taşımaya başlamıştır. Bu nedenle, Türkiye farklı ulusçuluk cereyanlarının farklılaşma ve çatışmasına sahne olan bir siyasal sisteme sahiptir. Tek bir ulusçuluk hareketi söz konusu olmadığı gibi, bu farklılaşmasının seçmen davranışı üzerindeki derin etkilerinin, İslamcılık cereyanları ve mezhep farklılıkları ile birlikte daha uzun süre devam edeceğini beklemek de gerekir.

Bunun bir başka uluslararası uzantısı da Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı yeni küresel dünya iktisadi düzenidir. Bu durum sadece Türkiye'yi etkilememektedir. Ancak, Türkiye de her ülke gibi yeni küresel iletişim ve iktisattan etkilenmektedir. Yeni uluslararası düzen artık yirminci yüzyıldaki gibi iki kutuplu ve tek düzlemli, siyaset ve iktisadın üst üste örtüştüğü bir yapıda değildir. Bu konuda Mart'ın üçüncü haftasında the Economist'te yayınlanan makalesinde Harvard Üniversitesi Kennedy School of Government'ın Direktörü Joseph Nye'in savına katılmamak zor gibi geliyor bana. Nye artık uluslararası ilişkilerin bir düzlemde ibaret olmayıp, üç düzlem veya boyuttan oluştuğunu, bunun bir boyutunun geleneksel siyasal iktidar ilişkilerinden, bir diğeri-

Ersin Kalaycıoğlu

1960'lardan
İtibaren
farklı
ulusçuluk
türlerini
temsil
eden
siyasal
hareketlerin
partileşmesi ve
açık
bir biçimde
siyasal
sistemde
rol
oynamaları
mümkün
olmuştur

nin çok kutuplu bir iktisadi ilişkiler ağından, üçüncüsünün ise doğrudan doğruya kişisel ve kolaylıkla gayriresmî olabilen bireylerarası ilişkilerden oluştuğunu öne sürüyor (Nye, 23 Mart 2002: 24). Özellikle bu üçüncü boyutun hükümetlerin denetimi dışında geliştiğini de hemen ekliyor (aynı eser: 24). Bu üç boyutlu düzlemi bir karmaşık satranç oyununa benzeterek bu oyunda kazançlı çıkmak için, ABD'ne öncelikle bu karmaşıklığı algılamak, sonra onun isterlerine uygun olan stratejiler geliştirmeyi öneriyor. Hiçbir devletin bir süper veya hiper devletin bile artık bu üç düzlemi de sadece askeri gücü ile denetleyemeyeceğini, bu düzlemlerde etkili olabilmek için çok karmaşık koalisyonlar kurmak ve müttefiklerle iyi geçinmek gerekeceğini de öne sürüyor (aynı eser: 24-25). Türkiye şimdi bu ilginç satranç tahtasının hemen hemen ortasında yer alan birkaç ülkeden birisi. Bu oyunu oynamanın isterlerini pek algılayamamış olduğu gibi, ona ayak uydurma konusunda gerekli esnekliği göstermekte de ciddi endişeler duyuyor. Ancak, burada bir gerçek varsa, o da artık devletlerin hükümlerlik alanlarının bu üç düzlemde ikisinde fazla bir anlam ifade etmediğidir. İletişim ve iktisadi ilişkiler küreselleşmeye başlamışlardır. Bu durum da artarak sürececek gibi görünüyor. Bu ilişkileri değil Türkiye'nin ABD'nin bile denetlemesi, eğer Nye'nin iddiası doğruysa olanaksızdır.

Bu durumu daha da karmaşık hale getiren bir diğer ve son gelişme de Türkiye'nin AB'ne tam üye olmaya yönelik çabaları olmuştur. Bu durumda, Türkiye "yurt ve yurttaş esaslı" bir ulusçuluk anlayışına gereksinim duyacağı bir dizi demokratikleşme adımı atmamak zorunda kalmaktadır. Aynı zamanda, ulus tanımları da ulusçuluk anlayışları da bu derecede farklılaşmış bir ortamda "ulusal egemenlik" kavramını tanımlama, özünü ve sınırlarını belirleme zorunluluğu ile karşı karşıya kalmıştır. İşte tam bu ortamda ulusal egemenlik ne anlama gelmektedir?

Burada resmetmeye çalıştığım görüntüden ortaya ulus-devletin çıktığı veya çökmesinde olduğu sonucunu çıkartmak zor. Nye'nin önerisini bile hareket noktası olarak ele alsanız üç boyutlu hale gelen uluslararası ilişkilerin bir boyutu halen ulus-devlet denetiminde. Unutulmamalıdır ki devlet güvenlik gereksiniminin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu gereksinim bir biçimde başka bir düzenlemeyele çözülmeyen, insanlara ve insan topluluklarına, bu arada uluslara yönelik tehdit ve onla-

rın korku algılamaları ortadan kalkmadığı sürece güvenlik ve savunma örgütlenmesi için devlete gerek duyulmaya devam edilecektir. Euro-barometer tarafından 2001 sonunda yapılan AB çapındaki araştırmada ortaya çıkan en güvenilir kurum algılamasında "ordu" ve "polis"in hemen her AB ülkesinde en güvenilir kurum olarak ortaya çıkması ulus-devletin can çekişmekte olan bir kurum izlenimini vermediğinin en önemli kanıtı durumundadır. Uluslararası ilişkilerin güvenlik ve savunma boyutu durduğu sürece devletin bir yapı olarak korunması söz konusu olacak gibi görünmektedir. Devletin toprakları üzerinde yaşayan halkın da "ulus" olarak kendisini görme keyfiyetinin ortadan kalktığını gösteren fazla bir kanıt bulunmamaktadır. Böylece, görülebilir gelecekte ulus-devletin yok olacağını öne sürmek için, güvenlik ve savunma gereksiniminin nasıl ortadan kalkacağını veya nasıl yeni bir yapı tarafından karşılanacağını da ortaya koymak gerekecektir. Bu tür bir gereksinim sürececek gibi görünmektedir ve herhangi bir alması yapı da görünürde yoktur.

Ancak, buraya kadar incelediğimiz ilişkiler güvenlik ve savunma ile devlet yapısı arasında olanlardır. Şimdi sorun iletişim, bilgi - enformasyon akışı, düşüncelerin ifadesi ve dolaşımı gibi konulara uzandığında devletin oynadığı rolün giderek azaldığına, üstelik bu konularda hem devlet aciz kalırken, hem de güç gösterisinde bulunduğu vatandaşlarının tepkisiyle karşılaştığına giderek daha fazla oranda tanık olmaya başlıyoruz. Aynı olgu ekonomi için de geçerliymiş gibi görünmektedir. Ülkemiz de dahil olmak üzere devletin iktisadi hayatta faal olmasının yarardan çok zarar getirdiği inancı yaygın kabul görmeye başlamıştır. Zaten iktisadi hayatın ulus-devlet tarafından denetlenmesi de artık hemen hemen olanaksız hale gelmektedir. Bir çok ulusal piyasalar uluslararası sistemle giderek daha fazla bütünleşmektedir. Dünya Ticaret Örgütü (WTO) serbest ticareti yaygınlaştırmaya çalıştığı gibi, sermayenin akışkanlığı çok uzun yıllardır giderek artmış, artık hemen hemen hiçbir ulus-devlet tarafından tek başına denetlenemez bir hal almıştır. İktisadi hayat üzerinde baskıcı denetim girişimleri ekonomiden sermaye kaçışına ve o ekonomide yatırım yapılmamasına neden olduğu için fazla kullanılabilecek araçlar olmaktan çıkmıştır. Onun yerine, ulus-devlet için ekonomide yapılabilecek olan piyasaların düzgün çalışmasını sağlamak, alt yapı olanaklarını geliştirme, oluşacak çatış-

Ersin Kalaycıoğlu

Yeni
uluslararası
düzen
artık
yirminci
yüzyıldaki
gibi iki
kutuplu ve
tek düzlemli,
siyaset ve
iktisadın
üst üste
örtüştüğü
bir yapıda
değildir

VIP (Çok önemli kişi)
balık tutuyor, rahatsız etmeyin.

Size her zaman en üst seviyede hizmet veren Axess Platinum ile yaptığınız her harcamada hem mil puan hem de chip-para kazanırsınız. Biriken mil puanlarınızla, dilediğiniz yere, dilediğiniz hava yolundan, alan vergisi ödmeden, bedava uçak bileti sahibi olursunuz. Atatürk Havalimanı iç hatlarda, uçağınızı "primeclass" Akbank Lounge'un seçkin ve rahat ortamında keyifle beklersiniz. Axess Platinum'un taksit ve chip-para gibi olanaklarıyla en prestijli mağazalarda kazançlı alışverişin tadını çıkarırsınız. Axess Platinum ayrıcalıklarıyla ilgili detaylı bilgi için (0212) 335 94 94 Axess Platinum Hattı'nı arayabilirsiniz.

 LACOSTE

maları yargı aracılığıyla hakça ve kısa zamanda çözebilmeyi sağlamak olacaktır. Buna ek olarak ekonominin gereksinim duyacağı emeği üretmek, enerji üretimini ve kullanımının sorunsuz olmasını sağlamak, yasal ve siyasal istikrarı korumak olacaktır. Bunların ötesinde ulus-devletin ekonomi için yapabileceği fazla bir şey yoktur. Bunlar dışında atılacak adımların yarardan çok zarar sağlayacağı anlaşılmaktadır.

Eğer Nye'nin işaret ettiği diğer boyutlarda da ulus-devlet etkili olmak istiyorsa, o zaman yeni bir hükümet ediş biçimine (*style of governance*) gereksinim duyulmalıdır. Bu hükümet ediş biçiminde artık halkın uzaktan katılımı veya dışarıdan etkilemesini esas alan bir siyasal katılma olgusu değil, alınan bir siyasal karardan doğrudan etkilenenlerin de bizzat kararın alınmasında söz sahibi veya ortak olduğu (*partners, stakeholders*) bir yönetim uslubuna geçiş esastır. İktidarda aslolanın kaba kuvvet olmadığı ve fakat en muktedir olanın "kendi istediğini başkalarının da istemesini sağlayan" olduğunu (Joffe zikreden Nye, aynı eser: 24) unutmamak gerekir. Bu nedenle, yeni hükümet ediş biçiminde kararları alırken o kararın etki alanına girecekleri kararı almaya ortak edip onları ahlaken ve siyaseten bağlayıp kendi istediğini, sanki doğal olarak onlar da istiyormuş duygusunu yaratabilmektir. Bu nedenle, Türkiye'nin güçlü olabilmesi, ne derecede ve ne kadar farklı düzlemde koalisyon veya ittifak içine girip, kendi istediklerini, aynı koalisyonlarda başkalarına da istetebilme becerisi geliştirebilmesinde yatacaktır. Yirmibirinci yüzyılın temel uluslararası ilişkiler yaklaşımı bu özelliğe dönerken ulusal egemenliğin ko-

runması, veya daha somut olarak Anadolu ve Doğu Trakya ahalisinin esenlik ve gönencinin (*well-being, welfare*) korunması için yapılacak olanın hükümet ediş biçiminde (uslubunda) bu tür bir değişimi mümkün olduğunca hızla yerleştirebilmektir.

Burada ortaya koymaya çalıştığım uslub değişikliği sadece uluslararası ilişkilerde değil, aynı zamanda iç siyasette de ortaya konacak olan bir değişiklik olmak durumundadır. Düzlemler sadece uluslararası ilişkilerde değil, aynı zamanda ulusal siyasal sistemde de, uluslararası ilişkilerin etkisi altında kalarak, çok katlı bir görüntü almaktadır. Eğer iktisadi ve toplumsal ilişkiler hükümetlerin denetimi veya etki alanı dışında geliyorsa, o zaman ulusal düzeyin altında il, kent, veya köy gibi düzlemlerdeki etkileşimler yoğunluk kazanmaktadır. Kısaca, yerel düzlem olarak ifade edebileceğimiz bu düzlemde bir çok kamu hizmeti üretilip tüketildiği gibi, çeşitli yerel, ulusal ve küresel iktisadi ilişkiler kurulmakta ve gelişmektedir. Bu hizmetlerin artık tek bir merkezden sağlanması da denetlenmesi de olanaksızdır. Nitekim, 1984'ten beri Türkiye'de Büyükşehir yönetimi kurulmuş ve gelişmektedir. Yeni Büyükşehir istemleri sık sık gündeme gelmektedir. 1980'lerden itibaren Denizli, Çorum, Gaziantep, Kahramanmaraş v.b. illerde gelişen sanayi kuruluşları ve iş ilişkileri küresel birer boyut kazanmaya başlamıştır. Benzer olarak çeşitli düzeydeki belediyeler de özellikle Avrupa'daki yerel kuruluşlarla yoğun temaslar geliştirmektedir. 1990'larda İstanbul Habitat Zirvesiyle birlikte bu ilişkiler yeni bir yoğunluk ve ivme kazanmıştır.

Ersin Kalaycıoğlu

Ülkemiz de
dahil
olmak
üzere
devletin
iktisadi
hayatta
faal
olmasının
yarardan
çok zarar
getirdiği
inancı
yaygın
kabul
görmeye
başlamıştır

Bu tür gelişmeler öncelikle kamu hizmetlerinin görülmesinde ölçekle uygunluk ve yerleşmenin gerekliliğini göstermek açısından önemlidir. Burada esas olan karar halkın esenlik ve refahıdır. Kamu hizmetlerini hangi düzlemde üretmek daha verimli olmaktadır? Onları hangi düzlemde üretmek söz konusu kamu hizmetlerinden etkilenecek olanların denetimini daha kolaylaştırabilir? Kamu hizmetlerini hangi düzlemde üretmek onun üretim kararına etkilenecek olanların destek ve finansman yardımıyla kolaylaştırabilir? Bu soruların yanıtlarının bir kısmı merkezi hükümet, bir kısmı yerel yönetim olacaktır. Zaten olmaktadır da. O zaman yerindenlik (*subsidiarity*) bir yönetim kolaylığı ve hatta gereksinimi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durumda, özellikle AB ile olan ilişkilerde AB'nin hangi tür kamu hizmetlerinin üretimine katılacağı, üye devletlerin merkezi hükümetlerinin hangi tür hizmetleri göreceği, yerel yönetimlerin hangi tür kamu hizmetlerini üretme sorumluluğunu alabileceği, bir üretim ölçeği, verimlilik, hesap sorulabilirlik, katılma ölçeği olarak irdelenebilir ve tartışılabilir.

Ulusçuluğun otarşi eğilimine bugün içinde bulunduğumuz uluslararası ortamda fazla bir destek söz konusu değildir. Yukarıda sıraladığımız sorulara öncelikli olarak yanıt iktisadi olacaktır ve kamu hizmeti üretimi ölçeği (*scale of economies*) açısından verilecektir. Bu ölçek üretilen kamu hizmetinin maliyetini de karını da belirlemektedir. Aynı zamanda, üretilen kamu malını tüketenlerin de ondan memnuniyet ve menuniyetsizliklerinin adresini belirlemeye, özellikle demokrasilerde hakkı vardır. Dolayısıyla, sadece iktisaden değil, aynı zamanda siyaseten de hesap sorma kolaylığı, izleyebilme kolaylığı, saydamlık gereği kamu hizmetlerinin üretimini seçmene en yakın siyasal yapı tarafından yapılması, demokrasi ve iyi hükümet ediş gereğidir. Bu açıdan bakıldığında sorun bir yerindenlik (*subsidiarity*) sorunu haline almaktadır. Nitekim, bu ilke 1992'den beri AB antlaşmalarında yer almaya başlamıştır. Burada bir iktidar ve egemenlik çevresi belirleme endişesi de söz konusudur. Amsterdam Antlaşması'na yerindelik ilkesinin girişi AB düzleminde alınacak kararlar ve üretilen hizmetler ile ulusal düzlemde alınacak kararlar ve üretilen hizmetleri ayırmak için ortaya konulmuş bulunmaktadır. Amsterdam antlaşmasındaki ifadeye göre üye devletlerin üretme yetkinliği gösterebilecekleri karar ve hizmetleri AB kurumları üretmeyecektir. Ancak, Maast-

richt antlaşması ve sonrasında bu ilke daha genelleştirilerek, bölge, il, kent, köy idarelerinin üretebildikleri hizmetlerin daha üst süzlemlerde veya merkezi hükümetler eliyle üretilmemesi gerekliliği de kabul edilmiştir. Böylece, AB uygulamasında en ayrıntılı görüntüsünü alan yerindenlik ilkesi çok düzlemli bir iktisadi ve siyasal yönetim esnekliği üretmek için geliştirilmiştir.

Ancak, sorun tamamen iktisadi içerikte olmayıp siyasaldır. Siyasi olarak bakıldığında bir siyasal karardan kim etkilenecekse, öncelikle kararın alınmasında ortak olarak (*stakeholder*) olarak katılacak olan da, alınan kararların uygulamasını izleyecek olan da, izlemeye gördüğü sapmaların hesabını soracak olan da O'dur. Sonunda vergi, harç ve resimleriyle bir kamu mal veya hizmetini üretilmesini finanse edecek olan da, bu üretimde ortaya çıkabilecek olan iktisadi veya çevre zararlarına katılacak olan da O'dur. Bu durumda, hükümet ediş uslubu bugünkü temsili demokrasi yerine, ortaklaşa yönetim esasına dayalı, bir "*stakeholders' democracy*" haline dönüşmek durumundadır. Özellikle, kamu hizmetlerinin üretimi ve çevrenin korunmasını gerektiren tüm kararlar bu çerçevede alınabilecek niteliktedir. Doğal olarak, savunma, güvenlik, adalet, eğitim, sağlık ve dış politika kararları bu içeriğin dışında, yerel olmayan, ancak ulusal düzlemde kararlaştırılabilecek ve uygulanabilecek içeriktedir. Ancak, bu alanlarda bile uluslararası yükümlülükler, ittifaklar, evrensel norm ve ilkeler (bilim, hak, adil olmak v.b gibi) söz konusu olmaya devam etmektedir. Bu alanların hiçbirisi bugün mutlak olarak herhangi bir bağımsız ulus-devletin tekelinde değildir.

Sonuç olarak, merkezi devletin varlık nedenini oluşturan olguları kapsayan alanlar dışında ulusal egemenlik ilkesinin uygulama alanı giderek daralmaktadır. Büyük bir olasılıkla kısa bir süre sonra da bu alanlarda ulus-devletlerin etkili olması ne seçmenler tarafından onlardan beklenecek, ne de merkezi hükümetler tarafından bu alanların etki altına alınmasına yönelik girişimlerde bulunulması meşru olarak görülecektir. Ancak, gerek Türkiye, gerek bir çok Avrupa ülkesi için savunma, güvenlik, adalet, dış politika ile sağlık ve eğitimin ulusal düzeyde oluşan standartlar ve hizmetler eliyle görülmeye devam etmesi uygulaması görülebilir gelecekte sürecektir gibi görünmektedir. Türkiye'de de, AB yolunda ilerlenirken bu konulardaki ayrıntıları tefrik edebilmek zorunlu olacaktır. Aksi takdirde, Türkiye için

Ersin Kalaycıoğlu

Ulusçuluğun
otarşi
eğilimine
bugün
içinde
bulduğumuz
uluslararası
ortamda
fazla
bir destek
söz
konusu
değildir

ekonomik otarşı, siyasal yalnızlık ve küresel dinamiklerden uzaklaşarak uluslararası ilişkilerde marjinalleşen bir ülke haline gelmek kaçınılmaz olacaktır. Buradaki temel sorun ise Türkiye'nin coğafi olarak bulunduğu konumun bu marjianelleşmeye elvermemesi, Türkiye'nin parya devletlerden birisi haline dönüşmesi tehlikesine yol açma potansiyeli ve ulusun esenlik ve gönencinin yerinde saymaya devam etmesi veya azalmasıdır.

• **Taner Berksoy** - Prof. Kalaycıoğlu'na teşekkür ediyoruz. Son konuşmacımız Dr. Sungun Savran.

• **Sungur Savran** - Teşekkür ederim.

Ben önce şunu söyleyerek başlayayım: Tabii, özgeçmişler sıkıcı şeyler, ardı ardına yıllar sayılıyor vesaire. Belki aranızda bazıları benim İktisat Fakültesinde 1973-83 arasında, önce asistan, sonra öğretim üyesi olarak görev yaptığımı duymuşsunuzdur. Gençler ve aramızda bulunan İktisat Fakültesi öğrencileri artık beni tanımıyorlar o anlamda. Dolayısıyla, onu hatırlatmamın bir nedeni var, onu söyleyeyim: Başkanın okuduğu özgeçmişte üniversiteden protesto dilekçesiyle istifa ettiğim söyleniyordu. Bu doğrudur, fakat önemli bir ayrıntısı var bunun ve o da şu: Bu protesto bizim fakülteden 1983 yılında 3 profesörün sıkıyönetim emriyle atılması, işten el çektilerine dolayısıyla bütün kürsü olarak, başka arkadaşlarımızla beraber -bu salonda bazıları mevcut- yaptığımız bir protestoydu. Bunlardan biri de, yarın İktisatçıları Haftası'nın onuruna düzenlenmiş olduğu isimlerden biri, yarını kendisinin onuruna ayıracağımız Prof. Dr. Sencer Divitçioğlu'dur. Bunu özellikle vurguluyorum, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin geçmişte fakültedeki öğretim üyeliği yapmış insanlara henüz ölmeden -öldükten sonra övgü düzmek çok yaygındır- daha hayattayken hak ettikleri yeri tanıması ve onlar için gerek Cemiyet binasında, gerek İktisatçıları Haftası'nda böyle onurları düzenlemesi gerçekten kutlanacak bir şeydir.

Bir de, ikinci bir şeyi söylemek istiyorum: Bugün Avrupa Birliği konusunda konuşma olacağını bana verdiği için Cemiyetimize gerçekten çok teşekkür ederim. Bu sadece kendimi bir parçası hissettiğim camiada fikirlerimi belirtme olanağını bana tanıdığı için bir teşekkür değil, konuşmanın sonunda anlaşılacaktır ki, özel bir teşekkür; ama bu teşekkürün neden özel olduğunu açıklamak için konuşmanın sonuna kadar beklemek zorunda kalacağım.

Giriş olarak bir şeyi daha söylemek istiyorum: Cemiyetin ne kadar olumlu işler yaptığını vurguladım. Camianın içinden biri olarak izninizle bir de öneri yapmak istiyorum: Bu masada otururken bakındım, eksik olan konuşmacımız da dahil olarak, 5 kişi, 5 tane erkeğiz. Onun üzerine haftanın konuşmacılarını şöyle bir gözden geçirdim, maalesef altı oturumda başkanlarla birlikte 30 konuşmacı, sadece 3'ü kadın arkadaşlarımızdan. Eminim, kadın arkadaşlarımız ve öğrencilerimiz burada aramızda daha çok kadın konuşmacı ve başkan görse, kendilerini çok daha fazla bu topluluğun parçası olarak görecektir. Gelecekte buna dikkat etmemizin yararlı olacağı kanısındayım.

Başlığımız çok yararlı bir başlık, "Avrupa Birliği Bütünleşmesi ile Nereye?" Buna Türkiye'de çok klasik bir liberal cevap var. Bugün İslamcı akımın çok büyük bir bölümü de bu cevaba katılır. Avrupa Birliğiyle barışa, demokrasiye, çok kültürlülüğe ve kardeşliğe; kabuğumuzdan çıkarak, dünya ile bütünleşmeye; ekonomik refaha, işçilerin sosyal ve sendikal haklarına kadar saymakla bitmeyen bir dizi başatabilirsiniz, söyleyecekleri her şey olumludur. Aynı soruya milliyetçi bir cevap vardır, gerekçeleri çeşitlidir, ama cevap çok kolay özetlenebilir. Türkiye'nin parçalanmasına, Türk milletinin belki de yok olmasına, bazıların terminolojisinde, bütün milliyetçi kanadın değil, bazıların terminolojisinde, son Türk devletinin tarihten silinmesine.

Ben bugün size bir Marksist cevap vermeye çalışacağım. Benim cevabım tabii ki, bütün Marksistleri bağlayacak bir cevap değildir, kendime özgü olacaktır. Çok yalın bir cevap vermeye çaba göstereceğim. Bence, Avrupa bütünleşmesiyle Türkiye, Ortadoğu'ya, Orta Asya'ya, Avrasya'ya gidecek. Tabii ki, seyyah olarak değil, asker olarak, taşeron olarak, misyoner olarak gidecek, Avrupa Birliği'nin bu bölgelerdeki temsilcisi olarak gidecek.

Bunu açıklamadan önce, Türkiye'nin hemen hemen bütün hâkim çevrelerinde, Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği sonucunda Türkiye'nin geleceği konusunda yaratılan bir dizi hayal ve efsane üzerinde bir ölçüde durmama izin verin, çünkü her hükümet, medyanın çok büyük bir bölümü demeyim, ezici bir çoğunluğu, üniversitelerimizde yaygın olarak birçok fakülte, bölüm, öğretim üyesi, bu görüşleri Türkiye toplumuna, çalışanlarına, öğrencilerine, gençlerine sürekli

Ersin Kalaycıoğlu

Merkezi
devletin
varlık
nedenini
oluşturan
olguları
kapsayan
alanlar
dışında
ulusal
egemenlik
ilkesinin
uygulama
alanı
giderek
daralmaktadır

olarak taşıyorlar. Dolayısıyla, bu konular üzerinde biraz durmakta yarar var.

Her şeyden önce, Avrupa Birliği'nin bir barış, demokrasi ve kardeşlik odağı olarak inşa edildiği ve Türkiye'nin de üye olmakla birlikte derhal bu değerlerden kendisine düşeni alacağı iddiası, aslında Avrupa Birliği'nin tarihi gelişmesi konusunda tam bir mistifikasyondur. Avrupa Birliği, çok yalın olarak söylemek gerekirse, geçmişte birleşmiş olduğu için koskoca bir ülkenin askeri, siyasi ve ekonomik avantajlarını kullanan Amerikan sermayesine karşı, parçalanmış olduğu için tâbi konuma düşen Avrupa sermayesinin bir ayağa kalkma ve hegemonya mücadelesi verme projesidir. Birleşik Amerika devletine ve ikinci düzeyde de Japonya'ya karşı, emperyalist hegemonyayı dünya çapında ele geçirebilmek için çeşitli Avrupa ülkelerinin burjuvaziye bağlı devletlerinin birleşme projesidir, yani emperyalist bir projedir. Bunu en spesifik yönleriyle, yani üçüncü dünyayla ilişkisiyle, kendi işçi sınıfı ve emekçileriyle ilişkisiyle de anlatmak mümkün, ama zamanımız yok.

Burada vurgulanması gereken çok önemli bir nokta şudur: Avrupa Birliği bir ön devlettir. Daha şimdiden ulusal parası vardır. Bütün üye ülkeleri kapsamıyor, o yüzden ön devlet diyoruz. Şimdiden geliştirilmekte olan bir ordusu vardır, şimdiden bir merkez bankası vardır ve dolayısıyla bir ulusal devletin en temel bazı özelliklerini şimdiden, en azından çekirdek olarak geliştirmiş durumdadır. İşte bu ön devlet Amerika Birleşik Devletlerine rakip olacak bir emperyalist devlettir. Bunu gözden kaçırarak, Avrupa Birliği konusunda hiçbir şey anlamamış demektir.

Avrupa Birliği'nin barışçı olduğu iddiası, son 50 yıllık tarihten bile, Avrupa ülkelerinin neler yaptığını gözden geçirirseniz ortaya çıkar. Gençler o tarihi elbette bilmiyor, ama burada zamanım yok, size sadece şunu hatırlatacağım: Son Irak Savaşına kadar bütün savaşlarda, ilk Körfez savaşında, Bosna ve Kosova savaşlarında, Afganistan savaşında ve saire, Amerika'nın ortağı Avrupa Birliği'di. Dolayısıyla, barışçı değil, savaşçı bir odak karşındayız. Neden daha barışçı görünüyor? Çünkü, Amerika'nın karşısında askeri bir cücedir de, ondan. Şimdi ordusu geliyor, 10 yıl sonra durumun nasıl değiştiğini hep birlikte göreceğiz.

Avrupa Birliği bir demokrasi olarak sunuluyor. Evet, Avrupa ülkeleri bize göre çok demokratiktir, -döneceğim birazdan- ama Avru-

pa Birliği'nin kendisi Avrupa demokrasisinin bir karikatürüdür. Avrupa Parlamentosu, Avrupa'nın, halkın oyuyla seçilen tek organıdır ve hiçbir biçimde bağlayıcı yetkileri yoktur. Peki kim yönetiyor Avrupa'yı? Bir dizi pazarlıkla devletlerin seçtiği Avrupa Komisyonu. Demokrasinin en önemli yanı sorumluluk ve hesap vermedir. Komisyonun kime hesap vereceği bile belli değildir. Lahey'deki Adalet Divanı, birilerinin seçtiği bir takım uzman yargıçlar, Avrupa Birliği'nin esas yasama organıdır. Nihayet, üye devletlerin dışişleri bakanları ve sonra devlet ve hükümet başkanları. Avrupa'nın kendisi bir "demokrasi açığı"ndan, bütçe açığındaki, dış ticaret açığındaki açık anlamına, eksiklik anlamına bir açıktan sürekli söz ediyor. Dolayısıyla, Avrupa'yı bir demokrasi timsali olarak göstermek, Avrupa ülkeleriyle Avrupa Birliği'ni birbirine karıştırmaktır.

İkinci olarak, liberaller Türkiye'nin Avrupa Birliğiyle bütünleşmesinin dünyayla bütünleşmesi, dar kabuğumuzdan çıkmamız olduğunu söylüyorlar. Avrupa Birliği dünya değildir; Avrupa Birliği, içinde yeni bir milliyetçiliğin gelişmekte olan bir yataktır: Avrupa milliyetçiliği. Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı Avrupa sermayesinin rekabeti için kurulan bu odak, bütün dünyayı kucaklayan bir odak değil; tam tersine, kendi dışındakileri dışlayan, Berlin duvarının yerine Schengen duvarlarını yükselten, üçüncü dünyaya karşı son derece ırkçı, bizim gibi ülkelerde insanları bütün gece boyunca vize kuyruklarında çürüten bir odaktır. Türkiyeliler bu odağın, emperyalist bir odak olduğunu hiçbir şeyden anlamasalar, şu son dönemde yapılan tartışmadan, Türkiye'ye yönelen küçümsemeden anlamalıydılar.

Bundan sonra üç nokta daha ileri sürülüyor. Bunlardan biri, Avrupa'nın Türkiye'yi bir kez üye oldu mu, Avrupa demokrasisi haline getireceği tezi. İkincisi, işçi sınıfına sosyal ve sendikal haklar getireceği ve Türkiye işçisini Avrupa işçisinin düzeyine yükselteceği. Üçüncüsü, gerek çalışan sınıflar açısından, gerek genel olarak ekonomik refahı hızla yükselteceği konusundaki tezler. Bunlara ilişkin birkaç cümle söylemeden önce, maalesef sık sık yapılan bir demagojiye cevap vermek gerekiyor. Her üçünde de, Avrupa ülkelerinin, genel olarak Avrupa Birliği'nin durumunun Türkiye'den ileri olduğunu yadsımıyorum. Yani "ne diyorsunuz, Avrupa bizden daha demokratik değil mi, işçi hakları bizden daha iyi durumda değil mi, bizden daha büyük bir ekonomik refah yok mu?" diyorlar.

Sungur Savran

Avrupa
bütünleşmesiyle
Türkiye,
Ortadoğu'ya,
Orta
Asya'ya,
Avrasya'ya
gidecek.
Tabii ki,
seyyah
olarak
değil,
asker
olarak,
taşeron
olarak,
misyoner
olarak
gidecek

Cevaben söylenmesi gereken şudur: Avrupa Birliği'nde bunlar doğrudur, ama bunlar Türkiye Avrupa Birliğiyle müzakerelere başladığı veya yarın üye olduğu takdirde, birdenbire otomatikman gelmeyecektir, ancak ve ancak zaten verilmesi gereken büyük mücadeleler sonucunda, Türkiye demokratikleşecektir, işçi sınıfı haklar elde edecektir, genel olarak çalışanların ekonomik refahı yükselecektir.

Şimdi bu üç noktayı sırayla ele alalım. Önce demokrasi meselesi. Dönün, son bir aya bir bakın: birincisi, Uğur Kaymaz adında 12 yaşında bir gencecik çocuk, Mardin Kızıltepe'de 13 kurşunla yargısız infaz edildi. Üç yargısız infaz olayından, onun babası ve Hakkâri Şemdinli'de bir çobanla beraber, sadece birinin sözünü ediyorum. İkincisi; Eğitim-Sen'in kapatılması konusunda Yargıtay ısrar etti, öğretmenler sokağa çıktılar, haklarını elde etmek için gösteri yaparken gazlandılar. Üçüncüsü; daha evvelsi gün bir ceza infaz yasası geçti, tecridi ilke olarak alıyor, mahkûmlara zorla üretim yaptırmayı ilke olarak alıyor ve disiplin cezalarını ceza içinde ikinci bir ceza olarak uyguluyor. Bu üçüncüsü, Avrupa Birliği'nin zaten talebiydi. Öbür ikisi, Avrupa Birliği'nin hiç sesini çıkarmadığı gelişmeler oldu. Bakın, şaka gibi bir şey var: Türkiye şu anda Kopenhag Kriterlerini yerine getirmiş bir ülke olarak anılıyor. Burada bulunan herkesin yaşı yeter, bu kriterlerin son 5 yılda ne kadar büyütüldüğünü hatırlayın: Bugün yargısız infazın, sendika kapatmaların, polis adam coplaması ve gazlamasının ve benzeri olayların yaşandığı bir ülkede yaşıyoruz.

Bakın, olacak şudur: Fransızca'da "*Bon pour l'Orient*" diye bir deyim vardır, birçok kişi bilir herhalde. Gençlere de söyleyelim: "Şark için yeterli" bir demokrasi Avrupa Birliği'ne Türkiye için yetecektir, bundan sonra çok fazla bir şey beklenemez.

İkincisi, işçi sınıfına sosyal ve sendikal haklar. Avrupa'da sendikal hakların kendisinin, sosyal devlet denilen şeyin kendisinin büyük bir taarruz altında olduğunu bir yana bırakalım, gene de ne kadar erozyona uğrasa, orada bizden çok daha ileri bu haklar. Ama bakın, Avrupa Birliği, Avrupa ülkeleri değildir. Avrupa ülkelerinde işçi sınıfının 200 yıl boyunca mücadeleler sonucu elde ettiği haklar, Avrupa Birliği'nin temel metinlerine geçmemiştir. Avrupa Anayasası'nın girişi niteliği taşıyacak olan Avrupa Sosyal Şartı'nı okumanızı tavsiye ederim. Orada işçi hakları konusunda hiç bir ciddi hüküm yer almıyor. Bu hakların tanındığı durumda bile, bunlar bağlayıcı değildir. İngiltere

Sunur Savran

re'nin ve benzeri bir takım ülkelerin, yani işçi sınıfının haklarını fena halde geriletmiş olan ülkelerin basıncı altında, Avrupa Birliği'nde, Avrupa ülkeleri arasında "yoksullukta eşitlik" oluşmuştur. En önemlisi, o haklar bile bağlayıcı değildir. Nihayet, Avrupa metinlerinde işçi sınıfına gelen herhangi bir hak KOBİ'ler için geçerli değildir, bu bütün belgelerde açıkça yazılmıştır. Türkiye'de işçi sınıfının yüzde 75'i KOBİ'lerde çalışıyor ve tabii ki, KOBİ işçilerinin zor durumu sendikali işçiler üzerinde de, rekabet yoluyla etki yapacaktır ve dolayısıyla Türkiye işçi sınıfının hakları ileriye gitmeyecektir. Hatta esneklik gibi konularda, solun ve sendika hareketinin kölelik yasası dediği iş yasasında ortaya çıktığı gibi, Avrupa Birliği'nin basıncı altında hakların gerilemesi dahi söz konusu olabilmektedir.

Nihayet, ekonomik refah. Bu konuda uzun konuşmaya gerek yok. Avrupa Birliği Avrupa Kıtası'nda, eski sosyalist diye anılan ülkeler ve Türkiye gibi ülkeler için IMF'nin kod adıdır. Avrupa Birliği'nin aday üyelere ve yeni üyelere önerdiği bütün tedbirler, IMF'nin ve Dünya Bankasının önerdiği tedbirlerdir. Katılım Ortaklığı Belgesi, son 3 yılı olduğu gibi, önümüzdeki dönemi de büyük ölçüde belirleyecek bir belgedir. Bu belgenin kısa vadeli hedefleri arasında açıkça, IMF ve Dünya Bankasının programlarına harfiyen uyulması gerektiği yazıyor. Orta vadeli hedefler arasında, ücretlerin sürdürülebilir olması talep ediliyor, yani düşük tutulması. Sosyal güvenliğin sürdürülebilir olması gerekiyor, yani şimdi olduğu gibi, SSK'nın yavaş yavaş parçalanması ve giderek özelleştirilmesi. Üretken sektörde özelleştirme talep ediliyor. Tarım sektörü reformu diye, köylülüğün yıkımı talep ediliyor. Mali sek-

Sunur Savran

Avrupa'yı
bir demokrasi
timsali
olarak
göstermek,
Avrupa
ülkeleriyle
Avrupa
Birliği'ni
birbirine
karıştırmaktır

tör reformu diye de, kamu bankacılığının ortadan kaldırılması talep ediliyor. Bütün bunlardan sonra, Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye ekonomik refah getireceğini savunuların aynı zamanda IMF'yi de savunuyor olması gerekir. Kimi insan bunu yapar, tutarlıdır, tartışırız; ama eğer IMF'ye karşı çıkıyorsa, Türkiye'ye dayattığı programlara karşı çıkıyorsa, o zaman Avrupa Birliği'ne taraftar olamayız.

Son olarak da, serbest dolaşım meselesi-ne kısaca değinelim, çünkü işçilere ve gençlere, işsizlere ve yoksullara serbest dolaşım, Avrupa Birliği'nin en çekici yanı olarak sunuluyor. Oysa hepimiz biliyoruz ki, Avrupa Birliği esas olarak nitelikli işgücüne, yabancı dil bilen, ileri teknolojilerde çalışma kapasitesi olan işgücüne davetiye çıkarmak, ama genel olarak Türkiye'nin daha yoksul kesimlerine, çalışan sınıflarına karşı kapılarını mümkün olduğu kadar kapatmak eğilimindedir. En son komisyonun raporunda serbest dolaşım konusundaki daimi korunma hükümleri, bunu yeniden açıkça ortaya koymuştur.

Aslında şunu söylemek lazım: Avrupa Birliği Türkiye'nin burjuvazisine ve zengin orta sınıfına zaten çoktan "evet" demiştir. Avrupa Birliği, Türkiye'nin işçilerine ve köylülerine "hayır" demek eğilimindedir. Parlamento Başkanı Josep Borell Türkiye'ye geldi, İstanbul'da ne demiş biliyor musunuz; "İstanbul çoktan Avrupa Birliği'nin üyesi olacak bir ülkemiştir" İstanbul'u gördükten sonra öyle demiş. Evet, İstanbul başkadır, beyaz Türkler başkadır, ama Türkiye'nin başka yerlerine gittiğiniz zaman veya İstanbul'un sanayi bölgelerine doğru kaydığınız zaman, durum farklı.

Peki, Türkiye Avrupa Birliği'yle neden asker, taşeron ve misyoner olarak, Ortadoğu, Orta Asya ve genel olarak Avrasya'ya yönelecek? Bunu anlayabilmek için, Türkiye sermayesinin, yani Türkiye'deki hâkim gücün ve Avrupa tekelleri sermayesinin karşılıklı olarak, eğer gerçekleşirse Türkiye'nin üyeliğinden ne beklendiğine kısaca bakmak gerekiyor. Avrupa Birliği'nde Türkiye'yi istemeyenler olduğunu biliyoruz. Bunların çeşitli nedenleri var, bu konuşmanın konusu değil, dolayısıyla ayrıntıya giremem; ama Türkiye'yi isteyenler de olduğunu biliyoruz. Olmasaydı zaten, bu kadar büyük bir tartışma çıkmaz ve bu kadar kapiya kadar gelmezdi Türkiye. Peki Türkiye'den ne isteniyor?

Birincisi, Avrupa Birliği Türkiye'yi asker olarak istiyor. NATO'nun ikinci büyük ordusu-na ve dünyanın yedinci büyük ordusuna sahip

olan Türkiye, Avrupa Birliği'nin ileriki dönemlerde, özellikle Türkiye'nin tarihsel, kültürel ve her türden bağlarının yoğun olduğu, Ortadoğu, Kafkasya ve Orta Asya bölgelerinde Avrupa Birliği'nin kullanmak istediği bir güçtür. Bunu ben söylesem bazılarına çok inandırıcı görünmeyebilir, ama ne mutlu bize ki son iki ay boyunca Avrupa Birliği içinde Türkiye'ye karşı çıkanlar oldu, bir tartışma patlak verdi de, Türkiye'nin üyeliğine taraftar olanlar da neden taraftar olduklarını açık açık söylediler. Bu nedenlerin ilk sırasında, yüksek otoritelerin ağzından duyuyoruz, Türkiye'nin jeostratejik önemi ve askeri gücü geliyor. Bakın, tanıktırım hiç de önemsiz değil. İlerleme Raporu'nun dışında, Avrupa Komisyonu Ekim ayının başında bir başka rapor yayınladı, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğinin Avrupa Birliği açısından avantaj ve dezavantajları raporu. Orada açıkça, Türkiye'nin Avrupa'nın jeostratejik gücü bakımından büyük yarar taşıyacağı yazılıyor. Verheugen Türkiye'nin jeostratejik bakımdan Avrupa için son derece önemli olduğunu açıkladı. Biliyorsunuz, genişlemeden sorumluydu, şimdi Komisyon Başkan Yardımcısı. Avrupa'nın dışişlerine bakan yüksek temsilci, eski NATO Genel Sekreteri Javier Solana açık ve seçik bir biçimde, "Türkiye Avrupa'nın güvenliği için bize gerekiyor" dedi. Bunlara, Avrupa Komisyonunun üst düzey yetkililerini, Alman Başbakanı Schröder'i, Fransız Cumhurbaşkanı Chirac'ı, Alman Dışişleri Bakanı Joschka Fisher'i ekleyebilirsiniz.

İkincisi, Türkiye'nin Ortadoğu ve Orta Asya'da Avrupa Birliği'nin taşeronu olacağını söyledim. Bu taşeronluk aslında bütün bu dönemin bağlamı içinde ele alınmalı. "Sosyalist blok" diye anılan dünyanın çöküşünden ve Çin'in de içten içe kapitalistleşmesinden sonra, bildiğimiz gibi, dünyanın bu bölgesi yeniden dünya kapitalizmiyle, emperyalizmle bir bütünleşme dönemine girdi. Bu bölge üzerinde Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği arasında ve bazı bölgesel, kıtasal güçler arasında büyük bir rekabet vardır, yani yaşadığımız dönem bir yeniden paylaşım dönemidir. Bu dönemin karakterini iyi anlamadan, Avrupa Birliği'nin nereye gideceğine ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle birlikte nereye gideceğine ilişkin sonuçlar çıkarmak son derece zordur. Bu bağlamda baktığımız zaman durum şu: Birincisi, askeri olarak Avrupa Birliği, bugün Amerika Birleşik Devletleri'nin bir müttefiki olan Türkiye'yi yanına çekebilirse, kendi birleşik Avrupa ordusunu kurup, bu bölgelerde ge-

Sungur Savran

IMF'ye
karşı
çıkiyorsak,
Türkiye'ye
dayattığı
programlara
karşı
çıkiyorsak,
o zaman
Avrupa
Birliği'ne
taraftar
olamayız

rektiği takdirde çarpıştırmak açısından son derece büyük bir kazanç elde eder.

Ama ikincisi, bunun ardında, bütün bu askeri mücadelenin altında, Avrupa sermayesiyle Amerikan sermayesi arasında bir mücadele yatıyor, dünyanın çok çeşitli bölgelerinde süren bir mücadele. İşte bu mücadelede Türkiye, aynen İspanya'nın Latin Amerika'da Avrupa Birliği adına yaptığı aracılığı yapacaktır. Bugün Latin Amerika'da, Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra en büyük kapitalist güç, bankalarıyla, çeşitli sektörlerle girmiş sermayesiyle İspanya'dır. Aynı şey Türkiye için öngörülüyor. Kanıtını mı istiyorsunuz? Çok basit, Türkiye'de yatırım yapmış olan Avrupa şirketlerinin nasıl örgütlendiğine bakın. Lever'den Nestle'ye, otomotivden ilaç şirketlerine, bu şirketler Türkiye'de tabii istisnaları vardır- şöyle örgütleniyorlar: Türkiye'deki şubelerini ya "MENA" diye adlandırdıkları, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'nın bölge sorumlusu ilân ediyorlar, ya Ortadoğu ve Doğu Avrupa'ya ilişkin sorumlu kılıyorlar ya da bütün Ortadoğu, Avrasya, Orta Asya bölgesine bakacak şekilde örgütleniyorlar. Model ekonomik düzeyde daha bugünden böyle gelişmektedir. Gelecekte siyasi düzeyde bütünleşme yaşandığı ölçüde bu derinleşecektir.

Üçüncüsü; Türkiye, İrlanda'nın ve bazı başka ülkelerin de olduğu gibi, bir düşük ücretli ihracat platformu olarak düşünülmektedir. Elbette bazı sektörlerde yatırımlar olacaktır, hatta bazı sektörlerde ücretler tamamen mevzî olarak yükselebilir, ama genel olarak Türkiye, hangi sektörde ihracat platformu olursa olsun, esas olarak Avrupa Birliği ülkelerinden daha düşük ücretlerin varolması sayesinde yabancı yatırım çezebedecektir ve gerek Türk sermayesinin amacı, gerekse Avrupa sermayesinin, hatta onların arkasından Amerikan ve Japon sermayelerinin amacı, Türkiye'yi bir sığınma platformu, bir ihracat platformu olarak kullanmaktır.

Son bir nokta var ki, belki de en önemlisi: Türkiye Avrupa Birliği'ne girerse, mücadele orada da devam eder, bir sorun yok. Ama Türkiye Avrupa Birliği'ne girerken, önümüzdeki 10-15 yıl boyunca müzakere süreci boyunca bir neo-liberalizm aşısına maruz kalacaktır. Neo-liberalizmin amacının emekçi sınıfların kazanımlarının geriletilmesi olduğunu kabul eden ve buna karşı mücadele eden kesimler ve güçler de dahil olmak üzere, Avrupa Birliği taraftarları, bu neo-liberalizm aşısına

karşı, "aman bir an evvel Avrupa Birliği'ne girelim" diye mücadele etmeyecektir. Buna sendikalar ve kitle örgütleri de dahildir, bunun ilk işaretleri gelmeye başlamıştır. İşte bu yüzden ki, işin en önemli yönü, Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle birlikte artık kaçınılmaz bir tarzda neoliberal politikalara teslim edilecek olmasıdır.

Şimdi temel bir noktaya değinerek bitiriyorum. "Nereye gidiyoruz?" sorusuyla ilgili olarak ayrıntıya girmeden söyleyeceklerim bu kadar. Temel nokta şudur: Türkiye'de Avrupa Birliği'ne karşı toplum içinde yapılan tartışma, siyasi tartışma, bilimsel tartışma konusunda büyük bir mistifikasyon, büyük bir gizemleştirme operasyonu mevcuttur ve bu giderek bir yalının doğmasına yol açmıştır. Buna göre, Türkiye'de Avrupa Birliği'ne karşı sadece iki kamp vardır. İçine kimi yerleştirirseniz yerleştirin. Bunlardan biri, enternasyonalist, kozmopolit, küreselleşmeci, -ne deyim kullanırsanız kullanın- dünyayı kucaklamaya hazır, milliyetçi olmayan bir "evet" kampıdır ki, bu kamp aynı zamanda demokrattır, bu çerçeveye göre. İkinci kamp nedir? İkinci kamp bu çerçeveye göre, milliyetçidir, kimine göre statükodur, kimine göre Türkiye'nin kazanımlarını korumaktadır, kimine göre içe kapanmacıdır, kimine göre Cumhuriyet devriminin tarihsel kazanımlarını savunmaktadır.

Evet, bu kamplar mevcuttur. Ama Türkiye'de tartışma hiçbir biçimde bu iki kampla sınırlı değildir. Basit bir örnek, geçen yıl Haziran-Temmuz aylarında AB konusunda bir ilanlar savaşı yaşandı. Önce AB taraftarı bir bildiri yayınlandı, sonra AB karşıtı, milliyetçi temelde bir bildiri. Ama sonra AB karşıtı olmakla birlikte milliyetçi olmayan, işçi sınıfının ve emekçilerin çıkarlarından hareket eden ve AB'ye enternasyonalist temelde karşı çıkan bir bildiri yayınlandı. Demek ki, en azından üç kamp vardır. Aslında kampların içinde görece farklılıklar da vardır, ama üç kampın varlığı yadsınamaz.

Milliyetçi denilen kampta sadece azınlık AB'ye karşıdır, "AB'ye hayır" kampı değildir o. Size örnek vereceğim, sonra tartışabiliriz. Türk Silahlı Kuvvetleri, Cumhuriyet Gazetesi ve ulusal sol diye bilinen solun önemli bir bölümü, örneğin Demokratik Sol Parti, AB taraftarıdır, ama "onurlu giriş" taraftarıdır. Dolayısıyla, kurulan şablonun bir ayağı sakattır. Ulusal bakış açısıyla AB'ye yaklaşanlar, AB karşıtı değildir.

Sungur Savran

Türkiye
Avrupa
Birliği'ne
girerken,
önümüzdeki
10-15 yıl
boyunca
müzakere
süreci
boyunca
bir
neo-liberalizm
aşısına
maruz
kalacaktır

Kozmopolit veya enternasyonalist denilen kamp, aslında milliyetçidir; çünkü söyledikleri, bugünkü küreselleşme bağlamında bizim Avrupa Birliği'ne girerek kurtulmamız, başka ülkeleri geride bırakmamız, Ortadoğu dünyasından uzaklaşmamız gerektiğidir. Bu milliyetçi bir argümandır, Türkiye'yi sözde kurtarır, dünyanın geri kalan bölümüne bakmaz. O yüzden, o da enternasyonalist bir kamp değildir. Emegin Avrupa'sı adı altında solda savunulan da budur, çünkü Avrupa'da emek için mücadele doğrudur, peki dünyanın geri kalan bölümünde niye dayanışma ve birlik içinde mücadele edilmesin? Neden sadece Avrupa işçi sınıfı ile dayanışma ve ortak mücadele içine giriyoruz da, örneğin dev Rus proletaryasını önemsemiyoruz? Tabii bunun yanı sıra bir başka sorun da var: Avrupa Birliği'nin emperyalist bir ön devlet olduğu, uzak olmayan bir gelecekte tam bir süpergüç niteliği taşıyan bir emperyalist devlete dönüşeceği göz önüne alınınca, Avrupa Birliği var oldukça yaşlı kıtada emegin Avrupa'sının kurulmasının olanak-sız olduğu ortaya çıkar. Emegin iktidarını kur-

mak için Avrupa Birliği yerine başka tipte bir devlet kurmak gerekir. Bugün Avrupa Birliği'ni savunmak, yarın ise onu ortadan kaldırmayı ve yerine yeni bir devlet kurmayı savunmak ne kadar tutarlıdır?

Hayır, Avrupa için enternasyonalist program, Avrupa emperyalist sermayesinin yaratığı Avrupa Birliği'ne hayır demek ve bir Avrupa Birleşik Sosyalist Devletleri'ni savunmaktır.

İşte, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'ne teşekkürün neden özel olduğu burada ortaya çıkıyor. Türkiye'de Avrupa Birliği'ne karşı enternasyonalist Marksist tavır bir süsüş kumkumasına getiriliyor. Hem küreselleşmeciler liberal kanat, hem milliyetçi kanat bu süsüş kumkumasından yararlanarak birbirlerini kolay rakip olarak seçiyor. Öyleyse, Cemiyet'e burada, bu topluluk önünde enternasyonalist Marksist pozisyonu dile getirme olanağını bana tanıtmış olduğu için yürekten teşekkür etmek isterim.

• **Taner Berksoy** - Herkese teşekkür ederiz.

Sungur Savran

Neden sadece Avrupa işçi sınıfı ile dayanışma ve ortak mücadele içine giriyoruz da, örneğin dev Rus proletaryasını önemsemiyoruz?

İKTİSAT DERGİSİ YAYIN PLANI

İktisat Dergisi'nin önümüzdeki döneme ilişkin konuları ve kısa içerikleri aşağıdaki gibidir. Bu sayıları önümüzdeki eylül'den itibaren gündeme almayı planlıyoruz. Konu içerikleri, yeni konular ve sayı editörleri daha da netleştikçe hem dergimizde hem web sitemizde ilan edeceğiz.

İktisat Dergisi Yayın Kurulu

• Avrupa Nedir?

Avrupa kimliği, Avrupa coğrafyası tanımlamaları, Avrupa'daki kültürel hiyerarşi, Yeni Avrupa'nın ne olacağına dair öngörüler ele alınacak. Bu noktada Türkiye'nin Avrupa'yla olan ilişkisi de değerlendirilecek.

• Tarım Sektörü Nereye?

Son yıllarda, yeni çıkarılan yasaların da teşvikiyle tarım sektörü bir değişim içinde. AB süreci de bu değişimi hızlandıracak. Ancak, tarımın nasıl bir yapıya bürüneceği, tarımdan kopanların hangi alanda istihdam edileceği önemli bir tartışma konusu olacak.

• Dünya Ekonomisinin Yeni Güçleri

Bu sayıda özellikle son yıllarda dünya ekonomisinde güçlerini artıran Çin, Hindistan, Brezilya, Venezuela gibi ülkeler ele alınacak. Bu ülkelerin dünya ekonomisi açısından ne anlama geldiği ve yine bu ülkeler arasında işbirliği arayışları tartışmaya açılacak.

• Medyanın Ekonomi Politikası

Türkiye'de ve dünyada medyanın politik ve ekonomik boyutunun ele alınması, Türkiye'de medyanın kullanılma biçimi, medya araçlarına sahip olmanın nedenleri ve zaman içinde geçirdiği değişim ve dünya uygulamaları bu sayıda ele alınacak.

yeni dönemde türkiye'nin öncü sektörleri

Prof. Dr. Metin Kutsal'a armağan

1. gün

16 aralık 2004, öğleden sonra

oturum başkanı : Atalay Şahinoğlu

panelistler : Osman Saffet Arolat

Yavuz Ege

Prof. Dr. Gülay Günlük Şenesen

Osman Saffet Arolat - Yavuz Ege - Atalay Şahinoğlu - Gülay Günlük Şenesen

• **Burhan Taştan** (IFMC Genel Sekreteri)- Cemiyet Yönetim Kurulumuzun almış olduğu karar gereği, İktisatçılar Haftasının birinci gününü Prof. Dr. Metin Kutsal'a armağan ettik. Ödülünü vermek üzere İzzettin Önder hocamı ve Metin Kutsal hocamı buraya davet ediyorum; buyurun efendim.

• **Metin Kutsal** - Değerli katılımcılar; geleneksel İktisatçılar Haftası'nın bu seneki ilk gününün bana armağan edilmesinden dolayı büyük onur duyduğumu hemen ifade etmek isterim. Öyle zannediyorum ki, kurumların kendilerine hizmet edenleri hatırlamaları, bu kişileri olduğu kadar, o kurumları da yüceltmektedir. Aynı gözlemi belki uluslar bakımından yapmak da mümkündür, yani ulus kendisine hizmet etmiş olanları anıp, onlarla ilgili birtakım eserlerle ebediyete uğurluyorsa, o toplum gerçekte o faniye karşı değil, ama kendine karşı çok onur verici bir iş yapmaktadır, kendini gerçekte yüceltmektedir; güzel olan da belki budur.

Türk toplumunun bu yönü, geçmiş yıllarda oldukça yetersiz kalmıştır, yani Türk geleneğinde, kendisine hizmet eden kişileri ebedileştirmek, onlarla ilgili birtakım etkinliklerde bulunmak, öyle pek bizim geleneklerimiz arasına yerleşmemiştir. Ama memnuniyetle müşahe-

de ediyoruz ki, son yıllarda Türk toplumu bu alanda önemli bazı adımlar atıyor, bu eksikliği, eğer tabiri caizse, gideriyor. İşte bu açıdan soruna yaklaştığımız zaman, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin geleneksel, 29 uncusunu kutladığımız bu seneki toplantısında, bundan evvelki yıllarda yapılan toplantılarda olduğu gibi, eski bazı hocalarına o günü armağan etmesi, gerçekten güzel bir geleneğin oluşmasına katkıda bulunuyor.

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nin bir mensubu olarak, 40 küsur yıl bu kurumda kendi çapımızda hizmette bulunduktan sonra emekli olan bir eski hoca sıfatıyla, bu kuruma mensup olmaktan her zaman büyük şeref duyduğumu ifade ediyorum. Gerçi ben İktisat Fakültesi mezunu değilim, ama herhalde İktisat Fakültesi mezunu kadar kendimi İktisatlı kabul ediyorum. Hani kurumlara sonra intisap edenler, bazen o kurumdan yetişenlerden daha da taassuba kaçan bir bağlılığa sahip olurlar. Ben de kendimi öyle hissediyorum...

Gerçekten bu fakülte her mezunu gibi, her mensubu gibi, bana da çok şeyler vermiştir, çok şeyler, yani hiçbir zaman ödeyemeyeceğim kadar bana destek olmuştur. Tabii, mes-

Metin Kutsal

Kurumların
kendilerine
hizmet
edenleri
hatırlamaları,
bu kişileri
olduğu kadar,
o kurumları da
yüceltmektedir

leğe başladığımız yıllardaki, yola beraber çıktığımız arkadaşlarımızın büyük bir kısmının ebediyete intikal etmesi, hele hocalarımızın hemen hemen bütünüyle aramızdan ayrılmış olmasını büyük bir teessürle hatırlıyorum ve kendilerine rahmet diliyorum.

Konuşmamı bir nezaket konuşması olarak yapmak üzere huzurunuzdayım, çünkü görevli arkadaşlarla temas ettiğim zaman, "acaba o günkü toplantının konusu hakkında da bir şeyler söylemek gerekir mi?" dedim. Arkadaşlar "hayır, tebliğ sahipleri zaten o konularda gerekli açıklamaları yapacaklardır, arkadaşlara tartışma fırsatı vereceklerdir, siz sadece bir nezaket konuşması yapacaksınız" dediler. Ben de bu kurala uyarak, içerikle ilgili, bilimsel toplantının konusuyla ilgili herhangi bir açıklama yapmıyorum.

İktisat Fakültesi'ne, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'ne, Cemiyetin Yönetimine, ayrıca İktisatlılar Vaktına bu vesileyle sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Tabii, hepinize selam ve saygılarımı da buna ekliyorum, sağ olun.

• **İzzettin Önder** - Sayın Başkan, çok değerli izleyiciler, saygılar sunuyorum.

Bir kere Mezunlar Cemiyetine hakikaten hepimiz şükran borçluyuz. Hepimizi hiç uğurlamıyor Mezunlar Cemiyetimiz ve biz de onlarla beraberiz daima. Çok güzel anma toplantıları, bir gelenek haline geldi.

Sevgili Metin hocama gelince, Mezunlar Cemiyetini tabii biraz anlamak istedim, neden acaba sevgili hocama bu şerefli görevi yapma gururunu bana bahsetti diye düşündüm. Çok şey düşündüm, bir şeyi bulabildim, doğumda ikimiz de Erzurumluymuşuz, fakat bu galiba çok da önemli olmuyor bilim hayatında. Ama "bilim hayatında ne olabilir?" diye düşündüm. İkinci bir şey var, idari bir olay da var. Orada biz vaktiyle şimdiki İletişim Fakültesi'nin yerinde Gazetecilik Yüksekokulu vardı, orada sevgili hocam Müdürdü, bendeniz de hasbikader elimden geldiğince yardımcı pozisyonundaydım. Fakat bunu da geçtim, yani burası onun da yeri değil, idari bir yer değil. "Akademik olarak ne var?" diye düşündüğümde, üç cümlede bunu ifade etmek istiyorum: Bana öyle geldi ki, sevgili hocamla ben çok farklı olmak veya gözükmeyle beraber, aslında yapısal olarak aynı alanda iş yapıyoruz. O da şu: Ekonomik sistemler, yani kapitalist sistem, sermaye hegemonyasında yürürken, bir yandan emekçiler, diğer yandan devlet üzerinde çok

ciddi ideolojik baskılar oluşturuyor ve biz bunların aksini, yani Ortodoks söylemin bize ezberlettiği şeylerin aksini söyleme yönünde hareket ediyoruz anladığım kadarıyla. Böylece, gerçekten bugün insanlara yutturulan, işte emekle ilgili bir sürü manevralar, diğer taraftan insanlara yutturulan devletle ilgili bir sürü manevralar, biz karşı koymaya çalışıyoruz ve ben Metin hocamı bu anlamda bir bayrak olarak müsaadenizle kabul ediyorum.

Bu bağlamda Metin hocamdan huzurunuzda bir ufak, kendisinin çok küçük bir kardeşi olarak ricada bulunuyorum. Önce ben kendi görevimi yapıyorum. Benim emekli olmama da iki sene var. Emekli olmak, biyolojik hayatımın sonuna kadar da yapacağım, emekli olana kadar yapamasam da, bir alternatif maliye yazmak istiyorum. Bunu müsaadenizle, huzurunuzda size de söz veriyorum. Metin hocamdan da bekliyorum, bir alternatif çalışma ekonomisi yazacaktır ve bu hepimize çok yararlı olacaktır. Bu küreselleşen dünyamızda, değişen ortamda insan sömürüsü, insan üzerinde konulan sömürünün aydınlığa çıkarılması, devlet yoluyla halklar üzerine konulan sömürünün aydınlığa çıkarılması açısından sanıyorum, böyle bir görevim benim var. Ben Metin hocamın bu tür çalışmalarının şimdiye kadar çok yarar sağladığına ve sağlayacağına da inanıyorum.

Hepinize saygılar sunuyorum. Sayın hocama, sevgili hocama, emeklilik yaşamında, yeni mesleğinde... Çünkü malumunuz, öğretim üyeleri emekli olmazlar, biyolojik hayat tabii hepimizin son bulacaktır. Kendilerine ve ailelerine sağlıklar, güzel günler, mutluluklar diliyorum.

Saygılar sunuyorum efendim.

• **Burhan Taştan** - 1. Günümüzün 2. Oturumu "Yeni Dönemde Türkiye'nin Öncü Sektörleri" Oturum Başkanlığını Sayın Atalay Şahinoğlu yapacak. Buyurun Sayın Şahinoğlu.

• **Atalay Şahinoğlu** - 29. İktisatlılar Haftası'nın başarılı olmasını dilerim.

Böyle Hafta anlamlı bir döneme rastladı. Bir taraftan IMF'yle yeni 3 yıllık stand-by bağlantısı, diğer tarafta AB'den 'gün alacağız' beklentileri var.

Bu noktada, vakit geçirmeden ilk sözü Sayın Arolat'a veriyorum, buyurun efendim, sizi dinleyelim.

• **Osman Saffet Arolat** - Saygıdeğer konuklar, sevgili hocalarım; sözlerime bazı sorular sorarak başlamak istiyorum. Türkiye'nin

İzzettin Önder

Metin Kutsal
ve ben
Ortodoks
söylemin
bize
ezberlettiği
şeylerin
aksini
söyleme
yönünde
hareket
ediyoruz

kalkınma yarışında geri kalmaması için, bizim atmamız gereken adımlar neler olmalıdır? Bu adımlar arasında sektörel öncelikleri belirlemenin, seçim yapmanın yeri nedir? Bu iki sorunun yanıtını, mesleği gazetecilik olan, sektörleri ve kurumları izleyen bir gözlemci olarak sizlerle paylaşmaya çalışacağım.

Bunu yaparken başlangıçta, altını birçok forumda çizdiğim bir temel amacı burada bir kez daha yinelemek istiyorum: Bu adımları atarken, sektörel öncelikleri tayin ederken temel amacımız, maddi ve manevi zenginlik üretmek, insanların yaşamını kolaylaştırmak ve refahlarının artmasına yardımcı olmaktır. İnsanları barış, güvenlik ve huzur içerisinde yaşatabilmek çabasıdır.

Zenginlik nasıl üretilir? Zenginlik üretmek için insan ve sermaye kaynaklarını üretim sürecinde etkin kullanmak gerekir. Bu yalın ilke-den yol çıktığımızda, kalkınmanın iki temel koşulunun, mevcut kaynakları iyi kullanmak ve yeni kaynaklar yaratmak olduğu sonucuna varırız. Zenginlik üretimi de, iş çevresindeki değişimlerle, iş süreçleriyle yakından ilgilidir.

Bugünlerde iş çevrelerini değiştiren ve dönüştüren beş husustan söz edebiliriz; bilim ve teknolojiye gelişmeler, üretimin örgütlenme biçimleri, karşılıklı bağımlılık ilişkileri, sermaye birikimi rejimi ve bireyin rolündeki değişimler. Organik enerjiden mekanik enerjiye geçişin adımı olan sanayi devrimi, fabrika odaklı üretim alanında insanlığın o güne kadar görmediği dönüşümleri yarattı. Önce kentteki hizmet işçilerini fabrika işçisi haline getirdi, ardından kırsal kesimden gelenler, toprağa dayalı değil, fabrika emeğine dayalı geçinme olgusunu yaşamaya başladılar. Kitlesele çalışma orduları oluşturdular. Emek ve sermaye arasındaki denge, girdi alan ve girdi veren sektörler arasındaki ilişki, sermaye, sendika çelişkileri gibi, bir dizi yeni olgu o dönemde yaşamımıza girdi.

Bu gelişme 1900'lerden itibaren adını Fordist birikim sistemi denilen, kitlesele üretimde ölçek ekonomisine dayalı bir birikim rejiminin gelişmesine yol açtı. 1970'li yıllarda petrol krizinin ardından, işyerlerinde rekabet için maliyet düşürme çok önemli bir unsur haline aldı. Bu nedenle esnek birikim sistemi adı verilen, hem kitlesele üretimi, hem de müşteri taleplerini karşılamaya yönelik bir üretim örgütlenmesi modeline geçildi. Bu yeni döneme geçilmesi sonucu, beraberinde yenilikler getirdi. Bilgi ekonomisi adı verilen yeni bir bilgi sistemi oluşturulmaya başlandı. Bu yeni model bir dizi

Osman Saffet
Arolat

gelişmeyi beraberinde getirdi, bir dizi irdelemeye neden oldu. Üretim-istihdam ilişkileri, üretim-geleneksel hammadde ilişkileri, üretim-para, sermaye ilişkileri, üretim-ölçek büyüklüğü ilişkileri, üretim-yer seçimi ilişkileri, üretim ticareti, ticaretin örgütlenmesi ve araçların ortadan kaldırılması gibi bir dizi konuda irdeleme yapıldı, değişimler yaşandı, irdelemeler yapılıyor, değişimler yaşanmaya devam ediyor.

Bugün üretimin örgütlenmesinde yepyeni bir birikim sistemine doğru gidiyoruz. İster istemez sektörel önceliklerimiz değişiyor. Bu nedenle, bir yandan geleneksel sektörler, öte yandan ileri teknoloji alanlarını ele almamız gerekiyor ve bizim bu alandaki konumumuzu irdelememiz, gözden geçirmemiz gerekiyor.

Geleneksel sektörler, ekonomi söylemiyle olgunluk dönemi ürünleri olarak tanımlanır ve her geleneksel sektörde ürünler belli kademelerde yer alır. Ucuz emeğe dayalı, kitlesele üretime dönük harciyelele ürünler, katma değeri artmış orta ve üst gelir gruplarına yönelik ürünler, marka ve imaj yaratmaya yönelen ürünler.

Marka ve imajı nasıl yaratabiliriz? Teknolojinin yarattığı kalite imajına karşı meydan okumak, farklılık yaratmak için neler yapabiliriz? Ülkemizin bu konularda hangi sektörlerde, hangi ürünlerde mukayeseli avantajı söz konusudur? Bu soruları daha uzatmamız mümkündür. Bütün bunlarla kendimizi sorgulayarak, ciddi bir geribildirim analizi yaparak, işimizi nasıl yöneteceğimiz ve kalitesini nasıl artırabileceğimizi belirlememiz gerekir. Burada altını çizmek istediğim gerçek şudur: Yeni sektörlerin geliştirilmesi zaman ister. O nedenle,

**İş çevrelerini
değiştiren ve
dönüştüren
beş
husustan
söz edebiliriz;
bilim ve
teknolojiye
gelişmeler,
üretimin
örgütlenme
biçimleri,
karşılıklı
bağımlılık
ilişkileri,
sermaye
birikimi
rejimi ve
bireyin
rolündeki
değişimler**

akılcı girişimcilik, önce mevcut sektörlerin belirlenmesi ve geliştirilmesine bağlıdır.

Bu açıdan baktığımızda, Türkiye'nin yakın geçmişte birçok sektörde önemli başarılar elde ettiğini görüyoruz. Gelişmiş ülkelerin terk ettikleri olgunluk dönemi ürünlerinden bir kısmının üretiminde, onların pazarlarında rekabet edebilecek ürünleri üreten firmalarımız önemli büyüklüklere ve pazar paylarına ulaşmıştır. Türkiye dünya ticaretinde yüzde 0,5 oranında bir paya sahiptir. Buna karşılık dünya nüfusunun yüzde 1'ine sahiptir. O nedenle gelişmiş sektörler dünya ticaretinde nüfus oranının üzerinde pay alan sektörler olarak alınmalıdır. Bu açıdan baktığımızda, Türkiye hazır giyim ve tekstil alanında son 20 yılda önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Özellikle ev tekstili son beş yılda dünya piyasalarındaki payını yüzde 11 gibi, çok önemli bir seviyeye çıkarmıştır. Ancak katma değeri yükseltici markalı ürünler açısından henüz Türkiye emekleme döneminde. Bu alanda yeni girdiğimiz bu yapıda ilerleme kaydetmemiz gerekir.

Aynı şekilde, cam sektörünün belli alanlarında da, Türkiye Şişecam'la piyasa payını dünya pazarında yüzde 6'lar gibi çok ciddi boyutlara ulaştırmıştır. Beyaz ve kahverengi eşyada, Vestel ve Arçelik gibi firmalar, özellikle a ve b grubu ürünleri dışında, Avrupa ve özellikle İngiltere pazarında yüzde 15 gibi bir piyasa payı yakalamışlardır. Otomotiv, mobilya ve makine üretimi pazarlarında da Türk firmalarının büyük sıçramaları söz konusudur. Toyota gibi firmaların Türkiye'yi üretim üssü seçmesi gibi çalışmaların sonuç vermesi halinde, önümüzdeki yıllarda bu alanda hem hammadde üretiminde, hem otomotiv üretiminde büyük sıçrama bekleyecek bir aşamada olduğumuz unutulmamalıdır.

Doğaldır ki, Anadolu'daki gezilerimde bu alanlarda birçok tekil örnekleri sıralamam mümkün, ama ben şu anda sadece teorik bazda bu konuyu ortaya koymaya çalışacağım. Sorular olursa, onu açmaya çalışacağım.

İleri teknoloji alanına baktığımız zaman durum şudur: Sektörel özellikleri belirlerken üzerinde durulması gereken ikinci konu, ileri teknoloji alanının gözden kaçırılmamasıdır. Bu konunun ihmalı, tıpkı matbaanın ülkemize gecikerek gelmesinin yarattığı olumsuzluk benzeri bir sonuç yaratacaktır. İleri teknolojik alanlara yatırım yaparak, teknoloji izleyicisi olmaktan, geliştirilmiş teknolojileri sonradan satın almak zorunda kalan ülke olmaktan çıkarak, teknoloji yaratan ülke olmamız için genel

olarak devlet başta olmak üzere, bütün güç odaklarının bu alanda yatırım yapması gerekir. Elektronik, elektrik, uzay ve biyoteknoloji gibi alanlarda yatırımların yapılmasının teşvik edilmesi, ileri teknolojinin elde edilmesi, AR-GE yatırımlarından geçtiğinin bilinmesi gerçeğiyle bütünleşmek durumundadır.

Bu noktada bir gözlemci olarak söylemek istediklerim kısaca şudur: İlk adım teknolojilerini içimize sindirmiş olmamız gerekir. Geleneksel teknolojileri etkin bir şekilde kullanmayı başarmış olmamız gerekir. Geleneksel teknolojiler üzerinde modifikasyonlar yaparak, farklılık yaratabilmeliyiz. Sosyal sermayenin bu alandaki bilgi ve beceri birikimlerinden geçtiğini unutmamalıyız. Hem geleneksel sektörleri geliştirmek, hem de yeni teknolojileri geliştirmenin birlikte ele alınacak bir konu olduğunu gözden ırak tutmamalıyız. Öncelikleri belirlemek, her şeyden önce işimizle ilgili geri besleme analizi ve işimizi nasıl yaptığımızla ilgili sorgulamayla başlar.

Son olarak şunu da unutmamalıyız: Bir tarım işçisinin sanayi işçisi haline getirilebilmesi, onun bireysel katma değerinin 5 kat artması anlamına gelir. Bir sanayi işçisinin hizmet sektöründe ve ileri teknoloji alanlarında işçi haline dönüştürülmesi, yine 5, hatta 7 katlık bir kişisel katma değer artışını beraberinde getirecektir. Bu katma değer artışının, yaşam ortamındaki anlamı ise, bireyin refah seviyesinin artırılmasıdır.

Saygılarımla.

• **Atalay Şahinoğlu** - Teşekkür ediyorum. Sayın Dr. Yavuz Ege beye söz veriyim.

• **Yavuz Ege** - Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Öncelikle İktisatçılar Haftası'nı kutlayarak sözlerime başlamak istiyorum ve bu güzel etkinliği düzenleyenler için de ayrıca tebriklerimi sunuyorum.

Sayın Arolat bize güzel bir ufuk turu attırdı. Dünya nereden nereye geldi, bundan sonra hangi istikametlerde gelişme gösterebilir ve Türkiye nerelerde? İzin vererseniz, ben Sayın Arolat'ın bıraktığı noktadan devam etmek istiyorum. Bugün Türkiye'nin bulunduğu durum ne, nerede duruyor Türkiye? Sektörel açıdan baktığımızda, Türkiye ekonomisi nasıl bir kompozisyon arz ediyor, dünyadaki yeri nerede, dünya hangi istikametlerde gelişme gösteriyor ve önümüzdeki dönemde nerelere doğru yönlenecek? Tabii, Türkiye'nin bunlardan bağımsız bir yapı sergilemesi pek söz konusu

Osman Saffet

Arolat

Yeni
sektörlerin
geliştirilmesi
zaman
ister,
O nedenle,
akılcı
girişimcilik,
önce
mevcut
sektörlerin
belirlenmesi ve
geliştirilmesine
bağlıdır

değil. Ayakta durmak ve rekabet edebilmek için, maalesef yine izleyici olacak, yani başkalarını takip edecek. Önde, en önde gidebilmesi pek söz konusu değil, en azından önümüzdeki orta vadede bu böyle. Uzun vadede ne olur? O bizim ülke olarak göstereceğimiz performansa bağlı.

Dünya ticaretine, hem mal ticareti, hem hizmet ticareti olarak baktığımızda, çok ciddi büyüklüklere ulaşmış vaziyette. Giderek ticaretin serbestleşmesiyle birlikte, bu son dönemlerde daha da hız kazandı. Fikir vermek bakımından, mutlaka pek çoğunuz biliyordur, ama ben yine de tekrarlamak istiyorum. Geçtiğimiz yıl, yani 2003 yılında dünya ticaret hacmi 7,3 trilyon dolara ulaştı. Bunun yaklaşık 3/4'ü imalat sanayi ürünlerinden oluşuyor, yani rakamsal olarak 5,4 trilyon dolar mertebesinde. Hizmet ticareti de ya da ticari hizmetlerin ticareti diyelim, devlet hizmetlerinin ticaretini bir kenara koyuyorlar, o buna dahil değil. Ticari hizmetlerinin ticareti 1,8 trilyon dolar olmuş, yani mal ve hizmet ticareti toplam olarak baktığımızda, geçtiğimiz yıl 2003 yılında 9 trilyon doları aşmış. Bu ticaretin de çok büyük bölümü belli bölgelerde yer alıyor. Nerede yer alıyor? Batı Avrupa'da, özellikle Avrupa Birliğinde, coğrafi olarak baktığımız zaman, Kuzey Amerika'da ve Asya'da, özellikle de Doğu Asya'da. Bunların tabii içinde en önemlisi, Avrupa, Avrupa Birliğinin kendi içinde ve Avrupa Birliği dışındakilerle yaptığı ticaret. Kabaca bir iki rakam vermem gerekirse, mesela Batı Avrupa'nın dünyaya sattığı mal büyüklüğü 2003 yılında 3,1 trilyon dolar. Demek ki, 7,3 trilyon dolarlık ticaretin 3,1 trilyon dolarını Avrupa Birliği ülkeleri gerçekleştirmiş. Bunu Asya takip ediyor, 1,9 trilyon dolarla. Üçüncü sırada da, Kuzey Amerika var, aşağı yukarı 1 trilyon dolar mertebesinde. Zaten bu üçünü topladığınız zaman, geriye de pek o kadar büyük bir şey kalmıyor.

Yapı nasıl? Yapı da, yani sektörel baktığımız zaman yapı da şöyle: Bu ticaretin, az önce de ifade etmiştim, yaklaşık yüzde 75 diyebiliriz, imalat sanayi ürünlerinden oluşuyor. Dünya ticaretinin yüzde 75'ini imalat sanayi ürünleri oluşturuyor. Bu mesela, 1980'de 20 küsur yıl önce yüzde 54'müş, yüzde 54'ten bugün yüzde 75'e gelmiş. Benzer bir trend, Türkiye'nin ihracat yapısı içinde de var. Türkiye'nin de 1980 yılında toplam ihracatının yüzde 26'sı yaklaşık imalat sanayindeymiş -yüzde 65'i tarımdaydı- geçen yıl 2004 yılında yüzde 84'e ulaşmışız, yani toplam ihracatın

yüzde 84'ü imalat sanayi ürünlerinden oluşuyor.

İlk bakışta çok başarılı bir gelişme gösteriyor Türkiye, öyle gözüküyor, çünkü tarım ürünleri ihracatçısıyken, sanayi ürünleri ihracatçısı haline gelmiş, üstelik de pay itibarıyla baktığımız zaman, imalat sanayi ürünleri itibarıyla dünya ihracatının dağılımından bile daha yüksek paya sahip. Ama alt sektörler bakınca, biraz değişik bir manzarayla karşılaşıyoruz. Mesela, dünya ticaretinin, tekstil ve giyim sadece yüzde 5'ini oluşturuyor. Tekstil ve giyim ürünleri yüzde 5'in üzerinde, 1/20 civarında. Buna karşılık, geçen yıl itibarıyla bu rakamlar yine, Türkiye'ninki yüzde 32, neredeyse 1/3'ü tekstil ve giyimden oluşuyor. Demek ki, dünya toplamında 1/20, Türkiye'de 1/3. Yapıda farklılık var, hemen daha bunlara bakınca gözüküyor. Bu 32, 33'e demir çeliği de eklerseniz, yüzde 40 ediyor, yani Türkiye'nin demir çelik, tekstil, giyim ihracatı toplam ihracatının yüzde 40'ıdır. Buna karşılık dünya ticaretinin, dünya ihracatının diyelim, içinde yüzde 40'ı oluşturan tek bir kalem, ana başlık, ana sektör olarak bakınca, makine ve ulaştırma araçları. Demek ki, bizde yüzde 40'ı, tekstil, giyim, demir çelik, dünya genelinde baktığımız zaman yüzde 40'ı makine ve ulaştırma araçları oluşturuyor.

Burada da özellikle iki kalem en önemlileri, makine ve ulaştırma araçlarının alt kalemleri olarak, biri otomotiv, diğeri de büro ve telekomünikasyon cihazları. Otomotivin payı toplam dünya ticareti içinde geçen yıl yüzde 10'a ulaşmış. Şimdi burada son zamanlarda Türkiye'de de önemli gelişmeler oldu, özellikle son birkaç yıl içinde ve Türkiye de bu şeye

Osman Saffet Arolat

Bir tarım işçisinin sanayi işçisi haline getirilebilmesi, onun bireysel katma değerinin 5 kat artması anlamına gelir

vardı, vardı değil, geçti bile. Türkiye ihracatında geçen yıl yüzde 11'ini otomotiv sanayi ürünleri oluşturdu. Burada da tabii, söylenebilecek bir sürü şey var, ama ben başka şeyler de söylemek istediğim için, şimdilik bunu geçiyorum. Büro ve telekomünikasyon cihazlarına baktığımız zaman, bu geçen yıl yüzde 13'lük bir paya sahip olmuş. Dünya ticaretinin yüzde 13'ü büro ve telekomünikasyon cihazlarından oluşmuş. Bu halbuki, 20 sene önce yüzde 3'müş. Demek ki, 20 sene içinde 10 puan birden bu alt sektörün payında bir artış olmuş, yüzde 3'ten yüzde 13'e gelmiş. Bunun da yüzde 70'i aşağı yukarı, yarı iletkenler ve bilgisayardan oluşuyor. Demek ki, bilgisayar ve yarı iletken ticaretinde büyük bir gelişme var.

Bir başka dikkati çekmek istediğim sektör, kimyasallar, yani kimya sektörü üretimi. Burada bunların payına baktığımız zaman, dünya ticareti içinde yüzde 11 de bunların payı var, kimyasalların payı var ve bunda da sürekli muntazam bir şekilde artan bir paya sahip olduğunu görüyoruz. Türkiye'de ne kadar? Türkiye'de bunların payı yüzde 4 ve yüzde 4'e de son yıllarda geldi.

Bunları özellikle söyledim, kimyasallar ve büro ve telekomünikasyon cihazları. Bu ikisi son derece önemli alt sektörler ve teknolojinin en yoğun biçimde kullanıldığı ve en hızlı geliştiği alt sektörler bunlar; kimyasallar ve büro ve telekomünikasyon cihazları. Bunların ikisinin dünya ticareti içindeki payı yüzde 24-25 mertebelerinde. Önümüzdeki dönemde daha da artacak, yani yapılan tahminler, bunların payının hızla artacağı şeklinde. Türkiye bunlarda çok zayıf, rekabet gücü itibarıyla da zayıf. Sektörel gelişmeleri, onların altındaki bazı ana sektörleri de veriyor, alt sektörleri de veriyor, ama imalat sanayi itibarıyla bu 7 şeyde veriyor. Türkiye'nin rekabet gücünün en zayıf olduğu sektör kimya sektörü, kimyada çok zayıf. Büro ve telekomünikasyon cihazlarında da zayıf. En güçlü olduğu sektör hangisi? Tahmin edebileceğiniz gibi, giyim sanayi. Tekstildeki rekabet gücünde de giderek bir azalma gözleniyor. Niye? Çünkü, tekstil çok ciddi teknoloji yatırımı gerektiriyor. Otomasyonun en üst düzeyde olduğu sektörlerden biri tekstil sektörü ve buraya çok yatırım yapılıyor. Rekabet de çok fazla. O kadar yüksek teknoloji kullanılsa bile, emeğin çok ucuz olduğu ülkelerde, örneğin Asya ülkelerinde birim maliyetler çok düşük olduğu için, onlarla ayrıca rekabet edebileniz bayağı güç.

Buna rağmen hemen kısaca dikkatinizi çekeceğim: Kimya sektöründe örneğin, kimyasal ürünler ticaretinde kimler hâkim? Kimyasal ürünler ticaretinde Batı Avrupa'nın egemen olduğunu görüyoruz ve Avrupa Birliği tabii. Kimyasal ürünlerin çok büyük bir bölümünü Batı Avrupa üretiyor ve satıyor. Ondan sonra ikinci derecede Asya ülkeleri geliyor, özellikle Doğu Asya. Amerika Birleşik Devletleri üçüncü sıradadır. Bunun da en önemli alt kalemlerinden biri, ilaç sanayi.

Kısaca, büro ve telekomünikasyon cihazlarıyla ilgili de bir şey söyleyeyim: Orada birinci sırada Asya ülkelerinin geldiğini görüyoruz, yani Asya birinci konumda. Aşağı yukarı toplam ihracat burada 933 milyar dolar olmuş, yani 1 trilyon dolara yakın. Bu ihracatın yarıdan fazlasını Asya ülkeleri yapmış, yani bilgisayar ve yarı iletkenler alanında egemen olanlar bunlar. İkinci sırada Batı Avrupa geliyor. ABD ve dolayısıyla Kuzey Amerika üçüncü sırada. Yalnız burada hemen söylemek istediğim enteresan bir şey var: Bölge içi ticaret dünyada çok yüksek, yani Asya ülkeleri, örneğin diğer Asya ülkeleriyle alışveriş yapıyorlar, Kuzey Amerika ülkeleriyle, yani kendi içlerinde Amerika, Kanada'yla, Meksika'yla alışveriş yapıyor, Avrupa Birliği de toplam ticaret olarak baktığınız zaman, bunun çok büyük bölümünü kendi içinde yapıyor.

Tabii, değişen bazı şeyler var. Ne değişiyor? Agresif biçimde piyasaya giren ülkeler var. Kim gibi? Mesela, Çin gibi. Çin bu durumu bir miktar altüst ediyor. Gerçi yine Çin'in ticaretinin çok önemli bir bölümü, kendi bölgesinde, yani diğer Asya ülkeleriyle alışveriş yapıyor, ama mesela ABD pazarına da girmiş vaziyette, Avrupa Birliği pazarına da girmiş vaziyette. Birtakım sayılar vermek gerekirse, hemen kısaca onları da söylemek istiyorum: Çin'in imalat sanayi ihracatı geçen sene aşağı yukarı 400 milyar dolar olmuş, imalat sanayi ürünü olarak 400 milyar dolarlık mal satmış. Bunun 180 küsur milyar doları diğer Asya ülkelerine, ama 90 milyar dolarını ABD'ye satmış. ABD'den aldığı da, diğer Asya ülkeleriyle kıyaslayınca ABD'den alırken o kadar cömert değil, çünkü diğer Asya ülkelerinden sattığı kadar da almaya bir yerde dikkat ediyor. İşine de geliyor tabii, maliyetler açısından da işine geliyor, çünkü oradan aldığı malları girdi olarak kullanıyor. Ama Amerika Birleşik Devletlerine 90 milyar dolarlık mal satarken, 30 milyar dolarlık mal alıyor, yani ABD'yle yaptığı ticarette 60 milyar dolarlık bir fazlası var. Avrupa

Yavuz Ege

2003 yılında
dünya

ticaret
hacmi

7,3 trilyon
dolara
ulaştı.

Bunun
yaklaşık
yüzde 75'i

imalat
sanayi

ürünlerinden
oluşuyor,

yani

rakamsal
olarak

5,4 trilyon
dolar

mertebesinde

Yavuz Ege

Birliğine satıyor, aşağı yukarı 70 milyar dolarlık da Avrupa Birliğine satmış. Demek ki, kompozisyon aşağı yukarı böyle. Bunun en önemli bileşeni, Çin'in bu ihracatının en önemli bileşeni, makine ve ulaştırma cihazları, araçları, bunun da alt kademe olan büro ve telekomünikasyon cihazları. Yaptığı imalat sanayi ürünleri ihracatının aşağı yukarı 1/3'üne yakını bilgisayarlar, yarı iletkenler vesaire oluşturuyor. Bunu da kime satıyor? Diğer Asya ülkelerine, Amerika'ya ve Avrupa Birliğine satıyor. Tekstil ve giyimde de önemli, ama giyim mesela, bu söylediğim bilgisayar işinden sonra geliyor, 52 milyar dolarlık satmış, tekstil 27 milyar dolar. Ama şimdi bunlar, dünya tekstil ve giyim ürünleri ticaretine baktığımız zaman, büyük rakamlar ve Çin çok önlerde gelen bir ihracatçı, hem tekstilde, hem giyimde, ikisinde de öyle.

Şimdi endişeler var tabii, kotaların kalkacak olmasından kaynaklanan endişeler var. Bu yıl sonunda biliyorsunuz, bu Dünya Ticaret Örgütü anlaşmasıyla birlikte, 1995'te yürürlüğe girmiş olan, Tekstil ve Giyim Anlaşması var. Tekstil ve Giyim Anlaşması, 2005 yılının 1 Ocak'ından itibaren dünyada bunlarla ilgili tüm kotaların kalkmasını öngörüyordu, ama tarih yaklaştıkça ki, önümüzde topu topu zannediyorum 2 hafta kaldı, 2 hafta sonra yürürlüğe girecek, dünyada endişeler arttı, herkes de endişe arttı. Belki Doğu Asya'daki Çin'in yanında birkaç ülke dışında herkesin endişesi arttı. Niye? Bu Çin gelecek, bizim pazarımızı istila edecek, dışarıdaki pazarımızı elimizden alacak. Örneğin, Türkiye açısından baktığımız zaman, bu ciddi bir tehdit. Niye ciddi bir tehdit? Biz Avrupa Birliği pazarına gümrük birliği

nedeniyle kotasız giriyoruz, Çin kotayla giriyor ve diğerleri de öyle, Hindistan'ı, diğer Doğu Asya ülkeleri öyle, bize rakip olabilecek ülkeler de öyle. Şimdi kotalar kalktığı zaman, orada rekabet etmek zorunda kalacağımız bir Çin faktörü var. ABD'de doğru biz de kotaya tabiiyiz, onlar da tabii, başkaları da kotaya tabii, ama sizin en azından kotalar çerçevesinde bir garantiniz var, o kotaya başkası kullanamaz, size ait bir kota, o kotayı siz dolduracaksınız; ama şimdi kota kalkınca, ciddi bir rekabet gündeme geliyor. Çin'den tabii, rakiplerin dışında, dediğim gibi ABD başta olmak üzere, büyük ekonomilerin hepsi endişeli. ABD'de Hükümet üzerinde uzunca bir süredir baskılar var ve hem sanayiden geliyor, hem sendikalardan geliyor, işlerini kaybetmekten endişe ediyorlar. Çünkü zaten tekstil ve giyim sektörlerinde epeyce bir iş kaybı olmuş. Bakın, bazı dinleyicilere enteresan gelebilir, son 30 yılda aşağı yukarı, 1970'le 2000 yılları arasında 5 büyük ülkede, yani ABD, Almanya, Fransa, İngiltere, Japonya'da tekstil ve giyim sanayinde 4,1 milyon kişi işlerini kaybetmiş. Bunun sadece 1 milyon 100 küsur bini ABD'de. Bu kadar sanayi bir şekilde kapanmış. Ayakta kalabilenler, o işin gerektirdiği ileri teknoloji ki, o daha çok tekstille ilgilidir, uygulayabilenler, ona yatırım yapabilenler ayakta kalabilen, onun dışında ciddi manada bir istihdam azalışı olmuş. Peki, ne oluyor, nasıl telafi ediyorlar? Örneğin, ABD fazlasıyla telafi etmiş. Ne yapıyor? Yeni iş alanları, işte öncü sektörler orada kendisini gösteriyor. İnsanları o yeni iş alanlarına kaydırıyor, hatta o işini kaybedenlerin kaybettikleri iş sayısından çok daha fazlasını sağlayacak iş alanı açıyor. Örneğin, gene aşağı yukarı aynı

Çin'in
imalat
sanayi
ihracatı
2003'te
400 milyar
dolar
olmuş,
imalat sanayi
ürünü
olarak
400 milyar
dolarlık
mal satmış.
Bunun
90 milyar
dolarını
ABD'ye
satmış

Yavuz Ege

dönemde ABD'de sağlanan istihdam artışı 55,5 milyon, yani 55,5 milyon insana aşağı yukarı 30 yıllık dönemde ilave iş imkânı yaratılmış. Peki nerede yaratılmış? İmalat sanayinde değil, çünkü imalat sanayinde tekstil ve giyim başta olmak üzere, istihdamda azalış var, imalat sanayinde 1,6 milyon kişi işini kaybetmiş. Madencilikte hakeza öyle, orada azalış var. Ama buna karşılık diğer sektörlerde yeni iş alanları yaratılmış. Perakende ticarete aşağı yukarı 11 milyona yakın istihdam alanı yaratılmış. Size enteresan gelecek belki, ama devlet hizmetleri sektöründe 6,5 milyon insana ilave iş sağlanmış. Bize diyorlar ki, "kamuda fazla istihdam var, çıkarın" Ama bakın, devlet hizmetleri sektöründe 6,5 milyon ilave işgücü yaratılmış. İnşaat 4,6 milyon, finans, sigorta, emlak 3,4 milyon, toptan ticaret 2,5 milyon, ulaştırma 2,5 milyon ve bunların dışında diğer hizmetler alanında 27 milyon kişiye ilave iş imkânı sağlanmış.

Bunların dışında nerede ilave imkân sağlıyor? Hizmet sektöründe sağlıyor. Hizmet sektörü çok büyük sayılarda işgücünü absorbe eder hale gelmiş, oralara yöneliyor. Öncü sektörler dediğimiz zaman, tabii bizde de hizmet sektöründe önemli gelişmeler oldu, özellikle turizmde. Turizmden zaten Türkiye önemli ölçüde dünyada pay da alır hale geldi, ama Çin kadar değil. Yine Çin karşımıza çıkıyor. Çin'in turizmden elde ettiği gelir, bizimkinden epeyce fazla. 2003 yılı itibarıyla 17 küsur milyar dolar gelirli var. Gideri de epeyce var, epeyce Çinli de dışarıya gitmiş, 15 milyar dolar da harcamışlar. Tabii, sayılar çok büyük olduğu için, nüfus çok büyük olduğu için, bunlar da belki biraz büyük olabiliyor.

Önümüzdeki dönemin Türkiye açısından, Türkiye'nin hem rekabet edebilmesini sağlayacak olan, ayakta kalmasını sağlayabilecek olan, -çünkü giderek açılan bir dünya var önümüzde, biz de açılıyor- hem de istihdam yaratabilecek olan birtakım sektörlerle ihtiyacı var. İstihdamı herhalde biz de imalat sanayinde aramayacağız. Zaten son gelişmeler gösteriyor ki, imalat sanayinde bir şey var, en azından bazı alt sektörler itibarıyla istihdamda azalış var. Öylelikle rekabetçi bir yapıyı sağlamaya çalışıyorlar. İstihdamı daha çok herhalde servis sektörlerinde arayacağız, hizmet sektörlerinde arayacağız. Biri kendiliğinden şu anda duruyor. Kendiliğinden gelişmedi elbette, ama şu anda elimizde turizm var. Diğerleri de, zaman içinde gelişecek. Finans sektörü gelişmiş dünyada, Batı dünyasında önemli bir istihdam alanı, ama maalesef bizde hatırlayacakınız, son olumsuzluklar nedeniyle ciddi manada bir istihdam azalışı oldu. Şimdi toparlandı gözüküyor. Bundan sonra ekonominin genel gelişmesiyle birlikte daha da toparlanabilir ve yeni istihdam olanakları sağlayabilir. Ama tabii, bunlar kolay olmuyor, yatırım yapmak gerekiyor, özellikle de teknolojiye yatırım gerekiyor ki, Türkiye'nin teknoloji altyapısı da pek parlak değil, oldukça zayıf gözüküyor. Birtakım uluslararası istatistikler var, ben rakamlarla boğmak istemiyorum, ama Türkiye'nin teknolojik altyapısı çok zayıf. Onunla ilgili mutlaka ve mutlaka birtakım önlemler alınması lazım. Bunlar kendiliğinden de olmuyor, bunlar hep devletlerin öncülüğünde, devletlerin yönlendirmesiyle olan şeyler. Dolayısıyla, Türkiye'de de biraz bu yönlendirmelerin biraz değil, epeyce ciddi bir şekilde gündeme gel-

1970'le
2000 yılları
arasında
5 büyük
ülkede,
yani ABD,
Almanya,
Fransa,
İngiltere,
Japonya'da
tekstil ve
giyim
sanayinde
4,1 milyon
kişi işlerini
kaybetmiş.
Bunun
sadece
1 milyon
100 küsur
bini
ABD'de

Opet'te
puan kazan,
Migros'ta
harca.

Migros'ta
puan kazan,
Opet'te
harca.

Şimdi Migros Club Kart ve Opet Kart sahipleri, kredi kartlarıyla kazandıkları puanlara ek olarak hem Opet'te hem de Migros'ta puan kazanıyor, kazandıkları puanları ister Opet'te ister Migros'ta harcıyor.

Katılan Opet istasyonlarında ve tüm Migros mağazalarında geçerlidir.

Opet

Bu sistemin altyapısı tarafından sağlanmaktadır.

Koc

M
MIGRO

Siz CARD satın alın,
yüzünüz gülsün.

%0

%0 oran ile,

- Alışveriş
- Otomatik fatura ödeme
- Limitinizin tamamı kadar

Türkiye'de ilk ve tek!

nakit avans

medya / müzakere

144 0 123

KUYEY TÜR K

www.sizcard.com

mesi lazım ki, teknolojiye ciddi manada yatırım yapan, yoğun teknoloji, gelişmiş teknoloji kullanan endüstrileri daha da güçlü hale getiren bir yapılanmaya şiddetle ihtiyaç bulunmaktadır.

Ben bu arada süremi de aşmış olabilirim.

• **Atalay Şahinoğlu** - Teşekkür ediyorum.

Osman bey size yardımcı oldu, tam onun eksikliğini de kullandınız, ben de idare ettim. Güzel tabii, burada konuşmacıları 10 dakikaya, 20 dakikaya sıkıştır, buraya millet bir şeyler dinlemeye geliyor, aceleye gerek yok.

Efendim, Sayın Ege tabii, o da Osman bey gibi önemli konuları değindi, biraz daha bazı konularda detaya girdiler. Bu da bize şunu gösteriyor: Şu Avrupa Birliği'nin kapısında olduğumuz 17 Aralık'a çok odaklandık, biraz yanlış, ama buradan bir şeyler almamız lazım. Aksi takdirde, kendi başımıza bu işi beceremiyoruz. Bizi bir taraftan IMF, bir taraftan AB sıkıştırırsa belki yüksek potansiyelimizi meydana çıkarabiliriz.

Şimdi, sola dönüyorum, Prof. Dr. Şenesen hanımefendi buyurun.

• **Gülşay Günlük Şenesen** - Ben bu konuşmanın ya da bu oturumun konusunu öğrendiğim zaman, yani "Yeni Dönemde Türkiye'nin Öncü Sektörleri" başlığını önüme koyduğum zaman, buradaki anahtar kelimelerin "yeni" ve "öncü" olduğunu düşündüm. Önce "yeni dönem ne?" diye bir tanımlama yapayım, onun üzerine diğerini oturtayım diye düşündüm. Yeni dönem derken de, tabii Türkiye'den bakıyoruz ve Türkiye için öncü sektörler diye düşünüldüğünü varsaydım. Türkiye'den bakınca da, "yeni dönem içeride nasıl tanımlanır ya da yeniden kastımız nedir ve bir de, dış dünya var, dışarıdan kastımız nedir?" diye önce bakmaya çalıştım, çünkü o çerçeveye biraz sınırlandırıp, devam etmeyi düşündüm.

Dış ve iç diye baktığımda, birbirinden çok ayıramadım, çünkü içeride politika oluşmasına, sanayinin yapısına ya da makro iktisadi politikalara baktığımda, karşıma Avrupa Birliği, IMF, Dünya Bankası çıktı ve özellikle vurgulanan noktanın, makro iktisadi istikrarı sağlamak olduğunu gördüm, yani Türkiye'nin geleceğine yönelik hedefler neler, dolayısıyla ben de öncü sektör tanımlarını oturtacağım. Görebildiğim tek perspektif, makro iktisadi istikrar oldu. Bunun biraz daha belgelerine doğru, dokümanlarına doğru bakmaya çalıştığım da, karşıma Devlet Planlama Teşkilatı'nın raporları çıktı. Bunlardan biri, ön ulusal kalkın-

Gülşay Günlük Şenesen

ma planı, 2003 yayını, Avrupa Birliğine doğru diye de bir alt başlığı var. 2004-2006 dönemini kapsıyor, yani önümüzde yakın bir geleceği kapsıyor ve bu planın uygulanması Avrupa Birliği'nden 1 milyar euroya desteklenmesi söz konusu. Ardından Dünya Bankası'nın ülke yardım programı, yine 2003 programı, bu da 2004-2007'yi kapsıyor ve Türkiye'nin uzun vadeli gelişme perspektifinden, Avrupa Birliğine uyumlu, kurumsal ve yapısal düzenleme programlarından söz ediliyor. Bu da 4,5 milyar dolar destek. Dolayısıyla, 2007 yılına kadar oluşmuş bir strateji var diye görüyorum. Sonra DPT sanayi planına baktığımda, bu da 2003 yılının. Genel hedefler var, işte rekabet gücünün artırılması, Avrupa Birliği'yle bütünleşmiş, çağdaş medeniyet gibi genel dilekler var, fakat burada sayfa 9'da bir ifade dikkatimi çekti. Çerçeve de giderek onunla uyumlaşmaya başladı. Orada da şöyle söyleniyor: "Türkiye ekonomisinde özel sektör faaliyetlerinin güçlendirilmesi, hükümetin genel makroekonomik istikrar programındaki temel unsurlardan biridir" Dolayısıyla, hem bu ulusal karar verme bürokrasisi ya da karar vericiler, hem bunların içeriği, bu kararların içeriği, iç alanla dış alanın ayrıştırılmasını pek mümkün kılmıyor. Bu yeni bir olgu değil aslında, çünkü hem bütün bu mekanizmayı düşünürsek, zaten 1980 sonrasında süren bir yapı. Oysa yeni olarak adlandırabileceğim bir şey yok, belki sadece ifadeler değişti ya da belgeler güncellendi, ama önümüzdeki yakın gelecek için hedeflerin belli olduğunu görüyoruz.

Şimdi yeni dediğimiz, "acaba bunların dışında dış faktör var mı?" diye baktığımda, yine Avrupa Birliği karşıma çıkıyor. Bir de, çok güncel bir konudur, Çin olgusu var. Avrupa

Yavuz Ege

Çin'in
turizmden
elde ettiği
gelir,
bizimkinden
epeyce
fazla.
2003 yılı
itibarıyla
17 küsur
milyar dolar
geliri var.
Gideri de
epeyce var,
epey
Çinli de
dışarıya
gitmiş,
15 milyar
dolar da
harcamışlar

Birliği, bir de çok tarihi bir gün, bugün, yarın için beklentiler var. Fakat Avrupa Birliğiyle ilişkiler açısından ya da Avrupa Birliği'ne yönelik iktisat politikası açısından çok aradığımı bulamadım, belki de kemikleşmiş bir ticari yapı olduğundan, yani gümrük birliğinden bu yana, bunda da yeni olabilecek bir şey yok diye gözledim, çünkü en önemli ticaret ortağımız, evet ihracatın yarısından fazlası, ithalatın yarıya yakını Avrupa Birliği'ne, ama Türkiye, Avrupa Birliği'ne karşı sürekli dış ticaret açığı sürekli veriyor. Gümrük birliğinden sonrası için genel değerlendirmeler de hep bu yönde zaten, yani bu yapı da, en azından 1996'dan bu yana düşünürsek, artık eskimiş bir yapı, yeni bir yapı değil, pek bir yeni gelişme de burada beklene-meyecek diye görülüyor.

Bu açıdan özellikle İktisat dergisinin son sanayileşme sayısı karşımıza gelince, ben Cemiyete sitem etmeyi düşündüm, çünkü işimi zorlaştırdı, meslektaşlarım çok güzel, ayrıntılı çözümler yapmışlar, bir taraftan da işimi çok kolaylaştırdı. Yeni olgu eğer Çin'se, bu da yeni sayılmaz, çünkü Çin için kotaların kalkacağı 2005 yılı çok önceden konulmuş bir tarihtir. Dolayısıyla, bir strateji, bir öncülük, bir tanım yapılacak olsaydı, bunun çok önceden yapılmış olması gerekirdi diye düşünüyorum, yani bu anlamda bir sürpriz yok. Fakat sürpriz yan belki, son dakikada artık Türkiye'nin dış ticaretteki yerleşik yapının biraz çatırdamaya başlaması olasılığı, yani Türkiye açısından. Böyle düşününce, o zaman dış ticaretteki işbölümüne bakmanın yararlı olabileceğini düşündüm, ama aslında bu özünde üretimdeki işbölümüne bakılmasını zorunlu kılıyor. Ülkeler açısından, ülkenin rekabet gücünden söz ettiği zaman, bu içerideki üretim yapısından bağımsız değil, yani içerideki yatırımların düzeyi, bunların verimlilik artışı ve bunların teknolojik düzeyi, istihdam bileşimi, kur politikası, aynı zamanda organizasyon, pazarlama, haberleşme açısından dış dünyayla bütünleşme, bunların hep altyapısı içeride oluşturulan etmenler, bileşenler ve bu bileşenlerin temelinde de firmalar var, yani mikro aktörleri var ve firmalar da kâr temelinde faaliyet gösteriyorlar. Dolayısıyla da, sermayenin kârlılığı belirleyici etmen üretim yapısında. Bu da, dış piyasa açısından düşündüğümüzde, dış piyasadaki arz talep yapısında belirleyici ve dış piyasayı, yani dünya piyasasını ya da küresel piyasayı düşündüğümüzde, bu tam rekabetçi bir piyasa değil, oligopolcu bir piyasa. Dolayısıyla, arz ve talebe bağlı olarak ülkelerin konumları da belli olacak. Buna vurgu yapma-

min nedeni, bu piyasa düzenini, dolayısıyla sermayenin kârlılık güdüsünü temel bir veri almamdan kaynaklanıyor.

Öncü sektör denildiğinde, bu durumda bir de temel sorunları da göz önüne alırsak, yine de sadece dış ticaretle ilişkili sektörleri tanımlayamadım. Şundan ötürü, çünkü hangi soruna öncelik ya da hangi sorunun çözümüne öncelik vereceğinize bağlı olarak, öncü sektör tanımı değişiyor. Fakat bu değişince, ileriye yönelik öncü sektör tanımları yapmak da gide-rek zorlaşıyor. O yüzden ben yine de yeni dönemi dış dünyayla ilişkiler açısından düşünüp, ürün piyasasında dünyadaki gelişmeler ve Türkiye'nin oradaki yerine, neyse ki biraz farklı verilerle bakmaya çalışacağım.

Dünyadaki öncü sektörleri ele aldığımızda, ağırlıklı olarak sermaye birikimi, kârlılığın en yoğun olduğu sektörleri, 1980 sonrasında düşünmemiz gerekir. Bunlar da, özel tüketime yönelik sektörler ağırlıklı olarak, -özel tüketim için üretim daha doğrusu- mali sektör ve bilişim ürünleri. Sermayenin kârlılığı bu alanlarda en yüksek. Bu çerçevede, UNCTAD'ın en dinamik ürünler olarak tanımladığı iki ayrı liste var. Bir 1980-2001 dönemi için, tam örtüşmüyor, ama biraz farklılıklar var. Diğeri de 1991-2001 için. Bunlar ihracatı en hızlı büyüyen sektörler, yıllık ortalama artış oranları bunlar. Tabii, bir yan ürün de, bilgi de şu olabilir: Bu ürünlerde gelişmekte olan ülkelerin payı 1980 yılında yüzde 10'dan, 1991'de yüzde 13'e, 2001'de de yüzde 26'ya çıkıyor, dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerin paylarında önemli bir artış var ve ortalama hepsine birden baktırsak, yüzde 11 ile 12 arasında, dolayısıyla yüzde 10 civarında bir artış söz konusu. Şimdi buradaki ana sektörler başka bağlamda da belirtildi; kimya, giyim, iletişim, optik ve elektrikli makineler, yani en dinamik sektörler.

Buradan hareket noktam, bu ürünlerde Türkiye'nin 1980 sonrası performansı ne olmuş? Bu ürünlerin ihracatında ve tabii sonra ithalatında. Bu iki sütun deminkinin aynısı. Türkiye'nin ihracatını hızla artırdığı, bu ortalama yıllık ihracat artışı, hızla artırdığı ürünler var. Özellikle diğer makine motorlar, optik, elektrik, mobilya gibi. Fakat bu artış içinde dünya ortalamasından, dünyadaki ortalama benzer ürünlerin artış hızından çok daha yavaş ilerleyen kimya, giyim ve bilgi işlem sektöründen söz edebiliriz. Bu Türkiye'nin mal arzı açısından, ama tabii, dünya ticareti içinde başka ülkeler ihrac ediyorlar, ama Türkiye ithal eden bir ülke olarak nasıl bir konum göste-

*Gülay Günlük
Şenesen*

Hızlı
ithalat
artışı
teknoloji
ürünlerinde,
ama
geleneksel
ihraç
ürünlerinde de
karşımıza
çıkıyor

riyor diye baktığımızda, burada da yine en yüksek artışların, giyim, enerji, deri ve makine olduğunu görüyoruz. Diğer sektörlerde biraz daha düşük. Dolayısıyla, hızlı ithalat artışı teknoloji ürünlerinde, ama geleneksel ihracat ürünlerinde de karşımıza çıkıyor. Bu ürünlerde ihracatın ithalatı karşılama oranına baktığımızda, temel yükselen ürünlerin dinamik ya da teknolojik ürünlerin ihracatları ithalatın yüzde 10'unu bile karşılamıyor, aynı malın ithalatının yüzde 10'unu bile karşılamıyor. Fakat bunun yanı sıra, yüz güldüren sektörler var. Bunlar esas olarak, görüleceği gibi, tekstil, giyimle ilgili sektörler, yani ihracatlarının ithalatlarından çok daha fazla olduğu sektörler.

Bir bütün olarak bu ürünlerin hepsini bir arada Türkiye açısından görmek şuna yarayacak: Bu ürünlerde istikrarlı bir dış ticaret yapısı var mı? Buna baktığımızda görüyoruz ki, çok özet büyüme oranları bunlar, ama demin saydığım ürünlerin toplulaştırılmış halde yıllık büyüme oranları. Buna baktığımızda, bir kere hem ihracatın ithalatı karşılama oranı açısından yüzde 50'nin altında olduğunu ve son yıllarda da buna ilişkin ciddi bir iyileşmeden söz edilemeyeceğini görüyoruz. Diğer taraftan, büyüme performansının da, ikisinde de çok inişli, çıkışlı olduğunu görüyoruz. Kuşkusuz tekil ürünlerde çok iyi performanslar, dışarıya açılmalar olmuştur, ama birazdan göreceğimiz gibi, üretim yapısıyla bağlantılandırırdığımızda, çok da sevinmek mümkün olmuyor. Burada özellikle kriz dönemlerinde ithalatın daraldığını görüyoruz, ama izleyen dönemde özellikle dünya pazarına, piyasasına egemen olan ürünler açısından ihracatın da, ithalatın da aynı düzeyde arttığını görüyoruz.

O yüzden "Türkiye'nin üretim yapısı nasıl?" diye bakmakta yarar var. Dolayısıyla, öncü sektör tanımlarım, biraz genel algılanan tanımdan farklı oldu. Bunu yaparken de bir bütüncül çerçeve olması açısından, Devlet İstatistik Enstitüsü'nün yeni yayınladığı girdi-çıkıttablosunu kullandım, çünkü bütün sektörleri bir arada ele almak ihtiyacım vardı. Buraya baktığımızda, bu GSYİH'ya katkılar. Buraya baktığımızda, bu 97 sektör temelinde, dolayısıyla bir toplulaştırma yok, sanayi sektörü sınıflandırmalarına bağlı. Burada en önemli özellik, bir kere hizmetler ekonomisi özelliğinin karşımıza çıkması, niteliğinin karşı çıkması. Gördüğünüz gibi, bunlar büyükten küçüğe sıralanmış ve işte şurada artık yüzde 2'nin altına doğru kesilmiş durumda. Burada imalat sanayi sektörleri neredeyse yok. Hizmetlerin ya-

nında tarım sektörü karşımıza çıkıyor, bir imalat sanayi sektörü olarak da, gördüğümüz gibi burada karşımıza çıkan petrol imalatı sektörü var. Diğerleri hizmetler ekonomisi. Üretim yapısıyla dış ticaret yapısını böyle birleştirmek istiyorum, çünkü bu ürünler arasında demin saydığımız yükselen ürünler ya da dinamik ürünler yok. Bu ürünlerin bir de sektörlere şöyle bakmak gerekir. İçeride büyümeye ivme kazandıran sektörler hangileri, yani GSYİH'ya katkıları daha zayıf olabilir, ama dolaylı ve dolaysız girdi talepleriyle, ara girdi talepleriyle üretimde genişlemeye sebep olabilirler. Bu da, içerideki üretimin canlanması ve istikrarlı bir büyüme yapısını göstermesi için çok önemlidir. Böyle baktığımızda, yani bu anlamda ekonomiyi genişlemeyi yaratan, hem kendi aldığı girdiler, hem diğerlerinden uyardığı girdiler açısından, bunu yapan sektörler olarak hangileri diye baktığımızda, burada gıda, ağaç ve giyim karşımıza çıkıyor, yani geleneksel, düşük teknoloji, işte daha emek yoğun. Bunların arasında mobilya ve giyim dinamik sektörler açısından karşımıza çıkmıştır, ama onun dışında bir temel tüketim, yani gıda sektörünün canlandırma öncülüğü olduğunu söyleyebiliriz.

"Bu mevcut üretim yapısında, bu sektör sınıflandırmasıyla, ihracatta öncü sektörler hangileri?" diye baktığımızda, GSYİH'nın buraya yansıdığını görüyoruz, yani üretim yapısı içinde dış piyasaya arz ettiği ürünler açısından imalat, mamul mal satıcısı değil. Kendi ekonomisine katkısı açısından baktığımızda, ağırlıklı olarak hizmetler sektörüyle ihracat gelirlerini sağlıyor. 1980 sonrası oluşmuş olan, yerleşmiş olan böyle bir yapı var. Bunun içinde istisnamız bizim, demir çelik özellikle ve tekstil ürünleri var. Dokumacılık, tekstil, hepsini bir arada düşünürseniz, bunlar en dinamik ürünler arasındaydı. Diğerleri yine tarım ve çok ağırlıklı olarak da hizmetler.

Kuşkusuz, dış dünyayla ilişkiler ya da öncü sektörler, sadece dışarıya mal satma anlamında ele alınırlarsa, eksik kalır. Bu yüzden bir de öbür tarafına bakmak gerekir, yine bir öncü sektör tanımı. Bu kez de, toplam ara girdi ithalatı içinde sektörlerin paylarına bakalım, yani sektörler dışarıdan alınan girdilerle üretilmektedirler. Bunların toplam bir de cari açık sorunlarımız var, dolayısıyla bir ithalat fotoğrafı var. Bunun içindeki sorumlulara bakalım dediğimde, ilk sırada inşaat sektörünü görüyoruz. Ardından da yine hizmetler ve yükselen ürünler sektörlerini gördük. İthalata geçtiğimiz-

*Gülşay Günlük
Şenesen*

Bütün
yükselen
ürünler,
enerji
malum,
neredeyse
tamamıyla
yurtiçindeki
üretimleri
sürdürebilmesi
için
çok
önemli
ölçülerde
ithalata
bağımlı
olduklarını
gördüm

de, yani dışarıyla eklemlenmesinin bir başka yönü. Buna geçtiğimizde de bu kez başka niteliğinin karşımıza çıktığını görüyoruz. Burada gördüğümüz bir şey daha var: İhracatçı sektörlerimizin aynı zamanda ithalatçı sektörler olarak da öncü olduklarını dikkatimizi çekiyor.

Bu yapıda son olarak bir de, sektörlerin biraz kaba ve örtük de olsa, üretimlerinde ithal girdilere bağımlılığına bakarak, teknolojiyle ilgili bir bağlantılı kurulabilir diye düşündüm. Böyle baktığımızda ise, bütün yükselen ürünler, enerji malum, neredeyse tamamıyla yurt içindeki üretimleri sürdürebilmesi için çok önemli ölçülerde ithalata bağımlı olduklarını gördüm. Bu gazda örneğin, yüzde 80'e yakın bir oran. Kendi kullandıkları, yani yurtiçi ve yurtdışından aldıkları girdiler içindeki dışarıdan alınan girdilerin yüzdeleri bunlar.

Böyle bir üretim yapısı ve karşı karşıya bulunan dış etmenler bir arada düşünüldüğünde, belki de şunu söylemek mümkün: 1980 sonrasında izlenen politikalar ve sermayenin kârlılığı ya da özel sektörün faaliyetlerini rahatlatmak üzerine kurulan politik temel, belli ki özlenen öncü sektör ya da dış dünyayla bütünleşen ya da rekabet gücünü artıran sektörler bileşimine ulaşacak üretim yapısını yaratmadı. Bu sermayenin kârlılığı bu alanlarda görmemesi olarak da yorumlanabilir, yani alternatif alanları söz konusu olduğunda, en başta söylediğimiz gibi, dünyadaki en kârlı piyasaya yapısındaki üretim alanlarının Türkiye için geçerli olmadığı söylenebilir.

Bu tür yatırımları yeni dönemde ya da yeni tanımlanan dönemde devletin yapması söz konusu değil diye düşünüyorum. Ama devletin sanayiden elini de çekmediğini görüyoruz. Y-

ne İktisat dergisinden gördüğüm tabloya göre, sanayi teşviklerinin dağıtımında 1980 sonrasında çok benzer bir yapı var, çok aynı bir yapı var ve bu yapı içinde dokumacılık sektörü en fazla sanayi teşvikini almaz.

Mucize diye ya da özendiğimiz örnekler olarak Doğu Asya ülkelerine baktığımızda, Japonya'ya, Kore'ye baktığımızda, onların beşerli altyapı sorunlarını halletmiş olduklarını görüyoruz, yani atılıma geçtiklerinde bu sorunlar hallolmuştu. Dolayısıyla, verimlilik artışının temelinde de, teknolojiye dayalı rekabet gücünün temelinde de bunun yattığını düşünüyorum. O yüzden de temel insani olanaklara önem verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Bu şimdiye kadar yapılmadığına, ihmal edildiğine göre, belki de böyle ihmal ettiğimiz için bu kadar kötü bir noktadayızdır. Bunu denemeye geçerseniz, hem öncü sektör olarak yeni bir tanımımız olur, hem de belki bunu belirleyebilirsek, diğer alanları belirleme gücümüzü de yatabilir diye düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

• **Atalay Şahinoğlu** - Prof. Şenesen hanımefendi de, önce yeni dönem ve öncü sektörün ne olduğuna dair kendi tespitlerini aktardılar, devlete düşen görevler, özel sektör, sermaye kârlılığı pek sizi tatmin etmemiş gibi geliyor, ama en sonunda da ben insanla ilgili şöyle dedim: İnsana yatırım, devletin ana görevlerinden. Tabii, bu öncü sektörlerle ilgili de son derece, gayet güzel hazırlanmış detayları da bize sundular.

Evet, bizim masa işini gördü, görevini yaptı. Şimdi salona dönüyoruz, salondan soru veya kısa olarak da yorum almak istiyoruz.

Buyurun.

*Gülay Günlük
Şenesen*

Temel insani olanaklara önem verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Bu şimdiye kadar yapılmadığına, ihmal edildiğine göre, belki de böyle ihmal ettiğimiz için bu kadar kötü bir noktadayızdır

• **Orhan Şener** - Değerli panelistler ilginç yorumlarda bulundular, açıklamalarda bulundular ve en son konuşmacımız Sayın Şener ise beşeri altyapının ne kadar önemli olduğunu söyledi. Ben bir örnek vermek istiyorum: Fransa -ki, bu örnek Newsweek Dergisi'ne kapak olarak geçli- tekstil dizaynından, dizayn satışından yılda 35 milyar dolar gelir elde ediyor, yani tekstil üretilip satmasına gerek kalmadan, sırf bu marka satışından elde ettiği gelir 35 milyar dolar; bu büyük bir para. Demek ki, Fransa'nın bu alanda yaptığı, 500 yıldan beri yaptığı yatırımlar, sosyal yatırımlar, kültürel yatırımlar, meyvesini bu anlattığım biçimde veriyor. Fransa bu aşamaya nasıl gelmiş? Benzer durum İtalya ve İngiltere için de geçerli. Bu ülkeler Rönesans'tan günümüze kadar güzel sanatlara yatırım yapmışlar, ulusal müzeler kurmuşlar. Bu müzelerin çoğu dizayn müzesi adı altında, örneğin İngiltere'de Victoria Albert Müzesi, herhalde çoğunuz tanırınız, tamamen bir dizayn müzesidir, yani ülkede sanatkar yetişir ve böylece tekstil alanında ve benzeri alanlarda fazla bir yatırıma gerek kalmaz, kaynak kullanılmaz, bu tür know-how'lar yaratarak, dizaynlar yaratarak, sıfır marjinal maliyet dediğimiz, yani bedava bir üretimle, maliyeti bedava olan bir malı üretmekle büyük bir gelir sağlıyorlar. Bu geliri sadece 1 yıl için elde etmiyorlar, sonsuz yıllar için, sayısız yıllar için elde ediyorlar.

Bizim ülkemizdeki duruma baktığımız zaman, tekstil üretimi için büyük kaynaklar ayırıyoruz, çok sayıda insan çalıştırıyoruz. Buna karşın verim o kadar yüksek değil. Fransa, İtalya, İngiltere örneğinde olduğu gibi, ayrıca bir aşırı ek gelir elde edemiyoruz.

Buradan vurgulamak istediğim şu: Kültürel, sosyal alanda altyapımızı geliştirmeden, fiziksel olarak ürettiğimiz malların miktarı ne kadar artarsa artsın, bu bize istikrarlı bir gelir sağlamaz. Bunun için, en başta yapacağımız iş, devleti de devreye sokmaktır. Konuşmacılarımız kısaca vurguladılar, çok kısaca vurguladılar. Devletin yönlendirici rolü olmadan, piyasa mekanizmasının etkin çalışması mümkün değil; çünkü piyasa kârı maksimize eder daima, devlet ise -tabii, konuştuğum devlet ideal bir devlet- maliyeti minimize eder, yani piyasada bir firmanın maliyeti minimize etmesi mümkün değil, ölçek büyüklüğü yasaları var, dışsal ekonomiler var. Bu nedenlerle Türkiye'de devletin ihmal edilmesinin, özellikle 1980'li yıllardan bu yana, bize çarpık bir yapılanma durumu ortaya çıkardığını görüyoruz.

Bu nedenle, devletin yönlendirici bu etkisini, sinerjisini devreye sokmadan, sağlıklı bir üretim ve dış ticaret yapısına kavuşamayacağımıza inanıyorum.

Kısa bir açıklama yapmak istiyorum: Sayın panelistler beni hep doğruladılar, 1988 yılında TÜSİAD bir çalışma yaptı. İsmi "Ülke Strateji", yani "Türkiye'de hangi malların ağırlık verelim ki, rekabet üstünlüğü sağlayalım" Ben orada tesadüfen projede 1 sene müdürlük yaptım ve elde edilen sonuç şuydu: Aynen panelistlerin vurguladığı gibi, sıralama şöyle oldu: Birinci öncelik cam sanayine, ikincisi deri ve giyim, üçüncüsü turizm. Ama bu projenin arzu ettiği bir durum değildi, projenin amacı bu değildi. Ülke olanakları ancak bunlara olanak veriyordu. Dolayısıyla, ileri teknoloji gerektiren mal ve hizmetlerin üretimi konusu Türkiye'de hiç ele alınmadı, özel sektör de bu yönden sınıfta kaldı. Örneğin, bu çalışma sonunda bir anket çalışması yaptık. 250 ya da 300 TÜSİAD üyesine 30 soru sorduk. Soruların en önemlisi şuydu: "Firmanızda AR-GE çalışması için ne kadar para ayırıyorsunuz?" Yanıt, 300 anketten sadece 2 kişi "şu kadar para ayırıyorum" dedi. Bu büyük bir noksanlıktır, Türkiye için, özel sektör için atfedilmez bir hataydı. Sayın Bülent Eczacıbaşı'yla bu projeyi değerlendirdiğimiz zaman, Eczacıbaşı hırslıydı, "Orhan görüyorsunuz, 300 tane, Türkiye'nin en ileri, en büyük firmasından sadece iki firma AR-GE yatırımlarına fon ayırabiliyor, biz nasıl rekabet edebiliriz?" diye bir sözünü burada da hatırladım ve kendisine de bu uyarıcı konuşması nedeniyle teşekkür ediyorum.

Dolayısıyla, benim vurgulamak istediğim, Batıdaki sosyal, kültürel altyapıya neler yapılmışsa, bizim de bunu yapmamız lazım. Daha biz de modern sanatlar müzesi dün açıldı. Avrupa'da bundan 150 yıl önce açıldı, ulusal müzeler 250 sene, 300 sene önce açıldı. Dolayısıyla, bu sosyal ve kültürel gelişmeyi sağlamadan bu ülkelerde, Avrupa Birliğiyle, Amerika'yla ya da başka ülkelerle rekabet etme gücümüzün olamayacağını söylemek istiyorum.

• **Atalay Şahinoğlu** - Teşekkür ediyoruz efendim. Buyurun.

Değerlendirme - Medeniyetlerin ve teknolojilerin birinci hedefinin insan sağlığı, insan mutluluğu ve insan güvenliği olması lazım. Devletlerin de belli başlı hedefi, bugününden memnun, yarınından emin insanlar topluluğu oluşturmaktır. Bu iki açıdan baktığımızda da,

Orhan Şener

Kültürel,
sosyal
alanda
altyapımızı
geliştirmeden,
fiziksel
olarak
ürettiğimiz
malların
miktarı
ne kadar
artarsa
artsın,
bu bize
istikrarlı
bir gelir
sağlamaz

gerek medeniyetler ve teknolojinin, gerek devletlerin pek fazla başarılı olmadığını görüyoruz, çünkü insanoğlunun en büyük problemlerinden biri güvenlik oluyor. Dolayısıyla, güvenlik sektörü öncü bir sektör olamazsa bile, gerek Türkiye'de, gerek dünyada, önemli bir sektör haline geliyor. Bunun vurgulanmadığını burada gördüm ve bu konudaki temennimi, Sayın Başkanın emirlerine uyarak kısaca kesmek istiyorum. Bu şekildeki bir güvenlik sektörünün gelişmesinin yararlı olacağını düşünüyorum.

Soru - Ben beyefendinin açılımına binaen paralel bir soru sormak istiyorum: Bu yeni şekillendirilen dünyada, Ege hocaya rica ediyorum, eğer varsa veriler, bu silah sanayiyle ilgili dünya piyasasındaki pay kimin elinde ve Çin bu konuda bir atılımda mıdır? Merak ediyorum, onu öğrenmek istiyorum. Teşekkür ederim.

• **Atalay Şahinoğlu** - Buna siz cevap vereceksiniz, sektörleri siz saydınız. Hocaya atmayın topu.

• **Yavuz Ege** - Hayır, Sayın Şenesen'e topu atıyor değilim de, doğal olarak ona döndüm, çünkü kendisi bu konuda uzman.

• **Gülay Günlük Şenesen** - Yavuz topu attı diye düşünüyorum...

Savunma sanayiyle ilgili iki şey söyleyebilirim: Birincisi, 1980 sonrasında özellikle Türki-

ye'de öncü sektör olarak seçilen sektörlerden biriydi, hatta bir taneydi ve oydu, savunma sanayinin modernizasyonu projesi. Fakat benzer örneklerinde de görüldüğü gibi, bir 20 yıllık değerlendirme verilerine sahibiz. Bu tür çok ileri teknoloji yoğun sektörler, geri beslenecekleri yapı olmazsa, izole adacıklar halinde kalıyorlar. Türkiye'de de olan bu oldu, çünkü gereksindikleri ileri düzey kimyasalla, ileri düzey metaller de üretilirse, o zaman ülkedeki üretim düzeyi topyekün yükselebiliyor. Bu sağlanmadığı zaman, bir tür montaj sanayi haline gelebiliyor. Çok tekil atılımlar vardır kuşkusuz, ama saydığımız sektörler içinde baktığınızda ya da ihracat gelirleri açısından düşündüğümüzde, öne çıkan bir sektör değil ve 20 yıllık bir teşvik çerçevesi içinde gerçekleştiğini söyleyebiliriz, ama Türkiye öncü, silah ithalatında öncü.

Evet, dünyadaki yükselen ürünlerden biri silahlar ve özellikle 11 Eylül sonrasında Amerikan borsasında en kârlı şirketler silah üreticisi şirketler. Çin'in bu konuda bir atılım yapması bekleniyor, fakat Çin önemli ölçüde silah ihracatçısı değil, şu anda çok önemli ihracatçı değil, ama önemli ithalatçılardan biri ve en yakarı her zaman Türkiye, Tayvan, Pakistan, Hindistan var. Teşekkür ederim.

• **Atalay Şahinoğlu** - Başka soru var mı? Yok. Şu halde toplantıyı kapatıyorum. Hepinize iyi akşamlar.

*Gülay Günlük
Şenesen*

**Dünyadaki
yükselen
ürünlerden
biri
silahlar ve
özellikle
11 Eylül
sonrasında
Amerikan
borsasında
en kârlı
şirketler
silah
üreticisi
şirketler**

prof. dr. sencer divitçioğlu

14 Şubat 1927'de İstanbul'da doğdu. Samsun, Haydarpaşa Lisesi'ni ve İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ni bitirdi. Paris I.Sorbone'da doktorasını yüksek onur derecesi ile tamamladı.

Profesyonel Hayatı:

- 1955-1956 yıllarında Centre National de la Recherche Scientifique'de Araştırma Görevlisi,
- İ.Ü İktisat Fakültesi: Doktor Asistanlığı(1957-1958),
- Doçent (1958-1983),

Sencer Divitçioğlu

Nail Satılğan

-Boğaziçi Üniversitesi, İktisat Bilimleri Fakültesi (1978-1983)

-Toplum ve Bilim Dergisi Başkanı

Yabancı Ülkelerde Çalışmaları:

-İndiana Üniversitesi (Özel Öğrenci 1955)

-Cambridge Üniversitesi (Davetli Prof. 1963)

-Paris Sabatık Yılı (1968-1969)

Paris X Nanterre Üniversitesi (Davetli Prof. 1983- 1984)

Prof.Dr.Sencer Divitçioğlu; İktisat'a Giriş, Makro İktisat, Mikro İktisat, Mukayeseli İktisadi Sistemler, Genel Denge Teorileri, Büyüme Teorileri ve Üre-

tim ve Bölüşüm Teorileri gibi dersleri vermenin yanı sıra yurtdışında pek çok konferansa katılmıştır.

İktisat ve eğitimde yeni tartışmalar

Prof. Dr. Sencer Divitçioğlu'na armağan

2. gün

17 aralık 2004, sabah

oturum başkanı : Prof. Dr. Kuvvet Lordoğlu
panelistler : Doç. Dr. Kaya Ardiç
 Prof. Dr. Bernard Guerrien
 Doç. Dr. Remzi Sanver
 Prof. Dr. İşaya Üşür

Sencer Divitçioğlu

Metodolojide
en iyilerden
olan
Poper'in
şöyle
bir lafı var:
"Bir
teorinin
doğru
olması için
doğrulanması
değil,
çürütülmesi
lazımdır

• **Burhan Taştan** - 29. İktisatçılar Haftası'nın ikinci gün oturumuna hoş geldiniz. Bugünkü oturumumuz sabah ve öğle olmak üzere iki bölümde yapılacak. Birinci oturumumuzun gündemi "İktisat ve Eğitimde Yeni Tartışmalar", ikinci oturumumuzun ki ise "Medeniyetler Çatışması mı? Paylaşım Mücadelesi mi?" olacak.

İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin Yönetim Kurulu'nun almış olduğu karar gereği, 23. İktisatçılar Haftası'ndan bugüne kadar uyguladığımız bir uygulama sonucunda, İktisatçılar Haftası'nın bir gününü bir hocamıza armağan ediyoruz. 29. İktisatçılar Haftası'nı okulumuz hocalarından Prof. Dr. Sencer Divitçioğlu'na armağan ettik.

Hocamızı buraya davet ediyorum; buyurun hocam. Hocamıza plaketini vermek üzere Sayın Yrd. Doç. Nail Satılğan'ı davet ediyorum.

• **Sencer Divitçioğlu** - Bugünkü oturumu açarken, dünkü ve yarınki iktisat teorilerini gözden geçirmekte yarar var. Metodolojide en iyilerden olan Poper'in şöyle bir lafı var: "Bir teorinin doğru olması için doğrulanması değil, çürütülmesi lazımdır" Bu doğru bir laftır, çünkü çürütülmeyen teori devamlı gider, kendisini

tekrar eder ve her şeyi açıklamaya çalışır. Oysa çürütülmüş bir teori, kendisini aşar ve yeni şeyleri karşımıza çıkarır; bu bir nevi elemidir.

Biz fakültede genellikle dört iktisat okutuk. Kimilerine lisansta, kimilerine lisansüstü, doktora derslerinde okuttuk. Bunların birinci, neo-klasik iktisattı, yani mikro iktisat. İkinci, Marksist iktisattı yahut Marksgil iktisattı. Üçüncü olarak, Scaffa iktisadı okuttuk, bir müddet moda oldu. Dördüncüsü, Keynes genel denge teorisiydi. Bu teoriler çürütüldü, iskartaya çıktı. Çıkmalarının sebepleri, en basit anlatımla şudur: Hepiniz iktisatçı olduğunuza göre söyleyeyim bunları. Neo klasik iktisat çürüdü, çünkü iki aksiyomu vardı ki, ikisi de yanlıştı. Bunlardan biri, piyasa ve dolayısıyla genel denge teorisiydi. İkinci, davranışlardı. Davranışların daima rasyonel olduğu ileri sürülüyordu, tüketici davranışları yahut üretici davranışları daima rasyoneldi. Oysa böyle bir hikâye yoktu. Tekrar birinciye dönersem, iktisat piyasa teorisi, arz-talep, -neden olduğunu marjinallerden dolayı söylemeyeceğim- bunlar piyasada birleşirlerdi ve bir denge kurarlardı ve bu denge eşanlı olarak bütün piyasalarda geçerli olurdu. Şimdi böyle bir teoride istenir ki, karşılıklı ola-

arak alıcılarla satıcılar karşılaşsın. Halbuki böyle bir şey yoktu. Alıcılar ve satıcılar sanal bir piyasada iş gördüler, birebir simülasyon yapıldı ve böylece sanki dengeye gelindi. Aslında gerçek değildi, rasyonalizm de gerçek değil, çünkü demin söylediğim sebepten dolayı, insanların rasyonel olduğunu hiçbir zaman bilemeyiz; rasyonel birey 'a'yı, 'b'yı seçerken, 'b'yı, 'a'ya tercih etmez hikâyesi yoktur, belki birey, 'a'yı yine de seçebilirdi. Bu teorilerin hepsi, Walras, Pareto'nun eseri, kısmi denge ise Marshall'a ait. Bunlar böylece bize kadar geldi. En sonunda bu iş yolundan çıktı. Debréu bize fevkalade kibar, fevkalade şık teoriler verdi ki bunlar matematik teorileriydi. Bunların da öbüründen farkının ne olduğunu ben şimdiye kadar anlamış değilim. Öyleyse bu teori çürütüldü, kendiliğinden gitti.

İkinci teori, Marksizm'di. Marksizm işe fevkalade başlamıştır. Her üretilen şey emekten gelir ve emekle değerlendirilmelidir, değer emekle değerlendirilmelidir. İşçi de aynı şeydir, işin de değeri. İşçinin kendisini yeniden üretmesi için gerekli olan bir tüketim tomarıyla belirlenir, o da aynı şekildedir, o da kendi kendini değerlendirir. Bu demektir ki, işçi kendi değerini alır, fakat daha fazla ürettiği için oraya çıkan artık değeri de kapitalist sınıf alır. İyi, buraya kadar itiraz edilecek hiçbir şey yok, ama öyle değil; çünkü piyasada değerlerle belirlenen bir ne mal fiyatı, ne hizmet, ne de ücret vardır. İki denklem söz konusudur, biri değerler sistemi denklemi, biri fiyatlar denklemi. Fakat her iki denge arasında bağıntı yoktur, dönüşüm sorunu çözülmemiştir. Bu hikâye 1918'den beri devam eder. Bu teori de, ondan dolayı yok olmuştur, gitmiştir. Maalesef, apar topar gitti.

Üçüncü teoriyi anlatmayayım, Sraffa'nın neden öyle olduğunu, 10 yıl içinde atıldığını, yok olduğunu, bırakalım bunu.

Keynes'in genel teorisininse, zaten başlangıçtan beri bilim olup olmadığını da hakikaten çok iyi bilmiyoruz, çünkü İSLM eğrilerine bakın, her bir eleman gayet rahatlıkla, devletin, hükümetin, kartellerin, şunların, bunların oyunu olur, istedikleri gibi 'ad hoc' değiştirilebilirler. 'Ad hoc' olan bir şey de ilim değildir, olsa olsa normatif bir ilimdir, yani doktorluk gibi.

Öyleyse bunlar iskarta edildi, yok oldular. Fakat yerine gelen küreselleşme, teknoloji, iletişim, borsalar v.s bunlar teorisiz bir dünyada yeşerdi ve öyle de geliyor. Söylenildiği gibi bu bir gazino ekonomisidir. Faiz artı, faiz indi, döviz fiyatları artıyor, iniyor, pariteleri nedir, kurlar nasıldır, şudur, budur, her dakika devlet müda-

halesi; bu ilim değil, normatif bilim dediğimiz bilim. Bence, hatta özellikle son söylediklerim genel teori, bilim sıfatını almaz; söyleyeceğim bu.

Bağlamak istiyorum; geriye bakarsak, yani o dört teoriye bakarsak... Biraz duraksayarak anlatıyorum, çünkü 20 yıldır ilk defa konferans veriyorum. Baktığımız vakit, o dört teori gitti, ama o teorilerin dayanak noktalarına lütfen bakalım. Bir sac ayağı üzerinde duruyorlardı. Bu sac ayağının ayaklarından biri emektir, ikincisi bölüşüm meselesiydi. Bunların hapsine bakarsanız, hepsinde bölüşüm meselesi vardır. Üçüncüsü, piyasaydı. Fakat birdenbire bu yeni ekonomiye baktığınız vakit, bunların hemen hemen hiçbirinin kalmadığını görüyorsunuz. Emek yerine geçen teknoloji ve iletişim oldu. Hemen hemen ücret ortadan kayboldu, yerine faiz haddi ve dediğimiz, havadan gelen paralar oldu. Bunlar ikinci ayağı teşkil etti. Üçüncü ayak olan piyasa hemen hemen ortadan kalktı, finans piyasaları ve borsalar onun yerini aldı. Bunlar tabii ki, yine de co, bunların hepsine, paradigmalara yahut araştırma programlarına hikâyesinde bakarsanız, bunlar eskilerin tortusu üzerine kurulacaktır, doğrudur. Ama ne vakit kurulacaktır? Kurulması şarttır, size kalmış o, çünkü yeni genç insanlar bunları bir daha tekrar etmeyecekler, onlardan yararlanacaklar ve belli ki yeni teoriler kuracaklardır, çünkü yeni teori dediğimiz şey bir çelme atmadır. Eskisini anlamadan yeni teoriyi kuramazsınız... Rekabet ve o çelme, yeni düşünceler, size yepyeni bir dünya verecek. İktisat teorisini kurmaya mecbursunuz sizin nesil, yoksa anlayamazsınız.

Teşekkür ederim efendim.

• **Nail Satlıgan** - Ben de bir İktisat Fakültesi olarak, bu fakülteyi en müteber günlerine kavuşturan sevgili hocama minnet duygularımı ifade ediyorum. Kendisine ismiyle mûsahaha, sevgili hayat arkadaşı Sevgi'yle birlikte sağlıklı, mutlu, uzun ve verimli yıllar diliyorum.

Teşekkür ederim.

• **Burhan Taştan** - Bugünkü birinci oturumu yönetmek üzere, Prof. Dr. Kuvvet Lordoğlu'nu davet ediyorum; buyurun hocam.

• **Kuvvet Lordoğlu** - Biliyorsunuz, yurtdışından misafirimiz var. Prof. Dr. Bernard Guerrien'i sunuşunu yapmak üzere kürsüye davet ediyorum.

• **Bernard Guerrien** - Bundan 4 sene önce Fransa da iktisat öğrencileri arasında önemli sonuçları olan bir başkaldırı hareketi meydana geldi. Ben 30 seneden beri mikro

Sencer Divitçioğlu

Rekabet ve o çelme, yeni düşünceler, size yepyeni bir dünya verecek. İktisat teorisini kurmaya mecbursunuz sizin nesil, yoksa anlayamazsınız

ekonomi, ekonomi ve matematik dersleri veriyorum ve 30 seneden beri öğrencilerin rahatsızlığını hissediyorum. Sürekli onların "bütün bunlar ne işe yarayacak?" sorularıyla karşılaşıyorum. Elbette öğrencilerimin bakışı, hayatlarını fabrikalarına bağlamış işçilerin sendikalarındaki gibi değil. Başta 2-3 sene okumuş öğrencilerimize "yakında göreceksiniz, şimdi anlamıyorsunuz ama 2-3 sene sonra anlayacaksınız." diye cevap veriyoruz. Fakat 2-3 sene sonunda görüyorlar ki hep aynı şeyi yapıyorlar ama daha karmaşık bir şekilde. Öğrendiklerini unutacaklarını düşünerek okulu bitirip hayata atılmak istiyorlar.

Bugüne kadar yaklaşık 30.000 öğrencim olmuş, onlarla yolda karşılaştığımda doktora yapan veya öğrenimine devam edenler hariç hepsi üniversitede öğrendikleri hiçbir bilgiyi iş yaşamlarında kullanmadıklarını söylüyorlar ve olup bitmişle biraz dalga geçiyorlar. İlginç olan şu ki üniversitedeyken bir başkaldırı ve beklenti ortamı vardı fakat üniversiteden ayrıldıktan sonra hiçbir şey talep etmiyorlar. Eğitimizi bitirince sadece geleceğinizi düşünüyorsunuz. Bu hareket Fransa'da başlayalı 4 sene oldu ve ilginç bir şekilde bu hareket ekonomi öğrencilerinin elit kısmından doğdu: L'école normale supérieure gerçekten de seçilmiş, en iyi öğrencilerin okuduğu bir okul. Ayaklanan da, etki yaratanlar da onlar oldu. Çünkü elit öğrenciler, güç sahibi, milletvekili, gazeteci v.s. elit insanların çocuklarıydı. Böylece bu ayaklanma ve talepleri basına kolaylıkla yansıdı. Bu hareket "iktisattaki otizm"e karşı hala devam eden ve belirli etkileri olan, uluslararası bir hareket haline geldi. Bu harekete karşı olanlar kendilerini kendi kürsülerinde savunmaya çalıştılar. Bu hareketten çok rahatsız olmuş durumdalar ama yine de gerçek anlamıyla cevap verebiliyorlar sayılmaz. Benim de savunduğum, bu hareketin önerdiği, iktisat eğitiminde kökten reformlar yapılması. Sizler burada nasıl bir ekonomi eğitimi veriyorsunuz bilmiyorum, belki çok da biçimci bir eğitim vermiyorsunuz. Ama ben kompleks yapıda olan verilen mikro ekonomiyi, matematiği gereksiz bulan bir çok üniversite biliyorum. Size, eğer siz de böyle yapıyorsanız bunun gereksiz olduğunu, eğer hiç yapmıyorsanız neden kompleks bir yapıya gerek olduğunu açıklayacağım.

Bu reform hareketini biraz açıklamak için bazı eski şeylerin ortadan kaldırıldığını, yerine bazı yeni şeylerin getirildiğini bilmek gerekiyor. Bu hareket neo-klasik teoriyi ortadan kaldırdı. Mesela bizde mikro ekonomi 1-2-3

dersleri var ve maalesef makro ekonomi mikronun ikinci düzey alanı haline geldi. Bunu ortadan kaldırmak hiç de fena fikir değil. Eğer uluslararası ticaret teorisini ele alırsak, Hatcher-Olin-Samuelsun'un HOS teoremini kaldırmakta hiçbir sakınca yok ama Ricardo'nun mukayeseli üstünlük teorisi kalabilir. Eğer Krugman'ın uluslararası ekonomi kitabına bakarsanız savunduğu tek şeyin Ricardo'nun mukayeseli üstünlükler teorisinin ne kadar iyi olduğunu, HOS teoreminin ne kadar kötü olduğunu görürsünüz. Bu teoremi ve bu teoremdeki matematik analize ait bir kısmı kaldırırsanız, bir sürü boş yeriniz kalacaktır. Bence bu alanda önemli ve kalması gereken lineer cebirdir. Çünkü lineer cebir oldukça ilginç, operasyonel, ayrıca ekonometri için enformasyonda kullanıyor. Niye neo-klasik teoriyi kaldırmak ve sadece onu iktisadi düşünce tarihi dersinde öğretmek gerekiyor? Problemin nerede olduğunu anlamak 20 yılını aldı. Size itiraz etmeliyim ki hiçbir zaman neo-klasik teoriye sempatiim olmadı. Çünkü beni rahatsız eden bir şey vardı. Ben önce matematik okudum daha sonra bana mikro ekonomi okuyabileceğimi çünkü içinde matematik olduğunu söylediler. Ama kendi kendime dedim ki "mikro hiç de hoşuma gitmiyor", çünkü "homo economicus" hikayesi beni rahatsız ediyordu. Bu biraz Robinson, Marx'ın bahsettiği 'Robinsontarak' hikayesine benziyor.

Mikro ekonomi okumayı ısrarlara dayanmayarak en sonunda kabul ettim çünkü içindeki matematiğin nasıl kullanıldığını anlıyordum. Bu beni bu modele daha dikkatli bakmaya itti. Sonunda fark ettim ki "homo economicus", rasyonalite problem yaratmıyormuş. Çünkü her kim olursa olsun hepimizin davranışında bir rasyonalite var. Mesela ben buraya gelirken hepimiz gibi internetten en ucuz uçak biletini bulup onu aldım. Bu davranış rasyoneldir ve genelde hepimiz rasyonel olarak davranırız. Marx'ın "Kapital"ine baktığınızda da şunu savunduğunu görürsünüz: kapitalist karını maksimize etmeye çalışır, işçi de önce yaşamını sürdürmeye çalışır daha sonra da mücadele etmek için, pazarlık etmek için aynı şeyi yapar. Marx'a göre de insanların davranışında rasyonel bir taraf vardır. İktisadi teorisinin özgüllüğü insanların bu rasyonel davranışlarıyla ilgilenmesidir, rasyonalitenin varlığı inkar edilemez. Bunu kabul ettiğimize göre neo-klasik teoriyi tekrar ele alabiliriz. Bireysel davranışlardan, herkesin kendi maksimum yararını gözetmesi motivasyonundan bir teori

Bernard Guerrien

Size
itiraz
etmeliyim ki
hiçbir
zaman
neo-klasik
teoriye
sempatiim
olmadı

kuracağız. Neo- klasik teori "bireyselcilik" özdeşleşmiş bir teoridir.

Neo-klasiklerin kendilerinin inandığı ve bizi de inandırmak istedikleri; bir birey grubunda her bir bireyin belli sayıda malları olduğu ve her birinin değişim yoluyla gerçekleşebilecek en yüksek karı elde ettiği ve sonunda aralarında bir çözüm yolu olduğu savıdır. Bu sav yetersiz olması anlamında imkansızdır. Karma yapılmış bir grup bireyi bir araya koyarsanız, orada hiçbir şey gerçekleşmez. Ne olabilir? Bu karmanın, armut ve muz sahibi iki kişiden oluştuğunu varsayalım. Armutları olan muza sahip olmak istiyor, muzunu olan armut sahibi olmak istiyor. Bu durumda karşılıklı avantaj yaratabilecek bir değişim gerçekleşebilir. Fakat bu karşılıklı avantaj taşıyan değişimde problem şu ki karşılıklı avantajı olan bir çok olası değişim gerçekleşebilir. Her bireyin değişik olasılıklar karşısında saklı tuttuğu bir fiyatı yani "teklif fiyatı" vardır. Malların değişim oranına örnek olarak çok sayıda armudu ve çok sayıda muzunu olan iki bireyi ele alalım. Çok sayıda armudu olan birey bir muz karşılığın on armutluk fiyat veriyor, çok sayıda muzunu olan birey de bir armuda karşılığın beş muzluk fiyat veriyor. Malların değişim oranını, bir armuda karşılığın bir muz olarak değiştirdiğimizde, aksi takdirde hiçbir mübadele gerçekleşmeyeceğini söylediğimizde ikisi de bu teklifi kabul edecekler. Çünkü armudu olan bir muz karşılığın 10 armutluk fiyat vereceğine 1 armutluk fiyat verecek, muzunu olan da 5 muzluk fiyat vereceğine 1 muzluk fiyat vererek armudu alabilecek ve her ikisi de bu mübadeleden karlı çıkacak. Eğer sadece bu alternatif olursa ikisi de kabul edecek. Bir muz karşılığın 2 armut verilmesi teklif edilirse de elbette her ikisi de kabul edecek. Çünkü bu fiyat teklifleri kabul edilebilir değişim oranları yelpazesi içindedir. Fakat burada bir problem var: hem bireylerin değişim yapabilecekleri fiyatlar yelpazesindeki fiyatlar, hem de bu fiyatlar dışında her bireyin kendine sakladığı fiyatlar var. Fakat bu saklı tutulan teklif fiyatları birbirinden farklıdır, ancak aradaki tüm fiyatlar taraflarca kabul edilebilir. Biz bunu "pazarlığın belirsizliği" olarak adlandırıyoruz. Mesela halı satın almak isteyen kişi 1000 ₺ vermeye hazırken halı satıcısı 500 ₺ ya satmaya razıdır. Aradaki tüm fiyatlar kabul edilebilir. Problemin kaynağını artık biliyoruz. Marksist teoride de bu problem vardır. Emek gücünü satan işçi, boş oturmaktansa emeğini satmayı tercih eder, burada da bir pazarlık söz konusudur. Peki bu problem nasıl

Bernard Guerrien

Neo-klasiklerin kendilerinin inandığı ve bizi de inandırmak istedikleri; bir birey grubunda her bir bireyin belli sayıda malları olduğu ve her birinin değişim yoluyla gerçekleşecek en yüksek karı elde ettiği savıdır

çözülecek? Kendi basına bir çözüm yolu yoktur. Bireyselci metodolojide de yoktur. Oldukça eski bir problem olan bu "belirsizliği" ortadan kaldırmak için modele yeni bir şeyler eklemek gerekir. Ortaçağda Thomas d'Aquin'e bakarsak "adil fiyat" problemini görürüz. O zamanlar mallara farklı bir şekilde değer biçiliyordu. Bu iş için başında bir hakim bulunan, malların "adil fiyatını" belirleyen bir otorite bulunuyordu.

Bu belirsizliği ortadan kaldırmanın bir diğer yolu da "emek-değer" teorisidir. Armutun ve muzun yetiştirilmesi için kaç birimlik emek kullanıldığı hesaplanır. Eğer armut için 2 kat daha fazla zaman harcanmışsa armudun fiyatı muzun fiyatının iki katı olacaktır. Emek burada belirsizliği ortadan kaldırmanın kriteri olmuştur. Bence klasikler problemin mükemmel bir şekilde farkındaydılar. Elbette emek-değeri tanımlamaları birdenbire olmadı. Belirsizlik problemi oldukça açık bir problem. Onlar, papağan gibi tekrar edilen arz-talep kanunlarıyla açıklanan cevabı verme tuzağına düşmediler. Elbette bunun arz-talep kanunlarıyla ilgili var ama neye göre arz-talep? İnsanlar fiyata göre arz ya da talep ederler, arz ve talep fiyata bağlı olduğu gibi ayrıca arz- talep fiyatı da belirler. Burada döngüsel bir düşünme söz konusu. Döngüsellik her mikro ekonomi kitabında hatta çok zor olan Advanced Varian kitabında yada Stiglitz'in mikro ekonomi kitabında da aynı döngüsellik bulunur.

Neo-klasikler ise belirsizlik problemini çözmek için emek-değer teorisini bazı nedenlerden dolayı kabul etmek istemiyorlar ve bundan vazgeçmek gerektiğini düşünüyorlar. Walras-Jevons ve Edgeworth arasında ateşli bir tartış-

ma çıkıyor. Walras ve Jevons her malın bir tek fiyatı olduğunu savunuyorlar. Jevons bunu "tek fiyat kanunu" olarak adlandırmıştır. Jevons'un malların neden tek bir fiyatı olduğu konusunda pek de açık olmayan bir düşüncesi vardır. Walras ise "fiyatların piyasa tarafından teklif olarak getirildiğini" söyler. Neo-klasik teori Walras'ın bu teorisini « fiyatlar veridir » şekline dönüştürmüştür. Üniversitede öğrencilerin basınını etini 5 hafta boyunca tüketicilerin tercihleri, kayıtsızlık eğrileri, fayda fonksiyonları, mümkün olasılıklar üzerine bir sürü matematik hesaplamalarla yiyoruz, sonra da "fiyatların veri" olduğunu varsaydığımızı söylüyoruz. Tüketicinin "price taker" olduğunu iddia ediyoruz. Sonra tekrar bir sürü matematiksel işlem yapıyoruz. Model bir yandan fiyatı araştırıyor öte yandan fiyatın veri olduğunu söylüyor. Burada bir mantık problemi var. Bunu yapan öğrenciler değil. Fakat başta, Walras ve Jevons bunu iddia ettiğinde matematiği çok iyi bilen Edworght'tan bunun çok saçma olduğunu belirten güçlü bir tepki geldi. İktisadi düşünce, bağlantıları görmek için büyüleyicidir. Walras ve Jevons kendi dönemlerinde baskı altında kitaplarını yazıyorlardı ve neredeyse paranoyak olmuşlardı. Daha sonraları Walras tamamen unutuldu ta ki 30'larda "piyasa sosyalizmi"yle ilgilenenler tarafından tekrar getirilene kadar. Burada etkileyici yan, "genel denge teorisile" ilgilenen savaş dönemi insanlarına baktığınızda, kendilerini sosyalist olarak adlandırdıklarını, walrasyen teoriden çok etkilediklerini ve ekonominin düzenlenmesi ve planlanmasıyla ilgilendiklerini görmektir. Bunu da bir anekdot olarak aktarmak istedim.

Somut olarak, fiyatların veri olduğu düşüncesi yavaş yavaş gelişti. Fiyatların veri olduğunu kabul ettiğimiz ve iktisadi aktörlerin "price-taker" olduklarını kabul ettiğimiz andan itibaren, mekanizmayı çalıştırabilirsiniz. Böylece bireyin seçimi tanımlanır; yani birey olanı alır, ne alacağını ne satacağını hesaplar ve arz yada talep eder. Arz ve talep burada yalnızca fiyatlar veriyken belirlenebilir. Peki arz yada talepten sonra ne olur? Çünkü birey talep ettikten sonra ona "paçanızı bu işten kurtarın" diyoruz, fakat tekrar aynı tuzağa düşüyor, görüyor ki bir arz diğer talebe uygun düşmüyor, tekrar uygun olanı, başka bir mübadele yolunu aramaya başlıyor. Karmaşık ve belirsiz bir mekanizmaya dönüşüyor çünkü bu işten kurtulun dediğinizde insanlar, eğer araçlarla yapılan bir mübadeleye giriyorlarsa, yüz yüze gerçekleştirilen mübadele arayışına girecek-

lerdir, başka bir yerde satacaklarını düşünerek stok yapacaklardır vs. Bu da, sonuçları "bireylerin kesişme düzenine" bağlı olan karmaşık bir mekanizmaya neden olur. Bir mikro ekonomi kitabında bu durumu tarif eden hiçbir açıklamaya rastlayamazsınız çünkü çok komplike olan bu mekanizma ve sonuçları hangi bireyin hangi bireyle karşılaştığına bağlı olarak değişmektedir.

Fakat bir problem daha var. Neo-klasik iktisat, bireylerin birbirleriyle karşılaşarak arz ve talep ettiklerini değil, herhangi bir yerde, bir merkezde arz- talep ettiklerini varsayar. Tüm muz arz ve talep edenler çağrılır, arz ve talebin ne kadar olduğu sorulur. Aynı şey armut arz ve talep edenler için de tekrarlanır. Bir merkezde tüm arz ve talep edenler bir araya getirilmiş olur. Matematiksel bir bakış açısıyla bu oldukça basittir: "sigma" harfiyle tarif edilir. Piyasadaki arz ve talep sigmanın toplamına eşittir. Bir model kuruyoruz; arz ve talep fiyat gibi veriyken, toplam talebin toplam arza eşit olması için hiçbir sebep yok. Bu durumda ne olacak: fiyatları değiştireceğiz ve her şey yeniden başlayacak yeni fiyatın arz ve talebinin nasıl olacağını göreceğiz. Bunu walrasyen tatonman süreci olarak adlandırıyoruz. Tatonman süreci, bir mal toplam arzı ve talebi eşitleyecek bir fiyat bulana kadar devam edecek, bu da "denge fiyat" olarak adlandırılacak. Size bir gözlemci olarak matematikten değil, bu modelin mantığından bahsediyorum. Böyle bir dengeye varabilmek için, önemli hipotezler ortaya koymak zorundayız. Ve bence neo-klasik teoride sorun çıkaran rasyonalite kavramı değil bu hipotezlerdir: fiyatların veri olması; arz - talebin ve fiyat değişimlerinin merkezi olması; bireyler arasında aslında mübadelelenin olmaması. Olağandışı bir şekilde paradoksal olan bu modelin "tam rekabet" olarak adlandırılması, ideal piyasa olarak sunulmasıdır. Daha da ilginç olan, ideal piyasa olarak sunulan bu model aslen "planlama modeli" olmasıdır. Bu model aşırı merkezîyetçi ve otoriter bir model, çünkü bireylerin fiyat teklif etme, kendi aralarında pazarlık yapma, kendi aralarında bu fiyatı belirleme hakları yok. Bireyler birbirlerinden bağımsız ve birbirlerini tanımıyorlar, hepsi bir tek merkeze odaklanmış durumdadır. Ve bu model adem-i merkezîyetçi ekonominin prototipi olarak sunuluyor. Böyle bir model nasıl böyle bir ilgiyle karşılanabilir? İnsanlar tam rekabet teorisinin aşıldığını iddia ediyorlar. Madem bu teori aşıldı o zaman ben bu teoriyi ortadan kaldırıyorum, bu teoriyi an-

Bernard Guerrien

Neo-klasik
iktisat,
bireylerin
birbirleriyle
karşılaşarak
arz ve
talep
ettiklerini
değil,
herhangi
bir yerde,
bir merkezde
arz- talep
ettiklerini
varsayar

latan tüm ders kitaplarını da ortadan kaldırıyorum. Hatta bu aşımış, gülünç hale gelmiş teoriden bahseden makro ekonomi, uluslar arası ticaret, çalışma ekonomisi kitaplarını da. Ama elbette kimse bunu yapmıyor. Peki neden tüm ekonomi kitapları bu modeli anlatmaya devam ediyor? Tam rekabet teorisinin hala anlatılmaya devam etmesinin iki nedeni var; biri matematiksel işlem düzeyi fiyatların veri, bireylerin "price-taker" olduğu kabul edilen bu fonksiyonu anlamak oldukça basittir çünkü arz ve talep fonksiyonu sadece fiyata bağlıdır. Matematiksel olarak bir dengenin varlığını kanıtıyoruz. Bu hipotezi biraz kaldırdığınızda yapacak bir şey kalmaz, hipotez çürütülmüş olur. Bu modele alternatif olabilecek, denge yaratabilecek, diğerinden farklı bir model mümkün değil. Tam rekabetin iç hipotezlerini ortadan kaldırdığımızda, genel dengenin varlığının ispatlanması imkansızdır. Neo-klasik teoride genel dengeyi sağlayan tek aracın bu model olması bizi bu modele bağlanmaya zorluyor. Çünkü sonuç olarak bizim gelişmemizi bu sağlıyor. Paradoksal olan, makro ekonominin büyükçe bir kısmının mikro ekonomi ve tam rekabet modeli üzerine kurulmuş olmasıdır. Bu Robinson modeli -makro ekonomideki "temsili aktör"den dolayı- bizi gülünç sonuçlara vardırılmaktadır. Önce bir Robinson modeli öneriliyor daha sonra da, bu modelin tam rekabet olacağı söyleniyor. Öğrencilere tam rekabette bir çok iktisadi aktörün rol alacağını söylüyor daha sonra da tek kişilik tam rekabet modeli olduğunu kabul ediyoruz. İktisadi anlamının çok zor olduğunu söylüyorlar çünkü içinde anlaşılacak bir şey yok, kendi içinde çelişkili, saçma, içinde bir tek bireyin olduğu bir model. Peki neden hala bu modeli sürdürüyoruz çünkü matematiksel olarak tek geçerli ve kanıtlanabilir model budur. Bu ilk nedeniydi.

İkinci ve bence en önemli nedeniyse tam rekabet dengesinin normalite olmasıdır. Pareto kriterlerine göre optimal olma durumu vardır, etkindir bu yüzden iktisatçılar ona hayrandır. Çünkü ekonomistin görevi etkili çözümler önermektir. Tam rekabet dengesini referans olarak alıyorklar. Bu yüzden ekonomistler her teorilerinde tam rekabet dengesine göre bir çözüm öneriyorlar. İşte bu ekonominin normalitesidir. Neo-klasik teori temel olarak normalitedir. Niye tam rekabet dengesi etkindir? Çünkü daha önce anlattığım gibi bireyleri bir araya koysanız kendi aralarında pazarlık etmeleri, fiyat belirlemeleri v.s çok zaman ve enerji harcatacağı ve belki hiçbir sonuca va-

rılamayacaktır. Fakat tam rekabet modeli bireylere fiyatı ve diğer tüm düzenlemeleri hazır olarak sunduğunda tüm ekonomik aktivite merkezi olarak yönetilecektir. Bu bizim "telafi edici merkez" olarak adlandırdığımız şeydir. Denge fiyatını bildiğimiz andan itibaren herkes satıcıya gidip talep ettiği malı satın alacaktır. Burada birey merkezdedir ve tüm bu işi yapan birey bundan karşılık beklemez, bedavaya yapar. Bence bu önceden organize edilmiş, hesaplanmış ve maliyeti olmayan tam rekabet modeli sovyetik planlamacıların düşüydü. Dünya Bankası'nın, IMF'nin, Avrupa Birliği'nin söylemleri bu tarz bir otoriter merkezi-leştirme hatırlatıyor fakat onlar bunun farkında değiller. Aslında çok büyük bir karışıklık yarattılar. Bireylerin rasyonel olduklarını, diğer dışardan bir müdahale gelmezse modelin etkili ve optimal sonuçlara ulaşacağını iddia ediyorlar. Bu model gerçekten de tutarsızdır. Neo-klasik teorisinin temeli olan tam rekabet modelini öğrenmenin hiçbir yararı yoktur. Ancak iktisadi düşünce tarihi dersinde 1 saat içinde anlatılabilir. Daha sonra başka bir şeye geçebiliriz. Peki bu "başka şey" dediğimiz nedir? Pratikte iktisadi aktiviteyi olması gerektiği gibi değil, olduğu gibi kabul eden satıcıdır. Bu satıcı etrafında olup biteni değiştirmeden koruyacaktır. Bu durumda bir yandan merkezi olarak belirlenmiş fiyatlar diğer yandan pazarlık olacaktır. Bir makete gittiğinizde malların etiketleri, alsanız da almasanız da size sunulmuştur. Satıcı bu fiyatı nasıl belirlemiştir? Satıcı malı bir toptancıdan almıştır, toptancı da üreticiyle pazarlık etmiştir, üretici de sendikalarla, kooperatiflerle pazarlık etmiştir ya da Avrupa Birliği ortak tarım politikası çerçevesinde bir fiyat belirlemiştir. Yani o fiyatın ardında birçok şey vardır. Anlatır ki aslında merkezi bir fiyat yoktur, içinde yaşadığımız dünyada sürekli pazarlık da yoktur, fiyatlar her gün değişir. Fakat bu sürekli değişimden hiç kimse hoşlanmaz. Mesela her gün fiyatı dalgalanan petrole bakalım. Varil başına önerilen 25 dolara rağmen 35 dolara çıkabiliyor ve herkes bunu protesto ediyor. Çünkü iktisadi yaşamın sürdürülebilmesi için istikrara ihtiyaç vardır ve bu herkes tarafından talep edilir. İşveren organizasyonlarına baktığımızda da patronlar da aslında emeğin fiyatının tespitine, referans ücretlerinin tespitine karşı değillerdir. Bu hem kendileri için hem de rekabet etme durumunda olan diğer firmalar için şeffaflığı, öngörü imkânını sağlar. Üretime karar verildiği zaman, bu bir süreçtir. Karar anı ile üretimin ger-

Bernard Guerrien

Paradoksal
olan,
makro
ekonominin
büyükçe
bir kısmının
mikro
ekonomi ve
tam
rekabet
modeli
üzerine
kurulmuş
olmasıdır

çekleştirildiği zaman arasında fiyatların çok değişmemesi gerekir. Çünkü fiyatlar sürekli değişmektedir. Yatırımlardan bahsetmiyorum. Bu noktada hesap yapamazsınız, örtük, açıklanmamış bir talep var. Belki de bu bir tür ayıklama sürecidir.

Somut olarak bir toplumda "fiyat anlaşması" nasıl sağlanır, üzerinde neler etkili olur? Keynes'in dediği gibi toplumda belirsizlikleri azaltan "örtük bir anlaşma" mevcuttur. Yarına ait olan herkesçe bugün referans edilerek bu, "kendi kendini gerçekleştirici" bir sürece dönüşür. Ayrıca bizi dışardan gelebilecek tehlikelere karşı koruyan geleneklerimiz, alışkanlıklarımız, bize müdahale edenlerle aramızda bir anlaşma, daha da önemlisi "devlet" var. Çünkü devlet düzen koyar, müdahale eder. Geniş anlamıyla ekonomideki en rekabetçi, en çok üreticisi olan sektör hangisidir? Elbette "tarım"dır. Peki devletin en çok müdahale ettiği, en çok kontrol edilen sektör hangisidir? Elbette bu da "tarım"dır. Mesela ortak tarım politikasına baktığımızda Avrupa Birliği'nin bütçesinin yarısından fazlası tarıma harcanıyor. Tüm bu müdahaleler, kontroller istikrarlı fiyatlara ulaşmak içindir. Ekonomi eğitimi düzeyinde piyasanın gerçek işleyişini inceleyen tek kişi sosyologdur, ekonomist değil. Sosyologlar üreticilerle birebir görüşerek olanları anlamaya çalışıyorlar. Ama bu ekonomistlerin umrunda bile değil, ancak grafiklerle, eğrilerle ilgileniyorlar, somut ilişkilerle ilgilenmiyorlar. Bence ekonomi toplumdan koparılmaz, ekonomi eğitimi multidisipliner olmalıdır. Mesela ekonomi öğrencilerine sosyoloji, siyaset bilimi yada ekonomi eğitimi için çok önemli olan tarih derslerini de seçmeleri olmalı. Tarih dersinin ekonomi için önemi, onun tecrübeden oluşmasıdır. Ben ekonomiyle ilgili öğrendiklerimi tarihçilerden öğrendim. Örneğin Marx, Adam Smith, Walenstein, etc. çalışmalarını tarih üzerine kurmuşlardı. Diğer disiplinlerden de derslerle desteklenmesi ekonomi eğitiminin daha ilginç hale getirecektir.

• **Kuvvet Lordoğlu** - Sayın Bernard Guerrien'e yaptığı gerçekten ilginç ve ufuk açıcı konuşması için çok teşekkür ediyoruz.

Burada meslektaşlar, öğrenci arkadaşlarımız, çok çeşitli gruplardan gelen arkadaşlarımız var. İktisat eğitimi denildiği zaman, çoğumuz bu rahle-i tedristen geçtiğimiz İktisat Fakültesi'nde bir ölçüde bize aktarılanlar, anlatılanlar, neoklasik iktisatla, bir ölçüde Keynesyen, Keynes sonrası iktisadın çerçevesiyle sı-

nırlı kalmaktaydı. Ama biz bunları acaba niye öğrendik, niye bunlar bize aktarıldı, piyasayla ya da uygulamayla, hayatla nasıl bağlantıları vardı, bu konuda çok fazla üzerinde tartışmadık, düşünmedik; ama galiba düşünmenin zamanı çoktan geldi, geçti, bu konuda ciddi tartışmalar da yapıldığını biliyoruz.

Artık sözü masanın etrafındaki iktisat eğitimiyle ilgili olarak arkadaşlarıma, meslektaşlarıma bırakmak istiyorum.

Buyurun sevgili İşaya Üşür.

• **İşaya Üşür** - Efendim, teşekkür ederim.

Değerli konuklar, hanımefendiler, beyefendiler; ben önce bu güzel geleneği sürdürdükleri için İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyetinin sayın yöneticilerini kutluyorum. Gerçekten bu özellikle bizim ülkemizde çok da fazla sürdürülen gelenekler değil, fakat İktisat Fakültesi bu geleneği sürdürdüğü için, her türlü değerlendirmenin benim kanaatime göre üzerindedir, teşekkür ediyorum.

Ayrıca, böyle seçkin dinleyiciler ve seçkin konuşmacılar arasında layık görüp beni de, nazik bir biçimde davet ettikleri için tekrar teşekkür ediyorum, sağ olsunlar.

Efendim, Prof. Guerrien'den sonra konuşmak anlaşılan biraz zor olacak, ben onun kadar renkli konuşmayacağım. Derste belki renkli konuşuyorum, ama burada, bu tür toplantılarda o kadar renkli konuşamayacağım için beni bağışlamanızı dilerim.

Fakat burada ilginç bir gözlemim oldu; aşağı yukarı benim elimdeki bir 20 sayfalık kadar metin var, Prof. Guerrien'in bıraktığı yerden sorunları alacağım. Tabii, bu onun söylediği her şeyi paylaşacağım, paylaşıyorum anlamına gelmiyor. Ama belli sorunlar var, demek ki birbirimizden habersiz olarak, o sorunlardan hareket ediyoruz. Zaten çoğu da ilgili literatürde yer almış durumda. Dolayısıyla, ben konuşmamda iki sorun üzerinde duracağım. Bunlardan biri, bu neo-klasik iktisada yöneltilen eleştiriler üzerine konuşacağım. Bir de, Prof. Bernard söyledi, bu kadar eleştirilmesine rağmen, nasıl oluyor da hâlâ bu neo-klasik iktisat üniversitelerimizde, bizde ve dünyada okutulmaya devam ediyor; bunun üzerine gözlemlerimi, düşüncelerimi sizlerle paylaşmak istiyorum ve sanıyorum, eğer ben sayın hocayı yanlış anlamadıysam, orada biraz farklılaşacağız.

1890'da alanın bana göre de ünlü iktisatçılarından biri, Marshall bir kitap yayınlamıştı ve o kitabının daha ilk satırlarında iktisat, -ben bu

Bernard Guerrien

**Ekonomi
toplumdan
koparılmaz,
ekonomi
eğitimi
multidisipliner
olmalıdır**

tür şeyleri sevmem, ama burada açıklık kazansın diye birkaç yabancı kelime de söyleyeceğim, söylemek durumunda hissediyorum- yani *economics* ile politik iktisat, *political economy*'yi birlikte kullanmıştı. Bu Marshall'ın iktisat ile politik iktisadı bir arada kullanması ne bir özensizlik sonucuydu, ne de iki deyim arasında kayıtsız kalma durumuydu. Bunun arkasında kabaca 50 yıllık iktisat ile politik iktisat arasında süregelen bir mücadele, bir münakaşa mevcut idi. Marshall da sanıyorum, bu mücadele ve münakaşanın sonucunda bu iki deyim birlikte kullanmak durumunda kalmıştı, sonra tercihin iktisada kaydıracağı, onu da biliyorsunuz. Tabii, Marshall'ın bir yüzü her zaman klasik gelenekten Ricardo'ya yönelik olmuştur. Yine, o ünlü kitabında kendisinin seçiminin, iktisadı dikkatli biçimde yapanlarla dikkatli biçimde yapmayanlar arasında olduğunu belirtmiştir. Ama değerli arkadaşlarım, Marshall dürüst bir insandı, benim görebildiğim, tanıyabildiğim kadarıyla, kendisine karşı da dürüstü, açık sözlü bir insandı. Bakın, bu açık sözlülüğünü şu satırlarla nasıl dile getiriyor: "İktisadı daha fazla çalıştıkça, giderek onun bilgisine daha az sahip olduğumu görüyorum ve şimdi yarım yüzyıl sonra başlangıçta olduğumdan daha fazla cahil olduğumun bilincindeyim" Marshall iktisadın, yani *economics*'in, ekonomi hakkındaki cehaletini gidermek üzere çalışmaya başlamıştı, ama kendisinin de açık yüreklilikle, dürüstlikle söylediği gibi, 50 yıl sonra iktisadiyat hakkındaki iktisat sonunda onu cahil bırakmıştı. Bu cahillik meselesine izinle, biraz aşağıda tekrar döneceğim.

Diğer taraftan Marshall, yine çoğu arkadaşının bildiği üzere, iyi bir matematik eğitimi almıştı. Fakat yine o ünlü kitabında, o kitabın metninde, matematiği sadece dipnotlarda ve çok az kullanmıştı, fakat 1950'lere geldiğimizde, ders kitabı yazarları Marshall'ın dipnotlarını metin haline getirmeye başladılar, metni de dipnot hale getirdiler. Dikkat ederseniz, son dönemde, özellikle şu son 15-20 yılda yazılan ders kitaplarında, bu dipnotlar da ortadan kalktı, karşımızda fizik mi, bir fen bilimi mi, yoksa bir toplumsal bilim olma iddiasını taşıyan iktisat kitabı mı var, onu çok da ayırt edemeyiz. İzin verirseniz, ben küçük bir şey anıyıyorum: Mülkiyede doktora yaptığım sıralarda, Debre'nin kitabını, bu işlerden, yani iktisattan çok da anlamayan bir arkadaşına, ya ben fizik okumaya karar verdim diyerek götürdüm, Debre'nin kitabını, ismini kapatarak onu gösterdim, "bak, biz ne biçim fizik okuyoruz" diye.

İshaya Üşür

Arkadaşım sat saf inandı, "bu benim de bilmediğim fizik, galiba ayrı bir fizik kitabı çıktı" falan dedi.

"Buraya nasıl gelindi?" meselesi uzun bir hikâye, ama bu uzun hikâye girmem bu konuşmamın sınırlarını bir hayli zorlayacaktır. O itibarla ben izin verirseniz, size değişik açılardan anlatan iki kitap söyleyeyim. Bunlardan biri, "İktisat Nasıl Matematiksel Bir Bilim Haline Geldi?" 2002 yılında yayınlamış. Diğer ise, "Makine Rüya Görüyor", adlı çalışmalarına tirsat bulup, bakarsanız, bu sürece nasıl geldiğimizi değişik yönlerden ve en azından bana göre, tatmin edici bir biçimde açıklıyorlar.

Ana akım iktisadın neo klasik iktisat olduğu binlerce defa yazıldı, söylendi. Bu ampirik gerçekliği işaret ediyor ise, benim ona çok fazla bir itirazım yok. Fakat kendi payıma, gerçek gerçekliğiyle yansıttığı ileri sürülüyorsa, buna küliyen karşıyım. Onun yerine ana akım iktisat yerine, egemen, hegemonik iktisat deyiminin kullanılmasını öneriyorum ve o deyim kullanmayı da tercih ediyorum. Neden? Çünkü, politik iktisattan iktisada geçişin tarihine müracaat ettiğimizde, mevcut akımlardan birinin ana olmadığını, biri olduğunu, toplumsal ve politik mücadeleler sonucu, özellikle 1870-90'lardan itibaren -o tarihi de anlatmak durumunda değilim, çok uzun zamanımızı alır- neo klasik iktisadın ana akım haline getirildiğini görürüz. Yoksa ana akım falan değil. Bu tespit daha doğuşunda iktisadın, ideoloji yüklü ve ideoloji yönelimli olduğunu tespit ve teşhis etmeniz açısından önemli sayılmalı diye düşünüyorum.

Bilindiği üzere, Walras, Arrow ve diğerleri anlamındaki neo klasik iktisat, piyasa düzenliliklerini kısıt altında, bireylerin rasyonel seçim-

İshaya Üşür

Özellikle
1870-90'lardan
itibaren
neo klasik
iktisadın
ana akım
haline
getirildiğini
görürüz

lerinin bir sonucu şeklinde ele alıyor. Böylece iktisadiyata ilişkin bir dünya görüşünü, dünyaya bir bakışı, yani veri kaynaklarının alternatif kullanım alanları arasında tahsis meselesi bizatihi iktisadın kendisi olarak algılanıyor ve o şekilde de algılatılıp, okutuluyor. Bizim okuttuğumuz, sizlerin okuduğunuz iktisat bu iktisat. Bununla birlikte araştırma stratejisi de belirleniyor. Aşağı yukarı herkesin bildiği bir şey; birincisi, kısıt altında maksimizasyon ya da minimizasyon. İkincisi; tercihlerin kararlılığı meselesi. Üçüncüsü, denge ve dengenin kararlılığı. Neo-klasik iktisatçılar bu dengenin kararlılığı meselesini özenle ve özellikle çözmek zorunluluğu hissetmişlerdi. Neden bunu zorunlu bir biçimde hissetmişlerdir? Bütün mesele şu: Eğer bir dış şoktan dolayı denge bozulursa, piyasaların içinde mevcut olduğuna inanılan güçlerin kendiliğinden dengeyi tekrar tesis edeceklerini, kuracaklarını göstermeleri gerekiyordu ki, herhangi bir müdahaleye gerek duyulmasın. Aksi takdirde bir müdahalenin meşruiyetini hazırlamış oluruz. Dengenin kararlılığı meselesinin ideolojik yönü de, benim görebildiğim, anlayabildiğim kadarıyla, budur. O tekniği, matematiği işin başka bir boyutu, biraz sonra ona döneriz.

1930'ların, 1940'ların iktisadi inceleme, araştırma ajandası, hiç olmazsa teorik sistemin içsel tutarlılığını sağlamak yönünde entelektüel bir seçim yapmak durumunda kalmıştır.

1947'de Samuelson, o meşhur doktora tezini, yani "İktisadi Analizin Temelleri" kitabını yazınca, iktisatta kesinliğe doğru artık geri dönmeyecek bir adım atılmıştı. Kesinlik sağlanmıştı, doğru, buna çok fazla itiraz etmeye bilirdik, ama bunun bir maliyeti olmuştu. Maliyeti de şu: Sadece gerçek gerçeklikten kopma pahasına olmamıştı bu, ampirik gerçeklikten de kopma pahasına sağlanmıştı. Daha 1975'te Collington bize şunu hatırlatıyordu: "İktisatta iddiaları matematik formunda ortaya koymak, sentaktik açıklık sağlar, ama semantik açıklığı garantilemez" diyordu. Bu neoklasik gelenek içinde yer alan bazı iktisatçılar tarafından dahi, matematiğin bu denli yoğun kullanılması eleştirisi konusu yapılabilmektedir.

İktisatta yoğun matematik kullanılmasıyla ortaya çıkardığı bazı sorunlara aşağıda değineceğim, ama şimdi kritik olduğunu düşündüğüm başka bir soru soruyorum: İktisatta bu denli yoğun matematik kullanılırsa, iktisat daha mı gerçekçi olacaktı? Sanıyorum, sorulması ve maalesef benim görebildiğim kadarıyla, çok da fazla sorulmayan temel kritik soru-

lardan biri budur. Şimdi oraya girmek istiyorum, ama bu soruya girmek için Hicks'ten biraz uzun sayılabilecek bir alıntı yapmama da lütfen izin veriniz. Hicks şöyle diyor: "Çözümleme aletleri olarak ele aldığımız teorilerimiz at gözlüklerimizdir ya da daha kıbar bir biçimde söylemek gerekirse, hedelin bir kısmını aydınlatan, bir kısmını karanlıkta bırakan ışık huzmeleridir. Onları kullandığımız zaman gördüklerimizi daha açıkça görmemiz için, ilgili olabilecek şeylerden gözlerimizi kaçırırız. Bunu yapmamız tamamiyle uygundur, çünkü aksi takdirde çok az görebilirdik. Fakat açıktır ki, bir teori bu fonksiyonunu doyurucu biçimde yerine getirebilmek için iyi seçilmelidir, aksi takdirde yanlış şeyleri aydınlatacaktır." Efendim, bunun üzerinde birçok açılardan durulabilir, ama ben bir açıdan duracağım. Hicks'in burada söylemek istediği, teori kurmak, teori inşa etmek istiyorsanız, soyutlama yapmak durumundasınız. Doğru, buna kimsenin ilirazi yok. Mesele soyutlama yapmakta değil, gerçek gerçekliği saptarken, teşhis ederken, neyi soyutlayacağınızı, neyi neden soyutlayacağınızı, teorisinin içsel alanlarıyla, teoriye dışsal alanlarını nasıl farklılaştıracaksınız, birbirinden nasıl ayırt edeceksiniz, buradadır.

Burada bir analizi çok özetlemek durumundayım. Süremin dolmakta olduğunu da Sayın Başkan hatırlatıyor. Bu iki düzeyde yapılabilir; ya algılama düzeyinde yapılabilir veya zihin düzeyinde yapılır. Genellikle iktisatta algılama düzeyinde yapılan gerçeklikten hareket ederek, soyutlamalar yapılmaktadır. Ama algılara muhatap olmayan, algılara konu olmayan gerçeklikler de vardır. Örneğin, sınıf gibi. Biz belki gözümüzle sınıf görmeyiz, elimizle tutamayız, ama zihnimizde toplumu yapısallıklar, yapılmış bütünlükler biçimde zihnimizde kurduğumuzda, sınıf ortaya çıkar, sınıfı görmeye başlarsınız. Benzer biçimde bu genel denge teorisinin kavramlarına bakalım. Rasyonalite, bugünlerde üstünde çok duruluyor, ama daha eskilere, daha radikal denilebilecek insanlara gitmeden, 1930'larda Heidegger hatırlatmış ki bizlere, rasyonun birden fazla patikası olabilir. Fakat neo-klasik iktisatçılar, o gelenekten gelen kimseler, bunu dahi görmek istemediler. Zaman ayrı bir meseledir, zamanı nasıl ele alıyorsanız, matematiği ve modelleri kavramlaştırmanız da ondan bağımsız değil. Bu bağlamda kısaca şunu söylemek istiyorum: Mesele soyutlama yapmakta değil, mesele nasıl bir ontolojiden, toplumu nasıl kavramlaştırdığınızdan geçiyor ve kavramlaştırdığınız bu

İşaya Üşür

Veri kaynaklarının alternatif kullanım alanları arasında tahsis meselesi bizatihi iktisadın kendisi olarak algılanıyor ve o şekilde de algılatılıp, okutuluyor

İhlamur soğuk algınlığına iyi gelir. Ama her derde de deva olmaz. Başak Özel Sağlık Sigortası, ileride karşılaşacağınız rahatsızlıklara karşı şimdiden önlem almanızı sağlar. Gerekğinde sağlık sorunlarınızı en iyi şartlarda çözmeniz için size destek olur. Siz de Başak Sigorta'ya gelin, geleceğe karşı hazırlıklı olun.

beciya

BAŞAK SİGORTA

T.C. ZIRAAT BANKASI ORTAKLIĞIDIR

www.basak.com.tr

SAĞLIK ÇAĞRI MERKEZİ: 444 00 22

iPragaz EkoEnerji Sistemi®

hayalinizdeki konforu sunar.

iPRAGAZ

“emin ellerdesiniz”

iPRAHAT

ÜCRETSİZ TÜKETİCİ HATTI

0800 211 60 11

topluma ismi nasıl vereceğinizden geçiyor. Kapitalizm dediğinizde, eğer neo klasik iktisat, kapitalizmin bir teorisi olduğunu iddia ediyorsa, bu yaptığı soyutlamalar bize gerçekliği vermiyor. Robinson Crusoe örneği verildi, birinci sınıftaki arkadaşlarım hatırlarlar, bütün hocalarımız, biz de dahil olmak üzere bu örneği verdik. Bu bir soyutlama örneği olarak verilir, ama bu değildir. Kısaca neoklasik iktisadın bu soyutlamaları, bize gerçek gerçekliği vermiyor, gerçeklik karşısında sadet dışı kalıyor.

Dolayısıyla, iktisatta matematiği eleştirmek, matematikselleştirilmesinden dolayı iktisada eleştiri yöneltmek, eğer teşbihte çok büyük bir kusur yok ise komiğin komiğini eleştirmek mertebesindedir; benim görüşüm bu konuda kabaca budur.

Şimdi ikinci soruna geliyorum; bu kadar yoğun eleştirilmesine rağmen, nasıl oluyor da üniversitelerde hâlâ okutulmaya devam ediyor? Onun cevabını aslında konuşmamda kısmen zımni olarak verdim.

Hepinizin hatırlayabileceği, birçoğunuzun hatırlayabileceği, yine Bayan Thatcher'ın bir zaman söylediği, çok ciddi bir söz vardı; "toplum diye bir şey yoktur" Neo-klasik doktrin toplum diye dolayısıyla neo-klasik iktisatta da toplum diye bir şey yoktur. Ne vardır? Her yerde hazır ve nazır olduğu ileri sürülen, iddia edilen piyasalar vardır. Bu piyasalarla ilişkili olduğu kadarıyla bireyler vardır. Neo-liberal doktrin bünyesinde taşıdığını iddia ettiği serbestliğe rağmen, toplumun ve üniversitelerin serbesti içinde olmasına izin vermez, şu veya bu şekilde, ama mutlaka denetler.

Yine, neo-liberal doktrininin, Prof. Guerrien'in de üzerinde haklı olarak durduğu gibi, ikinci bir temel ilkesi, etkinlik meselesidir. Bu iki ilke, etkinlik meselesi ve denetim, yani kontrol, neo-liberal doktrin vazgeçilmez ilkelelerinden, adeta onun alamet-i farikasıdır. Bu iki ilke, üstelik bu etkinlik ilkesinin evrensel olduğu iddiası da mevcuttur ve bu evrenselliğini de yine 1980'lerden itibaren kabaca ortaya çıkan bir lakırdıya, yani küreselleşme lakırdılarına veya tezlerine oturtmaktadır. Dolayısıyla, bu iki ilke çerçevesinde hem dışarıdaki, yani Batı dünyasındaki, Amerika'daki, Avrupa'daki birçok üniversite, hem de bizim üniversitelerimizde bu etkinlik çerçevesinde, eski deyimiyle asistandan profesörüne kadar, bütün üniversite mensupları meşruiyetlerini etkinlik ilkesi ve bunun bir sonucu olarak denetleme ilkesi çerçevesinde oluyor. Peki buna

karşı çıksanız ne olur? Örneğin, doktora tezini yazmakta olan öğrenci arkadaşlarım muhtemelen vardır. Hem bu araştırma ajandasına, hem de kullanılan tekniğe karşı çıksanız ne olur? Bana gelseniz örneğin, yani hipotetik bir şey olarak, başkalarını konu etmemek için kendimi örnek veriyorum, herhalde size şu söylenecektir: "Parlak bir düşünce, hoş da bir düşünce, ama güzel kardeşim, bu iktisat değil" deriz ve onu göndeririz. Dolayısıyla, yine Guerrien'in belirttiği bir şey var, bu problematikler, bu alanlar belirlenir ve denetlenmeye de başlayınca, üniversitelerde bu ana akım haline gelir, yani sorun özünde politik bir sorundur, çözümünü de dolayısıyla politik olmak durumundadır.

Peki, pratikte ne yapılabilir? Efendim, bu-
raya kadar yaptığım konuşmalarda, kısmi cevabını verdim. İki yol izleyebiliriz. Biri, reform denilen şey. Reform dediğimizde "efendim, bu da çok gerçekçi değil, biz o teoriye ya da teorilere biraz gerçekçilik kazandırmak için iktisat tarihi de anlatalım" diyenler çıkacaktır. Doğru, ben anlatıyorum, yıllardan beri benim ömrüm, af ederseniz, onu söylemeye izin verin, iktisat teorisi, iktisadi düşünceler tarihi ve iktisat tarihini okumakla, incelemekle geçti ve arkadaşlarıma da iktisat tarihi de anlatıyorum, zaman zaman elimden geldiğince teoriyle bağlantısını da kurmaya çalışıyorum, o tür yazılar da öneriyorum, veriyorum. Fakat sizler parlak insanlarsınız, iyi insanlarsınız, güzel insanlarsınız, benim bütün çabama rağmen, zaman zaman bana gelip söylerler, "bu tarihi de anlattın bize, bu teoride galiba bir şey var, yine de bizde bir kuşku uyandı" yani gerçek gerçekliği kavramlaştırma biçiminden ötürü tarihi de anlatsanız, ona gerçeklik kazandırırıyorsunuz.

Bu üniversitelerimizde okutulan neo-klasik iktisat insanları cahil bırakmaktadır, cehalete sevk etmektedir. İki şekilde tanımlayabiliriz. Biri, bildiğini bilmemektir. Şimdi üzerinde duracağım anlamda, daha vahimi de odur, bilmediğini bilmemektir. Bu anlamda neo-klasik gelenek, beni bağışlayın, ama ben de dahil olmak üzere sizleri cahil bırakıyor. Bakın, bunu çok çeşitli şeylerde görürsünüz. Dersten çıkıyoruz, felsefi bir şey tartışmak istiyoruz yoksunuz, sosyoloji tartışmak istiyoruz yoksunuz, toplumu tartışmak istiyoruz yoksunuz, ya burada ne oluyor yoksunuz, hele hele 1980'den sonra bu neo-liberal rüzgârların fırtınaya dönüşmesiyle birlikte çok az yerde varsınız; cehalet dediğim budur. İşin ilginç tarafı, fakülteyi

İşaya Üşür

Sorun
özünde
politik
bir sorundur,
çözümü de
dolayısıyla
politik
olmak
durumundadır

bitirdiğiniz için, yükseköğrenim görmüş olduğunuz için, "biz de yükseköğrenim gördük" diyorsunuz, dışarıya çıktığınızda kimse size bir şeyi çıkarmıyor. Bunu sadece ben söylemiyorum, 1991 yılında Anna Krueger'in ve diğerlerinin muhafazakâr olduğuna kimsenin kuşkusuz olmayan Amerikan İktisatçılar Birliği için hazırlamış oldukları bir şey vardı. Orada bakın ne ilginç bir şey söylüyor: "*Korkumuz odur ki, mezuniyet programları bir kuşağı teknikte becerili, fakat gerçek iktisadi sorunlardan habersiz eğitilmiş ahmaklara çevirmektedir*" Eğitilmiş ahmaklar olmaktan çıkmamız için, neoklasik iktisadın iktisadi düşünceler tarihinde sadece ve yalnızca bir dünya görüşü olduğunu aklımızdan çıkarmamız lazım. Gözlemlerle de, kapitalizmin doyurucu bir teorisinin yapılabileceği kanaatinde değilim.

Sabrınız için, dinlediğiniz için hepinize çok teşekkür ediyorum.

• **Kuvvet Lordoğlu** - Ben sevgili İşaya'ya çok teşekkür ederim. Hakikaten süresini geçti, ama sadece "5 dakikan kaldı" diye bir kâğıt yazıp, önüne koyabildim. Bitirmesi için hiçbir şey söyleyemedim, çünkü bize aktarmak istediklerini o kadar heyecanlı ve güzel aktarıyordu ki...

Ben Kaya Ardıç'a hemen sözü devrediyorum; buyurun efendim.

• **Kaya Ardıç** - Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Sözlerime başlarken, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyetini, salt gerçekleştirmiş olduğu bu başarılı İktisatçılar Haftası için değil, değerli hocalarımıza bu oturumları attettikleri için de çok teşekkür ediyorum. Bugünkü oturumun Sencer Divitçioğlu hocamıza, onun adına adanmış olması beni ayrıca mutlu kılıyor; çünkü kendisinin öğrencisi olmaktan her zaman gurur duydum, kendisinden çok şey öğrendim, salt iktisat öğrenmedim, gerçek bir akademisyenin, bir bilim adamının ne olduğunu, nasıl olması gerektiğini de öğrendim. Kendisine şükranlarımı, saygılarımı sunuyorum. Şu anda aramızda değiller. Arkasından konuşmak gibi olacak ama, bu olumlu vurgulamanın yanı sıra, haddim olmayarak, kendisinin açış konuşmasında değindiği üç noktaya ben de değinerek, gönderme yaparak, sözlerime başlamak istiyorum.

Sayın hocam, biraz da heyecanından olsa gerek, üzerinde yeterince düşünmeden, sözcüklerini yeterince seçmeden söyledi herhalde. Kendisini dinlerken üç şey not al-

dım. Yanlış anlaşılmalara açık olduğunu düşündüğüm için vurgulamak gereğini duyuyorum Birincisi, bilimselliğin ölçütü olarak Popper'in bilimsellik ölçütünden söz etti. İşte "yanlışlanabilirlik" ya da çürütülmüşlük meselesi. Kuşkusuz, bir kuramın çürütülebilir olmasıyla çürütülmüş olması aynı şey değil; yanlışlanabilirlikle, kendi değişikle, "çürütülmeye açık olmasıyla", "çürütülmüş olması" farklı şeylerdir. Çürütüldüğü anda, yanlışlanabilirliği kanıtlandığı anda o teori terk edilir, aşılır, yeni bir teori arayışı içine girilir. Yanlışlanabilirlik kriteri kendi içinde ayrıca tartışılabilir, ama burada "*çürütülmüş olmalı*" derken, herhalde çürütülebilir olmayı kastetti.

İkinci nokta da, neoklasik iktisat için bugünkü konumuzun odak noktasını oluşturan ana konu, "*normatif bir sonuca varıyor, dolayısıyla bilimsel değil*" dedi. Bunun tersinden, eskilerin deyimiyle, mefumu muhallinden, "*salt pozitif olan bilimseldir, dolayısıyla normatif olan bilimsel değildir*" gibi bir yanlış anlama çıkabilir. Oysa normatif yaklaşım ve pozitif yaklaşım bilimsel yaklaşımın iki farklı düzlemi, boyutudur, yöntemidir. Dolayısıyla, normatif olduğu için "bilimsellikten uzak" diye nitelendirmek yanlışlıyorsa, yanlış olur.

Son olarak değinmek istediğim nokta da, neo-klasik iktisadın iki aksiyoma dayandığını, ikisinin de yanlış olduğunu söyledi: rasyonellik ve piyasalar. Aksiyom zaten tanımı gereği, doğru olduğu kabul edilen, ispat gerektirmeyen varsayımlar olduğu için, bir aksiyomu yanlış diye nitelendirmek ne ölçüde doğru; bu noktayı da bir soru işareti olarak dikkatinize sunmak istiyorum. Kendisi burada olsaydı, kendisine soracaktım.

Efendim, bugünkü konumuz iktisat eğitiminde yeni tartışmalar. Kuşkusuz, buraya kadar Sayın Bernard Guerrien'in ve Sayın İşaya Üşür'ün de üzerinde durdukları kuramsal ve metodoloji ağırlıklı sorunlar, iktisat eğitimiyle elbette birebir bağlantılı. Zaten Sayın İşaya hocam ayrıntılı olarak değindi. Kuşkusuz, eğitim, arkasında yatan kuramın verilmesidir, ama biz daha çok "şu ders kaldırılmalı, bu ders konulmalı" biçiminde değil, daha metodolojik açıdan, daha kuramsal açıdan, bu eğitimin kaynağını oluşturan neo-klasik iktisat, kimilerinin "genel geçer iktisat" dediği, hocamın "egemen iktisat görüşü" diye düzeltmesini önerdiği -ki katılıyorum- iktisat anlayışıdır. Neo-klasik iktisat kuramı ve getirdiği paradigma, rasyonellik hipotezinden, daha doğrusu, aksiyomundan hareketle, bütün iktisadi bir et-

Kaya Ardıç

**Normatif
yaklaşım ve
pozitif
yaklaşım
bilimsel
yaklaşımın iki
farklı
düzlemi,
boyutudur,
yöntemidir..
Dolayısıyla,
normatif
olduğu için
"bilimsellikten
uzak
diye
nitelendirmek
yanlışlıyorsa,
yanlış
olur**

kinlik sorunsalına indirgeyen ve kıt kaynakların etkin kullanımına odaklayan, iktisadi her türlü ideolojik tartışmalardan arındırmak isteyen bir kuramdır. Sayın hocam çok güzel değindi, o meşhur fizik kitabını andıran Dsbreu'nün kitabı iktisadi bir teknik bilim haline getirme kaygısıyla ortaya çıkmış, kurgulanmış. Fakat ilginç olan nokta şu ki, ideolojilerden kaçınmak ve arındırmak üzere kurulan bu neo-klasik iktisat, bizzat kendisi de bir ideoloji getiriyor. Sayın Guerrien'in elimde *Post-Autistic Economic Review* Dergisi'nin, 29 numaralı son sayısında yayınlanan, bir sempozyuma katılım niteliğinde bir kısa makalesi var, Bu makalesini ilgiyle okudum, zaten bunun bir tür özeti de sizlere dağıtıldı kendi tarafından, elimde Türkçe'si de var. Bu makalesinde Sayın Guerrien, neo-klasik iktisada yöneltilen eleştirilerin gerçekçilikten uzak olması şeklinde formüle edilen eleştirilere katılmıyor ve kendisi az önce de söylemeye çalıştığım gibi, esas sorunun neo-klasik iktisadın gerçekçilikten uzak olmasından kaynaklanmadığı, fakat arkasında yatan ideolojiden kaynaklandığını söylüyor ki, buna ben de bir ölçüde katılıyorum, kendisiyle bu görüşü paylaşıyorum. Her teori, doğası gereği gerçekçilikten uzaktır, çünkü hiçbir teori somut gerçekliği tüm yönleriyle, tüm boyutlarıyla kapsayamaz, kavrayamaz, zaten bu zorunlu da değildir, abesle iştigal olur. Elbette soyutlar, kendisince önemli bulduğu ana öğelerine indirger ve belirli varsayımlardan hareketle, belirli modellerle bir teori geliştirir. Bu anlamda gerek "homoeconomicus"un (iktisadi adam) temel özelliklerine getirilen hipotezler, gerek bu rasyonel insan davranışlarının vargısı, uzantısı olan etkinlik

içinde çalışan piyasalar, aslında kendi içinde son derece tutarlı, kurgusal, sanal, ama yapay bir model olarak karşımıza çıkıyor, çünkü iktisatta matematik kullanımı tartışmalarında da sık sık değindiğimiz gibi, iktisat elbette soyutlama düzeyinde, matematiğin o harikulade kendi içinde tutarlı kesin araçlarından kendini yoksun tutamaz; elbette matematik iktisat kuramında zorunludur; ama ne ölçüde ve nasıl zorunludur? Bir araç olarak zorunludur. Amaç haline getirilmiş bir matematik ile bir araç olarak kullanılan matematik oldukça farklıdır. Sayın Guerrien, bana az önce sohbet ederken, hiç denklem ve grafik içermeyen bir mikro iktisat kitabı yazdığını ve yayınladığını söyledi. İlgiyle ben de kendisinden bekleyeceğim, bu kitabı okumak isterim, gerçekten ilginç. Ama ben bir noktada belki kendisinden ayrılıyorum; İktisat matematiksiz olmaz,olamaz. Ama matematiği bir amaç haline getirip, dolayısıyla ağaçların çokluğundan ormanı göremeyen insan konumuna düşmeden matematik araç olarak kullanılmalıdır iktisat biliminde, ben her zaman onu savunurum.

Sayın İşaya Üşür hocam da, bu matematik ve formalizm konusunda ilginç şeyler söyledi. Ben kendisinden, ikinci turda herhalde açıklamaya getirecektir; bu "gerçek gerçekçilik" kavramından ne anladığını biraz daha bize açmasını rica edeceğim. Bu "gerçek gerçekçiliğin" ölçütü nedir ve dolayısıyla toplumu nasıl bir ontolojiden hareketle kavramsallaştırdığımız önemlidir. "İktisatta soyutlama bizi gerçek gerçekçilikten uzaklaştırmıştır, sorun buradan kaynaklanıyor" dedi, not aldım ve matematiği eleştirmeyi de "komiğin komiğini eleştirmek" diye nitelendirdi. Bunu da biraz açmasını rica

Kaya Ardıç

**Amaç
haline
getirilmiş bir
matematik ile
bir araç
olarak
kullanılan
matematik
oldukça
farklıdır**

edeceğim, çünkü matematiği eleştirmek değil burada bence sorun: matematik bize son derece zamandan tasarruf ettirici, son derece etkinlik getirici, kesinlik getirici bir işlev görüyor. Matematiğe karşı olmak söz konusu değil, ama tüm iktisat kuramını, bu matematiksel iktisada indirgemek ve araç olmaktan çıkarıp, dediğim gibi, bir amaç haline getirmek matematiği iktisatta, bizi birtakım gerçekçilikten, toplumsal gerçekçilikten uzaklaştırıyor. O anlamda söylediyse -ki öyle sanıyorum- ben de sayın hocama katılıyorum. Fakat burada bizim iktisat eğitiliminde kullandığımız matematik dersleri, istatistik, ekonometri, matematiksel iktisat dersleri zaten öğrenciye bu konuda yeterli araçları vermek üzere konulmuş dersler. İktisat eğitiliminde bunların da bence normal bir ağırlığı var. Ama benim öğrencilerden edindiğim izlenim ve sık sık duyduğum eleştiri, kendilerine verilen bu matematikle iktisat kuramı arasındaki bağlantıyı kuramamaları, görememeleri ve dolayısıyla matematiğin iktisadi olguları anlamakta çok ışık tutucu, yardımcı olmadıkları ve çok da başlarına -kendî deyimleriyle- bela olduğu. Kuşkusuz, bu anlamda iktisattaki matematik eğitiminin kalitesi, düzeyi, yeterliliği sorunu söz konusudur. Onun ötesinde, buradan hareketle, bu saptamadan yola çıkarak, matematiğe karşı çıkmak söz konusu değildir.

Neo-klasik iktisadın asıl eleştirilmesi gereken yönünün, Sayın Guerrien'in bu makalesinden de anlaşıldığı gibi, ideolojik boyutu olduğunu az önce söyledim. Burada Sayın Guerrien makalesinde açıkça belirtmiş, vurgulamış; neo-klasik iktisadın ideolojik boyutu ve arka planı derken şunu kastediyor: Piyasaların, İngilizce "market clearing" denilen, her şeyi çözdüğü, etkinlik içinde çalıştığı ve iktisadi sorunların çözülebilir olduğuna olan inanç! "inanç" sözcüğünün altını çiziyor. Gerçekten de sorunun ideolojik boyutu bu bağlamda çok önemli. Eğer siz piyasaların her türlü iktisadi sorunu etkinlik içinde çözeceğine inanıyorsanız (Refah Kuranın 1.ve 2. Temel Teoremleri), Sayın İşaya Üşür hocamın da söylediği gibi, bu piyasaların her şeyi çözeceğine inanan bir bakış açısıyla toplumu yok sayıyorsunuz, tarihi yok sayıyorsunuz ve insanı da dediği gibi, piyasalarla ilintili ve ilişkili olduğu ölçüde, o bağlamda, sadece bir karar birimi olarak, bir iktisadi ajan, oyuncu olarak ele alıyorsunuz ve buna birtakım özellikler atfediyorsunuz ve bu özellikleri olan iktisadi oyuncuların karşılıklı kararlarının da, üstüne üstlük, birbirlerinden etkilenmediğini varsayıyorsunuz. Belki kendi

içindeki tutarsız olduğu temel bir nokta da bu, yani benim kararım bir başkasının kararını etkilemediği gibi, benim kararım da ondan etkilenmiyor. "Interaction" dedikleri bu varsayım ne ölçüde geçerli? Bu çok tartışmaya açık bir konu.

Piyasalar eğer etkinlik içinde çalışıyor ve iktisadi sorunları çözüyorsa, o zaman içinden çıkamadığımız ve sorun olarak görülen bütün bu iktisadi sorunları nasıl açıklamak gerekir? İşte burada, bir başka tartışma konusu karşımıza çıkıyor. Sayın Guerrien'in gene bu makalesinin bitiş cümlesinde "Biz epistemolojik, metodolojik ve birtakım ontolojik sorunlara,, bu karmaşık tartışmalara girmeye hiç ihtiyacımız yok, esas sorun, bugün piyasaların niçin etkin işlemediğini, neo-klasik iktisadın niçin içinde yaşadığımız somut dünyanın, toplumun iktisadi temel sorunlarını çözmekte yetersiz, başarısız kaldığını irdelemektir" diyor. Gerçekten de bu noktada kendisine bir ölçüde katılmakla birlikte, epistemolojik ve metodolojik tartışmaların hiç de gereksiz olmadığını düşünerek, bu konuda belki kendisinden ayrılıyorum. Metodoloji ve epistemoloji disiplinleri bize bu konuda çok ışık tutacak ve pek çok konuda yardımcı olacaktır diye düşünüyorum. Çünkü iktisat metodolojisini de salt kendisinin söylediği gibi, metodolojik bireyselleştirme indirgemek doğru değil diye düşünüyorum; başka metodolojik yaklaşımlar da var. Evet, yöntem bilimsel bireyselleştirme dediğimiz metodoloji yaklaşımı belki yetersiz kalıyor, o bağlamda katılıyorum, ama başka metodolojik yaklaşımlar ve açılımlar olduğunu da göz önünde tutmak gerekir diye düşünüyorum.

Dolayısıyla, bizim öğrencilerimize ve dünyanın her yerinde iktisat fakültelerinde eğitimde verilen modern iktisat kuramı diye hâlâ egemenliğini sürdüren, ama çok da eleştirilen neo-klasik iktisat, eğer hâlâ tüm bu eleştirilere karşın geçerliliğini koruyorsa, hâlâ okutuluyorsa, yerine daha mükemmel ve geçerli yeni bir kuram konamıyorsa, demek ki neo-klasik iktisadın da bir kendine özgü gücü, kendi içinde bir tutarlılığı var demektir. İşte bunu da daha çok fizikten, matematikten aldığı harikulade tutarlı -ama bazı tutarsızlıklar da içeren- boyutundan almaktadır.

Esas bence burada tartışılması gereken sorun, neo-klasik iktisadın terk edilmesi, yerine günümüz sorunlarını daha iyi açıklayıcı, yeni teoriler geliştirilmesi sorunu olmaktan çok, Sayın Guerrien'in dediği gibi, niçin günümüz neo-klasik iktisat ağırlıklı iktisat teorisi so-

Kaya Ardıcı

Neo-klasik
İktisadın da bir
kendine
özgü gücü,
kendisi
içinde
bir tutarlılığı
var

mut, içinde yaşadığımız toplumun ve dünyanın sorunlarını çözmekte yetersiz kalıyor? Buradan bir ilk adım olarak yola çıkmak gerekir diye düşünüyorum.

Sayın Başkan beni uyarıyor, süremin azaldığını ve bitmek üzere olduğunu belirtiyor. Tabii, burada aslında söylenecek çok şey var, ama ben zaman kısıtına uymak ve başkanımı zor durumda bırakmamak için fazla ayrıntılarına giremeyeceğim.

Salt şunu söylemek istiyorum, son olarak altını çizmek istiyorum: Sayın İşaya Üşür "eğitilmiş ahmaklar olmaktan kurtulmamız gerekir" dedi. Bakın, dünyanın gelmiş geçmiş sayılı iktisatçılarından Alfred Marshall bile, "Ben öğrendikçe, çalıştıkça, okudukça, iktisadın cahilli olduğumu, ne kadar şey bilmediğimi görüyorum, anlıyorum" demiş. O hepimiz için geçerli, gerçekten iktisat bir gayya kuyusu, içine girdikçe, her türlü boyutuyla ne kadar yetersiz kaldığınızı, ne kadar çok şey bilmediğinizi, insanı ve toplumu anlamak için ne kadar daha çok bilgiye, veriye ve araca ihtiyacınız olduğunu anlıyorsunuz. Fakat bunun bilincinde olduğunuz sürece de, ahmak konumuna herhalde düşmeyiz. Önemli olan, bilinçli ve neyi bilmediğimizi iyi bilmektir diye düşünüyorum, İşaya Üşür hocama katılıyorum.

Yalnız bir nokta var ki, o konuda biraz endişelerim var. Biz bu kadar neo-klasik iktisadi eleştirirken, neo-klasik iktisadi reddederken, hatta Sayın Guerrien'in elimize verdiği Türkçe özetle "Hiç okutmayalım, sadece iktisadi düşünce dersinde bir ekol olarak okutalım" diyor. Fransızların bir deyişi vardır, "Bebeği yıkadıktan sonra, kirli banyo suyunu atarken bebeği de atmamak gerekir" derler. Dolayısıyla, neo-klasik iktisadi atalım derken, bebeği de kollamak gerekir diye düşünüyorum.

Çok teşekkür ederim.

• **Kuvvet Kordoğlu** - Kaya Ardic'a zamanında konuşmasını tamamladığı için, ayrıca verdiği açıklamalar, bilgiler için çok teşekkür ederim.

Sayın Remzi Sanver'e sözü bırakıyorum; buyurun efendim.

• **Remzi Sanver** - Sayın Başkan, çok teşekkür ediyorum.

Hanımfendiler, beyefendiler, değerli meslektaşlarım; bu seçkin meslektaşlar ve dostlar grubu tarafından davet edilmiş olmaktan çok büyük onur duyuyorum ve nazik davetiniz için çok teşekkür ediyorum.

Açıkçası biraz zorlanacağım bir sohbet ve zorlanacağım bir konuşma olacak. Ben kendi halince mantık yürüterek, sosyal sistemleri anlamaya çalışan bir insanım. Bunu bazen matematiksel iktisat olarak sınıflandırıyorlar, ama doğrusu ben oradaki matematiksel tabirlerden çok daha hoşlanmıyorum, ona da fazla takılmamayı tercih ediyorum. Yapmaya çalıştığım esas olarak, belirli bir analitik zemini koruyarak, sosyal sistemleri anlamak.

Bununla birlikte, formel bir iktisat eğitimi de almadım, aldığım iktisat derslerinin sayısı bir elin parmaklarından azdır. Yöntembilimci hiç değilim ve açıkçası burada bu konunun bunca ustası arasında da tam nasıl bir giriş yapabileceğimi bilemiyorum. Dolayısıyla, bugünkü sunumum biraz kişisel ve belki de biraz gereğinden fazla mütevazı olacak.

Bu arada, kendimce birkaç küçük not almaya da çalışırken, sevgili Kaya bey benim aldığım notların çoğunu söyledi. Dolayısıyla, belki sunumum Kaya beyin söylediklerinin kötü bir müsveddəsi de olabilir, onun için de şimdiden özür diliyorum.

Sevgili Bernard'ın konuşmasının çok önemli bir kısmı neoklasik iktisadın birtakım temel eleştirileri üzerineydi. Şimdi benim de adım matematiksel iktisatçıya çıkmış, dolayısıyla bunlara karşı tez getirmem beklenebilir, ama şüphesiz öyle olmayacak. O temel eleştirilerin şüphesiz hepsi varittir. Elbette ki fiyatların dışarıdan veriliyor olmasından rahatsız olmamak mümkün değildir. Elbette ki bu modelle tam rekabet modeli adı verilmesi de komiktir, çünkü neticede bu bir merkezi planlama modelidir, buna da candan katılıyorum. Üstelik oyun teorisindeki son gelişmelerle şunu da biliyoruz ki, piyasa çözümlerini non kooperatif dengelerle elde etmek mümkün değildir, yani aslında piyasada ulaşılabilecek noktanın bireysel davranışların bir sonucu halinde elde edilemeyeceği de oyun teorisi açısından ispat edilmiştir. Gerçi ben oyun teorisi konusundaki endişelerden de haberdarım. Ancak neticede aşağı yukarı şunu biliyoruz ki, genel denge modeline, Walrasçı denge modeline, Debreu denge modeline tahmin ediyorum pozitif iktisat olarak bakmak mümkün değildir, olsa olsa bunun bir normatif cephesi olabilir, buna da candan katılıyorum. Tabii bu çerçevede refah iktisadının birinci teoremi karşımıza çıkıyor; işte "piyasa dengeleri, Pareto optimali." Bunun da abartılmasının anlamsız olduğuna candan katılıyorum. Birkaç sebepten bu anlamsızlığı düşün-

Remzi Sanver

Genel
denge
modeline,
Walrasçı
denge
modeline,
Debreu
denge
modeline
tahmin
ediyorum
pozitif
İktisat
olarak
bakmak
mümkün
değildir

yorum. Bunlardan bir tanesi, bu çok zayıf bir verimlilik tanımıdır, yani tabii parete optimal olacak, "bari bir de Pareto optimal olmasaydı" demek mümkündür. Yani Pareto optimal oluyor olması, çok güçlü bir mesaj değildir diye düşünüyorum.

Üstelik ikincisi, bu teorem neticede bir "eğer öyleyse" teoremidir, yani belirli birtakım ön şartların sağlanması halinde piyasa dengeleri, Pareto optimalidir. Bu ön şartlar da birçok durumda elbette ki sağlanmayabilir.

Bu arada çok önemli ve beni rahatsız eden bir yanılgıya da dikkat çekmek isterim. En azından o grup içerisinde sınıflandırılmak istemem, matematiksel konularla uğraştığım için, şunu sohbetlerden, konuşmalardan anlıyorum ki, bu neo-klasik model, bu piyasa modeli, belirli bir safhada bir ideoloji ve din haline belki gelmiş vaziyette. Bundan aşikâr ki rahatsızlık duymamak da mümkün değil. Yani şunu unutmamalıyız: Refah iktisadının birinci teoremine hayran dahi olsanız, bu teorem "eğer böyleyse, birtakım şartlar altında piyasalar verimlidir" demektir. Eğer o "eğer"leri kaldırıp, sadece "piyasalar verimlidir" gibi bir sonucu öne süreceksanız, bu neo-klasik iktisatla da çelişir, şüphesiz, bilimsel düşünceyle de çelişir. Hele ki buradan iktisadi ortamların dışına çıkıp, sadece en genelinde sosyal sistemlerle ilgili şu sonuca ulaşmak da mümkün değildir, hangi sonuca; "bırakın, bütün bireyler menfaatlerinin peşinde koşsun, nihai sonuç toplumsal olarak iyi olacaktır". Oyun teorisi bize bunu zaten söylemektedir. Bundan 50-60 yıl önce bulunmuş, çok küçük, çok sevimli bir oyun var, "Mahkûmlar Açmazı" diye. Mahkûmlar Açmazı, işte bütün bireyler kendi menfaatlerini, kendi optimizasyonlarının peşinde koşuyorlar, ama nihai sonuç parite anlamında bile optimal olmadığını ortaya koymaktadır.

Dolayısıyla bütün bu söylenenler şüphesiz ki doğrudur ve kişisel kanaatim olarak Walrasçı genel denge modeli şüphesiz entelektüel açıdan çok zariftir, ama ihtimal ki gerçekleri açıklamak açısından o kadar da anlamlı olmayabilir. Peki, o halde yanlış mıdır? Belki bu konuda bir anlaşmazlığımız olabilir. Kaya beyin verdiği mesaja candan katılıyorum, bu konulara büyük doğrular ve yanlışlar biçiminde yaklaşmamak lazım zannederim. Yine zannederim bu her şeyi açıklayan büyük teoriler fikrinin de dışına çıkmamız lazım. Neticede anlamaya çalıştığımız bir sosyal sistem var. Birtakım kavramlarla bazı soyutlamalar yapıyoruz. Eğer kavramlar yetmiyorsa, görevimiz yeni

kavramlar yaratmak ve işte bütün bu kavramlarla, bunlar arasındaki ilişkilerle o sistemi anlamaya çalışmak. Bu da şüphesiz ki sürgit bir alıştırmadır, yoksa bir noktada dönüp kalacak bunu görmemek lazım. Hicks söylemiş galiba, bütün bu teorileri de bir at gözlüğü haline elbette ki getirmemek lazım. Nihayetinde bütün bu teoriler de hangi pencereden bakarsanız bakın, "eğer bu ön şartlar varsa, o halde bunlar doğrudur" cinsinden teorilerdir, bu cepheyi de unutmamak gerekir.

Bu çerçeveden bakılığımız zaman, eğitimde çoğulculuk gerekir. Şunu anlıyorum yine: Neo-klasik iktisadın eğitimde de bir doktrini olmuş, bir din haline gelmiş bir durumu var. Tabii bunu bir din haline getirirseniz, hemen karşısında o dini yıkmaya çalışanlar da çıkıyor. Tahmin ederim, iktisat kuramı eğer bir yerlere gelecekte, dinler üstü olarak gelmek durumunda. Kişisel olarak ben de yükselisans mikro-iktisat dersi veriyorum. Bir seneye içerisinde diyebiliriz ki 80 saatlik bir derstir bu, matematiksel teknikler yoğun olarak kullanılıyor. Bununla birlikte neo-klasik iktisadın merkezinde yatan genel dengeye bu 80 saat içerisinde 6 ya da 9 saatten fazla ayırmıyorum. Benim açımdan talebelerime baktığım zaman, bu neo-klasik dünyayı biliyor olmaları o kadar da mühim değil, ama açıkçası anlayabiliyor olmaları mühim. Yani bu neo-klasik modelin anlaşılabilirliği, talebelerin entelektüel yetenekleri hakkında ciddi bir fikir veriyor, en azından benim bakış açımdan öyle.

Burada asla ki matematiği kutsamak istemiyorum ve şunu da candan kabul ediyorum ki, bugünkü iktisat kuramı, matematikte başarısız olduğu için matematiksel sonuçlarını iktisada uydurmaya çalışan birçok insanla dolu, bunu inkâr etmek mümkün değil. Ancak bunun böyle olması, matematiğin bir lisan olduğu gerçeğini değiştirmez diye düşünüyorum. Bir lisan dır matematik ve enteresan bir lisan dır ve tahmin ediyorum, herhalde Bernard da kabul edecektir, mesela İngilizceden daha enteresan bir lisan değildir ve bütün bu analiz sürecinde de esas olarak matematiksel olup olmamak konusundan çok zannediyorum analitik olup olmama konusuna bakmak lazım. Yoksa matematikle izah edilen birçok konuyu lisanla izah edenler de olmuştur. Mesela Erow'un imkânsızlık teoremi, bu matematik midir; hayır, değildir, pür mantıktır. Zannederim iktisat eğitiminde de bu durumu göz ardı etmemek gerekir. Elbette ki talebeleri matematiğe boğmayalım, ama diğer yandan da ta-

Remzi Sanver

Eğer kavramlar yetmiyorsa, görevimiz yeni kavramlar yaratmak ve işte bütün bu kavramlarla, bunlar arasındaki ilişkilerle o sistemi anlamaya çalışmak

lebeleri nasıl deskriptif değil de analitik olabileceklerini düşünmemiz lazım.

İşaya hocamızın bugünkü eğitimle ilgili tespitine candan da katılıyorum, bugün sıkıntılı bir durum var, talebeler biraz iki arada bir dereye yetişiyorlar. Matematikçi mi dersiniz, değiller; sanıyorum iktisatçı mı dersiniz, o da değiller. Belki biraz benim kişisel durumum gibi de olabilir, ama bunu aşmanın yolunun da sadece iktisat tarihi okutmak olduğunu doğrusu düşünüyorum. Yani sadece iktisat tarihi okuyarak yetişen talebelerin neo-klasik iktisata da meydan okumalarının kolay olmayacağını düşünüyorum. Matematiksel yöntemlerin tıkanmış olduğu noktalar olabilir şüphesiz, ama bunlara karşı da çok güçlü, mükemmel bir alternatif aşikâr olarak ortaya çıkmış değil.

Şunu da unutmamak gerekir: Mesela oyun teorisine baktığımız zaman, oyun teorisinin en güzel kritikleri, rasyonalitenin en güzel kritikleri, yine mesela oyun teorisinin en usta isimlerinden bir tanesi olan Ariel Rubinstein tarafından yapılmıştır. Dolayısıyla özetle "bugün hani Remzi konuştu, akılda ne kalsın?" dersiniz, vermeye çalıştığım ana mesaj galiba şu: Bu iktisadi analizde, sosyal sistemlerin analizinde matematik kullanan herkes illa ki neo-klasik değil, matematik kullanan herkes illa ki piyasacı değil ve şuna da inanıyorum: Eğer neo-klasik iktisata, eğer bugünkü eleştirilen haliyle ciddi bir alternatif çıkacaksa, tahmin ediyorum, yine bu alternatif, neo-klasik iktisadın lisanını konuşmasını bilenler tarafından çıkartılacaktır.

Arz etmeye çalıştım Sayın Başkanım.

• **Kuvvet Lordoğlu** - Çok teşekkür ederiz. Hızlı bir konuşma temposu olduğu için çevirmen arkadaşlarımız çok zorlanıyorlar, ayrıca sabah 10.00'dan beri sürekli bir çeviri işiyle uğraştıkları için gerçekten onlara teşekkür ederim. O yüzden sorularınızın lütfen makul süreler içinde ve kısa olmasına da özen gösterirseniz, çok memnun olacağım.

Tülay hocam, buyurun.

• **Tülay Arın** - Bütün konuşmacılara çok teşekkür ediyorum. 40 küsur yıldır iktisatla uğraşmış biri olarak çok heyecanlı bir panel izlediğimi düşünüyorum, teşekkür ederim. Ben sayın Guerrien'e ve Sayın Üşür'e bir soru yöneltmek istiyorum. Acaba bütün bu panelde ortaya çıkan bakış açısı çok isabetli mi? Bana göre, bütün bu sayılan iktisat kurumları, neoklasik, Marksist, Keynesyen, Shaffacı, bunların

Remzi Sanver

çeşitlemeleri, aslında tarihsel olarak baktığımızda, toplumsal mücadelenin fikri dayanakları olarak ortaya çıkmıştır. O yüzden epistemoloji ve tarih bilmek, bana çok önemli geliyor. Gençlerimiz bunun çok farkında olmaya bilir, o yüzden Remzi Sanver'e hiç katılmıyorum. Şöyle ki; toplumsal mücadelenin fikri dayanakları olarak ortaya çıkmış bu iktisat teorilerinin açıklaması bana bu 40 yıllık deneyimimde çok aydınlatıcı gelmiştir.

Gerçekten en teknik olarak görünen birtakım şeyler, diyelim Friedman'ın para talebi denklemi son derece ideolojik bir şeydir, çünkü gerçekten sonuçta bir toplumsal mücadelenin tarafı olarak bir şeyi kanıtlamaya çalışıyor, bütün iktisat teorileri böyle gelişmiştir. Neo-klasik teoriye baktığımızda, bu bir kere kapitalizmin has teorisi, dolayısıyla "onu çöpe atalım, öğretmeyelim" demek olmaz. Çünkü mevcut iktisat teorileri arasında kapitalizmi gerçekten savunan tek has teoridir; öbürleri hep piyasaların, insan aklının o kadar da düzgün çalışmadığını ya da hiç çalışmadığını söyler. O yüzden neo-klasik iktisat, kapitalizmin has teorisi; klasik iktisatla başlamıştır, neo-klasik iktisatla sürmüştür ve iki yönde gelişmiştir. Birincisi, insanları ikna etmek için ve de toplumsal mücadelenin dayanağı olarak çok sağlam olmak için "bilimsel" olmaya çalışmıştır. O yüzden en bilimsel bilim nedir; fiziktir, matematiktir, oralara gitmiştir. Bunun dini kökleri vardır, yani bu sistemin Protestanlıktan kaynaklanan bir şey olduğu açıklanmıştır. Çünkü kapitalizm, müthiş eşitsizlikler doğurur ve bu eşitsizliklerin neden doğduğunu, neden mümkün olduğunu, haklı olduğunu, ama sonuçlarının çok iyi olduğunu kanıtlamanın iki yolu vardır: Ya bilimsel olarak kanıtlayacaksınız

Tülay Arın
Kapitalizm,
müthiş
eşitsizlikler
doğurur ve
bu eşitsizliklerin
neden
doğduğunu
neden
mümkün
olduğunu,
haklı
olduğunu,
ama
sonuçlarının
çok iyi
olduğunu
kanıtlamanın
iki yolu
vardır:
Ya bilimsel
olarak
kanıtlayacaksınız
ya insanlara
dini olarak
inandıracaksınız
ve bu
her zaman
böyle
olmuştur

niz ya insanlara dini olarak inandıracaksınız ve bu her zaman böyle olmuştur.

Dolayısıyla "dini inanç gibi bakmalı" demenin ve bunu böyle bir reddiye olarak kullanmanın anlamı yoktur, bunu dini inanç olarak kullanmışlardır. Nasıl; birtakım Marshall gibi çok matematik, bilim bilen insanlar ortaya çıkmışsa, onun dışında, bugün Evangelistler gibi, bizde böyle çok serbest piyasacı, köktendinciler gibi, İran'ın çok küçük üretici serbest piyasacılığı mollaları gibi doğrudan doğruya dinle ilgisi vardır. Çünkü nasıl bir şeydir; "insan akli en üstündür, bunu Allah yaratır ve o insan akliyle insanlar rekabet içinde en iyi yolu bulur, bunun yolu da serbest piyasalardır, serbest piyasa sistemi de kapitalizmdir." Dolayısıyla kapitalizm, sadece bilimsel olarak ispat edilmiş en iyi sistem değildir, aynı zamanda kutsaldır, aynı zamanda ilahidir. Aksi takdirde Bush'u başka türlü açıklayamazsınız ya da bizim Tayyip Erdoğan'ın ve birtakım köktendincilerin inanılmaz serbest piyasacı olduğunu açıklayamazsınız. Dolayısıyla bence bir tarafı ya da öbür tarafı eleştirip reddedeceğimize, bunların tarihsel ve epistemolojik olarak, bir toplumsal mücadelenin dayanakları olarak nasıl geliştiğini, hegemonyasını nasıl kurduğunu, nasıl gerekirse insanları öldürdüğünü, nasıl Pinochet'nin gidip Allende'yi devirip Chicago evlatlarını, oğlanlarını getirip Şili'nin başına oturttuğunu falan ya da Bush'un gidip nasıl ilahi bir Evangelist misyonla Irak'a saldırdığını falan söylemesini açıklayamazsınız.

Çok özür dilerim, galiba bir korsan tebliğ verdim, ama çok teşekkür ederim.

• **Burak Atamtürk** - Ben de naçizane İktisat Fakültesinde iktisadi düşünce tarihi dersi veriyorum ve burada aslında benim kafam da çok fazla kurcalayan bir soruyu sormak istiyorum, Sayın Guerrien ve Sayın Sanver'e. Aslında burada Marshall'ın dediği gibi, çok iyi bir matematikle kötü bir iktisat yapılabilir. Kötü bir iktisat nedir?

İkincisi de şunu düşünüyorum ki, esas çözmeye çalıştığımız konu, değer ve bölüşümdür. Bu değer ve bölüşüm işin içine girdiği zaman, tutarlı mıdır, değil midir, diğer konularını bilmem, ama değer ve bölüşümde en önemli şey tercihlerdir, yani siyasal tercihlerdir. Bunu nasıl matematik haline getirebiliriz? Dolayısıyla önünde sonunda ne yaparsak yapalım, iktisat biraz ideolojik kalmak zorunda mıdır?

Teşekkür ederim.

• **Nail Satılğan** - Bir soru, bir mülhaza. Sorum Sayın Remzi Sanver'e. Kendisi, neo-klasik teorisinin matematisleştirilmiş genel denge teorisinin çerçevesi içinde doğru olduğunu, bunun doğruluk alanının sınırlı olabileceğini, ama bu gözle bakıldığında kendisinden şüphelenilmemesi gerektiğini söyledi. Şudur tabii: Varsayımlar sınırlıysa, gerçekçilikten uzaksa, teorisinin hakikat içeriği sınırlı olur, ama sorun sadece bundan ibaret midir? Yani belli varsayımlar altında türettiği sonuçlara giden yolda önemli iç tutarlılık sorunları yok mudur neo-klasik teorisinin? Bu konudaki fikrini rica ediyorum. O zaman sadece varsayımların sınırlılığı, gerçekçilikten uzaklığı değil, iç muhakemesi de bir sorun oluşturmaya başlar.

Mülhaza; Tülay'ın konuşmasını büyük bir zevkle ve heyecanla dinledim. Bir tek temel fikrine katılmıyorum; o da dedi ki, "*neo-klasik teori, kapitalizmin has teorisidir.*" Yani bu soruyu da İşaya'ya yöneltmiş olayım, o da bu konunun uzmanı sayılır. Bana öyle geliyor ki, bu konuda mütevvefa Nikolay Bukharin haklıdır. Kendisi demişti ki neoklasik iktisat için İngilizcesiyle aylak sınıfın, *leagers class* ekonomi politığıdır. Bence kapitalizmin has teorisi, sevgili klasiklerdir; Adam Smith, Ricardo falandır. Onlardan sonra gelenler, emek sarf edilmeden elde ettikleri bir geliri farklı getirilerini hesaplayarak harcamak durumunda olan rantiyenin ya da aylak sınıf mensubunun psikolojisini yansıtır.

Teşekkür ederim.

• **Sinan Alçın** - Öncelikle Kaya Ardıç hocanın değindiği bir şey var, onu bir tekrar edeceğim, ardından da Remzi Sanver'e bir sorum olacak. Kaya Ardıç, neoklasik iktisadın matematik ve fizikle beraber ancak tutarlılığa ulaşabildiğini söylüyor, dolayısıyla "*bu ölçüde matematik ve fizik makuldür*" diyor. Hemen ardından Remzi Sanver, neoklasik iktisadın *ceteris paribus* varsayımıyla, yani birçok koşulu sabit kabul ederek hareket ettiği için tutarlı olduğunu söylüyor. Yani Kantçı apriori bilgiler ardından Walrasgil modellerin uygulanabilirliğinden bir anlamda bahsetmiş oluyor ve "*bütün bunlar tutarlıdır*" demiş oluyor. Bunun üzerine bir de iktisadın ve yahut da teorilerin salt anlamaya çalıştığını, anlatmak derdi olmadığından bahsediyor. Fakat daha sonra matematiğin anlatmak için iyi bir araç olduğunu, matematikte veya fizikte şayet eksiklikler varsa, ki burada şöyle bir soru hemen akla gelir: Valrasyan fizik modellerini o zaman terk edip, hani kuantum fiziği uygulanabilir mi, ne kadar

Nail Satılğan

Varsayımlar sınırlıysa, gerçekçilikten uzaksa, teorisinin hakikat içeriği sınırlı olur, ama sorun sadece bundan ibaret midir?

tartışılıyor? Onun da ötesinde, toplamda matematik doğru kullanılıyor olsa bile, tutarlı olsa bile, açıklıyor olsa bile, bu sadece bir mantık tutarlılığı değil midir ya da başka bir söylemle mantık tutulması değil midir? Yani bilim olarak iktisadi nasıl tanımlayacağız, sorun bu. Yine Kaya hocanın bıraktığı bir nokta vardı, oraya devamı olduğu için, oraya da değindim. Yani derdimiz bir mantık türetmek mi? Sonuçta hırsız da hırsızlık yaparken kendi içerisinde tutarlıdır, çünkü ailesini geçindirmek istiyordur, belli bir sebebi vardır. Yani arayışımız o tutarlılık mı, derdimiz anlamak mı sadece? Derdimiz anlamak ise, anlatmak için kullandığımız araçlar bozuksa, tek sorun onu düzeltmeye çalışmak mı?

• **Sungur Savran** - Ben aslında çok kısaca bir görüş belirtceğim. Özel olarak Sanver arkadaşımızın "eğer bir alternatif çıkacaksa, bu da neoklasik iktisadın içinden ya da onun araçlarından hareketle ortaya çıkacaktır" diye özellediği görüşün bütün panelin hiçbir alternatiften hemen hemen bahsetmemesiyle bağlanmasıyla ilgili olarak, diğerleri muhtemelen Sanver arkadaşımızın görüşüne katılmıyordur. Bir şeyi hatırlatacağım: Burada birçok arkadaşımız var, sanki dünyada bir tek bugünü açıklayan, gerisi iktisadi doktrinler tarihine atılacak, geride bir tek ana akım varmış gibi algılamalarına yol açabilir. İşaya'nın da konuşmasında buna benzer unsurlar olmakla birlikte, en azından bir ara mecburen dışarı çıktığım anda duymamış olabilirim, ama ben bir alternatifi varlığından söz edildiğini duymadım. Bu alternatifi burada uzun uzun anlatmak, ne benim için, ne panelistler için elbette mümkün değil, hepsi zaten katılmıyordur benim söyleyeceklerime, ama en azından bir şeyi hatırlatmak istiyorum: Neo-klasik iktisadın içinden yeni bir alternatif çıkarsa, bu yine insansız bir alternatif olur. Yani neo-klasik iktisattan hareketle bir sosyal bilim kurmak mümkün değildir, çünkü Marksizmin kendi iktisadi yaklaşımında, yani ekonomi politikin eleştirisinde gösterdiği gibi, aslında kapitalizmde kurulan ilişki, insanlar arası bir ilişkidir, ama neo-klasik iktisat, bunları faktörler arası ilişkilere indirir, yani şeyler arası ilişkilere indirir, emeği bile bir "şey" haline getirir. Başkan haklı, ben de uzatmaya eğilim göstermeye başladım. Sadece şunu söylemek istiyorum: Sınıf olgusunun varlığı, krizlerin kapitalizmin ayrılmaz bir özelliği olması ve devlet müdahalesiyle kapitalizmin doğa değiştiremeyeceğinin Marksistler tarafından daha önce söylenmiş olduğu gibi, kanıt-

lanmış olması bile, Marksist iktisadın bütün matematiksel incelik ve zarafetlerin ötesinde, gerçek dünyayı kavrama bakımından bence üstünlüğünü göstermiştir, o alternatifi geliştirmeye çalışmak lazım bence.

• **Kuvvet Lordoğlu** - Teşekkür ederim.

Sorular oldukça yoğun, daha fazla soru alamayacağım, özür dilerim. İlk sözü Sayın Bernard Guerrien'e veriyorum.

• **Bernard Guerrien** - Konuşmamda zannediyordum ki ana bir fikir vardı. Bu düşünceyi sizlere aktarmak oldukça güç çünkü neo-klasik teoriye dair çok çeşitli fikirler var. Bugün burada duyduğumuzda da aynı şeyi gördüm. Bu ana fikir, neo-klasik teorisinin ana modeli olan genel denge modelinin ne liberal, ne neo-liberal ne de kapitalist bir model olmadığıdır, bu modelin yapısındadır. Oyun teorisini arkadaşlarımız var. Debreu'nun modelinin temel görünümü şu şekilde kurulmuştur: oyuncular olduğunu varsayıyoruz ve bu oyuncuların birine "piyasa" adı veriyoruz. Yani piyasa adını verdiğimiz bir birey var. Bu birey fiyat, diğer bireyler mal miktarlarını sunmak zorunda. Bu model çalışıyor mu diye bakalım. Bu piyasa adı verilen oyuncunun motivasyonu nedir? Kazancı nedir? Diğer bireylerin arzları ve talepleri arasındaki fark minimum olduğunda kazanç sağlamış olur. Tatmini ve memnuniyeti diğerlerinin iyi olmasıdır. İşte kapitalist, görünmez el, her bireyin kendi çıkarını maksimize etme modeli olarak önerdiğimiz budur. Ama hayır bu model çıkarı gözetmeyen evrensel bir düşüncenin oturduğu bir düzleme kurulmuş, tek meşgul olduğu da başkaları ve başkalarının planlarının düzenlenmesidir. Oyun teorisinin matematiksel yapısı budur. Oyun teorisi özellikle "eğer"ler olduğundan bahseder. Neo-klasikler her zaman bu "eğer"lerin arkasına gizlenir. "Eğer birey şöyle yaparsa...", "eğer üretici böyle yaparsa..." Ama asla "eğer kendi çıkarı topluluğun çıkarı olan merkezi bir organizatör varolduğunu varsayarsak..." diyen bir tek ders kitabı dahi bulamazsınız. Eğer bulursanız size bir hediye vereceğim. Bu "eğer"lere dikkati çekmek istiyorum. Çünkü çok olağanüstü bir yönü var. Metodolojik bireysellikten, piyasadan, özgürlükten bahseden insanlar, matematiksel bir sonuca ulaşmak için tamamıyla merkezileşmiş, otoriter bir model önermektedirler. Hiç kimse bu modeli uygulamaya koymayı önermiyor. Ultra liberaller kimlerdir? Aslında neo-klasikler ultra liberaller değildir. Kendi aralarında çok bölünmüş durumdadırlar: Samuelson, Tobin gibi

Sungur Savran

Neo-klasik
İktisadın
İçinden
yeni bir
alternatif
çıkarsa,
bu yine
insansız
bir alternatif
olur

insanlar var. Kim su katılmamış neo-klasiktir, kim sosyal demokratır? Bir modele matematik koyduğunuz zaman, toplumu düzenlemek için matematik kullandığınızı söyleyeceksiniz. Bir mühendis gibi en iyi sistemi arayacaksınız. Fakat bu model müdahaleci. Gerçek liberaler kimdir? Hayekçiler, özgürlükçüler midir? Onlar neo-klasik teoriden nefret ederler çünkü bu model matematiksel yapısı yüzünden dışarıdan bir müdahaleyi önerir. Neo-klasik teorisinin temelini bakarsanız, devletçi bir yapısı olduğunu görürsünüz. Ekonomide, neo-klasik mantıkta her seferinde bir problem çıktığında, bunun meydana gelebileceğini, Akerlof'un dediği gibi bilgide asimetri vardır, denge yoktur. Müdahale etmek gerektiğini, sözleşmelere bir garanti getirmek gerektiğini, bir mevzuata ihtiyaç olduğunu söylerler. Avrupa Birliği'ne bakın ne yapıyor? Sürekli olarak yasal düzenlemeler getiriyor, müdahale ediyor. Bir yandan özelleştiriyor diğer yandan devletçi, düzenlemeci, müdahaleci bir yapı getiriyor. Bu model bu ortamda çalışmaz. Kapitalizmin en ateşli savunucuları dahi bunun farkında. Avrupa Birliği bir yasal düzenleme makinesidir. Amerika Birleşik Devletlerine baktığınızda da aynı yasal düzenlemeleri görürsünüz. ABD'de 2 litre den fazla su harcayan tuvalet bile yapamazsınız. Her şey kurallara, yasaklara bağlanmıştır. Bence farkında olmamız gereken budur. Kanıtlanabilecek tek şey de bu modelin ne kadar merkezi olduğu, optimal olarak etkin çalışan bir modelin ancak böyle merkezi bir sistemle gerçekleşebileceğidir.

Bitirirken size değer teorisini yazmış, eserinde matematiği referans olarak göstermiş, kapitalizmin üstünlüğünü kanıtlamış Debreu'dan bir anekdot aktarmak istiyorum. Sağ görüşlü Le Figaro gazetesinde kapitalizmin üstünlüğünü kanıtladığını iddia eden bir röportajını okudum. Ben de bunun üzerine sayın Debreu'ya konuşmaya karar verdim. Bana kapitalizmin üstünlüğünü nasıl kanıtladığını anlatmasını istedim. O da bana aslında öyle bir şey demediğini, gazetecilerin bu şekilde yazdığını, bunu asla kanıtlamadığını söyledi. Değer teorisi kitabında asla ve asla piyasa bahsetmediğini, giriş bölümünün metodolojik olduğunu söylediğimde, "benim modelim matematiksel olduğu için istendiği gibi yorumlanabilir" dedi. Bu modelin bir planlama modeli olarak yorumlanabileceğini iddia ettim. Çok paradoksal bir durum. Bir yandan matematiksel olarak modelin üstünlüğü kanıtlanıyor, ama gerçekte piyasanın ne olduğunu bile bil-

miyoruz, bu model bir planlama modelinden başka bir şey değil. Ciddi ve dramatik bir kafa karışıklığı söz konusu. Neo-klasiklerin de bundan dolayı canları sıkıyor. Çünkü neo-klasik biri mikro iktisat dersine girip "1. aksiyom: arz ve talep etmek isteyenlere fiyat veren bir komiser olduğu varsayılır" diyemez. Öğrenciler yerlere yatarak gülmeye başlar. Peki bu durumda ne öğretecek? Bunun yerine piyasa ekonomisinin varlığını kabul ettiğini söyleyecek. Mükemmel bir şekilde yazılmış "olan economics" ansiklopedisini biliyorsunuzdur. Bu ansiklopedide "piyasa" başlıklı bir tek bölüm dahi yoktur. Paradoksal ama doğru. En büyük ekonomi ansiklopedisinin içinde "piyasa" başlığını bulamazsınız. Yoksa bu ansiklopediyi yazanlar piyasa konusunu yazacak kadar donanımlı değil midirler? Elbetteki donanımlılar, fakat "piyasa" denen şeyi kim tarif edebilir ki. Konuşmamda asla "piyasa" sözcüğünü kullanmadım çünkü ne demek olduğunu bilmiyorum. Size şimdiye kadar söylediğim genel denge teorisini kuruyoruz ardından ekonomistler tam rekabet modelini getiriyorlar. Neden bunu getirmek zorundalar, çünkü bu ideolojik müdahaledir. İdeoloji inançlar sistemidir. Ekonomistin, doğası gereği, tek bir düşüncesi vardır: piyasa, mal mübadelesini, kaynakların etkin dağılımını sağlar. Matematiksel olarak kurduğu modelin tek ve en iyi olasılık olduğuna inanır. refah ekonomisi (economie de bien-être) teorisi, tam rekabet dengesiyle Pareto'nun optimum kriterleri arasında çok sıkı bir ilişki olduğunu söylerler. Pareto'nun optimum kriterlerini ideal, etkin olduğu için savunan ekonomist için tam rekabet modeli bütünüyle merkezileştirilmiş bir modeldir. Güçlüğü sevdiği için merkezi, otoriter yapıyı savunmaya devam eder. Kafasında "piyasa" sözcüğünü bu merkezileştirilmiş modele atfeder. Bu bir tür ideoloji, inançtır. Gördüğünüz gibi karışıklık devam ediyor. Bilemiyorum kendimi doğru ifade edebildim mi ama eminim ki buraya bir hiç için gelmedim.

• **Kuvvet Lordoğlu** - Teşekkür ederim

• **İşaya Üşür** - Değerli konuklar; biz sözcüklerle konuşuruz, ama kavramlarla düşünüyoruz. Burada gördüğüm, bu masanın etrafında da gördüğüm, galiba kavramlara farklı anlamlar veriyoruz, orada biraz problem çıkıyor. Sungur dostum bize bir şeyi işaret etti, ben de onu reform şeklinde dile getirdim. Bu neo-klasik iktisat, reforme edilerek kapitalizmin gerçek, sahi, has teorisi haline getirilebilir mi, getirilemez mi? Bu bir hayaldir, böyle bir şey olmaz, benim kanaatime göre olamaz böyle bir şey.

Bernard Guerrien

**Avrupa
Birliği
bir yasal
düzenleme
makinesidir**

Yine konuşmamda dedim ki, bu bir dünya görüşünün topluma, toplumun bir veçhesine uygulanmış biçimidir, toplumu bir şekilde kavramlaştırır. Toplumsal bilimlerin kurgulanması da böyle olur, neo-klasik iktisat onu yapmaya çalışıyor. Liberallerle kesişme terimleri var, özellikle Hayekyen liberalleriyle farklılıkları var, onlar da matematiğe karşı. Bunu koyduğumuz zaman, burada matematiğin şu yoğunlukta kullanılması veya bu yoğunlukta kullanılması o kadar da sorun değil, o ayrıca bir işlev getiriyor, komiğin komiği haline getiriyor, anlatmak istediğim buydu. Zaten orada komik bir şey var; matematik koyduğunuz zaman, komiğin komiği olur mu, sonra hepimiz birlikte şikâyet ediyoruz, "niye bu kadar yoğun matematik anlatıyorsunuz?"

Yalnız, konuşmamda Başkanın haklı olarak beni sıkıştırmamasıyla bir noktaya işaret ettim: O, bizim gibi ülkelerde biraz daha yaşamsal önemi haiz olduğunu sandığım bir durumdu. Neo-klasik iktisat, evrensel olduğu iddiasında. Gelişmiş ülkelere de uyguluyor aynı şeyi, sözde az gelişmiş ülkeler de, bizim gibi ülkeler de aynı şeyi yapıyorlar, ama etkiler farklı değil, aynı değil, asimetrik bir ilişki var. Dolayısıyla iktisat eğitimini bizim gibi ülkelerde öğretirken, burada konuştuklarımızın dışında, başka bir fonksiyon daha yüklendiğini lütfen gözden kaçırmayalım.

Yurttaşlar olarak da cahil bırakıyor, yani ve "idiot savant" yetiştiriyor, ama bu sefer de bunu bireysel düzlemde çıkıp, yurttaşlar düzeyinde de yapıyor. Ben ona çok önem veriyorum. Yani Türkiye ekonomisini neo-klasik gelenekten gelerek, açıklamanız mümkün değildir ve açıkladığınızı zannettiğiniz anda da, değer aktarmasına artık vesile olmuş olursunuz, bu niyetlerden de bağımsız bir şeydir. Onun için bu iktisat eğitiminin böyle bir fonksiyonu olduğu üzerinde de fakülteli olarak, fakültelerde iktisat bölümleri olarak, aman dikkat edelim derim.

Tabii, konuşulacak bir sürü şey var, ama Başkanın kaygılarını anlıyorum, sizler de yorulunuz, hepiniz yorulunuz, ben burada keşeyim, yoksa anlatılacak çok şeyler var, teşekkür ederim.

• **Kaya Ardıç** - Bana bir tek Marmara Üniversitesi doktora öğrencisi kardeşimizin bir sorusu oldu. Neoklasik iktisadın matematik ve fizikten dayanak alarak, yardım alarak içsel tutarlılığını iddia ettiğini söyledi. Herhalde iyi anlatamadım, bu içsel tutarlılık konusunda

matematik ve fizik biliminden yardım aldığı doğru. İçsel tutarlılık konusunda da bir üstünlüğü olduğunu da gene söyleyebilirim; ama dikkat ettiyseniz konuşmamda da değinmeye çalıştım. "Bir tutarsız yönü de var" dedim. Yani tam da bir dört dörtlük içsel tutarlılıktan söz edilemez, göreceli olarak söz edilebilir. O da şu: kişilerin arasındaki bu karşılıklı etkileşim, iktisadi oyuncuların aldıkları kararların birbirlerinden etkilenmemesi sorunu. Neo-klasik iktisadın çok önemli bir dayanağıdır; bir de "içerikten bağımsız"(context independent) olması gerekir. İktisadi oyuncuların kararlarının. Yani, seçenekler arasından birini çıkardığınız zaman, yaptıkları sıralamaların değişmemesi anlamında. Bu iki noktada da, rasyonel olduğu varsayılan iktisadi oyuncuların davranışlarının bu iki temel aksiyomla çeliştiğini ve böyle olmadığını, ayrıca tüm iktisadi oyuncuların da rasyonel davranmadığını gözlem olarak görüyoruz. Dolayısıyla, bu bağlamda ben içsel tutarlılık konusunda gerekli uyarıyı da yapmaya çalıştım. Mutlak değil, göreceli bir içsel tutarlılık söz konusu ettiğim.

İkinci değinmek istediğim nokta da şu: Sayın İşaya Üşür hocamın deminki açıklamasından sonra, gerçi bir parça anlaşıldı, ama şu matematik niye komik? Ben matematiği bir türlü komik göremiyorum, matematik çok ciddi bir şeydir. Yani komik olan matematikle her şeyi halledebileceğini, çözebileceğini sanmaktır. Yani, herhalde Hocam da onu kastediyor, yoksa matematik komiğin komiği değil, matematiği eleştirmeyi komiğin komiği buluyor. O anlamda herhalde aynı şeyi söylüyoruz. Beni bağışlasın, anlamakta biraz zorlandığım için.

Dolayısıyla, son olarak bir şey daha söyleyeyim: Bütün bu tartışmalardan şu sonuç çıkıyor: İktisat eğitimi bugünkü durumuyla ve salt neoklasik paradigma çerçevesinde bize çok fazla yardımcı olmuyor ve içinde yaşadığımız dünyanın, toplumun sorunların çözmekte ışık tutmuyor. O halde, tabii ki, aşılması yeni teorilerin geliştirilmesi, Sungur'un dediği gibi alternatifler getirilmesi gerekir. Marksist iktisat ne ölçüde alternatiftir, bilemiyorum. Çünkü, içinde yaşadığımız sosyoekonomik kuruluş, eğer özünde piyasa ekonomisiyle işleyen ve kapitalist, aksak, topal ve çarpık da olsa bir kapitalist sistemse, piyasa ekonomisiyle işliyorsa, Marksist iktisat kuramının buna katkısı bir alternatif olarak o bağlamda ne olabilir? Marksist iktisat kuramı farklı bir değer teorisinden yola çıkarak, işçi sınıfının çıkarlarını gözetken ve kapitalist iktisat sistemini eleştiren bir teori

Kaya Ardıç

İktisat
eğitimi
bugünkü
mevcut
haliyle ve
salt
neoklasik
paradigma
çerçevesinde
bize
çok fazla
yardımcı
olmuyor ve
içinde
yaşadığımız
dünyanın,
toplumun
sorunlarını
çözmekte
ışık
tutmuyor

kuşkusuz ve onun üstüne oturan bir teori, ama bilmiyorum kurulu sistemi değiştirmeden ya da değiştirmedikten sonra , alternatif olması konusunda kuşkuvarım var.

Ama, bugünkü haliyle iktisat fakültelerinde, iktisat eğitiminde mutlaka çoğulcu post-otistik iktisat öğrencilerinin de ileri sürdükleri, talep ettikleri gibi çoğulcu bir eğitim sistemine geçmemiz gerekir. Yani iktisat eğitimini neoklasik iktisat egemenliğinden, kurtarmak gerekir. Dolayısıyla, örneğin iktisat sosyolojisi son derece önemli. İktisat tarihi çok önemli, iktisat psikolojisi de öyle. Programlarda bu tür derslere, bu tür disiplinlere daha ağırlıklı yer vermek gerekir diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

• **Remzi Sanver** - Bütün konuşmacı meslektaşlarıma, dostlarıma katkıları için çok teşekkür ediyorum. Sevgili Burak Atamtürk'ten gelen bir soru oldu, "*kötü iktisat nedir?*" diye. O tabiri zannediyorum ben kullandım, umarım maksadını aşmamıştır. Benim iktisadi analizden anladığım, aklınızda iktisadi bir soru olur, sosyal sistemlerle ilgili merak ettiğiniz açıklamaya çalıştığınız bir konu vardır, önce soru vardır. Sonra bu soruya dair kavramları üretirsiniz, daha sonra bu kavramlar arasındaki ilişkiden görece doğrulara ulaşırsınız. Bunu ben kendimce iyi iktisat diye anlıyorum.

Bunun kötü yapıldığı iki yön var, bunlardan biri, bu başarısız matematikçiler tabiri edebileceklerimiz. Onlar şöyle: Onların kafalarında birtakım kavramlar var, kavramlara soruları uyguluyorlar. Yani önce kavramlar geliyor, kavramlara uygun soruları bulup, o soruları evvelce varolan kavramlarla çözüyorlar. Bir de bir ikincisi var, bunlar da zannediyorum, bu meseleleri din haline getirenler, onların zaten kafalarında zaten birtakım doğrular var, bu doğrulara göre kavramları buluyorlar ve nihayetinde de o doğruları yeniden üretiyorlar.

Oysaki, bence bu cins analizlerin iyi yapılması, önce soru, sonra kavram, sonra da kavramlardan üretilen görece doğrularla olmalıdır diye düşünüyorum. Tabii, bu çerçevede tutarlılık önemlidir, tutarlılığı şu manada önemli görüyorum: Bir analizin tutarlı olması o analizi başlı başına değerli yapmaz. Ama tutarlılık iç muhakeme tutarlılığı bilimsel analiz için gerekli şarttır, ama yeterli değildir. Yani tutarlı olan her şey elbette ki, başlı başına iyi değildir, ama eğer kendi iç tutarsızlığı varsa, o zaman o analizle ilgili bir sorunun olduğu aşikârdır.

Bu çerçevede de, elbette ki kavramlar önce anlamak için mühimdir, daha sonra da anlatmak için, bu manada matematiğin hâlâ iyi bir araç olabileceğini düşünüyorum. Yine sevgili Burak'ın bir sorusu vardı, bu çerçevede "*siyasi tercihlerin matematik modellenmesi mümkün müdür?*" dedi. Bilmiyorum, yani bu yönde birtakım yaklaşımlar var, ama neticede onlar şu safhada beni bu konuda çalışan biri olarak tatmin etmiyor. Ama neticede, eğer tercihlerin matematiksel modellenmesi mümkün değilse, bence nihayetinde bir kavramsal ince analize tabii olması mümkün değildir.

Böyle baktığımız zaman da, yine sordunuz, "*iktisat ideolojik kalmak zorunda mıdır?*" dediniz. Bilmiyorum, ama bu soru iktisat bilim olacak mıdır? sorusuyla bana denk gibi geliyor, bunu da şüphesiz zaman gösterecek. Ama şüphesiz ki de, bütün bu çalışmalar, bütün bu çabalar o yönde atılmış hepsi birbirinden değerli adımlardır.

İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyetine bana bu fırsatı verdiği için bir kere daha şükranlarımı sunuyorum.

• **Kaya Ardic** - Bit noktayı unuttum, özür dilerim. Sayın Sanver, değerli meslektaşım ilk konuşmasında bana gönderme yapan "Bu doğrular-yanlışlar biçiminde yaklaşmamalı, her şeyi açıklayan teoriler peşinde koşmama-lıyız" diyen bir değerlendirmesi olmuştu, bu-
raya not aldım.

Benim konuşmalarımdan, acaba doğrular yanlışlar biçiminde yaklaştığım izlenimini mi edindi, eğer öyleyse, ben öyle bir şeyi kesinlikle düşünmüyorum. Genelde toplumsal bilimlerin, özelde de iktisat biliminin neyin doğru, neyin yanlış olduğu konusunda çok yetersiz ve çok çaresiz kaldığını düşünen biriyim. Mutlak doğrular yerine, tarihsel süreç içinde belirli mekan ve koşullar altında geçerli göreceli doğrulardan söz etmenin daha doğru olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla, doğru ve yanlış diye yaklaşmanın kesinlikle geçerli bir yaklaşım olduğunu düşünmüyorum. Ayrıca da, her şeyi açıklamaya çalışan teorilerin kuşkusuz eleştirisini yapmaya çalışıyoruz, yoksa peşinden koşmuyoruz. Teşekkür ederim.

• **Kuvvet Lordoğlu** - Hepinize sabrınız için, sorularınız için, katkılarınız için çok teşekkür ederim ve özellikle iki dilde çeviri yapan çevirmen arkadaşlara da burada teşekkür ediyorum.

Remzi Sanver

Bu cins analizlerin iyi yapılması, önce soru, sonra kavram, sonra da kavramlardan üretilen görece doğrularla olmalıdır diye düşünüyorum

medeniyetler çatışması mı? paylaşım mücadelesi mi?

Prof. Dr. Sencer Divitçioğlu'na armağan

2. gün

17 aralık 2004, öğleden sonra

oturum başkanı : Prof. Dr. Sudi Apak
panelistler : Prof. Dr. Toktamış Ateş
Dücan Cündioğlu
Prof. Dr. Ahmet İnsel
Prof. Dr. Fuat Keyman

• **Burhan Taştan** - Oturumumuzu Prof. Dr. Sudi Apak yönetecek. Sayın Hocam buyurun.

• **Sudi Apak** - Sayın misafirler, değerli hocalarım, değerli öğrenci arkadaşlarım, değerli konuklar; bugünkü yapacağımız görüşme ve buradaki toplantılar, önemli, özellikle bugün Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde olduğumuz bir aşamada son derece olayın önemini artırmaktadır. O açıdan baktığımızda, değerli katılımcılar için ben bir çağrı yapayım, sonra da görüşmelere başlayalım.

İsterseniz Sayın Toktamış Ateş hocamdan başlayalım, buyurun Hocam,

• **Toktamış Ateş** - "Medeniyetler Çatışması mı, Paylaşım Mücadelesi mi?" başlığı altında fazla bunaltıcı olmayan bir tebliğ sunmak söz konusu olduğu zaman, kaçınılmaz bir şekilde Samuel Huntington'un "Uygarlıklar Çatışması mı?" başlıklı makalesinden yola çıkmamız gerekiyor. Bu öyle bir makale ki, gerçekten gerek uluslararası ilişkileri teorik olarak, gerek uluslararası ilişkilerin pratiğini fevkalade ciddi biçimlerde etkileyen, yeni ufuklar açan, yeni sorular ortaya çıkartan çok ilginç bir makale, çok ilginç bir çalışma.

Huntington'un bu makalesinde aslında ortaya karanlık bir tablo koyduğunu görüyoruz. Gerek uygarlık tanımını, uygarlığın geleceğiyle gerek dinin toplumlardaki işleviyle ilgili karanlık bir tablo...

Makale kültürel ve dini temelde toplumları birbirinden ayırarak ele alıyor. Bunlardan biri Hristiyan Batı kültürü, biri Ortodoks Hristiyan kültürü, biri Konfüçyüs kültürü ki, burada Çin'i dikkate alıyor, biri İslamiyet, biri Hindu, biri de Japon kültürü ve dini. İlk ikisini, yani Hristiyan Batı ve Ortodoks Hristiyanlığı Batı olarak isimlendiriyor ve çatışmanın taraflarından biri olarak bunu görüyor. Batı karşısında da iki yükselen kültür, yükselen anlayış, yükselen yapı görüyor. Bunlardan biri Çin, Konfüçyüs, öbürü de İslamiyet ve işte çatışmanın temel olarak diğer çatışmaların yanı sıra, bu iki dünya arasında, Batı dünyasıyla İslam dünyası ve Çin arasında olacağını görüyor ve bunu dile getiriyor. Aslında meseleyi bir noktada da uygarlık-uygar olmamak şeklinde koyuyor. Orada "biz" kavramıyla uygarlığı, kendilerini temsil ediyor ve onlar, yani bizim dışımızda olanlar, onlar da yabansı, uygarlıktan pek fazla nasibi

olmayanlar; geçmişteki yaşamları, geçmişte yaşadıkları bir yana, geleceğe doğru uygarlıktan fazla nasibi olmayanlar olarak görüyor ve kaçınılmaz bir şekilde biz ve onlar arasında, biz ve öteki arasında bir çatışma görüyor, farklılıkların çatışmaya götüreceğini görüyor.

Şöyle birtakım ilginç yaklaşımları var: İnsanların kendilerini tanımlamak için bir dış düşmana ihtiyaçları olduğunu vurguluyor, ki bu çok doğrudur, daha doğrusu benim açımdan doğrudur. Sürekli olarak gerek uluslararası ilişkilerde, gerek iç politikada bir düşman yaratmak gereğini, iktidarların gerek iç politikada rahat hüküm sürmek için, gerek dış politikada ellerindeki kozları kuvvetlendirmek için bir düşman yaratmaları gereğini hep dile getiririm, yazarım, çizerim, konuşurum ve bu görüşe doğrusunu isterseniz, çok değer veriyorum. Ancak yaratılan bu düşman, eğer yoksa bile, düşman varsa zaten mesele değil, düşman var demektir, ama yoksa bile, böyle bir düşmanı yaratmak, aslında nefreti körükliyor ve uygarlıklar arasında fay hatları oluşuyor.

Huntington'un burada ilginç bir yaklaşımı var: Çatışmanın ve farklılığın sadece yukarıda adını koyduğum, zikrettiğim Hristiyan Batı ve Ortodoks Hristiyanlığın temsil edildiği Batıyla İslam dünyası ya da Çin ya da Konfüçyüs kültürü arasında değil, aynı zamanda Batının içinde de olduğunu iddia ediyor ve bunun çok tipik bir örneğini veriyor Yugoslavya'dan. Bir taraftan Katolik Slovenya ve Hırvatistan, öte yandan Ortodoks Sırbistan ve Karadağ, bunların arasında bir fay hattı oluşturuyor ve bu fay hattının da bir çatışma zemini olduğunu söylüyor. Zaten Huntington'a göre çatışma, medeniyetler arasındaki, anlayışlar arasındaki fay hatları üzerinde olacak bir husus. Aynı şekilde farklı dinler çatıştığı gibi, farklı mezhepler de çatışıyor, yani her yerde bir çatışma görüyor -ne derece haklı ya da ne derece haksız, bilemiyorum- ve bu çatışmalı ortamda aynı safta olan insanlar arasında bir dayanışma doğduğunu, bir aidiyet duygusunun arttığını, özdeşliğin, kimlik tanımlamasının daha katı kurallarla ortaya çıktığını vurguluyor ve özellikle dinde bu çok daha belirgin, çok daha önem taşıyan bir yaklaşım oluyor.

Tabii onun verdiği ilginç örnekler var, buna biz de Türkiye'den bir örnek ekleyebiliriz. Yurtdışında çalışan insanlarımız, artık üçüncü kuşak, dördüncü kuşak, göçmen işçi olmaktan çıkıp, özellikle Almanya'da "mitte bürger" denilen ortak vatandaşlığa sahip insanlar bunlar,

ama bunlar arasında aidiyet duygusu fevkalade yüksek. Yani dördüncü kuşaktan bir genç, doğru dürüst Türkçe konuşmаса bile, gerek dinsel kimlik olarak, gerek Türklük kimliği olarak fevkalade ileri düzeyde fotoğraflar veriyorlar. İşte bu, çatışmacı bir dünyada varlığını sürdürebilmenin şartı olan bir aidiyet duygusunun genişlemesi oluyor.

Aynı ülke içinde de kaçınılmaz olarak heterojen yapıların varlığından söz ediyor Huntington. Gerçekten dünya üzerinde türdeş, homojen hiçbir toplum yok ve şöyle bir ileri iddiada da bulunuyor: "Eğer böyle bir türdeş toplum varsa, burada ya bir soykırım olmuştur, yani bir ırk temizlemesi olmuştur veya ya da bir göçe zorlama olmuştur, başka türlü böyle bir etnik ya da mezhepsel homojenite söz konusu değil." Türkiye'de yaşayan bizler, bu konuda ellerimizin temiz olduğunu söyleyebiliriz; korkunç bir mozaik olduğumuza göre, ne böyle bir göç zorlaması olmuş, ne de bir soykırım söz konusu olmuş olabilir.

Huntington, bu modeli böyle ortaya koyduktan sonra, ABD'de benzer konularda çok enteresan çalışmalar yapıldı ve görebildiğim kadarıyla bunu Amerikan Yönetimi de biraz fazla ciddiye aldı ve Afganistan'a ve Irak'a yapılan saldırıların arkasında, eğer konuyu bir uygarlıklar çatışması, medeniyetler çatışması olarak alırsak, bunu görebiliriz, ama öyle zannediyorum ki mesele bunun çok dışında, çok ötesinde, doğrudan doğruya bir paylaşım mücadelesine, doğrudan doğruya bir nemayı kapmaya yönelik çaba oluyor.

Huntington'u bir tarafa bırakırsak, ki tabii bırakmamız da gerek, Huntington'un bu makalesinden sonra Le Monde'da yayınlanan bir makale var, "Jean Baudrillard" diye birinin, onun Huntington'dan oldukça bağımsız olarak 11 Eylül değerlendirmesi var. "11 Eylül'deki uçakları kullananların, bu hareketi yaşama geçirenlerin muhtemelen teröristler olduğunu söylüyor, ama bundan mutluluk duyanın, bunu isteyen Batı diye isimlendirilen dünya olduğunu söylüyor. Bir adım daha ileri gidip, "bunu örgütleyen de acaba o mu diyerek baktığımız zaman, onu göremiyorsunuz, ama bundan memnun olanın Batı olduğunu" söylüyor ve benim de çok mutlu olduğum bir yaklaşım sergiliyor orada. "Bu terörizmin gayri ahlaki olduğunu, ama dünyaya dayatılmaya çalışılan küreselleşmenin de aynı derecede gayri ahlaki olduğunu" düşünüyor, "küreselleşmenin de aynı derecede gayri ahlaki olduğunu" dile getiriyor.

Toktamış Aleş

İktidarların
gerek
iç politikada
rahat
hüküm
sürmek
için,
gerek dış
politikada
ellerindeki
kozları
kuvvetlendirmek
için
bir düşman
yaratmaları
gereğini
hep dile
getiririm,
yazarım,
çizerim,
konuşurum ve
bu görüşe
doğrusunu
isterseniz,
çok değer
veriyorum

Eğer anımsayacaksanız değerli konuklar; 11 Eylül'ün hemen bir gün sonrasında ABD Devlet Başkanı Bush, bir Haçlı seferinden, Crusaid's'ten söz etmişti. Daha sonra tabii dünyada belli gruplar bunun üzerine gidip "sen ne diyorsun?" deyince, bir lafa viraaj aldır-dılar ve Crusaid's'in sadece Haçlıların İslamiyet'e karşı açtığı bir savaş değil, Hristiyan ağırlıklı bir toplumun varlık mücadelesine de aynı şekilde Haçlı Seferi denildiği söylendi. Doğrusunu isterseniz, benim açımdan pek inandırıcı olmadı ve 11 Eylül'deki terör hareketi, Dünya Ticaret Merkezine ve ikiz kulelere yapılan saldırı, ama kim yaparsa yapsın, ama kim örgütlerse örgütlesin, Amerika Birleşik Devletleri açısından bir Haçlı Seferine zemin oluşturdu. Bu, şu anda fevkalade yoğun kan dökerek devam ediyor Irak'ta; Afganistan'da da çok kan döktü, Irak'ta da kan döküyor. Daha sonra gündemde nelerin olduğunu bilmek de pek mümkün değil. Suriye, bu derdi kendinden uzak tutmaya çalışıyor. İran, gücüne güvendiği için biraz pervasız görünüyor, ama İran da böyle bir endişeyi yaşıyor. Tabii enteresan olan şu. Eğer Amerika Birleşik Devletleri, biraz aşağıda değineceğim bu yeni terör anlayışı çerçevesinde "terörist bir harekete gerek yok, ben bunun kuşkusunu duyarsam vururum" lafında samimiyse, Suriye'den, Irak'tan önce vurması gereken Kuzey Kore'ydi, Kore Halk Cumhuriyetiydi. Ama Kore Halk Cumhuriyeti'nin bütün meydan okumalarına karşı, en azından şimdilik aşağıdan almayı tercih ediyor.

Değerli konuklar; Batıyla İslam dünyası ve Çin arasında kimi zaman gün yüzüne çıkan, kimi zaman gün yüzüne çıkmayan bir çatışma olduğu konusunda sanıyorum hiçbirimizin kuşkusunu yok. Ancak farklı çatışmalar da var ve çok ileri boyutlu çatışmalar da var. Örneğin Amerika Birleşik Devletleriyle Avrupa Birliği arasındaki su üstüne çıkmamış ya da ufak tefek noktalarda çıkmış olan çatışma. Amerika ile Avrupa Birliği arasında temel yaklaşım farklılıkları var. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri, mayınların yasaklanmasına karşı girişilen uluslararası hareketleri dışlıyor, bunlara karşı çıkıyor. Uzun menzilli balistik füzelerin yasaklanmasına dair bir anlaşma konusunda, müzakerelere hararetle katıldı havasını ver-diyse de, sonradan çekildi. Bunun dışında, tam tersine füze savunma sistemlerine müthiş para ayırdı ve bunları güçlendiriyor. Afganistan Savaşından sonra Küba'ya götürdüğü esirler, Guantanamo'da yaptığı zulüm, ger-

Toktamış Ateş

çekten insanlık dışı ve bundan daha beterini Irak'taki hapisanelerde yaptı. Bu davranışlar, her ne kadar kökeninde, geçmişinde bundan daha ayıp, daha büyük ayıplar olmasına rağmen, Avrupa açısından pek tahammül edilebilir, katlanılabilir şeyler değil ve hele hele Bush doktrini diye isimlendirilen "herhangi bir terörist hareket olmasa bile, ben terörizm kuşkusunu duyduğum anda vururum" düşüncesi, doğrusu en azından görüntü olarak uluslararası hukuka saygı göstermeye çalışan ve bizim Avrupa Birliğine girmemiz gibi konular söz konusu olmazsa, buna özen gösteren Avrupalı devletler açısından ciddi bir biçimde çatışma yaratıyor. Ama netice olarak Avrupa, ABD'nin o müthiş askeri gücüne ihtiyacı olan bir bölge olarak ve bu müthiş gücün gölgesi altında yaşayan bir devletler topluluğu olarak fazla eleştiri yapamıyor ya da eleştirilerini ya kısık sesle yapıyor ya da kontrollü yapıyor. Çünkü hakikaten Amerika Birleşik Devletleri'nin askeri gücü, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın bir anlamda kalkınmasına da zemin oluşturmuştu, bir anlamda da Avrupa'daki barışın güvencesi oldu.

Ben bu bölümdeki sözümü şu noktayı da vurgulayarak tamamlamak istiyorum: ABD'de 11 Eylül'den sonra çok enteresan bir milliyetçilik pompalanmasını gördük. Buradaki değerli meslektaşlarım arasında, ABD deneyimi çok olanlar var. Tabii onlar biraz daha bizden sonra oralara gittiler, ama ben ABD'ye gittiğim zaman fevkalade şaşırdığım bir şey; efendim, Amerikan bayrağından iç çamaşırı yapmaları ve satmaları olmuştu, pekala çamaşırı yapıp satıyorlardı, erkek ya da kadın çamaşırı. Aynı şekilde Amerikan bayrağından tuvalet kâğıdı

Toktamış Ateş

11 Eylül'deki terör hareketi, Dünya Ticaret Merkezine ve ikiz kulelere yapılan saldırı, ama kim yaparsa yapsın, ama kim örgütlerse örgütlesin, Amerika Birleşik Devletleri açısından bir Haçlı Seferine zemin oluşturdu

yapıyorlardı. Tabii o, Vietnam Savaşının hararetlili günlerindeydi, 1970'li yılların başlarında. Şimdi bu spor müsabakalarından önce ulusal marş söyleme alışkanlığı vardır orada; kimileri marş söylerken, kimileri uygunsuz el işaretleri yapıp dalga geçiriyorlardı. Bu beni oldukça şaşırtmıştı, iyi kötü yarı militer bir kültürden oraya giden bir insan olarak, fakat 11 Eylül'den sonra birden bire ABD'de bir bayrak saygısı, bir milliyetçilik pompalanmasını gördük ve işte bunun arkasından da ABD'nin önce Afganistan'a, sonra da Ortadoğu'ya müdahaleleri ortaya çıktı. Tabii burada Irak anlaşılabilir, Irak'taki petrolden dolayı başvurdu. "Peki, Afganistan ne sağladı Amerika Birleşik Devletlerine?" diyorlar. Afganistan, yakın tarihi boyunca, dünyanın yakın tarihi boyunca hep büyük güçler arasında pinpon topu gibi bir o tarafa, bir bu tarafa savrulmuştur. Çünkü Rusya'ya doğru gidebilen çok ender yollardan biri Afganistan'dadır...

Teşekkür ederim.

• **Düçane Cündioğlu** - Olayların neden ve niçin olup bittiklerini araştırırken, eldeki nedenler listesini "yakın nedenler" ve "uzak nedenler" diye ikiye ayırmak zorunlu gibi görünüyor. Şimdi de öyle yapalım ve burada üzerinde düşünmeyi deneyeceğimiz 'çatışma' olgusunu, hiç değilse yakın nedenleri itibariyle nasıl değerlendirebileceğimize bir bakalım!

Acaba bu çatışmayı, tarafların sahip oldukları kimlikler açısından yorumlayabilir miyiz? Örneğin bu çatışmanın "dinî veya kültürel farklılıkların yol açtığı bir çatışma" olarak adlandırılması mümkün müdür? "Dinî çatışma" ifadesi, ister istemez "teolojik çatışma" tanımını akla getiriyor ki bu yaklaşımın tamamen yanıltıcı olduğunu söylemekte tereddüt etmem. Çünkü ortada ciddi anlamda "dinî" ve "teolojik" olarak adlandırılmayı hak edecek bir çatışma mevcut değil.

O halde bu çatışma bir paylaşım mücadelesi mi? Bu, sömürme, sömürgeleştirme amaçlı bir çatışma mı?

Böyle daha ilk adımda kendini ele veren bir açıklama tarzına yaslanmak kolaycılığına kaçıldığı takdirde de yine ciddi yanılsamalarla başa çıkmak zorunda kalacağımızı düşünüyorum. Çünkü bu çatışmayı 'iktisadî' nedenlerle açıklamak, en az 'teolojik' nedenlerle açıklamak kadar yanıltıcıdır. O halde şimdiden —önemsenmesi halinde— dikkate alınması gereken daha farklı bir açıklama tarzından istifade

de edilebileceğini söyleyebilirim. Ancak önce küçük bir hatırlatma:

Osmanlı İmparatorluğu, I. Dünya Harbi'nde iki ideolojik akımı harekete geçirmişti. Bu akımlar hem inşâları, hem de tatbik edilmeleri bakımından tamamen devletin kontrolünde idiler. İdeolojisini, metinlerini, çerçevesini ve uygulamasını devletin üstlendiği iki açıklama modelinden biri, bizim daha çok Pantürkizm/Türkçülük diye bildiğimiz akım, diğeri de Panislamizm/İslamcılık idi. O dönemde Türkçülüğün ve İslamcılığın aynı yöneticiler tarafından ve eşzamanlı olarak nasıl öne sürüldüğünü anlamak, doğrusunu söylemem gerekirse uzun yıllarımı aldı. Uzun süren tedkiklerden sonra görmüştüm ki hem Rusya'ya, hem İngiltere ve Fransa'ya karşı savaşan devlet, Rusya cephesindeki askerî mücadeleye meşruiyet kazandıracak, bu mücadeleyi motive edecek bir Türkçülük ideolojisi üretmek zorunda olduğu gibi, Fransızlara ve İngilizlere karşı güneyde savaşırken de bir İslamcılık ideolojisi üretmek zorunda kalmıştı. Her iki akım da I. Dünya Harbi'ne bizim topraklarımız açısından anlam veren çerçevelerin sahipleriydiler.

Çok ilginçtir ki Türkçüler ve İslamcılar, hem aynı siyasi merkeze hizmet ediyorlar, hem de aralarında çatışmaktan geri kalmıyorlardı. Oysa iki tarafın çatışması, son tahlilde fikrî ve ideolojik nedenlerden değil, tamamen siyasi nedenlerden kaynaklanıyordu. Hatırlanacak olursa, 1904'te Yusuf Akçura'nın yayınlamış olduğu metnin başlığı da "Üç Tarz-ı Siyaset"tir. Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük, o zaman bir siyaset yapma tarzı, birer siyasi projeydi. Nitekim çok geçmeden Ziya Gökalp'in elinde bu tarz-ı ziyasetler birer mefkûre, birer fikir cereyanı haline dönüşecek, Cumhuriyetin genç kuşakları da ister istemez bu akımları birer "fikir cereyanı" olarak kabul veya reddedecekti.

Üzerinde tartıştığımız konu itibariyle Hristiyanlık —ki dikkat ederseniz Yahudiliğin adı hiç geçmiyor— ve İslamlık tanımları, gerçekte teolojik, fikrî, düşünsel temelli tanımlar değildir, bilakis tamamen siyasîdir. O halde sadece yürütülecek bir savaşa meşruiyet temin etmeleri bakımından dikkate alınmaları gerekir.

Bu mülahazalarla "Paylaşım mücadelesi mi, medeniyet çatışması mı?" şeklindeki bir dilemmaya ciddiyet kazandırmak yerine, ben, kendi ilgilerim açısından bu meselenin kökenlerini biraz farklı bir cihetten takip etmekte mazur görülmek isterim.

*Düçane
Cündioğlu*

**Bu çatışmayı
'iktisadî'
nedenlerle
açıklamak,
en az
'teolojik'
nedenlerle
açıklamak
kadar
yanıltıcıdır**

Bireysel çizgilerim,

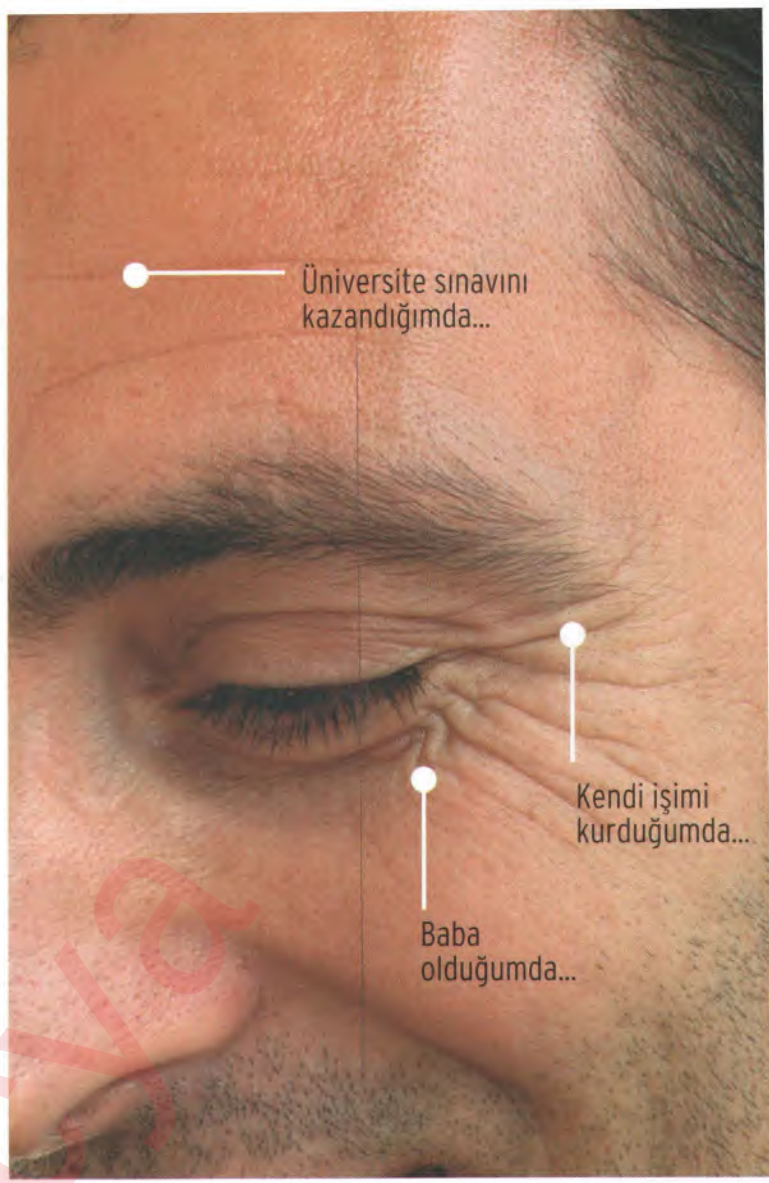
her birinin bir anlamı

bir değeri var benim için.

Benim emeklerim, seçimlerim,
başarılarım... bilinçli birikimlerim!

Onlar, isteklerime, hayallerime
ulaşmaya çalışırken zamanla
katıldılar bana. Her deneyimim
sonucu verilen bir madalya gibi,
övünç kaynağım oldular.

Özveriyle oluşturduğum Bireysel
Çizgim'in geleceğini ise çizgime
uygun bir kuruma emanet ettim.

Bireysel Emekliliğim:

444 0 999

www.basakemeklilik.com.tr

BAŞAK
Emeklilik

T.C. ZİRAAT BANKASI ORTAKLIĞIDIR

Kombi ailemiz büyüyor

Avrupa'ya ihraç ettiğimiz iki yeni kombiyle ürün gamımız daha da genişledi. İleri üretim teknolojimizle Avrupa'nın her türlü kalite standardını çoktan aştık. Siz de sorunsuz bir konfor için DemirDöküm teknolojisini tanımadan karar vermeyin.

ADEN

- %93 verim ile ekonomik kullanım
- Elektronik Regülasyon Sistemi'yle 0,5 °C hassasiyetle sıcak su konforu
- Minimum boyut

■millenniumplus

- LCD panel
- Gelişmiş arıza teşhis sistemi
- Elektronik Regülasyon Sistemi'yle 0,5 °C hassasiyetle sıcak su konforu

ADENultima

- Metalik gri renk
- Program saatli
- Mikroislemcili kontrol sistemi

SOLARIS

- Metalik gri renk
- LCD panel
- Diagnostik arıza teşhis sistemi

SARGON CONDENSE

- %104 yüksek verim
- Minimum yakıt sarfiyatı
- Düşük emisyon değerleri ile çevre dostu

themafast

- "3 yıldız" ile ödüllendirilmiş en yüksek sıcak su konforu
- 3.2 lt. kapasiteli microfast ünitesi ile anında sıcak su
- "A" sınıfı enerji sarfiyatı

isofast

- 30.000 kcal/h yüksek ısıtma kapasitesi
- Oda termostatu ve dijital program saatli uzaktan kumanda "standart"
- 4 lt. kapasiteli microfast ünitesi ile anında sıcak su

305
YETKİLİ
SERVİS

Türkiye'nin
her yerinde
24 saat
kesintisiz
hizmet

3
YIL
GARANTİ

MİM
24

24 SAAT ÖCÜRETİZ
Müşteri İletişim Merkezi
0 800 211 33 33

www.demirdokum.com.tr

DemirDöküm

DD GROUP

Bir olguyu anlamlandırabilmek/yorumlayabilmek maksadıyla kullanacağımız ölçütler, ister istemez yorumlarımızın istikametini de tayin eder. Bu bakımdan klasik 'sebepler' teorisine, bilhassa klasik Fizik'te kullanılan ve Aristo'dan beri bilinen 4 sebebe dikkatinizi çekmek istiyorum. Aristo'nun bir sözü vardır: "Bir şeyi bilmek demek, o şeyin sebebini bilmek demektir." Kendisi sebepleri 4'e ayırdığından, "Bir şeyi bilmek demek, o şeyin illet-i tammesini (4 sebebini birden) bilmek demektir" der. Bu sebepler, maddî, sûrî (formel), fail ve amaçla ilgili olan gaî sebep olmak üzere 4'e ayrılır. Bilim adamları, umumiyetle maddî ve sûrî (formel) sebeple ilgilenirler. Çünkü ellerindeki teorik araçlar, ancak bu kadarını bilmelerine elverişli, Fail ve gaî sebeplere gelince, amaç, ancak faille birlikte ortaya çıkan, anlamını faille birlikte kazanan sebeptir. Eğer ortada fail yoksa, eyleyen yoksa, amaç da yok demektir. Bizler eylemeden önce, eylemeyi isteriz, yani istem sahibi varlıklar olarak eyleyiz ve bu istem, diğer hayvanlarda olan istem gibi değildir, akli bir istemdir. İşte yaptığımız eylemlerin bir amacının olması, bizlerin "düşünen canlı" olmamızdan kaynaklanır. Eğer düşünmeseydik, eylemlerimizde amaç da olmayacaktı. Fail olmadığında, eylemlerimizin sebepleri arasında 'amaç' zikredilmeyecek ve "çünkü" edatı anlamsız hale gelecekti. Şayet bugün "çünkü" diyebiliyorsak, bunun sebebi "Niçin?" diye sorabilmemizdir. "Niçin?" sorusu, olup bitenlerde amacı teşhis etmeye, amacı talep etmeye yarar. Eğer maddî sebebi merak etseydik, "Neden?" derdik, "Hangi şeyden?" derdik. Yok eğer formel nedeni arasaydık "Nasıl?" diye sorardık. Fail sebebi merak etmemiz halinde de "Kim?" diye sormak zorunda kalırız. Lâkin amacı teşhis etmek istediğimizde "Niçin?" diye sorarız. "Niçin?" sorusu sorulduğunda, "çünkü" diye başlamak kaçınılmaz olur. "Çünkü" diye başlayan yargı cümleleri (önergeler), ister istemez amacı açığa çıkarır.

İnsanın eylemlerini tanımlarken, "amacı teşhis etmek zorundayız" dedik. İktisadî, siyasî veya hukukî açılardan ele alınabilecek bir sorunu, elbette iktisatçılar, siyasetçiler ve hukukçular ele alıp incelemişlerdir. Ancak öne sürdükleri nedenlerin ve üzerinden hareketle sonuca varmaya çalıştıkları sebeplerin, 'uzak' değil, 'yakın' sebepler olacağını da akıldan çıkarmayalım. Uzak sebepler, kadim felsefede "ilk sebep"e kadar gider. İlk sebep ise Tanrı'dır.

Dücane Cündioğlu

Tam da bu bağlamda Ortadoğu'da ve Balkanlarda olup bitenler acaba uzak sebebe/ilk sebebe istinaden açıklanabilir mi?

Hayır! Bilakis önce amacın, gaî sebebini teşhis edilmesi lazım. Amerika'nın yaptıklarının elbette siyasî nedenleri var, iktisadî nedenleri var. Ancak bence çok daha derinde yatan büyük bir sorun var, daha insanî bir sorun, insanın özüne ilişkin bir sorun...

Şayet bu çatışmayı iktisad, siyaset, hukuk, hatta ahlâk düzeyinde açıklamaya kalkışsaydık, pratik felsefenin (hikmet-i ameliye'nin) sınırlarından dışarı çık(a)mamış olurduk. Oysa sadece bu bilimlerin ışığından baksak bile, temelde üçünde de müştereken görebileceğimiz bir kavrama sahibiz: 'adalet' kavramına.... Paylaşım da zaten yine adaleti talep eden bir olgu değil mi?

Ortadoğu'da Amerika'nın ve Avrupa'nın yapıp etmelerinin kökeninde yatan temel sorunun, sadece bu açıdan bile "iktisadî, siyasî veya hukukî sorunlar" olarak adlandırılmasının fevkalade yanıltıcı olacağını söyleyebilirim.

Bir Amerikalı adalet teorisyenine dikkatini zi çekmek isterim: John Rawls... Kendisi ünlü bir adalet teorisyeni olup liberal ahlakın savunucularındandır. Rawls diyor ki: "Bütün insanlar için geçerli olacak bir adalet tanımının peşinden koşamayız. Biz sadece bizim için geçerli olabilecek, hadi şöyle söyleyelim; Bağimsızlık Bildirgesi'nden sonra geçerli olabilecek bir adalet konsepti arıyoruz."

Rawls"bizim için..." ifadesiyle, "biz Amerikalılar için, yani sadece Amerikalılar için geçerli olabilecek bir adalet" kavramını kastediyor. Bugün saldıran, şu veya bu topluma de-

*Dücane
Cündioğlu*

Adalet sorunu, varoluşsal bir sorundur, metafizik bir sorundur ve şu anda dünyamızda olup bitenler, tamamen insana özgü, insanın varlığıyla ve yokluğuyla alakalı sorunların kaynağını teşkil etmektedir

ğil, özü itibarıyla insana, insanlığa saldıran ABD'li güçler; gerçekte bir robot ve makine yığınının ibaret olan bu güçler, adaleti sadece kendileri için tanımlıyorlar, dolayısıyla hakikati de salt kendilerine göre tanımlıyorlar, doğruyu da, erdemi de yine kendileri açısından tanımlıyorlar.

Oysa adalet, doğrudan insanın özünden kaynaklanan, insanın özüne ilişkin, özünden türeyen bir duygudur, bu duygunun oluşturduğu bir kavramdır, insanlara göre farklı farklı adaletler olmaz. Bizler sadece insanın kendisini dikkate alarak adalet, merhamet, şefkat gibi kavramlardan söz edebiliriz: iktisadî adalet, hukukta adalet, siyasette adalet....

Acaba adalet kavramını sadece bu bilimlerin içinde kalarak tanımlayabilir miyiz?

Tanımlayamayız, çünkü göz kendini görmez. Hiçbir bilim, kendi konusunu bizzat kendi tanımlayamaz. Adalet kavramını tanımlayabilmek için, insana ilişkin adaletten, hatta adaletin gereklerinden olan merhamet ve şefkatten söz edebilmek için daha yukarı çıkmak icab eder. Dolayısıyla adalet sorunu, varoluşsal bir sorundur, metafizik bir sorundur ve şu anda dünyamızda olup bitenler, tamamen insana özgü, insanın varlığıyla ve yokluğuyla alakalı sorunların kaynağını teşkil etmektedir.

Bu toplantının amacını ve sınırlarını aştığı için çok fazla gerilere gitmek istemiyorum. Ama bilmek gerekir ki Batı düşüncesinin Rönesans'tan sonra, özellikle Aydınlanma'yla birlikte hayata, insana, doğaya, varlığa yönelik bakışındaki çarpıklık ve savrulma, bugünkü modern bilim ve teknolojinin ortaya çıkmasını sağladı. Kapitalizm dediğimiz, bütün bu modern bilim ve teknolojiyi mümkün kılan çerçeve de yine aynı sapmanın bir ürünü. İnsanlığın özünden uzaklaşmanın, özünü düşünmekten uzaklaşmanın, bütün insanlık için geçerli olan bir adalet kavramından uzaklaşmanın başlangıcı, Aydınlanma'yla eşzamanlıdır. Örneğin Amerika'nın kuruluşunu hatırlayınız; Kızılderililerin, Zenci kıyımının, köle ticaretinin sonucunda kurulan bir ülkede, bütün insanlığı dikkate alan ve —bu sözcüğü kullanmaktan hoşlanmıyorum ama— evrensel bir ahlaktan söz edemeyen, makineleşmiş, robotlaşmış bir dünyanın doğrudan doğruya insana yönelik bir saldırısı karşısındayız. Sorun özünde iktisadî veya siyasî değildir, bilakis tamamen insani'dir.

Matrix'i hatırlarsınız; orada bir insan müşveddesi (!), soyuna ihanet ederken şöyle bir

ifade kullanıyordu: "Cehalet erdemdir." Şu anda da egemenler, yüzümüze baka baka, göz göre göre "Cehalet erdemdir!" diyorlar ve hakikaten insanın soyunu tüketmeye kastetmiş durumdadır. Türkçe konuşan herkes bilir: "Adalet mülkün temelidir." Buradaki 'mülk' kelimesini ne yazık ki genellikle yanlış anlarız ve sözcüğe 'mal' anlamı verip onun sırf iktisadî ilişkiler için geçerli olduğunu zannederiz. Oysa Arapça'da mülk, egemenlik demektir. Nitekim melik (kral) kelimesi, 'mülk' kelimesinden türer. Bu nedenle bu sözün anlamı şudur: Egemenliğin temeli adalettir!

Yine hatırlayacaksınız —Türkçe konuşan herkes hatırlayacaktır—, "Mülk, küfr ile âbad olur, zulm ile âbad olmaz!"; yani egemenlik ve yönetim esasen inançla âlakalı değildir. Çünkü inanç sapkınlığı, bir yönetimin yıkılmasına neden olmayabilir, ama egemenliğin sürekliliğini ortadan kaldıracak olan şey zulümdür. Küfr ile âbad olabilir bir yönetim. İnançsız olarak veya herhangi bir inançtan —ki bu inanç İslam olabilir, Hristiyanlık olabilir, Yahudilik olabilir— sapma gösterse bile sürebilir, yaşayabilir. Ne var ki haksızlık yaparsa, adaletten saparsa, yaşaması mümkün olmaz, sürekliliğini sağlayamaz. (Burada egemen güçlerin, ABD'nin öne çıkması, aktörel değerinin artması bizlere Avrupa'yı unutturmamalı. Bosna'daki kıyıma sessiz kalan, hatta müsebbibi olan Avrupa idi.)

Tartıştığımız temel sorun, eğer egemenlik sorunuysa ve ister iktisadî egemenlik, siyasî egemenlik olsun, isterse kültürel egemenlik olsun, bu egemenliğin temelinde hem de gözlerimizi dört açarak aramamız gereken kavram, adalet kavramıdır. Şu anda insanlığın üzerine saldıran bu robot ve makine yığınları, bizim adalet, merhamet ve şefkat çığlıklarımızı duy(a)mazlar. Evet, hiç mübalağa etmeden söylüyorum; insanlık soyu doğrudan doğruya makinelerin ve robotların tehdidi altındadır. Çünkü makineler ve robotlar, yaptıkları eylemlerden dolayı utanmazlar, utanmak insana özgüdür. Bizim güzel Türkçemizde bir tabir vardır: "yüzünde göz izi kalmak" diye. Rıza Tevfik bu ifadeyi şöyle açıklıyor: "Bir adamın kötü bakışları karşısında pakize bir kızın, genç bir kızın yüzünde meydana gelen kırmızılık." Bu makine ve robot yığınlarının yüzlerinde göz izi kalmıyor, çünkü odlanmıyorlar, utanmıyorlar ve kızarmıyorlar. Odlanmanın, utanmanın, kızarmamanın olmadığı yerde, şefkatten, merhametten ve adaletten söz edemeyiz.

*Düçane
Cündioğlu*

**Kapitalizm
dediğimiz,
bütün
bu modern
bilim ve
teknolojiyi
mümkün
kılan
çerçeve de
yine
aynı
sapmanın
bir ürünü**

Bir kısa hikâyeye konuşmamı sonlandır-
mak istiyorum. Aslanlar ülkesinin kralı, halkını
toplama ve demiş ki: "Koyunlar ülkesine ha-
ber saldı, günde 500 koyunu sınıra getirip
bıraksınlar" diye. Getirirlerse ne ala, et ihtiya-
cımız karşılanmış olacak düzenli olarak, getir-
mezlerse kendilerine savaş açacağız." Pek ta-
bii ki haberi alan koyunlar ülkesinin kralı, he-
men bütün meclisi toplamış ve demiş ki: "As-
lanlar kralından böyle bir ultimatom aldım, ne
yapacağız?" Tartışmalar başlamış. Çünkü
kendini insanlarından, kendi vatandaşlarından
500 koyunu hergün aslanlara kendi elleriyle
teslim etmeleri isteniyor. Bir kısmı "Dediklerini
yapalım, yoksa mahvolacağız, diğer vatan-
daşlarımızı koruyamayacağız" derken, bir kıs-
mı da "Hayır, kendi vatandaşlarımızı bile iste-
ye aslanlara teslim edemeyiz" itiraz etmiş.

Bu arada bir türlü karara varamadıkları
için süre dolmuş ve aslanlar, koyunlar ülkesi-
ne saldırmışlar. İhtiyaçları olan 500 koyunu al-
dıktan gayri bir o kadarını da telef edip dön-
müşler. "Siz bilirsiniz" demişler, "ya kendi eli-
nizle kuzu kuzu getirir verirsiniz ya da biz ken-
dimiz gelir alırız." Aslan saldırıları sürerken,
koyunlar tekrar toplantı üzerine toplantı yapı-
yorlarmış. Kral bakmış, olacak gibi değil, "Bü-
tün halka haber salın; bu problemi nasıl çöze-
bileceğimiz konusunda bir fikri olan varsa, Al-
lah rızası için gelsin, ne yapacağımızı söyle-
sin!" Yaşlı bir koyun kralın huzuruna çıkıp de-
miş ki: "Efendim! Bu sorundan kurtulabilme-
miz için önümüzde iki seçenek var: Ya biz as-
lanlar gibi olacağız, ki bu mümkün gibi görün-
müyor ya da aslanları koyunlaştıracağız. Ben
ikinci seçeneğin gerçekleşebileceğini düşünü-
yorum. Eğer emreder de bana bir kurt postu
temin ederseniz, bu sorunu çözmeyi denerim"
 demiş. Koyunların kralı, "Hemen bir kurt postu
getirini!" der ve kurt postuna bürünmüş olan
koyun, sisli ve puslu bir günde aslanlar ülkesi-
ne gider. Bir taşın üstüne çıkar, "Ey aslan kar-
deşlerim! Ben Tanrı tarafından size gönderil-
miş bir elçiyim. Unutmayın ki, Tanrı et yiyenle-
ri değil, ot yiyenleri sever." Kurt postuna bü-
rünmüş olan koyun uzun bir konuşma yapar
ve konuşmasının arasında sık sık "Tanrı et yi-
yenleri değil, ot yiyenleri sever" der.

Kendilerinden olmayan bir kurdu aslanlar
ciddiye almazlar. Fakat aslanların içinde ken-
disinin çok yetenekli olduğunu, ama halkının
bu yeteneğinin farkına varmadığını düşünen
bir uyuz aslan, bizim kurt postu giymiş koyu-
nun, bu sahte peygamberin tebligatını dinle-
meye başlar ve ona "Ben sana inanıyorum,

senin dinine giriyorum" der. Bunun üzerine bi-
zim koyun da der ki: "Aslan kardeş! Ben dini-
mizi başka yerlerde de tebliğ etmek zorunda-
yım, o bakımdan seni bu ülkede halifem ola-
rak ilan ediyorum. Sen dinimizi diğer aslan
kardeşlerimize tebliğ etmeye devam et, ben
de gideyim diğer kavimlere anlatayım." Ne il-
ginçtir ki daha önce kendi halkı içerisinde hiç
değer görmeyen, ciddiye alınmayan uyuz as-
lan, bu yeni dini kabul etmekle birlikte birinci
sıraya geçmiş ve bu ot dinini tebliğ etmeye
başlamış. Bu sefer aslanlar, kendilerinden
olan birini, kendileri gibi bir aslanı daha ciddi-
ye almışlar ve yavaş yavaş bu ot dinine yoğun
bir biçimde itisab etmeye başlamışlar. Niha-
yet her tarafta "Tanrı et yiyenleri değil, ot yi-
yenleri sever!" dövizleri asılır olmuş. Gün gel-
miş, bu yeni din aslanlar ülkesine hâkim ol-
muş. Tabii aslanlar da hem et yemedikleri için
güçten düşmüşler, hem de aslanlıklarını, ka-
rakterlerini kaybettikleri için, bir daha koyunlar
ülkesine saldıramamışlar.

Bu hikâyeye iki açıdan bakılabilir: Birincisi,
burada aslanların biz olduğumuzu düşünelim.
Bu durumda bizim direnme yetilerimizi zayılla-
tacak olanlar, yine bizim içimizden çıkacak
uyuz aslanlar olacaktır. Bu yoruma göre bir
gafiller, bir de hainler sınıfı varsaymış oluyo-
ruz: Hainler uyuz aslanlar, gafiller de uyuz as-
lanları dikkate alan, ne olup bittiğinin hiç far-
kında olmayan yığınlar. Yani koyunlaşırsak,
yaşama gücümüzü, varolma gücümüzü kay-
bederiz, sadece saldırma değil, savunma yeti-
lerimizden de mahrum oluruz. Elbette bu bir
yorum. Arzu edenler bu yorumdan hareket
edebilirler. İkinci yoruma göreyse, mevcut
egemen güçleri aslanların, kendimizi de ko-
yunların yerine koyabiliriz.. Bu durumda as-
lanların ülkemize, insanımıza, insanlığa, insa-
na saldırdığını kabul etmiş oluyoruz ki bu du-
rumda ya bizlerin aslan olmamız, aslanlaşma-
mız gerekir, (şahsen bu seçeneği şiddetle
reddederim) veya aslanları koyun haline getir-
memiz gerekir. Oysa bu tür mutlu sonlar an-
cak hikâyelerde olur. Çünkü gerçekte aslanlar
kolay kolay koyunlaşmaz.

"Paylaşım mı, çatışma mı?" ikilemi, ger-
çekte insanlar arasında gerçekleşen bir çatış-
ma değil; çatışma robotlarla insanlar arasın-
da. İktisadi ve siyasi nitelikleri ne kadar abar-
tılırsa abartılsın, bu nedenler ikincil nedenler-
dir. Asıl neden, —konuşmamın başında da
işaret ettiğim gibi—, doğrudan doğruya insa-
nın özüne ve varoluşuna ilşkindir. Trajik olan
da budur zaten.

*Düçane
Cündioğlu*

"Paylaşım mı,
çatışma mı?"
ikilemi,
gerçekte
insanlar
arasında
gerçekleşen
bir çatışma
değil;
çatışma
robotlarla
insanlar
arasında

Beni dinleme nezaketi gösterdiğiniz için hepimize teşekkür ederim.

• **Sudi Apak** - Sayın Cüldioğlu'na teşekkür ediyoruz. Şimdi Sayın Hocamız Prof. Dr. Ahmet İnsel'e sözü vereceğim. Buyurun Hocam.

• **Ahmet İnsel** - Böyle bir tema karşısında insan, analitik olarak "konuya nereden girelim" sorusunu soruyor ister istemez ve bir ikilem var ortada, "dünyada bugün yaşanan çatışmalar bir medeniyet çatışması mı, yoksa bir paylaşım mücadelesi mi?" diye. Biraz düşündükten sonra "ikisi de" diyorsunuz, "hem bir medeniyet çatışması, hem bir paylaşım mücadelesi." Dolayısıyla böyle bir ikilemde iki cevap da doğrudur, ikisi de görelli olarak doğrudur dediğimiz zaman, o zaman soru ve ikilem yanlış diye insanın aklına geliyor ki, genellikle öyledir. Bir sorunun iki yanıtı da doğru gibi geliyorsa insana, belki soruyu yeniden sormamız lazım demek icap eder. Dolayısıyla ben burada "şu doğru, bu yanlış; medeniyetler çatışması değil, paylaşım mücadelesi; paylaşım mücadelesi değil, medeniyetler çatışması" tartışmasının biraz dar, çok güne sıkışmış, günün endişelerine sıkışmış bir soru olduğunu zannediyorum. 1970 veya 1980'de böyle bir soru sormuyorduk, ama paylaşım veya medeniyetler çatışması benzer biçimde devam ediyordu.

Biraz da bunu şunun için söylüyorum: Mücadele sadece maddi alanda, silahla ya da iktisadi alanda para gücüyle verilen bir mücadele değildir. Mücadelenin bir esaslı boyutu fikri planda verilen mücadeledir. Karşımızdaki gücün dilinde ve alanında konuştuğumuz andan itibaren, ona teslim olmuş oluruz. Bana öyle geliyor ki, bugün medeniyetler çatışması ve paylaşım mücadelesi tartışmasının, bu ikilemin bu biçimde sunulması, sonuç olarak varolan hegemonyanın bir uzantısıdır, onun koyduğu bir çerçevedir, biraz da o çerçeveyi zorlamak gerekir.

Tarihteki bu tür çatışmalar yeni değil. Biraz evvel siz, son dönemde robotlar ve makinelerin insanları yok etmesinden bahsettiniz, ama tarihte insanların insanları yok etmesinin ilk örneklerini 1990'larda yaşamadık. Dolayısıyla bu kapitalizm sonrası bir çatışmanın özellikleri midir, kapitalizmle beraber ortaya çıkan bir çatışmanın özellikleri midir, yoksa daha derinde yatan bir çatışma dinamiğinin özellikleri midir diye sormamız lazım. Kendi dönemimizi her zaman dünya tarihinin en önemli,

en istisnai dönemi olarak tanımlarız. İnsanların geleneksel o ben merkezçiliğinin bir uzantısıdır bu; her zaman kendi yaşadığımız dönem en önemlisi, en istisnai dönemdir. Biraz daha tabii eğer soğukkanlı ve biraz da uzaktan bakmayı becerebilirsek, o görellilik de yaşadığımız dönemlerin istisnalar kadar olağan olgular içerdiğini gösterir. Olağan olgular, illa bunların kabul edilebilir olgular olduğu anlamına gelmez elbette. Bir olgunun olağan olması, kabul edilebilir olgu sıfatını hakkettirmez, yine de mücadele etmek gerekir. Ancak bunun olağan olduğunu bilerek mücadele etmek, başka mücadele yöntemleri aramamızı gerektirebilir, daha zordur.

Hititlerle Mısırlılar arasındaki çatışma medeniyet çatışması mıydı, paylaşım çatışması mıydı? Uzun bir dönem çatışma yaşadılar. Bu bir paylaşım çatışması mıydı; elbette bir paylaşım çatışmasıydı. Bir devlet, diğer devletin topraklarını ele geçirmeye çalışıyordu ve o topraklardaki zenginlikleri ele geçirmeye çalışıyordu. Ama bunu yaparken, sadece bir paylaşım amacıyla mı yaptı, yoksa bugünkü anlamıyla olmasa bile, başka varlığın, bir başka insan topluluğun, başka simgelere haiz bir insan topluluğun kendinden daha düşük, daha zayıf veyahut kendisinin onun yerini almaya aday bir topluluk olduğunu düşündüğü için mi yaptı, bir medeniyet çatışması mıydı? Hititlerle Mısırlılar örneğini verdim, çünkü epey bir eski örnek, ama aynı zamanda aralarında mektuplar var, hayal dünyalarını, kendilerini nasıl tasarladıklarını biliyoruz, o yüzden bu örneği verdim; çok eskilerdeki en fazla kendilerini ifade ettikleri için mektuplarıyla, kendilerini nasıl tasarladıklarını bildiğimiz bir örnek olduğu için verdim.

Hitit krallarının, Mısır firavunlarının karşılıklı mektuplarına baktığımız zaman, savaş ve barış mektuplarına baktığımız zaman, bir biçimiyle karşı tarafı bir biçimiyle kendisine bütünüyle yabancı bir topluluk olarak tanımladığını görürüz. Buna daha sonra geleceğim. Zannediyorum içinde bulunduğumuz dönemde, yani modernleşmeden sonraki yaşadığımız sıkıntı, bu alandaki değişimin esas olarak bir sonucu. Anti Çağda insanlar, kendi içinde bulundukları topluluğun dışındaki insanları insan kategorisinden addetmezlerdi. İnsan dediğiniz zaman, sadece kendi toplumunuzun insanları vardı, geri kalanları yaratıklar ve bu yüzden de diğer yaratıkların öldürülmesi, yok edilmesi, çok büyük ahlaki sorunlar yaratmazdı. İnsanlar, diğer insanları her zaman insan ola-

Ahmet İnsel

1970 veya
1980'de
böyle
bir soru
sormuyorduk,
ama
paylaşım veya
medeniyetler
çatışması
benzer
biçimde
devam
ediyordu

rak, bütün insanlık türü olduğu sürece kültürel anlamda insan olarak addetmediler. İnsanların bir evrensel tür olduğu fikri bize çok geç geldi, aşağı yukarı 2 bin-2 bin 500 yıllık bir hikâye insanlık tarihinde ve bunun ileri noktaları, özellikle Hristiyanlığın ve Müslümanlığın, insanların evrensel bir dinin taşıyıcısı, bir kelâmın sözcüsü, daha doğrusu kelâmın öznesi olduğunu ifade etmeleriyle yaygınlaştı, daha da yakın bir tarih.

Son dönemde, özellikle modernleşmeden beri, çok kolaylıkla eleştirdiğimiz modernleşmeden beri başka bir ikilem yaşamaya başladık. Modernleşmeden beri hemen hemen bütün dünyada giderek yayılarak, yani bugüne geldiğimizde, kabul etsek de etmesek de egemen yorum, insanlığın bir tür olduğudur, yani insanların dini, etnik, hatta deri özelliklerinin ötesinde, aynı türün unsurları olduğu fikri, artık hepimizin bir biçimde kabul ettiğimiz bir fikir, çok istisnai mutlak ırkçılar hâlâ varolsalar da çok azınlıktalar. Bunun yarattığı yeni bir siktinti var. Evvelen bir paylaşım -ona girmiyorum şimdilik- mücadelesi veyahut bir uygarlık mücadelesi çerçevesinde düşman olduğumuz çevreleri yok ettiğimizde, çok fazla bunlarla ilgili elbette büyük bir ihtimalle insanlar olarak bir ahlaki sorumluluk, bir rahatsızlık duymuşuzdur, ama çok büyük bir suçluluk hissiyle malul olduğumuzu zannetmiyorum.

Çok daha yakın bir tarihte, kendi tarihimizde Kuyucu Murat Paşanın öldürdüğü Müslümanlar, -çünkü onlar Alevilerdi- öldürdüğü Alevilerin kellelerinden -bunun biraz abartılı olduğunu da tarihçiler söylerler, başkalarını korkutmak için kendisinin abarttığını söylerler, bunu da söyleyeyim- kuyular doldurduğu veya tepeler yaptığı söylenir. Dolayısıyla yakın tarihimiz, bu kadar yakına geldiğimizde bile, insanların kitleler halinde öldürmeden, kusursuzca bunu yapabilmekten insanlar geri kalmadılar, Kuyucu Murat Paşa da bir insandı.

Yakın tarihte nasıl bir sorunla karşılaştık? İnsanların bir tür olarak aynı oldukları noktasından hareket ederek, insanlar diğerlerini kendilerine daha yakın, ötekini kendine daha yakın hissetti. Ötekini kendine daha yakın hissetmek, insanlar açısından hem bir benzeşmeyi sağlamak, belki bir barışı sağlamaktır, ama aynı zamanda çatışmayı şiddetlendirmektir, çünkü ötekini kendine yakın hissetmek, aynı zamanda ötekini daha yakın bir tehlike olarak hissetmek anlamına da gelir. Modern dönemdeki ırkçılık, eski ırkçılıktan farklı

Ahmet Insel

olarak kendine yakın olanın da aynı zamanda en şiddetli reddedildiği figürü gündeme getirdi. Bu dönemde içinde bulunduğumuz çatışma, biraz evvel sorduğumuz soru, bu dönemin bir sorusu o yüzden. Yani insanların tür olarak aynı olduklarını kabul edip, aynı zamanda bunun bir çatışma unsuru, daha da şiddetli bir çatışma unsuru olduğu bir medeniyetin sorusu.

Bir çatışma olduğu kesin, ortada bir çatışma olduğu kesin ve bu çatışmanın sadece iktisadi paylaşım amacıyla yapılmadığı da kesin. Kesin diyorum, çünkü öbür türlü bir dizi izah edemediğimiz çatışma var. İktisadi paylaşım mücadelesinin verilebileceği ve bunun çatışmadan çok daha -iktisadi hegemonyayı elinde tutanlar açısından söylüyorum- verimli biçimlerde sürdürüleceği yöntemler var, sadece bir el koyma müessesesi olsaydı çatışma. Tarihçiler, genellikle iki yorum arasında sıkışır kalırlar. Tarihin bir idealist yorumu vardır, bir de çok basitleşmiş materyalist yorumu vardır. "Haçlı Seferleri, bir medeniyetler çatışması mıydı, yoksa bir paylaşım mücadelesi miydi?" sorusunu sorduğunuzda, tarihçiler pek bir cevap veremezler, "ikisi de" derler. Kimi çok basitleyici tarihçiler, çok basitleyici bir materyalist yorumu benimseyen tarihçiler, "bu sadece Batıdaki düşkün aristokratların Ortadoğu zenginliklerine el koymaları için ortaya attıkları bir örtüydü Haçlı Seferleri, bunlar aslında yağmaya gelmiş güruhlardı" derler, ki baktığınız zaman, bunu doğrulayacak bir yığın olgu bulursunuz. Müslümanları bırakıp, Hristiyanları yağmalamaları gibi, 4 üncü Haçlı Seferi sırasında, gelip burada Hristiyanları yağmalamaları uygarlık çatışmasına pek uymuyor.

Ahmet Insel

Anti
Çağda
insanlar,
kendi
içinde
bulundukları
topluluğun
dışındaki
insanları
insan
kategorisinden
addetmezlerdi

Diğer taraftan baktığınızda, o yola çıkanların çoğunun öldüğünü ve öleceklerini bilerek yola çıktıklarını, Haçlı Seferine çıkanların çok azının geri döndüğünü, çok azının zenginleşerek geri döndüğünü de görürsünüz. O zaman bu bir paylaşım mücadelesiyse, bu insanlar öleceklerini bilerek neyi paylaşmaya gidiyorlardı? Bir uygarlık fikriyatı üzerinden hareket ettiklerini, bir yüksek medeniyet, bir misyon üzerinden hareket ettiklerini görürsünüz, ki bununla da Haçlı Seferlerini izah edebilirsiniz. Dolayısıyla bu paylaşım ve uygarlık kavramlarının ötesine geçmemiz gerekiyor. Örneğin Haçlı Seferlerini izah edebilmemiz için, bugün de Bush'un saldırganlığını izah edebilmemiz için, bir uygarlık ve paylaşım kavramlarının ötesine, bunları içeren, ama onlardan daha kapsayıcı bir bakışa ihtiyacımız var. Belki bir kavrama ihtiyacımız var; benim yok öyle bir kavramım, ama böyle bir ihtiyacımız olduğunu hissediyorum.

Bir hegemonya mücadelesi var ve bu hegemonyanın çeşitli boyutları var, çeşitli kendini ifade edebileceği aletleri var. Bir hegemonya mücadelesi, bir hâkimiyet mücadelesi olduğu kesin, ama bu hâkimiyet, "sadece petrole el koymak için Irak'a saldırıldı" dediğiniz zaman, işin ne kadar çok basitleştiğini, "bunlar o zaman petrole el koymak için başka yöntemler bulurlardı, Saddam'la anlaşıp petrole el koyarlardı, daha kolay, daha ucuz, daha az masraflı olurdu" sorusunu yanıtlayamıyoruz. "Bu sadece bir medeniyetler çatışması" dediğimiz zaman da gerçekten biraz evvel dediğiniz gibi, en azından bir dini medeniyetler çatışması olarak ele aldığımız zaman, ortada bir teolojik tartışma yok. Haçlıların Ortodoksları yok etmelerinde bir teolojik çatışma vardı, o şekil bir kılıf uydurulmuştu, şimdi öyle bir kılıf da yok ortada. Ama bir uygarlık boyutunda bir soru olduğu kesin. Uygarlık boyutundaki soru da daha çok postmodern bir dünyadaki kimlik politikalarının son tahlilde en uç noktalarında kendini ifade ettiği bir dönemin sorunu gibi geliyor bana. Kimlik politikalarının en son uçta kendini ifade ettiği, "ben kimim" sorusuna mutlak yanıtlar arandığı ve her şeyin "ben kimim" üzerinden tanımlandığı ve bu kimlik politikalarının, özellikle ulus-devletlerde oluşan ulus kimliklerinin eridiği, bireysel kimliklerin giderek daha fazla arttığı bir dinamik çerçevesinde buna tepkinin, "ben kimim" sorusuna bulunan yanıtın biraz aşırılımış bir kimlik politikası, kimlik arayışı biçimine dönüşmesi ve bu kimlik arayışının da bir medeniyet, uygarlık çatışma-

sı kılıfına sarılması, meşruiyetini orada araması, zannediyorum içinde bulunduğumuz dönemin dinamiği, elbette bir ölçüde izah edebiliyor. Bu, aynı zamanda bir yeni milliyetçilik ifadesi...

...milliyetçilikle beslenen yeni muhafazakârlık eğilimi var. Yeni bir dini yükseliş, ama bir postdini diyebileceğimiz yükseliş, klasik dinlerden çok daha farklı biçimde bir yükseliş söz konusu, özellikle Evangelist kiliseleriyle.

Yeni muhafazakârlık akımı, ilk başta bahsettikler, iki felsefi, hukuki kanaldan besleniyor Amerika. Birincisi, doğal hukuk kavramından besleniyor, ki bunun esas kaynağını, yorumunu Leo Stauss'tan alıyor. İkincisi, politikanın bir mücadele ve çatışma alanı olduğu ve politikada varolabilmek için düşmana ihtiyaç olduğunu belirleyen Alman siyaset felsefecisi, Alman hukukçusu Karl Smith'ten -ki Naziler de ondan kısmen esinlenmişlerdir- esinleniyor. Siyaset felsefesi ve hukuk felsefesi anlamında iki ana kaynağı var; Karl Smith ve Leo Stauss, doğal hukuk ve siyasetin düşman tanımını üzerinden yapılmasının kaçınılmaz ve gerekli olduğunu vurgulayan Karl Smith geleneği.

Buna ilave olarak da yeni muhafazakârlık akımı, bir kimlik politikasını en uç noktasına götürebiliyor. Amerikalılık kimliğini de daha daraltarak bunu yapıyor ki, Huntington'un son kitabını okumak -galiba da Türkçe'ye yakınlarında tercüme edildi- fırsatı edinenler görmüşlerdir, artık orada Amerikalılık bir anayasal vatandaşlık kavramından daha dar biçimde tanımlanmaya çalışılıyor. Bir öz Amerikalılık kavramı üzerinden, yani Meksikalının, İspanyolca konuşanların da Amerikalılıklarının bir biçimde sorgulandığı, böyle giderse Amerikalının özünün kalmadığını, kalmayacağı tehlikesinin vurgulandığı bir soru gündeme geliyor. Dolayısıyla uygarlık mücadelesini, Bush politikasını yönetenler ve Huntington da bunun bir biçimiyle arkasındaki hegemonya gücüyse, onun dilini, sentaksını oluşturuyorsa, sadece Amerika içi ve dışını biz ve ötekiler diye değil, bir öz Amerika'yı, Amerika'nın içinde de öz Amerikalılık ve öz Amerikalı olmayanlar diye ayırdığını da dikkate almamız lazım.

Buradaki dinamik ne? Bizim anlayamadığımız, anlamakta benim de çok zorluk çektiğim bir temel dinamik var; kaos yaratarak yeneden düzen oluşturmak dinamiği. Bunun Irak'ta denendiğini görüyoruz. Irak'ta kaos yaratarak, Irak'ta Ortadoğu dinamiğinin, düzeni-

Ahmet Insel

Bir
hegemonya
mücadelesi
var ve
bu
hegemonyanın
çeşitli
boyutları var,
çeşitli
kendini
ifade
edebileceği
aletleri
var

nin yeniden değiştirilmesi gerektiğini 2001'deki savaş çılgınlıklarından daha önce, 1990 başlarından itibaren Richard Pearle, Abramowitz, daha düşünsel planda Cristol açık biçimde ifade etmişlerdi. Bir kaos yaratarak yeniden düzen yaratmak, yani ortalığı bir tür tabule raze yaparak, her şeyi dümdüz ederek, eski düzenin bütün unsurlarını yok edip, onu sadece kurumlarda değil, hafızalarda bile silerek, onun yerine yeni bir şey inşa etmek. Burada ki dinamik, tabii kendi yaptığının iyi ve diğerlerinin, karşısında olanın kötü; kendisinin mutlak iyi ve karşısında olanın mutlak kötü olduğuna olan bir özgüvenden kaynaklanması lazımdır. Böyle bir iyi ve kötü ayrımı üzerine gerçekten bugünkü çatışma inşa ediliyor. Mutlak iyiler var, yaptıkları kısa zamanda kötü sonuçlar bile verse, bir dram bile olsa, bunu insanlığın iyiliği için yapıyorlar ve karşılarında kötüler var. Bunlar bugün mazlum konumunda olsalar bile, onlar mutlak kötü, bir tür Tanrı'nın cezasını üzerinde hissetmeleri gereken insanlardır.

Böyle bir yaklaşım, bana bazı aşırı sol, aşırı sol derken, siyasi anlamda değil, felsefi anlamda mutlaklaşmış bir sol yaklaşımın kendisini mutlak iyi ve geri kalanı mutlak kötü görmesini de kısmen andırıyor zaten veyahut mutlak milliyetçi bir yaklaşımın kendisini mutlak iyi ve diğerini mutlak kötü olarak görmesini de kısmen andırıyor. Amerikan yeni muhafazakârlarının bir kısmı, -maalesef utanarak da söylüyorum- uzun bir dönem, gençliklerinde en azından sol düşüncüyü savunan militanlardı. Tabii bir kısmı elbette, buradan kalkıp da "bütün solcular yeni muhafazakâr oldu" anlamına elbette gelmememiz lazım, ama bu geçiş, üzerinde düşünmemiz gereken bir geçiş. Bunun tersi de elbette var; örneğin geçtiğimiz günlerde Pinochet'in darbesini açıklayan yargıcın bugün Pinochet'i tutuklamak üzere mücadele veren bir yargıç haline dönuştüğünü de gördük. Ama doğal hukuk üzerinden, meşruiyeti kendinden menkul bir söylemin hegemonya mücadelesi verdiğini görüyoruz. Bunun ardında elbette bir iktisadi menfaat arayışı var. Rumsfeld'in özellikle Irak'ta pazarı paylaşmak için mücadele veren uluslararası şirketlerle olan ilişkilerini biliyoruz. Micheal Moore'un filmi görmüş olan çoğu kişi, bu maddi çıkar bağlantısını Bush ekibiyle diğeri arasında görmüştür. Ama bu da çok basitleyici bir yaklaşım, sadece buna indirgeyemeyiz gibi geliyor bana, bunun daha ötesinde bir hegemonya var. O hegemonya da sadece

siyasi bir hegemonya değil, -bir demokrasi havariliği üzerinden oluşan bir siyasi boyutu var, ona sonra geleceğim- diğer taraftan iktisat söyleminin kendisinin hegemonyası da burada çok önemli bir işlev görüyor. İktisat söylemi derken, bunu Ortodoks iktisat, heterodoks iktisat ayrımının ötesinde bahsediyorum, dünyayı iktisadi gözlükten, iktisat sorunlarından görmenin hegemonyası da bence burada çok önemli. Çünkü o zaman onların dünyasından, o egemen kesimin dünyasından ve sözünden hareket ediyoruz ve onun söyleminden hareket ederek dünyayı sonuç olarak onun kurduğu açıklama yöntemi içinde izah ediyoruz demektir. Bir iktisat söylemi üzerine, sadece neoklasik iktisat, egemen iktisat falan değil, daha genel anlamıyla iktisat söylemi üzerine bir eleştirel düşünceye ihtiyacımız var.

Hegemonyanın taşıyıcısı, biraz evvel söylediğim gibi, bir boyutuyla demokrasi söylemi. Yersiz, yurtsuz, insanların somut olarak benimseyebilecekleri bir demokrasiden ziyade, bir demokrasi hülyası söylemi, hegemonyanın taşıyıcısı. İkincisi, hegemonyanın taşıyıcısı, neoliberal anlamda pazar ekonomisinin üstünlüğü söylemi ki, buradaki esas amaç, pazar ekonomisinden ziyade piyasa toplumu oluşturmak. Biliyorsunuz, pazar ekonomisinin bir adım ötesi, daha adım ötesi, toplumun bütün yapısının piyasa kurallarına göre örgütlenmesidir ki, bu ikinci taşıyıcı. Piyasa toplumunun en etken, yani kaynakları en rasyonel biçimde kullanan, dolayısıyla en fazla refah üreten örgütlenme tarzı olduğuna olan neredeyse dini inanç, ki Türkiye'de de bu inanca sahip milyonlarca insan var. Dolayısıyla hegemonyanın temel kanalları bu. Bunun üzerinden uygarlık olarak, bir uygarlıklar farklılığı olarak bir söylem, bir açıklama gündeme gelebilir. Bunun üzerinden Amerika'nın veyahut Batı ülkelerinin, Avrupa Birliği'nin çıkarları veya Fransa'nın çıkarları için petrole el koymamız lazım" denilen bir söylem gelişebilir. Bence bunlar, hegemonya mücadelesinde daha bir örtü, hegemonya çok daha kapsayıcı, yeterli bir kavram olmamakla beraber daha kapsayıcı bir kavram.

Şu da düşünülebilir: Böyle hegemonya gibi tam ne olduğu anlayamadığımız bir kavram kullanarak işi sonuç olarak cevapsız, yanıtsız da bırakıyor olabiliriz. Böyle bir eleştiri çok da yanlış değil, çünkü içinde bulunduğumuz dönemde ben, her şeyin tek bir kavramla ve bütün her şeyi o kavramdan itibaren, sömürü,

Ahmet Insel

Micheal
Moore'un
filmini
görmüş
olan
çoğu kişi,
maddi
çıkara
bağlantısını
Bush
ekibiyle
diğeri
arasında
görmüştür

din veya hut hegemonya kavramıyla izah edilebilmesin yanlış olduğunu veya en azından inanılmaz bir indirgemecilik olduğu kanısında-yım.

Sonuç olarak çoğunlukla içinde bulunduğumuz dönemi bir paylaşım mücadelesinin yeni biçimler aldığı, dolayısıyla bir bakıma emperyalizmin yeni biçimler altında devam ettiği, -ama yeni biçimlerini tanımlamamız gerekiyor her seferinde- medeniyetler çatışmasının 19 uncu Yüzyıldaki kolonyalizmin bir yeni tezahürü olarak devam ettiği yorumuna yatkı-nım. Yani bu, şu demek değil: "Yaşadığımız dünyada hiçbir şey değişmedi, her zaman kolonyalizm ve emperyalizm vardı ve şimdi de aynı kolonyalizm ve emperyalizm var. Hitlerler ve Mısırlılar da kolonyalizm ve emperyalizm mücadelesi veriyordu" anlamında basitlemek ve dünyayı sürekli bitmez lükenmez bir benzer savaşlar tarihi olarak tanımlamak değil el-bette. Ancak bugün içinde bulunduğumuz çatışma dinamiğinin uzun bir tarihi bellekten, toplumsal bellekten beslendiğini, o dinamikler üzerine inşa edildiğini görmemiz gerekiyor.

Beni asıl düşündürten, bugün Naziler döneminde olduğu gibi -ki Naziler de çatışma dinamiğini yücelten, çünkü çatışmanın insanların asabiyesini yükselttiği, toplumların asabiyesini yükselttiği, çatışmanın olmadığı toplumların amorf toplumlar oldukları, erkek toplumun çatışma toplumu olduğu ve erkek toplumun medeniyetin taşıyıcısı olduğu fikriyatıyla Naziler, aynı zamanda Alman halkını harekete geçirdiler, Nazi söylemi. Yeni muhafazakârların özellikle söylemlerinde benzer bir asabiye tanımı var. Örneğin neoliberal söylemi benimseyip sosyal devleti eleştirirlerken, bunu klasik bir işveren söylemi içinde yapıyorlar. Bunu da yapıyorlar, işte "devletin aldığı vergiler artıyor, dolayısıyla o vergiler arttığı için yatırım azalıyor" falan gibi, bu lafları kullanıyorlar, ama asıl vurguladıkları nokta, sosyal devletin insanları sorumsuzlaştırdığı, sosyal devletin aile kurumunu yok ettiği, aile kurumu yok olduğu için de bireylerin aidiyet ilişkisinin kaybolduğu, dolayısıyla sosyal devletin bu medeniyetin, öz Amerikalılık medeniyetinin köküne kibrit suyu döktüğü, dolayısıyla sosyal devletin iktisadi nedenlerden dolayı değil, siyasi-toplumsal nedenlerden dolayı likide edilmesi gerektiğini vurguluyorlar. Aynı biçimde Amerika'nın bir dünya yeni düzeninin taşıyıcı gücü olduğunu bir tür vahiy biçiminde ifade ederek, bütün insanlığın kurtuluşunun sonuç olarak Amerikan hülyasına teslim olmaları demek ol-

duğunu belirtiyorlar. Ama burada bir çelişki çıkıyor, biraz evvel bahsettiğim gibi; bütün dünyaya Amerikan hülyasına teslim olduğu zaman, Amerikan hülyası da çökecek demektir, çünkü Amerikan hülyasının bir boyutunda da kendisini diğerinden farklı ve üstün olarak görmek vardır. Sonuçta biraz evvel Huntington'un söylediğim çelişkisi gündeme geliyor, yani Amerikalılığın içinde de bir farklılık oluşturmak gerekir. Dinamik, farklılığın ve çatışmanın dinamiği olduğu için, o medeniyeti ayakta tutan dinamik bu olduğu için. Burada iş sadece dini değil, yani dini çatışma burada daha önce gördüğümüz gibi, 1970'lerde komünizmle mücadele çerçevesinde Müslüman direnişçiler, Amerika'nın ittifak edeceği güçler olabiliyorlardı. Şimdi komünizm tehlikesi kalmayınca, İslam tehlikesi gündeme geldi. İslam tehlikesi bir gün ortadan kalktığı zaman, onun yerine gelecek olan tehlikenin ne olacağını pek iyi bilmiyoruz, ama büyük ihtimalle Amerika cephesinden bakıldığında, eğer iş böyle giderse, örneğin insani hakları savunanlarla öz Amerikalıların haklarını savunanlar arasında bir mücadele de olur bu.

Bu çerçevede bençe "direniş noktaları nelerdir?" sorusunu sormamız lazım. Direniş noktaları birkaç türlü, bildiğiniz gibi. Bir tanesi, bu yeni hegemonyanın yarattığı şiddete onun yöntemleriyle cevap vermek, onun şiddetiyle, o türde bir şiddetle cevap vermek. Bu bir yöntem, bu yöntemin esas olarak hegemonik gücün kendini yeniden üretmesine yaradığını, kendini meşrulaştırdığını görerek bunu değerlendirmek lazım. 11 Eylül saldırısını bazı insanlar komplo teorilerini çok sevdikleri için değil sadece, bunun böyle bir şey olmadığına inanıyorum, ama komplo teorilerini çok sevdikleri için, 11 Eylül saldırısı, gerçekten yeni muhafazakârların ekmeğine yağ sürdüğü için, "olsa olsa bunu ancak onlar el altından benimsemişlerdir" fikrini benimsediler. Çünkü gerçekten baktığınız zaman, o hegemonik güce, o tarzında bir cevap vermek, hegemonik gücün iyi ve kötü, mutlak iyi ve mutlak kötü kavramları arasında, farklılıkları arasındaki tanımları, o iki farklılığı tanımlama kabiliyetini artırır, nitekim arttırdı da.

İkinci yöntem, içine kapanmak, yani biz mümkün olduğu kadar bu çatışmanın dışında duralım, ne o hegemonik gücün maşası olalım, ne öbür hegemonik gücün maşası olalım, daha mümkün olduğu kadar dışında duralım ve kendi kendimizi kurtarmaya, idare etmeye çalışalım, bu da mümkün. Bunun olabileceği

Ahmet Insel

Yeni
muhafaza-
kârların
özellikle
söylemlerinde
benzer
bir asabiye
tanımı
var

koşullar var, olamayacağı koşullar var. İsviçreli örnek böyle düşünüyorlar, kendileri de bir hegemonyanın çok büyük bir parçasıdır; finans anlamında düşünmüyorlar, "askeri anlamda bunun dışında kalalım" diye düşünüyorlar. Ne bileyim, Finlandyalılar da böyle düşünüyorlar, "Avrupa Birliğine girelim, ama askeri olarak tamamen bunun dışında olalım" diye düşünüyorlar. Böyle bir tavır Türkiye için geçerli olabilir, fakat dediğim gibi, bunun çevre ve iç koşullar itibarıyla mümkün olduğunun ispatlanması lazım. Diğer taraftan da hegemonik güç öyle bir şeydir ki, siz ne kadar dışında durmaya kalksanız, o kadar sizin üzerinize de gelir, eğer üzerinize gelmesi kendisi açısından bir anlam teşkil ediyorsa.

Üçüncüsü en zor yöntem tabii, şu anda bunun nasıl gerçekleşeceğini, nasıl gerçekleştiğini pek bilemiyoruz, ama el yordamıyla küreselleşme karşıtı hareketlerin küresel boyutta bununla mücadele verme çabaları. Bugün içinde bulunduğumuz dünyada bunun çok sınırlı olduğunu teslim etmemiz lazım. Çok sınırlı, ama bazı alanlarda geri adım atılabildiğini gördük. O küresel boyutta bir dünya insanları anlamında, bir dünya insanı, bir evrensel insan ahlakı ve evrensel insan hukuku çerçevesinde insanların vicdanlarına, insanların sorumluluklarına, insanların dayanışma duygularına hitap ederek bu hegemonik gücü mümkün olduğu kadar sınırlamaya çalışmak. Tabii esas olarak hegemonik gücün en zayıf olduğu yer, kendi dayandığı noktadır ve kendi dayandığı noktadaki insanların bu karşı söylemi benimsemeleridir. Bu anlamda da ben, örneğin Amerika Birleşik Devletleri, bugün hegemonik gücün en büyük taşıyıcısı, yegane

değil elbette, ama en büyük taşıyıcısıysa; esas mücadelenin Amerika dışında değil, esas mücadelenin Amerika'daki demokratların sorumluluğunda olduğu kanısındayım.

Dediğim gibi, bir mücadele var, çok açık anlamda bunun bir paylaşım mı, bir uygarlık savaşı mı olduğunu söylememiz mümkün değil. İkisi birden, fakat ikisi birinin ötesinde, ikisi birden ve bir şey daha fazla; hem ikisi birden ve onun ötesinde bir boyut daha var. O da insanların bir yönetim tarzının iktisadi çıkarlarından, dini çıkarılardan çok daha öteye bir yönetim tarzının, bir yönetim anlayışının toplumların bazılarında egemen olması. Bu yönetim anlayışı da biraz evvel dediğim gibi, bir çatışma dinamiğinden kendini besleyerek, yani toplumlar düşman üreterek varolma anlayışını destekledikleri sürece de biz bu çatışmanın medeniyet mi, yoksa paylaşım mücadelesi mi olduğunu tartışmaya devam edeceğiz, ama hegemonya hep hegemonik kalmaya devam edecek.

Teşekkür ederim.

• **Sudi Apak** - Sayın Hocama çok teşekkür ediyorum. Tartışmayı enteresan bir boyuta getirdi, özellikle burada Amerikalıların içinde bulunduğu öz Amerikalılık kavramı, acaba ırkçılık mücadelesi yeniden mi başlıyor, mesela o belki bir şey olabilir.

Tabii bir diğer enteresan olay, ben iktisat, bankacılık, işin para tarafından biraz geldiğim için, benim gördüğüm olayda kaos yaratmak, yeni düzen yaratmak bir olay, ama yeni sömürgecilik akımı da var. Mesela Afrika'da insanlar bağımsız olduktan sonra, oradaki idarenin, oradaki cumhurbaşkanı, diktatör, ne

Ahmet Insel

Bir
mücadele
var,
çok
açık
anlamda
bunun
bir paylaşım mı,
bir
uygarlık
savaşı mı
olduğunu
söylememiz
mümkün
değil

derseniz deyin, onun tamamen eski sömürge- nin tarafında olması ve böyle bir grup yarat- mak, diğer taraftan halka hiçbir şey vermemek de özellikle Batı dünyasının üzerinde durduğu bir şey. Biz Afrika'da birçok devlet başkanıyla gidip konuştuğumuzda da bu olayı gördük orada. Bu da tabii yine Batının bir paylaşım olayı. Bunun içinde bir de tabii Büyük Ortado- ğu Projesi olayı var, son zamanlarda Ameri- ka'nın yine bölgeyi kontrol etmesi ve burada pazar yaratma işi, yine işin içinde zannediyo- rum.

Sayın Hocam Fuat Keyman'a sözü bırakı- yorum.

Buyurun Hocam.

• **Fuat Keyman** - Teşekkür ederim.

İlk önce beni böyle güzel, nezh bir toplan- tıya davet ettiği için, toplantıyı düzenleyenlere teşekkür ederek başlamak istiyorum.

Bu panelin temel sorusu, "medeniyetler çatışması mı, yoksa bir paylaşım savaşı mı?" Bu soruya yanıt ararken, galiba bu soruyu iki birbirleriyle ilişkili zamansal-mekânsal eksene yerleştirerek tartışmamız gerekiyor. Bunlardan bir tanesi, tam bugüne ilgili bir olay ve 11 Ey- lül sonrası dünya denilen dünyada, bu dünya içindeki Afganistan, sonra Irak olaylarında ve bundan sonra Sayın Toktamış Ateş'in söyledi- ği gibi, Suriye'ye, İran'a doğru kayan bir sava- şa indirgenmiş dünyada bu olayı ne belirliyor, bunun özünde bir medeniyetler savaşı mı var? Tabii bunu biraz daha somuta indirgeme- mimiz gerekiyor; İslam'a karşı savaş, ötekine karşı savaş mı belirliyor, yoksa bir ekonomik temelde mi yapılıyor bu savaş? Bir bu eksen- de tartışabilmemiz gerekiyor. Bir de bununla ilişkili, özellikle 1990'dan bu yana olan dünya ekseninde tartışmamız gerekiyor, dünya za- mansal-mekânsal ekseninde tartışmamız ge- rekiyor. Bu da 1990'lar sonrası yaşadığımız soğuk savaş sonrası dünya ve küresel dünya. Bu ikisi temelinde tartıştığımız zaman, biraz da şeytanın avukatı olarak şöyle bir öneride bulunmak istiyorum, sizle böyle bir görüşümü paylaşmak istiyorum.

Normalde yapılan tartışmalara baktığımız zaman, tabii biraz da ideolojik pozisyonlara, siyasal pozisyonlara bağlı olarak belli gruplar, bu iki eksen de paylaşımın belirleyici oldu- ğunu söylüyorlar. Belli gruplar da bu iki eksen- de de medeniyetler savaşının, yani kültürel ve siyasal olanların belirleyici olduğunu söylüyor- lar. Fakat olayı ve soruyu biraz daha riformüle ederek şey yapabilirsek, yani paylaşımı iktisat

olarak düşünersek, medeniyetler savaşını da kültür ve siyaset olarak düşünersek, o zaman benim okumam, biraz da şeytanın avukatı ola- rak okumam şöyle bir şey: Esasında bu iki bir- birlerini içeren, ama aynı zamanda karşılık ilişkisi olarak, siyasal pozisyonlara göre karşıt- lık ilişkisi olarak konulan konumdan öteye gi- derek şöyle bir saptamada bulunabiliriz: Esa- sında bugün bu ikisi arasında bir kavga olu- yor. Yani bugün dünyaya baktığımız zaman, paylaşım ile medeniyetler savaşı arasında bir kavga var. Belki de 11 Eylül sonrasındaki olay, belki de 11 Eylül sonrasında Afganis- tan'dan sonra Irak'a başlatılan savaşın nede- ni, paylaşım ile medeniyetler savaşı arasında- ki çatışma, bu çatışma birbirini belirtiyor. Bun- lar karşı uçlar değil, bunlar birbirlerini dışlayan olasılıklar değil, bilakis birbirleriyle mücadele halinde olan, birbirlerini tanımlamak sürecinde olan olaylar. Tabii böyle olduğu zaman, "nere- den geldi bu?" diyebiliriz, ama eğer biz payla- şımı ekonomi olarak düşünersek, o zaman şu- nu söyleyebiliriz: Bugün -bunu bira sonra açımlayacağım- küreselleşmekle devlet ara- sında bir kavga var. Tam da 11 Eylül sonrası dünyada, dünyanın tanımlanmasını küresel- leşme mi yapacak, yoksa dünyanın tanımlan- masını devlet mi yapacak, bu tartışılıyor ve bu tartışmanın görünür düzeydeki tezahürü ise paylaşım ile medeniyetler arasındaki savaş arasındaki şey.

Tabii bunu söylerken, altını çizmem gere- ken nokta da şu: Her ne kadar Samuel Hun- tington'un -Sayın Toktamış Ateş çok güzel açıkladı, ama ona iki noktada ekle bulunaca- ğım- ilk önce "Medeniyetler Arası Savaş" ma- kalesi, sonra kitabı özünde bize şunu söylese de, yani "bugünün dünyasında savaş ve çatış- ma devam etmektedir ve bu çatışma özünde kültürler arasında bir çatışmadır" önerisini yapsa da, Huntington'un bu tezi, o dönem Fu- kuyama'nın "Tarihin Sonu" tezine karşı geliştiri- lmiş bir tez olup, özünde siyasi bir tezdır, kül- türel bir tez değildir. O yüzden de medeniyet- ler arası savaş tezi, her ne kadar kültüre refe- ran verse de, özünde siyasi bir tezdır ve şu- nu vurgular: Belki soğuk savaşın bitmesi, dev- letler arası, yani Sovyetler Birliğinin çökmesi, bununla birlikte ne dersiniz deyin, planlı eko- nomî, sosyalist ekonomi, komünist ekonomi, totaliter devlet, ne dersiniz deyin, bu ikinci al- ternatifin çökmesi, belki ulus-devletler arasın- daki çatışmayı ortadan kaldırmıştır, ama dün- yaya bakıştaki çatışmayı ortadan kaldırma- mıştır. Dünya, çatışma temelinde örgütlenen

Fuat Keyman

Bir
mü
Medeniyetler
arası
savaş tezi,
her ne
kadar
kültüre
referans
verse de,
özünde
siyasi
bir
tezdır

bir dünyadır. O yüzden Huntington'un tezi, özünde siyasi bir tezdır. Bunun niye böyle olduğunu -Ahmet İnsel'in referans verdiği kitabı bitirdim- "Biz Kimiz? Amerikan Ulusal Kimliğine Meydan Okumalar" adlı kitabında Huntington, bir kere daha tekrarlıyor. Huntington, bu kitapta özünde şöyle bir şey söylüyor: "Bugün Amerika'nın yaşadığı olay, özünü kaybetmesidir. O öz, Amerikan kimliğini kaybetmesidir. O yüzden de Miami örneğinde örneğin, orada yaşayan İspanikler, ekonomik olarak başarılı olsalar da, özünde Amerika'nın öz kimliğine bir meydan okuma içindedirler. O yüzden bugün Amerika'nın yapması gereken, öz, o ruhani, dini içeren kimliğine dönmektir." Bu tez yine kültürel olarak gözükmeyle birlikte, Amerika tanımı yapan bir tezdır, Amerika'nın bugün nasıl olması gerektiğini söyleyen bir tezdır. Zaten Huntington'un da önemi, söylediklerinin ne kadar anlamlı, ne kadar içerikli olduğundan değil, söylediklerinin ne kadar etkili olduğundan gelmektedir. Huntington'un tezleri herkes tarafından eleştirilir, ama belli grupların, belli katmanların, belli devletlerin dış politikasını belirler. O yüzden biraz Michelle Burkhart'nın söylem kavramını kullanırsak, Huntington'un hem "Medeniyetler Arası Çatışma", hem de "Biz Kimiz?" kitaplarının etkisi, içerdiği analizle ilgili değil, bu analizin etkisiyle ilgilidir. Yani özünde bu tezler, siyasi tezlerdir. O yüzden medeniyetler arası çatışmayla paylaşım arasındaki ilişkiyi ekonomiyle siyaset arasındaki ilişki olarak da düşünebiliriz. Bugüne yansımada da küreselleşme süreciyle ulus-devlet arasındaki kavga olarak da düşünebiliriz. Benim bu soruya yanıtım, "bugünkü dünyayı medeniyetler arası çatışma mı, yoksa paylaşım mı belirliyor?" sorusuna yanıtım, ne o, ne o, ikisi de, ama ikisinin çatışması içinde.

Tabii bu önerimi yapmamdan sonra, bu öneriyi açılıma bağlamında bir tane kavrama ihtiyacım var, -burada Sevgili Ahmet İnsel'den biraz farklılaşabiliriz- bu kavram da Gramsci tarafından ortaya konulan hegemonya kavramı. Eğer biz, hem bugünü, hem de yaşadığımız dünyayı Antonio Gramsci tarafından geliştirilen hegemonya kavramı temelinde düşünürsek, yani kapitalizmin gelişme tarihini, modernitenin gelişme tarihini, uluslararası ilişkilerin gelişme tarihini belli bir hegemonik yapı içinde düşünürsek, o zaman benim yapmış olduğum öneriye yavaş yavaş gelebiliriz. Tabii burada hegemonyayı ayrıntılı olarak tartışmamız gerekir, ama en genelinde hem uluslararası ilişkiler içinde, hem de siyaset bilimi, sos-

yoloji gibi alanlar içinde hegemonya kavramı, Gramsci'nin anladığı şekilde hem güç, hem de rızayı içeren bir şeydir. Yani bir devletin, bir sınıfın, bir katmanın çok ekonomik olarak veya siyasi olarak çok güçlü olması, onun hegemonik olması anlamına gelmez. Bu iktisadi ve siyasi güce beraber giden bir evrensel dilin eklenmesi gerekiyor. Bu da şu demektir: Hegemonik gücün ötekiler tarafından rızayla karşılanması, yani hegemonik gücün kendi çıkarının uluslararası çıkar olarak ortaya konulması, ulusal çıkar olarak ortaya konulması, bir sınıfın kendine özgü çıkarıyla o sınıfın içinde varolduğu mekânın genel çıkarı arasında bir ilişki kurmak.

Gramsci, çok önemli bir şey söylüyor; diyor ki, "Ekonomi sadece belirleyici değildir, bir sistemin yeniden üretimi için ekonomi kadar siyasetin, ekonomi kadar kültürün de önemi vardır ve bunlar birbirleriyle ilişkili olabilecekleri gibi, birbirleriyle çatışma içinde de olabilirler. İlişkili oldukları dönem, hegemonyanın güç merkezli olduğu bir dönemken, bir hegemonik yapı içindeki ekonomik süreçler, siyasal süreçler arasındaki çatışma da o hegemonik gücün değişime döndüğü bir dönemi temsil eder." Böyle bir kuramsal, Gramsciyan çerçeve içinde soruya yaklaştığımız zaman, ben şunu görüyorum: Eğer bu soruya hem bugün, yani 11 Eylül sonrası dünya, hem de 1990'lar sonrası dünya temelinde birbirleriyle ilişkili biçimde yaklaşırsak ve hegemonya kavramı temelinde yaklaşırsak, o zaman şunu söyleyebiliriz: 1990'lar sonrası dünya, hegemonik bir dünyaydı ve bu hegemonyayı tanımlayan bir kavram vardı, bu kavram küreselleşme kavramıydı ve 1990'dan 2001'e kadar küreselleşme

Fuat Keyman

"Bugünkü dünyayı medeniyetler arası çatışma mı, yoksa paylaşım mı belirliyor?" sorusuna yanıtım, ne o, ne o, ikisi de, ama ikisinin çatışması içinde

kavramı içinde biz dünyayı tanımladık, küreselleşme kavramı içinde biz siyasal geliştirdik ve siyasal kavramı içinde, biraz evvel tekrar Ahmet İnsel'in açtığı gibi, bireye dayalı, küçük devlete dayalı, serbest pazara dayalı bir dünya, toplum ve birey vizyonu gerçekleştirdik. Buna neoliberal küreselleşme de denildi, buna alternatifi olmadığı için, "tina sendrom" da denildi. Yani bu üçlüye küçük devlet, ama esasında belli alanlarda çok güçlü, ama küçük devlet ekonomik anlamda, serbest pazarın evrensel kod olduğu ve bireyin belirleyici olduğu, bireyciliğin belirleyici olduğu bir devlet. Yani serbest pazarın sadece pazar mekanizmasının değil, toplumu da tanımladığı, biraz Polanyi'vari bir serbest pazar toplumunun yaratıldığı, devlet ve birey ekseninde. Ekonomi veyahut da iktisat temelinde bunun tezahürü Washington uzlaşmasıydı, yani dünyanın bu üçgen temelinde tanımlanması, bu üçgen temelinde dünyadaki sorunlara yaklaşma, bunun ismi küreselleşmeydi.

Tabii baktığımız zaman, bu her ne kadar güçlü hale geldiyse de, iki tane temel sorunu ortaya çıkardı: 1990'larla 1995'ler arasındaki dönemde, yani ilk küreselleşme döneminde bir taraftan Washington uzlaşması dediğimiz, bu üçgenin hegemonik olduğunu görürken, öbür taraftan da bu üçgenin hesap etmediği 2 tane temel sorunun çok ciddi olarak ortaya çıktığını ve sistemi tehdit eder hale geldiğini gördük. Yani orada, burada, şurada çıkan iki tane sorun değil, yine küresel düzeyde varolan ve küreselliği bu anlamda tehdit eden iki tane soru. Bunlardan bir tanesi, dinsel-etnik anlamda ortaya çıkan mikro milliyetçi mücadeleler ve kıyımlardı. Bu ilk önce Ruanda'da, Somali'de çıktı, Sri Lanka'da yaşandı, Hindistan'da yaşandı ve her zaman şöyle yaklaşıldı: "O ülkeler öteki olduğu için, o ülkeler bireyciliği geliştirmedikleri için, o ülkeler ekonomik olarak gelişemedikleri için böyle sorunları yaşıyorlar; etnik kıyım yaşıyorlar, Cezayir'de dinsel kıyım yaşıyorlar." Fakat biraz evvel arkadaşımızın söylediği gibi, ne zamanki bu olay Avrupa'nın göbeğinde olmaya başladı, Bosna olayında, artık bu ideolojinin bu sorunu ötekileştirmek, yani diğerinin mekânına atma olasılığı da ortadan kalktı. Artık bu sistemsel bir sorundu; etnik milliyetçilik, dinsel milliyetçilik, yani benim kendi çalışmalarında kimlik temelli çatışmalar dediğimiz alan, sistemi tehdit eden, sistem dönüştürücü bir etkiye sahip olan bir şekilde tanımlandı. Bu anlamda kendi alanım, uluslararası ilişkilerde çok ciddi çalışmalar ya-

pılmaya başlandı, kimlik üzerine, kültürün geri dönüşü, kimliğin geri dönüşü, otantikliğin geri dönüşü, etnisite, mikro milliyetçilik, dini köktencilik üzerine.

İkinci alan ise, sosyal adaletsizlik alanıydı, yani daha genelde sosyal adalet alanıydı, yani eşitsizliğin, açlığın, fakirliğin, dışlanmanın artık orada, burada, şurada olan bir şey değil, sistemi tehdit eden bir şekilde sistemsel niteliğe sahip olması. Küreselleşme, bir taraftan zenginliği yaratırken, bir taraftan serbest pazarı yaratırken, bir taraftan bireyciliği yaratırken, bir taraftan devletin küçülmesini isterken, öbür taraftan zenginle fakir arasındaki ayrımın çok fazla büyüdüğü; fakirlik, eşitsizlik, yoksulluk sorunlarının sistemsel ve küresel nitelikte olduğu ve dünyanın bir kısmı çok refah içinde yaşarken, diğer kısmının tüm refah-eğitim olsun, sağlık olsun-mekanizmalarından dışlandığı bir yapıyı ortaya çıkardı. Bu anlamda Richard Folk, bu dönem küreselleşmeyi, yıkıcı küreselleşme olarak tanımladı, canavar küreselleşme, zenginlik yaratırken yikan da, yok eden bir küreselleşme. Fakat 1995'e geldiğimiz zaman, bu küreselleşmenin ikinci devresi, küreselleşmenin kendi içinde bu sistemsel sorunlara bir yanıtı vardı. Bu yanıt, Antony Giddens'tan Clinton'a, Clinton'dan Blair'e, Blair'den Schröder'e kadar giden, sosyal demokratik ağırlıklı üçüncü yol temelinde küreselleşmenin biraz evvel söylemiş olduğum etnik ve sosyal adalet temelindeki olumsuz etkilerini yok eden ve bu anlamda küreselleşmeyi daha demokratikleştiren, daha iyileştiren, daha insani hale getiren bir çabaydı. Bu çabaya İktisatta Washington sonrası konsensüs, uzlaşma deniliyor, siyasette üçüncü yol deniliyor ve bu çaba, şu soruya yanıt vermek istedi: "Eğer ekonomi küreselleşmenin temeliyse, eğer serbest pazar küreselleşmenin temeliyse, özüyle, o zaman biz bu serbest pazarı, bu ekonomik mentaliteyi sabit tutarak, bunun siyasal ve kültürel negatif etkilerini nasıl engelleriz; nasıl daha iyi, yıkıcı özellikleri olmayan bir serbest pazar mentalitesi yaratırız?" Bu ne demektir; daha iyi bir küreselleşme ne şekilde kendisini yeniden üretebilir, yani hegemonya kendisini nasıl yeniden üretebilir? Bunun cevabı, 1995'lerde üçlü bir cevaptı yine, serbest pazarın düzenlenmesine dönük bir yanıt. Tamamıyla serbest değil, fakat düzenlenmiş bir serbest pazar; tamamiyle minimize edilmiş değil, etkili, şeffaf, verimli demokratik devlet ve tamamiyle bireyci değil, vatandaşlık haklarını ve sorumluluklarını ön plana çıkartan, yani sos-

Fuat Keyman

**Ekonomi
veyahut da
iktisat
temelinde
bunun
tezahürü
Washington
uzlaşmasıydı,
yani
dünyanın
bu üçgen
temelinde
tanımlanması,
bu üçgen
temelinde
dünyadaki
sorunlara
yaklaşma,
bunun
ismi
küreselleşmeydi**

yal adalet olayını ön plana çıkartan bir kültürel yapı. Yani küçük devlet-serbest pazar-birey üçgeninden etkin, verimli, demokratik, sorumluluklu devlet-düzenlenmiş pazar-haklar ve sorumluluklar temelinde örgütlenecek sosyal adalet üçgenine geçildi. Bu, Gramsci anlamında sistemin hegemonik olarak kendisini yeniden üretmesiydi; hem gücü vardı, hem de dili vardı. Tabii bu dil şu şekilde ortaya çıktı: Bunun hepimizin bildiği gibi rıza sağlayan dili iki türdü. Bunlardan bir tanesi, etkili uluslararası örgütlerin, Dünya Bankası, IMF ve Birleşmiş Milletler gibi etkili uluslararası örgütlerin reforme edilmesi, devletin reforme edilmesi ve sivil toplumun güçlendirilmesi denilen bir eksen, yani bir reform hareketinin başlanması, ki küreselleşme içinde bununla ilgili çok önemli çalışmalar yapıldı. Örneğin IMF'nin içinde Stiglitz, IMF reformunu yazdı, Dünya Bankası içinde bu reform hareketi başlatıldı, Birleşmiş Milletler içinde "Birleşmiş Milletler nasıl etkin hale getirilir" denilen bir süreç başladı. Rıza reformu ve bu reformun da temel amacı, sosyal adalet sorunlarına çözüm bulacak bir dünya yaratmak, yani bugünkü adıyla bir yönetim mekanizması, yani bir dünya yönetimi yaratmaktı.

Bu süreç 1995'ten beri devam ederken, 2001 yılında olan 11 Eylül, iki türlü yorumlanabilir. Bunlardan bir tanesi, bazı çözümleyicilerin önerdiği gibi, küreselleşmede üçüncü dönemin başlaması. Yani birinci dönem neoliberal, ikinci dönem demokratik yönetim, reform dönemiyse, üçüncü dönem ise savaş dönemi ve küreselleşmede modernlikle savaşın kesitiği dönem. Fakat öbür türlü de düşünülebilir ki, ben buna daha yakınlım, zaten bu anlamda yanıtlım, bugün medeniyetler arası savaşla paylaşma arası bir kavga yaşıyoruz, yani bir küreselleşmeyle ulus-devlet arasında bir paylaşma yaşıyoruz. 11 Eylülün sonuçlarına baktığımız zaman, ikinci yorum ise, artık küreselleşmenin hegemonik yapısına, küreselleşmenin üzerine oturmuş olduğu sisteme karşı gelen, bu sistemi başka türlü örgütlemek isteyen bir müdahale ortaya çıktı 11 Eylül'den sonra. Belki 11 Eylül terörünü yaratanlar, El Kaide, neyse, medeniyetler arası çatışmayı ortaya çıkarmak, dünyayı bu hale getirmek için yarattılar, ama ondan sonra yaşadığımız olay, dünyada ulus-devletin geriye döndüğü, yani küreselleşme sürecine karşı ulus-devletin geriye dönüş mücadelesini yaşadık. İlginç bir şekilde bu, o hegemonik alan, o hegemonik zaman içinde yaratıldı. Bunu anlamak için de 11 Ey-

lül karşı Amerika Birleşik Devletlerinin vermiş olduğu yanıtı bakmamız gerekiyor.

Robin Blackburn, 11 Eylül sonrası çıkan bir kitapta terörizmle ilgili çok güzel bir saptamada bulunuyor. Diyor ki, "bir terörist eylemin gücü, yaratmış olduğu fiziksel tahribatla ilgili değildir: kaç kişi öldürdüğü, neyi yaktığı, neyi yıktığı, yaratmış olduğu siyasi, kültürel ve ekonomik tahribatla ilgilidir." Böyle düşündüğümüz zaman, 11 Eylül terörüne karşı, bu terörün etkisini anlamak için, sadece o terörü yapanların o anına, uçakların çakıldığı ana değil, o ana karşı verilen yanıtı da bakmak lazım ve bu yanıt, Amerika Birleşik Devletlerinde iki türlü verilebilirdi. Bunlardan bir tanesi, 11 Eylül terörünü insanlığa karşı yapılmış, etik olarak lanetlenmesi gereken bir insani suç, insanlığa karşı yapılmış bir suç olarak tanımlamak ya da 11 Eylül terörüne insanlığa karşı yapılmış bir suçtan daha önce, normatif olarak, ahlaki olarak ve siyasi olarak Amerika halkına, Amerika Ulusuna, Amerika alanına yapılmış bir savaş olarak tanımlamak. İki tane yanıt var; bunlardan bir tanesi insanlığa karşı yapılmış bir suç olarak tanımlamak, öbürü Amerika vatani-na karşı yapılmış ve açılmış bir savaş olarak tanımlamak. Tercih, hepimizin bildiği gibi ikinci üzerine oldu ve bu tercihin sonucunda dünya yeni bir döneme girdi. Bu dönem, uluslararası ilişkilerin savaşa indirildiği bir dönemdi. Bu dönem, uluslararası ilişkiler içinde olan uluslararası örgütlere çok ciddi bir tepkinin olduğu bir dönemdi. Bu dönem, küreselleşme sürecine, 1990'dan o güne dönük küreselleşme sürecinin bu ekonomik mentalitesine, sosyal adalet mentalitesine, devlet mentalitesine güvenlik ekseninde verilen bir tepkiydi ve bu dönem aynı anda küreselleşmenin motor gücü olan Amerika'nın kendi iç dengeleri üzerine yapılan da bir müdahale idi. O anlamda Amerika'nın dışına yapılan müdahale, aynı anda ve eşzamanlı olarak Amerika'nın içinde yapılan da bir müdahaleyi içerdi. Peki, bu bağlantı ne şekilde kurulacaktı? Bu bağlantı, esasında tam da Samuel Huntington'un söylediği gibi, dışarıda medeniyetler arası savaş, içeride öz kimliğe dönmek şeklinde kurulacaktı. Yani öze dönük bir Amerika kimliği yaratmak, ama dışarıda da Amerika'nın hegemonyasını tek taraflı olarak ulus-devlet temelli, belli bir uluslararası ilişkiler anlayışı içerecek şekilde yeniden yapılmak.

Bunun tabii ki felsefi temeli de var, bu felsefi temel de iki tane temel felsefeye dayanıyordu, bunları Ahmet İnsel söyledi. Bunlardan

Fuat Keyman

Bugün
medeniyetler
arası
savaşla
paylaşma
arası
bir kavga
yaşıyoruz,
yani bir
küreselleşmeyle
ulus-devlet
arasında
bir paylaşma
yaşıyoruz

bir tanesi Leo Stauss ve Leo Stauss'ın dünyaya bakışı. Fakat bu dünyaya bakıştaki doğal hukuk, esasında dünyayı kendi içinde medeniyet yaratabilecekler ile kendi içinde medeniyet yaratma kapasitesine sahip olmayanlar olarak ayırıyordu, yani dünyanın belli bir kesimi -ki, o kesimi biz biliyoruz- kendi medeniyetini yaratabilirken, o kapasiteye sahip olabilsen, diğerleri kendi medeniyetlerini yaratma kapasitesine sahip olmayanlar, burada da bir siyasi ayırım var. O yüzden de kendi medeniyetlerine yaratmaya kapasitesine sahip olmayanlara medeniyet getirmek, sonuçları açısından meşru bir şeydir. Bu tabii ki, tam anlamıyla demokrasi çerçevesi içinde Irak'a yapılan müdahalenin ve savaşın Amerika ve yeni muhafazakârlar tarafından meşrulaştırma şekliydi.

İkincisi ise, Karl Smith ve Karl Smith temelinde dünyaya yaklaşmak, yani yeni bir dünya vizyonu yaratmak. Nedir bu dünya vizyonu? Siyaseti dost-düşman arasındaki çatışmaya indirgeyen bir vizyon, yani dünya içe kapalı, kendisini koruyan dostlar ile dışarıda kötülük, düşmanı temsil edenler arasındaki çatışmaya dayalı olarak örgütlenir. Böyle olduğu içindir ki, Birleşmiş Milletler reform edilmesi, IMF reform edilmesi, Dünya Bankası reform edilmesi yeterli değildir, eğer dünya dostlar ve düşmanlar arasında ayrılacak ise, bu örgütlerin verimli olması için, dostu yakın olmaları gerekir. Dost ve düşman arasındaki ilişkiyi düzeltmek, dostla düşman arasındaki koordinasyonu sağlayarak, iletişimi sağlayarak yeni bir dünya düzeni yaratmak değil, dostu yakın olarak hareket etmek. Zaten dostu yakın olarak hareket ettikleri zaman, hem meşru olurlardı, hem de etkili olurlar.

Bu anlamda, 11 Eylül olayının sonucu bana göre, bir taraftan savaştı, bir taraftan medeniyetler arası çatışmaydı, ama özünde Amerika'nın ulus-devlet temelinde kendi hegemonyasına dünya üzerinde inşa etme projesinin yaşama geçmesiydi, yani bu yaşama geçti demek istemiyorum, bu projenin, yeni muhafazakârlık denilen, tek taraflılık denilen bu projenin, ama ulus-devlet temelindeki projenin yaşama geçirilmesiydi. Bugüne baktığımız zaman şunu görebiliriz: Eğer küreselleşmeyi bu biraz evvel saydığım üç devre içinde düşünürsek, hegemonik yapı içindeki bu üç devre içinde düşünürsek, bugüne baktığımız zaman, bugünü tanımlayan olay, küreselleşmeyle ulus-devlet arasındaki mücadelenin tezahür biçimidir. Bir tarafta ulus-devlet temelinde

de dünyayı kurmak isteyenler var ki, bu özünde siyasi bir proje, diğer tarafta ise, ekonomik temelde küreselleşmenin hegemonyasını sürdürmek isteyenler var. Antony Negri ile Michael Hardt'ın "İmparatorluk" kitabına bakarsak, bugünkü dünyayı imparatorluk ile ulus-devlet arasındaki kavga belirliyor. Yani bir etap gidersen, eğer bugünkü dünyayı hegemonya olarak düşünürsek, bu hegemonyanın özü ekonomi mi olacak ve bu anlamda bir pazar temelinde mi dünyayı düşüneceğiz, yoksa ulus-devlet içinde mi düşüneceğiz? Bugün tam da bu noktadayız. O yüzden de, benim bu soruya yanıtım, paylaşım evet içeriyor, medeniyetler savaşı, eğer siyasal düşünürsek içeriyor, ama bugün yaşadığımız bu ikisi arasındaki kavgadır. Böyle olduğu için küreselleşmenin ve bu hegemonik yapı içindeki önemli örgütlerinden birinin ben Avrupa Birliği olduğunu düşünüyordum. O yüzden de Türkiye'nin kendi vizyonu içinde Avrupa Birliği'ne girmesinin önemli olduğunu düşünüyorum, ama tabii, bu düşüncem, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliği üzerineydi, ama inşallah, bu devam ediyordur. Fakat bugün böyle bir küreselleşme, ulus-devlet kavgası içinde olduğumuzu, ekonomi güvenlik kavgası içinde olduğumuzu söyleyerek konuşmamı bitireyim.

Tabii, Türkiye bağlamında belki sorularda bunu tartışırız. Önemli olan, tarihi iyi okumaktır, yani bu kavgayı iyi görmektir ve kendisini bu kavgaya göre konumlandırmaktır.

Teşekkürler.

• **Sudi Apak** - Sayın Fuat Keyman hocamıza çok teşekkür ediyoruz.

Bugün çok güzel bir tartışma ortamından sonra ben bazı notlar aldım, burada bazı konularda konsensüs sağlanmış vaziyette. Mesela, Sayın Toktamış Ateş hocamızın dediğinden şunu görüyorum ben: 11 Eylül'den sonra milliyetçilik Amerika'da artıyor ve Irak'ta petrolün kontrolü, Afganistan'ın Rusya'ya geçit olan bir yol üzerinde olduğu için ve daha çok bir paylaşım mücadelesi şeklinde, orada bir yapının oluştuğunu görüyoruz. Amerika bazı şeylerde, özellikle insani şeylerde, bugünkü yapıda destekler gözüktüğü halde, ama uygulamaya geldiğimizde, özellikle silah mücadelesinde vesaire bu hâlâ devam ediyor.

Sayın Hocam değişti, ama ben Huntington'un kitabında da onu gördüm; özellikle orada daha ilerideki işbirliği, Çin ile İslamiyet arasında ya da Konfüçyüs ile İslamiyet arasında olacak diye bir şey diyor. Belki cevap kısmın-

Fuat Keyman

11 Eylül
terörünü
yarananlar,
El Kaide,
neyse,
medeniyetler
arası
çatışmayı
ortaya
çıkarmak,
dünyayı
bu hale
getirmek için
yaratıldılar

da hocam bunu değerlendirebilir, ama Urum-çi'de yapılanları gördü, orada mesela, bir Türk azınlık üzerinde Türkçe konuşan Uygurlar üzerine bir baskı var, yani bu belki olabilir mi bilmiyorum.

Sayın Dücan Cündioğlu'nun söylemiş olduğu bir şey var. Tabii, konunun özü evrensel ahlak olmadığını ve burada robotlaşmış bir dünya, insanlığa karşı bugün Matrix filmindeki gibi bir saldırı söz konusu olduğunu görüyoruz. Mesela, burada da Bosna'nın kendi içinde olan yapı artık Avrupa Birliği fazla burada etkili olamadı, ama kendi içinde gelip, başka bir yere atamadıkları zaman, bu sorun olarak karşınıza çıktığınızı söylediniz.

Sayın Ahmet İnsel hocamız da, özellikle bunun bir hegemonya şeklinde olduğunu, yani bir hâkimiyet mücadelesi şeklinde olduğunu ve kimlik arayışında medeniyet çatışmasına sarılıyor ve yeni milliyetçilik ifadesinin olduğunu görüyoruz. Burada öz Amerikalılık tanımı yapıyor. Tabii, burada ben bir ekonomist olarak şuna takılıyorum: Özellikle serbest rekabet her şeyi, işte görünmez elin ayarlaması vesaire falan derken, öbür yandan bu yapıya ulaşmak için de birçok zorlamalar görüyoruz, burada kendi içinde bir çelişki var. İktisaden biz tamam, her şey kendi içinde olsun, her şey serbest piyasa, rekabete göre olsun diyoruz, ama bir taraftan da dünya liderliğine oynayan Amerika'nın yapmış olduğu bir yapısal bir olay var ortada.

Burada tabii, şu da tartışılabilir: Eğer İkinci Dünya Savaşından sonra Birleşmiş Milletler kurulurken beş ülkenin büyük hakkı var, veto hakkı var. Ama iktisat tarafında kurulurken, IMF ve Dünya Bankası kurulduğunda tek ülkenin veto hakkı var ve o da Amerika Birleşik Devletleri. Esasında Bretton Woods'tan biz Amerika Birleşik Devletlerini globalizasyona yahut da bu Fuat Keyman hocamın dediği gibi, Washington uzlaşmasına giden yolu biz 1948'de bütün dünya açtı, ama neticenin buralara varacağı belki o zaman düşünülmüyor muydu bilmiyorum, o belki farklı bir olay.

Buradaki yapı, özellikle 1990'dan itibaren yapılan yapı, pazar ekonomisinin üstünlüğünün söylenmesi, toplumun yapısı ve piyasayı etkin olarak kullanması gerekir tezleri de gene daha çok globalizasyon etkisiyle bizim 1990'larda hızlı artan bir söylem, ta ki 11 Eylül'e kadar bu tartışıldı.

Sayın Fuat Keyman hocamın bir yaklaşımı var, dediler ki "Huntington siyasi bir tez,

kültürel bir tez, bu o zamanki Fukuyama karşı geliştirildi ve burada şu üçgen, yani ekonomi kadar, siyaset ve kültürün ilişkisi var ve bunların üçünün birden tam bir yapı haline kavuşması, bunun üçünün birden bir üçlü yapı halinde birleşmesi lazım diyoruz. Gene reform hareketlerinin başlaması, bu devirde, özellikle Clinton zamanında ortaya atılan bir şey, daha globalizasyonun yumuşak yüzü tarzında görüyoruz, ama orada daha çok kurumsal taraflara doğru yükümlülük verildi. Bir internet olayının geliştirilmesi Clinton zamanında oldu, burada iletişimin sağlanması, daha haber akışının sağlanması, medyanın ön plana çıkması, bunun yanında birtakım kuruluşların da reform hareketleri yapılması. Mesela, bunlardan biri, düzenlenmiş serbest pazar dediğimiz, yani böyle artık insanların, görünmez elin piyasayı değil de, devletin buradaki düzenleyici rolünün daha ön plana çıktığı, haklar ve sosyal adalet temelinde anlaşılan bir uzlaşma ortaya çıktı. Mesela, IMF'nin rolünü diyoruz. Esasında bu yapı 1990'ların sonundan itibaren dünya piyasalarına bayağı hâkim oldu. Şöyle ki: Mesela, çok fakir ülkeler bugün baktığımız zaman, bankalardan kredi alamıyorlar, yani bunu ben özellikle yaşadık, ama bunların son merci olarak gittikleri yer gene IMF ve Dünya Bankası oluyor. Bu yapılar tabii, bunlara hiç kredi vermezsen, iyice ayakta duramasa, o daha da kötü bir şey, ama biraz verseniz, bu sefer belli bir faiz, netice kâr kuruluşları, bu sefer de Amerika'daki vergi verenler diyor ki, "biz bütün vergimizi veriyoruz da, bunu uluslararası kuruluşlara siz verirsiniz ve bizim paramızı da bunlar çarçur ederlerse, Uzakdoğu krizinde, bu paraların Uzakdoğu'da batması, Rusya krizi, Brezilya ve Latin Amerika'ya verilmesi, Türkiye'ye verilmesi, bize ne olacak?" O zaman bu ülkeler altından kalkamayacak oranlarda faiz oranlarıyla yüz yüze, karşı karşıya kalmak zorunda kalıyor. Bugün Türkiye'nin IMF'den aldığı borçların faiz oranları oldukça yüksek, ama onlar da olmasaydı bu açılımlar yapılmazdı, yapılamayabilir de. Onun için de tabii, orada ikilem şuraya geliyor, bütün dünya temelinde şuraya doğru geliyor: Siyasi olarak Amerika'nın öncülük yaptığı yerde, kurumsal olarak iktisadi rollerin paylaşımı ve bunları kurumlara bırakmak ve bunun kendi içinde Amerika Birleşik Devletleri içinde de dışarıya karşı bir medeniyetler çatışmasını ön plana koyarak, Amerika'nın hâkimiyetini, özellikle Ortadoğu bölgesinde ön plana getirmek ve kendi içinde de belki şeylerin, bu neoliberallerin ve-

Fuat Keyman

Küreselleşmenin
ve
bu hegemonik
yapı
içindeki
önemli
örgütlerinden
birinin
ben Avrupa
Birliği
olduğunu
düşünüyordum

sairenin ülke ekonomisine hâkim olması rolü. Tabii, ben Huntington'un kitabını okurken orada ve daha sonra bir Mısırlı yazar Ayşe Esma diye birinin yazdığı bir makaleyi okudum. Orada dediği olay şu: "Esasında demokrat olarak başlayan Huntington, orada çözümü daha çok bankacılar, Walstreet'deki bankacılar, askerler ve avukatlarla böyle bir çözüme gitmeye çalışıyordu. Bu işin temeli, baktılar, daha sonra neoliberalizmin şeklinde gelişmeye başladı, globalizasyon buraya doğru geldi" Dolayısıyla burada belki belli bir çözümsüzlük var, ama çözümler yavaş yavaş neticede eğer oradan Huntington son kitabına bakarsak, orada da gene Amerika'nın kendi içinde belki biz şeye karşı ileride onu tekrar göreceğiz, alt gelir gruplarıyla üst gelir grupları arasındaki bir çatışma mekanizması, ırk ayrımları, Amerika'nın kendi içine, dünyanın buradaki rolü.

Esasında attığımız bir konu var; Afrika ne kadar dayanacak? Afrika ileride bence, orada 15-20 sene sonra oradaki diktatoryal düzen değiştiği ölçüde ve yeni sömürgecilik şey olduğu zaman, orası çok büyük bir patlama noktası. Belki bunu dünya ileride paylaşacak. Onun rolü ne olacak? Ben ona çözüm bulamadım, ama gördüğümüz manzara çok içler acısı.

Şimdi sorulara geçiyoruz. Buyurun.

Soru - Çok değerli konuşmacılar bugün dünyanın veya ülkenin en yetkili kişisi olsalar, acaba bu çatışma, paylaşma sorununu çözmek için ne yapmak gerekir, bu konuda görüşlerini bildirebilirler mi? Teşekkür ederim.

Soru - Küreselleşmeyle ulus-devlet arasında dünyayı tanımlama bazında bir çatışmadan, gerginlikten bahsettiniz. Bu bağlamda ABD ile AB arasında, Irak hareketi nederiyle de baş gösteren ayrılma, eski Avrupa, yani Avrupa, Polonya ve yeni katılanların daha Transatlantisist bir konuma girmeleri ve bu bağlamda İngiltere'nin Avrupa Birliğinde daha gevşek bir federasyon anlayışı, buna bağıntılı olarak da Türkiye'nin İngiltere tarafından genellikle fazla bir demokratikleşme eleştirisi getirilmeden, AB'ye katılmasının desteklenmesini nasıl değerlendiriyorsunuz? Daha kısaca dersek, Avrupa burada uluslarüstü bir devletleşmede sizin tabiriyle daha başka türlü bir küreselleşme taraftarı mı, yoksa daha değişik değerlendirilebilir mi?

• **Sudi Apak** - Başka soru var mı? Buyurun.

• **Fuat Keyman** - Yaşadığımız dünya içindeki bir tarafta sosyal adalet sorunları içeren,

belli bir dönüşüme geçilmesi gereken küreselleşme; öbür tarafta ulus-devlet temelinde bir hegemonya kurmak isteyen ve bu hegemonyasını savaş yoluyla yapan, kendi iç kimliğini özleştiren, dünyayı da bu kimliğe mahkûm eden, yani yeni Amerikan yüzyılı ideolojisi altında bir dünyada yaşıyoruz, çatışma temelli. Benim bu tür yorumlarda altını tekrar çizeyim, çizdiğim nokta bu geçtiğimiz süreç ekonomi olmakla, ekonomi kültür tezahürleri olmakla birlikte özünde siyasi bir süreç; siyasi bir mücadelenin yaşandığı bir süreç. O yüzden de buna karşı olan mücadelede, ben Antonio Negri'yle, Michael Hardt'in önermiş olduğu küresel mücadelenin altını çizmek istiyorum, yani böyle bir mücadelede ülkeler kendilerini bu mücadeleye karşı Ahmet İnsel'in buradan kendimizi çekelim, bunun dışında kalalım, kendi ulus-devletimizi güçlendirelim, ama demokratikleşme, kendi ülkemiz içindeki refah gibi olaylardan öte, ulus-devleti güçlendirelim ki, bir pozisyona girenterse, bunun bir çözümü yok.

Bunun çözümü şöyle yok: Hem böyle yaparak dışına çıkamıyorsun, hegemonya öyle bir şey, senin üzerine gelebilir; hem de ulus-devleti güçlendirmek demokratikleşme ve ekonomik kalkınmayı ikinci plana attığın zaman sana bu dünyada bir güvenlik vermiyor, çünkü varolan hegemonyanın da işleyiş tarzlarından biri, demokratik olmadığı için o ülkelerde rejim değişikliğine gitmek.

O yüzden de buradaki mücadele, hem küresel yapı içinde olmak durumundadır, hem de eğer aslanlı bir hikâye anlatacaksak, o hikâyenin Peygamber temelinde değil, o hikâyenin demokratikleşme ve sürdürülebilir ekonomik kalkınma temelinde yapılması gerekiyor, bu tabii küresel bir demokratikleşme mücadelesini gündeme getiriyor. Bugün belki küresel demokratikleşme mücadelesi o kadar güçlü olmamakla birlikte, belli mevzilerde güç kazanıyorlar, desteklenmesi gereken bir mücadele. Küresel düzeyde yapılan bir mücadelenin ben hem uluslararası kurumlara, hem ulus devletlere, hem de sivil topluma etkisi olduğunu düşünüyorum. o yüzden de, ben bir yerde olsam, bir karar verici mekanizmada olsam, kararımı bu çatışmaya karşı demokratikleşme ve sürdürülebilir ekonomik kalkınma temelinde alırım.

İkinci soru, bu benim yapmış olduğum şey, zaten bir makale olarak yazıyorum, bu Türkiye'nin dış politikası üzerine de giden bir yol. Küreselleşmenin farklı evrelerini düşünerek-

Sudi Apak

Burada
tabii,
şu da
tartışılabilir:
IMF ve
Dünya
Bankası
kurulduğunda
tek
ülkenin
veto
hakkı var
ve o da
Amerika
Birleşik
Devletleri

Maximum Kart uçuruyor!

 ekili siz kurasız... Birikmiş ve kazanacağınız puanlara dokunmadan... Puan biriktirmeyi, alışveriş yapmayı beklemeden... Dilediğiniz yere gidiş-dönüş uçak biletinizi hemen alın.

U ak biletimi nasıl alabilirim?

- U ak biletinizi önce alın, alı veri lerinizi sonra yapın.
- 444 02 02'yi ya da Setur'u* arayarak veya Setur Ofislerinden birine uđrayarak biletinizi talep edin.
- U ak biletinizi adresinize gönderelim.
- Bütün alı veri lerinizde Maximum Kartınızı kullanın. (Yurtiçi gidiş-dönüş uçak bileti için 15 milyar TL, Avrupa gidiş-dönüş uçak bileti için 30 milyar TL alışveriş yapmanız yeterli.)
- Yurtdışı u u larınızda, u ağınızı beklerken sizi Millenium Lounge adlı VIP salonumuzda ücretsiz ağırlayalım.
- Kampanya 01.08.2004-31.05.2005 tarihleri arasındadır.

*Setur: 216 474 49 62-63

• Bu kampanya Türkiye   Bankası A. . tarafından önceden bildirilmek ko uluy la herhangi bir neden gösterilmeksizin durdurulabilir, uzatılabilir veya koşulları değiştirilebilir. • Kampanya dahilindeki biletler ekonomi sını  ve gidiş-dönüş olarak verilir. • Yurtdışı biletler yalnızca İstanbul  ıkı lı olup maksimum 1 ay kalı  sürelidir. • Kampanyadan sadece aslı kredi kartı sahipleri yararlanabilir. • Bilet talepleri uçuş tarihinden 20 gün önce bildirilmelidir. • U ak biletlerine havaalanı vergileri dahildir.

Biryağ

*bu kadar mı
güzel olur!*

*Trakya
Birlik'tense
olur.*

TRAKYA BİRLİK

www.trakyabirlik.com.tr

ten, "bu evrelerin Türkiye dış politikasına etkisi nedir?" diye. Çünkü, yapmış olduğum üçlü küresel dönemleştirme, 1990'dan bu yana şunu söylemek esteyim, kısaca şöyle yanıt vereyim: Bugün Türkiye'de küreselleşmeyi tartışırken, iki türlü hata yapıyor diye düşünüyorum, hata değil de eksiklik var diye düşünüyorum. Bunlardan biri, küreselleşme nedir, ne değildir üzerine bu tartışma yapılıyor. Yani küreselleşme nedir, yeni midir, eski midir? Bazı görüşler "küreselleşme yenidir, her şeyiyle yenidir, yeni bir dünya yaratmıştır, bizim buna adapta olmamız gerekir" diyorlar; bazı görüşler de "hayır, dünya zaten emperyalisttir, küreselleşme de emperyalizmin yeni bir uzantısıdır, o yüzden de yeni olan bir şey yoktur" diyor.

Fakat bu tartışmanın sorunu, bir anlamda küreselleşmenin ideolojik boyutuyla ilgili önemli bir tartışma olmakla birlikte, bu tartışmanın gözden kaçırıldığı nokta, küreselleşme çelişkiler içeren, iktidar mücadeleleri içeren bir tarihsel süreç. Fransız sosyolog Emile Durheim'in terminolojisini kullanırsan, bir toplumsal olgu, yani bu toplumsal olgu temelinde küreselleşmeye yaklaşımınız gerekiyor. Böyle yaklaştığımız zaman küreselleşme eski midir, yeni midir sorusundan daha çok odaklaştığımız nokta küreselleşmenin etkileri oluyor, küreselleşmenin yaşadığımız dünyaya, yaşadığımız dünya içindeki devletlere, bölgesel örgütlere, kültürlerle bizlere etkisi nedir? Benim bilgi alanım içinde temel sorulardan biri bu. Küreselleşmenin etkileri nedir? Bir tarihsel süreç olarak.

İkincisi de, küreselleşme yeni midir, eski midir, nedir? Sorusunun gözden kaçırıldığı nokta, eğer küreselleşmenin bir ideoloji olarak, bir tarihsel gerçeklik olarak kristalleştiği döneme bakarsak, kimi dönem soğuk savaş sonrası dönem, bu dönem 1990'lar, bu dönemle ilgili çok genel saptamalar yapılıyor. Bu dönem şöyle bir dönemdir, bu dönem böyle bir dönemdir diye, halbuki daha derine ve küreselleşmenin etkileri içine girersek, bu dönemi üçe ayırabiliyorum. 1990-95 dönemi ilk küreselleşme ve liberal dönem. 1995'ten bugüne, ama 2001'de kırılan demokratik yönetişim, demokratik yönetim arayan üçüncü yol dönemi ve 2001'den bugüne savaş yanı, ulus-devletin geriye dönüş dönemi.

Bu farklılıkları gördüğümüz zaman, küreselleşmenin etkilerindeki farklılıkları da görebiliyoruz. O farklılıklardan giderek bir çözüm önerebiliriz, bu farklılıklardan giderek Türkiye'yle ilgili bir tartışma yapabiliriz. Bu farklılık-

lardan gidersek, bugün küreselleşmeye baktığımız zaman, küreselleşmenin iyileşmesi, örneğin Kemal Derviş'in yeni bir kitabı var, "Better globalition" diye, daha iyi bir globalleşme, yahut da Stiglitz'in IMF'yi daha iyi bir kurum haline getirmek, adaletli küreselleşme, Richard Folk'un söylemiş olduğu insani küreselleşme. Böyle bir küreselleşme süreciyle ulus-devlet temelli bir küresel kırılma dönemi içindeyiz, bu çatışma içindeyiz.

Bu küreselleşmeyi iyileştirme sürecinin siyasi yansıması, Avrupa Birliği oluyor. Yani dünyanın sorunlarını çok taraflı olarak meşruyet temelinde belli bir adalet anlayışı içinde çözmek. Bu tabii Avrupa Birliği'ne hegemonik dışı bir örgüt görmek anlamına gelmiyor. Fakat Avrupa Birliği'ne global bir aktör rolü vermek, böyle bir küreselleşme anlayışı içinde mümkün.

Öbür tarafta, 2001'den sonraki kırılma ve ulus-devlete dönüş temelinde hegemonyayı yeniden yapılanmanın tezahürü dünyada Kuzey Afrika ve Büyük Ortadoğu Projesi oluyor. O anlamda da iki kavga çıkıyor, yani buraya Türkiye'yi oturtursak, Türkiye'de iki adet küreselleşme içindeki bu kavgada iki ayrı rol gelebiliyor. Bunlardan biri, Büyük Ortadoğu Projesi içinde bir rol oynamak, Türkiye öyle bir tercihe gidebilir yahut da küreselleşmeyi demokratikleştirme içinde Avrupa Birliğiyle birlikte bir önemi var.

Bugün bence onun tercihi de Avrupa Birliğinde yapıldı. Bunun sonuçlarını daha sonra göreceğiz, ama küreselleşmeyi etkileri temelinde ve dönem olarak ayırmanın önemli taraflarından biri, sadece yönetsel bir şey. değil, aynı zamanda siyasi olarak Türkiye bağlamında farklı stratejilerde ortaya çıkartıyor. Güvenliğe karşı da demokratik ve ekonomik kalkınmayı koymak, bunları bu dönemde görüyoruz.

Teşekkür ederim.

• Ahmet İnsel - Önce şunu yanıtlayayım, "dünyanın en yetkin kişisi, yetkili kişisi olsaydınız, nasıl bir çözüm önerirdiniz?" diye. İlk baştan dünyanın en yetkili kişisi olma konumunu ilk lağvederdim. Çünkü her zaman dünyanın en yetkili kişisi olma konumunda olanlardan sorun çıkar, yapı sorunudur, kişi sorunu değildir. Esas hegemonya dediğimiz veya egemen hâkimiyet dediğimiz şey, daha doğrusu tahakküm daha doğrusu dediğimiz şey.

En yetkili kişi olma konumu bir bilen olmaktır, tek bilen olmaktır, herkes adına bilen olmak demektir. Şu an ABD'nin yaptığı da en

Fuat Keyman

Bugün
belki
küresel
demokratikleşme
mücadelesi
o kadar
güçlü
olmamakla
birlikte,
belli
mevzilerde
güç
kazanıyorlar,
desteklenmesi
gereken
bir
mücadele

yetkili kişi olma konumunun dünyadaki yarattığı zararlarıdır, ortaya çıkan zararlarıdır, en yetkili kişi olmak.

Fuat'ın, Esat'ın sorusuna verdiği yanıttan devam edeyim. Şu anda örneğin, Avrupa Birliği'nin bir yığın kendi içinde mahsuru var, kendi içinde mahsurları var, dışarıdan bakıldığında Avrupa Birliği bir menfaat şebekesi gibi olarak da algılanabilir, bir zenginler kulübü olarak da algılanabilir, ama orada bir boyut var, bizim dikkatimizi çeken, çekmesi gereken. Avrupa Birliği ister istemez ve uzun bir dönemde 150-200 sene sonra ne olacağını bilmiyoruz, ama öngörebileceğimiz bir dönem daha Avrupa Birliği farklı seslerin ve farklı çıkarların, farklı değerlendirmelerin çatışacağı ve birinin diğeri üzerine kesin hâkimiyetinin kurulmayacağı bir yapı üzerine teşekkül etti. Bunu tercih ettikleri için değil, tarih böyle empoze ettiği için teşekkül etti.

Amerika gibi herkesin bir füzyona tabii olduğu bir kimlikten ziyade, herkesin kendi kimlikleri içinde birçok taraflı kimlik oluşturma gereği hasil olduğu için böyle bir gidişat oldu. Bu aslında bize önümüzdeki öngörülür süre zarfında bir siyasi, iktisadi birlikte olma modeli getiriyor. İçerisini bir tarafa bırakalım, bu piyasa ekonomisi, düzenlenmiş piyasa ekonomisi, vahşi piyasa ekonomisi, hukukun iktisada üstünlüğü veya iktisadın hukuka hâkim olması gibi çeşitli içerikler alabilir; çeşitli dönemlerde çeşitli yönere evrilebilir.

Burada önemli olan o farklı değerlendirme, farklı doğruların bir çatışması ve o çatışmanın yarattığı dinamik ve görevi doğrular ortamının ortaya çıkması. Bu aynı zamanda, bizim çok geçmişte bildiğimiz bir dönemde Birleşmiş Milletler bünyesinde uluslararası ilişkilerde ilk adımları da dediğimiz ki, bugün o adımları Birleşmiş Milletler bünyesinde atamıyoruz. İlk adımlarını atmaya çalıştığımız, İkinci Dünya Savaşı sonrasında denenmeye çalışan bir çok taraflılık ilkesi. Bu iktisadi planda da denenmeye çalıştı, hatırlarsanız, İkinci Dünya Savaşının son yılında bu Bretton Woods kurumlarının oluşması tartışmaları yapılırken, iki tez çatıştı ve orada Amerika'nın savunduğu tez IMF ve Dünya Bankası olarak tecelli etti. Aslında, oradan çok daha fazla, çok taraflılık ilkesinin egemen olduğu bir uluslararası kurumlaşma önerisi, mesela Keynes tarafından getirilmişti, o dönemdeki Amerika'nın egemenliği nedeniyle kabul görmedi.

Dolayısıyla, bir çok taraflılık, sadece uluslararası ilke olarak değil, aynı zamanda bir doğruya varmanın, doğrunun görevi olduğun-

dan hareket etmek, doğrunun mutlak olan bir şey varsa, doğrunun görevleri olduğundan hareket etmek. Doğrunun koşullar ve bakışlara göre, bakış perspektiflerine göre değişebileceğini, örneğin, Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarının Kıbrıs konusunda haklı olabilecekleri gibi, Kıbrıs Rum Kesiminden bakıldığında da, belki onların da kısmen haklı olabileceklerini insanın bir yerinde kafasında, onlara teslim olmak anlamında değil, ama bir yerinde kaydedebilmek; yani bir olaya bakarken, sadece ve sadece ben merkezli bakmaktan çıkmayı zorlamak çok taraflılık bunu getiriyor. Yani, karşınızdaki insanın da motivasyonlarını, korku ve emellerini dikkate alarak bir ortaklık oluşturmaya çalışmak. Bu iktisatta değil, ama sosyal iktisatta diğerkamalık olarak da değerlendirilebilir, yaklaşım olarak.

Diğer taraftan, ekonomistler olarak ne diyebiliriz? Ben iyi bir ekonomist değilim, olmak istemiyorum, çünkü işin sonuçta bir taraflı dünyanın bu halinde iktisat ideolojisinin de çok büyük payı olduğu kanısındayım. Eleştirel iktisat da dahil olmak üzere, yani dünyaya bir iktisat açısından bakmanın getirdiği bir çarpıklık var. Bazı yerlerde açılımlar yapabildiği gibi bir çarpıklık da var. En verimli biçimde dünyayı varoluşu örgütlemenin kaçınılmaz olarak tek yönetime indirgemesi sorunu. Bunun bir tür hegemonya haline gelmesi sorunu.

Bunun karşısına bugün getirebildiğimiz, örneğin sürdürülebilir büyüme, çevreyi koruyan büyüme, insani varoluşu değerlendiren, yani insanların maddi zenginleşmesini değil, insani varoluşu değerlendiren iktisadi, sosyal dinamiklerin ortaya çıkarılması noktasında şu arada sadece tahayyül dünyamızı zorlayabiliyoruz, fiilen çeşitli adlar altında çok birbirine benzer iktisadi sistem içine hapis olmuş durumdayız. Dönem icabı, çok geniş tanımıyla bir kapitalist sistem içine hapis olmuş durumdayız. Bu ulusal kapitalizm olabilir, küresel kapitalizm olabilir, ama sonuçta, birbirinden çok büyük farklılıklar gösteren dinamikler değil, ulusal veya uluslararası planda kendileri tezhürleri, etkileri gözükse de.

Son olarak size şöyle bir soru sormak istiyorum: Bu Ukrayna konusu var, biz Türkiye'yi bırakalım, hep Türkiye üzerinden konuşuyoruz, kendimizle ilgili olduğu için, ama biraz da başka dünyalardaki sorunları kendimize örnek teşkil ederek. Ukrayna'da bir gerginlik var, iki Ukrayna var ve iki Ukrayna'da çok açık biçimde bir çatışma var, tam anlamıyla bir hegemonya çatışması var. Rusya'nın hegemonya

Ahmet İnsel

Burada
önemli
olan
o farklı
değerlendirme,
farklı
doğruların
bir çatışması ve
o çatışmanın
yarattığı
dinamik ve
görevi
doğrular
ortamının
ortaya
çıkması

çatışması, Rusya'nın Ukrayna'yı kendi hinterlandı içinde tutma çabası var, bir de Avrupa Birliği'nin ve Amerika'nın, özellikle Amerika'nın ve Avrupa Birliği'nin Ukrayna'yı Rusya etkisinden çıkartma girişimi var, iki taraf da süttten çıkmış ak kaşık değil; iki taraf da bir egemenlik mücadelesi, daha doğrusu bir hegemonya mücadelesi veriyor.

Siz Ukrayna'dasınız, buradaki insanlar olarak Ukrayna'dasınız ve Ukrayna'da bir iktidar var, iktidar bir adamı destekliyor. Bu adam çok büyük biçimde oligarşik kitleye, çevreye dayanmış, demokratik kuralları tanımıyor, seçimleri gördüğünüz gibi en sonunda iktidar bile kabul etti, seçimlerin büyük hilelerle yapıldığını, hatta 1998'de muhalefetin potansiyel adamını asansörde kurşunla öldürtüyor, 2000 yılında çok muhalefetin önde gelen sözcüsü gazeteciyi öldürtüyor. Şimdi de muhalefetin kazanmaya mümkün adayını aşağı yukarı keşinleştirdi, bir biz biçimde zehirliyor. Böyle bir zehirleme oldu mu, olmadı mı tartışması artık biraz geride kaldı, dozunun iyi ayarlayıp, ayarlamadıklarını tartışıyoruz. Niye ölmedi, niye öldü hayatta kaldı tartışması var.

Böyle bir iktidar var ve biliyorsunuz ki, bu iktidar siz Ukrayna milliyetçisisiniz, ama iktidar öyle bir iktidar ki, bir tarafıyla Rusya'ya bakıyor ve otoriter bir yönetimi ve bu yöntemleri meşru kılan bir otoriter yönetime bakıyor. Diğer tarafta da, bakıyorsunuz, Avrupa Birliği ve Amerika'nın desteklediği bir adam var, onun da etrafındakiler çok temiz değil, özellikle yarımcısı olan kadın da, petrol kraliçesi; Ukrayna zenginliklerine el koymuş bir petrol kraliçesi. Ama o damı ve o kadını desteklemiyorsunuz. Ben kendim Ukraynalı olsam diye düşündüm, Ukrayna'da bugün, 10 sene sonra belki bu adamla mücadele veririm, ama bugün Ukrayna'da ne yönde. Hangi tarafta yer alırdım diye düşündüm. Büyük ihtimalle bu muhalefetteki adamın yanında yer alırdım diye, Avrupa Birliği'ne girmek amacıyla değil, Ukrayna'ya başka bir dinamik getirmek amacıyla.

İçinde olduğumuz, yani bir de yerel sorunlarımızı dinamikler açısından değerlendirmemiz lazım. Onun üzerine kalkıp da Türkiye'de bazı gözlemciler de bunu duyduğum için dile getiriyorum. Ukrayna'da bugün muhalefetin lideri, büyük ihtimalle seçimleri kazanacak, üçüncü turu kazanacak olan kişiyi Avrupa Birliği ve Amerika destekliyor diye, onun karşısında olanın yanında yer almak, o zaman gerçekten bir gaflet. Öbür kişinin yanında yer almanın anlamının ne olduğunu bilmek lazım.

Onun yanında yer alanlar da elbette kendi çevrelerine açık, onlar da "biz Rusya'yla bir birlikteliği devam ettirmeyiz" diyorlar. Bu kendi içinde savunulabilir bir şey, ama şunu getirmek istiyorum; Biraz evvel Fuat'ın dediği gibi, Amerika ve Avrupa Birliği'nin hegemonya mücadelesinde üstten geldiği nokta ve örneğin Rusya'nın çeşitli alanlarda, Gürcistan'da, Sores'ta falan filan denildi, ama bütün alanlarda zayıf olduğu nokta bugün toplumsal hareketleri canlandıran, toplumsal hareketleri etrafında kenetleyen dinamik demokrasi dinamiği.

Dolayısıyla, Amerika ve Avrupa Birliği'nin, daha çok Avrupa Birliği'nin bir cephesiyle bu demokrasi dinamiğiyle yarattığı hareketlilik, tabii bir cephesiyle de onların kendi hegemonyalarını oluşturuyor. Ama şimdi Amerika ve özellikle Avrupa Birliği'nin demokrasi çerçevesinde kendi etki alanını genişletmesinde biz demokrasi düşmanı olamayız.

Burada sorun, onun karşısında yer alanların otoriter rejimlere tabii olmaları ve otoriter olmaları. Eğer bugün Türkiye'de "milliyetçi" söylemi savunanlar veya Ukrayna'da "milliyetçi" söylemi savunanlar, daha fazla demokrasi olsalardı işler çok daha değişik yönlere giderdi. Sorun biraz da demokrasi mücadelesidir ki, toplumsal dinamikler açısından en önemlisi şu anda bu taşıyıcı. 19 uncu Yüzyılda devrimdi, sosyalist devrim falan, şu anda taşıyıcı demokrasi. Devrim falan dediğiniz zaman, kitleler harekete geçmiyorlar; "sosyalist devrim" dediğiniz zaman, harekete geçmiyorlar, bu uzun bir hayal olarak olabilir. Ama şu anda bir demokrasi Avrupa toplumları içinde bile mücadelenin etrafında kenetlenen unsur.

Dolayısıyla, burada bizim kaçınılmaz olarak demokrasi mücadelesi veriyorsak, vermeyeceksek, o da başka kendi başına savunulabilir bir şey. Toplamlar demokrasi çerçevesinde, Türkiye'de bunu savunanlar da var; Avrupa'da da savunanlar var, Amerika'da savunanlar var. Demokrasi aslında yanlış bir olgudur, toplumlar elitler tarafından yönetilmelidir. Bu da bir fikir, bunu hayata geçirmeye çalışabilirsiniz, başarsanız siz elitler yanında yer alıyorsanız, yönetici egemen sınıfta olursunuz, elitler yanında yer alıyorsanız, ezilenler tarafında yer alırsınız. Ama herhalde demokrasinin yarattığı bu yeni dalga şu anda küresel mücadelelerdeki ana fay hattını oluşturuyor.

• **Düccane Cündioğlu** - Tolstoy'un 21 Mart 1885 tarihinde günlüğüne düştüğü bir not var. Diyor ki: "Politika sanatı dışlar, çünkü

Ahmet İnsel

**Dönem
İcabı,
çok geniş
tanımıyla
bir kapitalist
sistem
içine
hapis
olmuş
durumdayız**

hedefine tek taraflı olarak varmak zorundadır.". Hakikaten siyaset sanatı dışlar, bütünü görmeyi amaçlayan düşünmeyi de dışlar. Konuşmam sırasında "robotlar, makineler" simgesini sıklıkla kullandım. Fakat bunu bana ilham eden sadece ABD ordusunun elindeki konvansiyonel silahlar değildi. Savaşın, daha doğrusu işgalin ilk günlerinde gazeteciler Amerikan askerlerine mikrofonu uzatıp soruyorlardı "Burada ne yapıyorsunuz?" diye. Hem kadın, hem erkek birkaç Amerikan askeri, "Ben profesyonelim, sadece işimi yapıyorum" diye cevap vermişti. Bu cevapları unutmam, unutamadım. Çünkü bir ölüm makinesi, bir ülkeyi işgal ediyor ve o ülkenin işgalci ordusunun unsurları "Ben bir profesyonelim, işimi yapıyorum ve maaşımı alıyorum" demekle yetiniyor.

Burada savaşın nedenleri, küreselleşme, demokrasi, paylaşım, dindarlık, dinsizlik, materyalizm, idealizm gibi tanımların çok üstünde. Sorun çok daha ciddi. Bu hakikaten insanî bir sorun. Yeni egemen güç, sadece kendine ait bir adalet tanımıyla yola çıkıyor. Huntington'un son kitabına birkaç kez atıf yapıldı. "Biz kimiz?" diye soruyor. Bu soruyu hep önemsemiştir. Özellikle gençler, hayata atıldıklarında, düşünmeye başladıklarında "Biz kimiz?" diye sorarlar ve bu sorunun cevabını ararlar. Yani "Ben kimim?" sorusu, aslında "Biz kimiz?" sorusu içinde erimiştir. Ben sosyalistim, ben milliyetçiyim, ben İslamcıyım, vs.

Ayrıca "Ben Türküm, Müslümanım, Kürdüm, Aleviyim, Sünniyim" gibi değişik cevaplar da verilebilir ve bu değişik kimlik katmanlarının tanımına ulaşmak için sorduğumuz müteselsil sorular yığınının hepsini de "Biz kimiz?" sorusuyla dile getiririz.

Burada elbette meselenin müteahhasısları kendi meşgul oldukları bilim dalının açısından bu "Biz kimiz?"i cevaplıyorlar. Amerika'nın "Biz kimiz?" sorusuna verdiği cevabı, bu cevabın ne kadar ikna edici veya kullanışlı olup olmadığını değerlendirip yorumlayacaklardır. Ancak ben dünyada hiçbir büyük düşünürün, büyük bir sanatçının kendi halkına, kendi biz'ine ihanet ettiğine tesadüf etmedim. Büyük zekalar, ister düşünce adamı olsun, ister sanat adamı olsun kendi biz'lerini ciddiye alırlar. Fakat sanatın ve düşünmenin amacı, bu "biz'de takılıp kalmak değildir, aksine "Ben kimim?" sorusunun cevabına ulaşmaktır. Felsefenin, düşüncenin bütün ustaları, tarih boyunca insana hep şu teklifte bulunmuşlardır: Kendini bil, kendini tanı!

Bu soruyu sorduğunuzda ve eğer biraz da şansınız varsa sorunun cevabına yaklaşıp yaklaşmaz kendinizi yapayalnız hissedersiniz.

"Ben kimim?" sorusunu sormak ne kadar zorsa, onun cevabını vermek de bir o kadar zordur. Amerika "Biz kimiz?" sorusunu ırk temelinde, kültür temelinde tanımlayabilir. Ancak bunu iki kategorik cevapla desteklemek zorundadır; zaman ve mekânla. Zamanla kastettiğim tarih; Amerikan tarihi, Batı tarihi. Mekânla kastettiğim ise coğrafya, Batı coğrafyası.

Bu "biz'i kuvvetlendirmeye ve yaşatmaya yönelik çabalar, ister istemez kendi karşısını da üretmek zorundadır. Olan da bu. Onlar şimdi postmodernist söylem aracılığıyla bir öteki üretiyorlar. Bu kaçınılmazı mümkün bir şey mi? Hayır! Çünkü "bizler" içinde bir "biz" var, bir de "onlar" kavramı var, zorunlu olarak var. "Onlar"ın her zaman dost olması beklenemez, düşman-daha düşman-en düşman niteliklerini kazanmaları da tabiidir ve bunlar da zamanla değişir.

Geçici düşmanlar da, sabit düşmanlar da zamanla değişiyor. Olup bitenleri bu açıdan yorumlayanlar muhakkak olacaktır ve bu yorumlama tarzının faydadan hali olduğunu söylüyor değilim. Ancak ben her defasında —özür dileyerek ifade etmeliyim ki— bu tür açıklamaları meselenin aslına, esasına yaklaşmamızı engelleyen "perdeler" olarak görüyorum. İktisadî nedenler, siyasî nedenler, hatta hukukî nedenler söz konusu egemenlerin karşısında yer alanlar tarafından da tartışılmış olsa, temeldeki soru hep unutulmuş olarak kalıyor.

"Amerikan düşüncesinin temel karakteristiği nedir?" diye bir üniversite öğrencisine soru soru yöneltirse, aklına ilk gelecek cevap, "Pragmatizm" olacaktır. Tıpkı İngiliz düşüncesi dediğimizde "Empirizm"i, Alman düşüncesi dediğimizde "İdealizm"i akla gelebileceği gibi, "Amerika" ile "düşünce" sözcükleri de yan yana geldiğinde, ister istemez önümüze "Pragmatizm" terimi düşecektir. Bu bir tesadüf mü? Hayır değil. Bu, ABD'nin kuruluş süreciyle, orada devleti kuran iradenin devleti kurma ve egemenliğini sürdürme biçimiyle alakalı.

Pragmatizm doğrunun ne olduğunu sormaz, "Hak nedir?" diye sormaz, sadece "Yararlı mı?" diye sorar. Amerikan İktisadında pazarlamanın ekonomik faaliyetler içerisinde diğer ülkelere nazaran bir ehemmiyeti vardır. Sayın Ateş, böyle söyleyebiliriz, değil mi?

Ahmet İnel

Herhalde
demokrasinin
yarattığı
bu yeni
dalga
şu anda
küresel
mücadelelerdeki
ana
fay
hattını
oluşturuyor

• **Toktamış Ateş** - Asaf Savaş çok sever.

• **Düccane Cündioğlu** - Niçin pazarlama (marketing) öne çıkıyor? Çünkü pazarlama için ne sattığı önemli değildir, satabilme miktarı, satabilme gücü önemlidir. Siyasette de kullanışlı olana bakılır. Nitekim siyasiler fikirleri, düşünceleri, hatta tarihi, coğrafyayı bu kullanımı değerine göre ölçüp biçerler. Amerika'nın ne düşündüğünü doğrusu merak etmiyorum. Çünkü sözcüğün gerçek anlamında Amerikalıların da, Amerika'yı yönetenlerin de düşüncüklerine inanmıyorum. Amerika'da bir süre öğretim görevlisi olarak çalışmış bir arkadaşım, "Platon buralara hiç uğramamış" demişti ki sanırım pek de haksız sayılmazdı.

ABD'ye ilişkin semboller öbeği doğrusu bana çok sevimli şeyler çağrıştırmıyor. O nedenle eleştirel tarafımı duygularımdan ayırmak suretiyle kullanmakta beceriksizleşiyorum, bunun farkındayım. Fakat benim bu beceriksizliğim, iktisat, siyaset, hukuk, hatta din ve ahlak açısından yapılmış açıklamaların en temeldeki soruyu, yani sorunun insanî bir sorun olduğunu, insanlık ölçeğinde bir sorun olduğunu unutturmasına bir gerekçe teşkil etmemelidir.

"Mazlumun Zulmü!" diye bir makale yazmıştım geçenlerde. Beni asıl irkilten taraf da burası. Yenilen taraf bile adalet talep etmiyor, merhamet talep etmiyor, şefkat talep etmiyor. Aksine refah talep ediyor, galipler gibi olmak istiyor. O yüzden de bu haliyle İslam dünyasından, kadim dünyadan bu egemenlere karşı dikkate alınabilecek bir ses çıkabileceğine dair ümitleri yeterince sarsılmış biri olarak konuşuyorum. Fatih Sultan Mehmet İstanbul'un kapılarını dayandığında, oradakilere "Sizi uygarlaştıracam" demedi, sadece "Size adalet teklif ediyorum" dedi ve Bizans halkı "Kardinal şerpuşunu görmektense Türk'ün sarığını görmeyi yeğleriz" diye karşılık verdi.

Biz adaleti ve adaletle yönetmeyi teklif edebilen, egemenlik araçlarımıza onları adalet kavramına, adalet duygusuna dayandırmak suretiyle işlerlik kazandırmayı becerebilmiş bir toplumun çocuklarıyız. "Bugün böyle bir gücümüz var mı?" denirse, ne yazık ki, bu soruya olumlu bir cevap veremeyeceğim. Adaleti teklif etmek şöyle dursun —ki adaleti teklif etmek güçle olur—, adaleti talep edecek durumda bile değiliz. Sorunu benim nazarımda trajik hale getiren cihet de burası. Adaleti teklif edemiyoruz, adaleti teklif edebilecek güçten yoksunuz, fakat adaleti talep edecek bir haysiyeti, insanî

bir haysiyeti ortaya koymak konusunda da doğrusu çok istekli değiliz.

Tolstoy "siyaset sanatı dışlar" demişti. Biz de kendisine katılarak "siyaset düşüncüyü de dışlar" diye eklemiştik. Bu katliamlar karşısında, bu olup bitenler karşısında, bu iktisadî, siyasî, askerî aygıtın yapıp etmeleri karşısında, hâlâ insanlık denen kavramın bir gerçeklik taşıdığına inanan bizlerin yapabileceğimiz tek şey, belki de düşünmeye ve sanata işlerlik kazandırmak, şaşa kalma ve dalma yeteneklerimizi muhafaza etmeye çalışmak. "Şaşa kalmak, şaşmak ve dalmak" sözcüklerini bile bile kullanıyorum. Çünkü sanatçılar olup bitenler karşısında şaşarlar ve şaşa kalırlar. Bu çok büyük yetenektir. Düşünürlerse, şaşkınlıkları geçer geçmez dalarlar. Bu açıdan düşünürleri dalgın, sanatçıları şaşkın olarak nitelendirebiliriz. Dalma ve şaşma yetileri, insanın en özlü yetilerindendir. Oysa siyasetçiler ve tüccarlar ne şaşabilirler, ne dalebilirler. Çünkü şaşkınlık ve dalgınlık siyasetçilerin ve tüccarların yaptıkları işi tek taraflı yapmalarını engeller.

Ne diyebilirim ki? Hepinize iyi şaşmalar ve dalmalar.

• **Toktamış Ateş** - Evet, bu geç saate fazla söyleyecek şeyim var da, pek söyleyecek halim kalmadı. Sayın Cündioğlu'nun karamsarlığından nasibimizi mi aldık, ne yaptık bilemiyorum. Bizim Asaf Savaş kardeşimizin güzel bir talı var "üretmek yetmez, pazarlamak lazım" der. Pazarladığınız zaman ürettiğinizin bir değeri oluyor, tabii ben ona ben katılmıyorum, zaten hiçbir şeyine katılmam, çok severim, ama.

Böyle bir dünyada yaşıyoruz. Ben adalet talep etmekten de aciz olduğumuzu kabul etmem, mümkün değil, bunu talep ederiz. Alimlerin dalgın olduğunu da kabul etmem, sanatçıların şaşkın olduğunu da kabul etmem; asla kabul etmem. Bunları biraz ironi olarak dile getirdiğinizi düşünüyorum, yoksa çok tartışırız, o zaman uzun tartışmamız gerekir. Tabii bir sorudan yola çıktık, "bütün yetki bande olsa dünyayı nasıl düzeltirim?" diye. Güzel bir soru, yani bu yetkiyi bana verseler ne yaparım? Benim karşı olduğum birkaç şey var, yani insanlığın büyük düşmanı olarak gördüğüm, birincisi bunların mülkiyet Jean Jacques Rousseau dile getirdiği anlayış, "dünyada insanlığa en büyük kötülüğü bir tarlanın etrafına çitle çevirip, burası benim diyen insan yapmıştır" diyor.

Ahmet Insel

"Amerika" ile
"düşünce"
sözcükleri de
yan yana
geldiğinde,
İster
İstemez
önümüze
"Pragmatizm"
terimi
düşecektir

İlke olarak tamamen mülkiyete katılıyorum, kızıyorum, mirasa karşıyım, şimdi kendi çocuğuma bir şeyler bırakayım diye çırpınıp duruyorum, ama karşıyım ve ateşli ve kesici silahlara da karşıyım. Şimdi yetki bende, bunları kaldır, nereye kaldırıyoruz, yani kalkması mümkün değil. Öyle bir üretim azalması olur ki, altında kalırız, halledemeyiz. Yani o zaman, bu çok kızdığım şeylerle beraber yaşamaya alışmamam lazım. Fakat, gene de bir şeyler yapılabilir. Her şeyden önce demokrasiyi egemen kılmaya çalışırım. Yani hemen hemen bütün kötülüklerin kökeninde, karşısındakine sevgi duymayan, saygı duymayan, karşısındaki insanı hoşgörüsüyle yaklaşmayan birtakım insanların hırslarını tatmin etmeleri için giriştikleri manevraları görüyorum.

Gerçek bir demokraside bunların olmaya çağını ümit ederim. Churchill'in demokrasiyle ilgili iki deyişi vardır, çok severim, biri "demokrasi berbat bir rejimdir, ama rejimlerin en az berbat olanıdır" diyor, buna çok katılıyorum, bir de "demokrasi içinde ortaya çıkan sorunları gene demokrasinin kuralları çerçevesinde kalarak çözmek lazım, aksi takdirde ortada demokrasi kalmaz" diyor, o da çok doğru bir şey.

Tabii, demokrasiyi doğru tanımlamak lazım. Ben demokrasiyi şöyle tanımlıyorum: Bir insanın kendini ilgilendiren ya da ilgilendirebilecek olan her konuda kararların oluşum sürecine katılımıdır. Yani, demokrasi katılımıdır, nereye katılıyorsunuz; kararların oluşum sürecine; hangi kararların; sizi ilgilendiren ya da ilgilendirilebilecek olan bütün kararlara.

Bunu böyle tanımladığımız zaman, demokrasi bir yaşam tarzı olarak karşımıza çıkıyor. Bu yaşam tarzı olarak karşımıza çıkan demokrasi içine sevgiyi, saygıyı, hoş görüyü birlikte yaşama arzusunu ve bunun sevincine enjekte edersek, sanki dünya daha çekilebilir bir hale gelir diye düşünüyorum. Onun dışında bir çare, bir çözüm göremiyorum. Ama, Sayın Cündioğlu kadar da karamsar değilim.

• **Dücane Cündioğlu** - "Pesimist" kelimesini sanırım iki şekilde çevirebiliriz, biri 'karamsar', diğeri 'kötümser'. Sayın Ateş, beni 'karamsar' olmakla niteledi. Oysa ben bu pozisyonu zaten bile isteye seçiyorum. Çünkü umut sahibi olabilmem için olanın karalığını bütün karalığı içinde görmem gerektiğine inanıyorum. Evet, belki ben karamsar sayılırım, ama asla kötümser değilim!

• **Sudi Apak** - Tabii, bu saate artık zamanımız da doluyor. Ben toplantıyı kapatmak zorundayım.

Efendim, katılımınız için de tüm konuklara sevgilerimi, saygılarımı arz ediyorum. Hepinize çok teşekkür ederim, hepinize iyi günler dilerim, saygılarımla.

Toktamış Ateş

Demokrasi
bir insanın
kendini
ilgilendiren
ya da
ilgilendirebi-
lecek
olan
her konuda
kararların
oluşum
sürecine
katılımıdır

prof. dr. sabahattin zaim

1926 doğumlu olan Prof. Dr. Sabahattin Zaim, 1943 yılında İstanbul Vefa Lisesi, 1947 yılında Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi ve 1950 yılında Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi'nde (muadeler) eğitim hayatını sürdürmüş, 1955 yılında İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi'nde doktora yapmıştır. 1953-1957 yılları arasında İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi'nde asistan olarak başladığı akademik görevleri;

- 1963-1964 Misafir Öğretim Üyesi, Batı Almanya, Münih Üniversitesi (İstanbul Üniversitesi'nden izinli olarak),

- 1957-1965 Doçent, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi

- 1980-1982 Misafir Profesör, Melik Abdulaziz Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Sosyo-Teknik Etütler Bölümü Cidde-Suudi Arabistan, (İstanbul Üniversitesi'nden izinli olarak),

- 1965-1993 Profesör, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Misafir Profesör, 1993-1995

- 1993- 1996 Dekan, Sakarya Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Profesör, 1993-1998

- 1996-2000 YÖK (Yüksek Öğretim Kurulu Üyesi) olarak devam etmiştir. Ayrıca Sakarya, Kadıköy Işık Mühendislik Akademileri, Galatasaray Y. İkti-

sat ve Ticaret Akademileri, Bursa Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve İstanbul Üniversitesi İşletme Enstitüsü Öğretim Üyelği gibi pek çok ek akademik görevlerde bulunmuştur.

Prof. Dr. Sabahattin Zaim'in Faisal Finans Kurumu A.Ş. Yönetim Kurulu Başkan Vekilliği, Koç Holding İşçi-İşveren Münasebetleri Müşavirliği, Pançar Motor Yönetim Kurulu Üyelği gibi iş hayatı tecrübelerinin yanı sıra, İstanbul Maiyet Memurluğu, Eyüp, Malatya'nın Kahta, Sinop'un Ayancıl ve Kastamonu'nun Abana ilçeleri kaymakamlıkları, Türkiye Milli Birlik Komitesi Sosyal İşler Sivil Komitesi başkanlığı, Milli Prodüktive merkezi Yönetim Kurulu Üyelği gibi ek devlet görevlerinde de bulunmuştur.

Prof. Dr. Sabahattin Zaim'in yayınlamış pek çok kitabı ve makalelerinin yanı sıra, şeref üyelikleri ve armağanları da bulunmaktadır.

dünyada yeni oluşumlar karşısında sol ve sağ (akademisyen yaklaşımı)

Prof. Dr. Sabahattin Zaim'e armağan

3. gün

18 aralık 2004, sabah

oturma başkanı : Prof. Dr. Gülten Kazgan
panelistler : John Bellamy Foster,
Prof. Dr. Eser Karakaş
Prof. Dr. Hasan Kirmanoğlu
Prof. Dr. Ertuğrul Ahmet Tonak

• **Burhan Taştan** - İktisatçılar Haftası'nın üçüncü gün oturumuna hoş geldiniz.

Fakültemiz Yönetim Kurulunun almış olduğu karar gereği 23. İktisatçılar Haftası'ndan bugüne kadar uyguladığımız, İktisatçılar Haftası'nın bir gününün bir hocamıza armağanı töreni yapılacaktır.

Bu günümüz de Prof. Dr. Sabahattin Zaim'e armağan edilmiştir. Değerli Hocamıza ödülünü vermek üzere Prof. Dr. Nur Serter hanımı da davet ediyorum.

• **Nur Serter** - Ben öncelikle İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyetine göstermiş olduğu bu vefa duygusu için, kadirşinaslık için teşekkür etmek istiyorum. İktisat Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümünün bir Öğretim Üyesi ve Çalışma Ekonomisi Ana Bilim Dalı Başkanı olarak, Prof. Dr. Sabahattin Zaim hocamızdan Çalışma Ekonomisi Ana Bilim Dalını devralmış bir öğretim üyesi olarak kuşkusuz onun İktisat Fakültemize ve bölümümüze bilimsel açıdan yapmış olduğu önemli katkılar her zaman bizim için çok büyük değer

taşıyacaktır. Yazmış olduğu Çalışma Ekonomisi kitabı yıllardır ve binlerce öğrenciye çalışma ekonomisi alanında en önemli ve temel referans kaynağı olmuştur.

Sayın Hocamız, insan olarak da son derece sevgi dolu, yumuşak tevazu sahibi ve babacan tutumuyla hepimizin saygı duyduğu bir büyüğümüz olmuştur, ama bizim kurumumuzun bir geleneği vardır, bizde hocalarımız emekli olsalar bile, hiçbir zaman gerçekten emekli olmazlar. Zaten biraz önce konuşuyorduk, Sabahattin hocamız da "hocaların emekliliği olmaz" dedi. Gerçekten kendisi okuyan, araştıran ve yazan bir insan olarak yaşının çok önünde, çok genç bir düşünce yaşına ve enerjiye sahip.

Ben kendisine bugüne kadar bizim alanımıza yapmış olduğu bütün katkılar için, bilime yapmış olduğu katkılar için teşekkür ediyorum ve kendisini buraya davet ediyorum, buyurun Hocam.

• **Sabahattin Zaim** - Benim kürsümde yerimi alan oğlum, Halil Zaim, ona devrettim.

Efendim, çok teşekkür ediyorum. Çok güzel bir gün, bana plaketi takdim eden Hanımefendi, talebeliğinden itibaren beraber olduğumuz bir mümtaz şahsiyet. Bugün Rektör Yardımcısı olmuş, yarın belki rektör olacak, onların elinden alıyorum, bu güzel bir mazhariyet, Allah herkeşe nasip etsin. Burada maddi evlatlarımız var, manevi evlatlarımız var ve o manevi evlatlar işte üst mertebelere gelmiş vaziyetler. Onun için, evvela İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyetini yöneticilerin şahsında tebrik ediyorum.

Yaptıkları güzel faaliyetler için, kurumsallaştıkları için, ferdi çalışmalar dağılır, ama kurumsal hale gelirse kalıcı olur, müesseseseleşir. Bu konferanslar da bugün müesseseseleşmiştir, basılıyor ve aranıyor. Onun için kendilerini tebrik ediyorum, ayrıca da böyle hocalarını anmaları da güzel bir haslet olarak, tebrike şayan, vefa duygusu çok önemlidir, çünkü bu bir bayrak yansıdır, yarın da aynı şekilde kendileri anılacaklardır. Atalar "ne ekersen onu biçersin" demişlerdir. O bakımdan bu güzel bir duygu. Bugünlerde birçok yaşlı kişiler hayatlarındayken anılıyorlar ki, güzel bir hadise; yani ölümlemlerini beklemeden anmak daha güzel bir şey, çünkü beraber anılmış oluyor.

Bendeniz, 1947 yılında Mülkiye'yi, üniversiteyi bitirdim, İstanbul'a Mahiyet Memuru olarak tayin edildim, sınıf birincisi falan hikâyeleri. Geldim. Vali Muavini Rüştü Ülken, bizim rahmetli Yurtsev Ülken'in babası. Bizi Fatih'e tayin ettiler. Ben 1948 yılında Fatih Kaymakam Muavini, 1949 yılında Vali ve Belediye Reisi Dr. Lütfi Kırdar, o vakit İstanbul'da Vilayette Belediye müşterek. Ben de 23 yaşında Eyüp'te hem Kaymakam, Hem Belediye Reisi olarak orada 5 sene kaldım, sonra 6 sene Kaymakamlık, ama Fatih Kaymakam Muaviniyken, kaçak olarak İktisat Fakültesi doktora seminerlerine girdim.

Biz o vakit Üniversitedeyken, seminerlerin birinci yılını yapma hakkımız vardı, ben onu yapmıştım, doğru ikinci sınıfa girdik, o vakit mastır yoktu, doktora girilirdi ve uzun sürerdi. Doktoradayken, genç bir çift katıldı, o genç çift şimdi gördüğünüz Prof. Gülten Kazgan'la, eşi Haydar Kazgan'dılar.

Sene ortasında İsviçre'den Haydar Furgaç katıldı, Sadun Aren vardı, böyle bir doktora grubu. Sonra ben 1953'te kaymakamlığı bitirdim, Temmuzda üniversiteye başladım, o başlayış akademik hayat devam etti, bu günlere geldik. Şimdi artık hatıralardan bahsediyoruz. Bizim mensup olduğum enstitü Nurhan Hanım

bahsetti, şimdiki Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, çocuklar ona şimdi "ÇEKO" diyor. Bu ÇEKO'nun eski adı Sosyal Siyaset Kürsüsü Enstitüsüydü, sosyal siyasetin de daha eski adı İktisat ve İktisaiyat Enstitüsüydü. Bu nedir? 1934'te Türkiye'de tek üniversite, İstanbul Darü'l Fünun, İstanbul Üniversitesi olduğu zaman, bir Hukuk Fakültesi kuruldu, henüz daha iktisadın lafı yok. O Hukuk Fakültesine bağlı olarak iktisadi sahada, içtimai sahada, yani sosyolojik sahada araştırma yapmak üzere bir enstitü kuruldu. İktisat ve İktisaiyat Enstitüsü, başına da Prof. Dr. Gerhard Kesler getirildi. Önce, Rötke oldu, Rötke'den sonra Kesler geldi, Kesler bizim enstitünün kurucusudur. Alman Prusyalı bir hoca, kırmızı yüzlü, benim de doktora hocalarım bu üç Almandı, Kesler, Newmark ve Alfert İsak bu enstitüyü bunlar kurdular.

1936'da İktisat Fakültesi kurulunca enstitü oraya bağlandı, bilahare içtimaiyat enstitüsü denildi, sonra sosyoloji, sosyal siyaset denildi ve bugünkü ÇEKO'ya geldik.

O zaman hocalar İktisat Fakültesinde o vakit bütün bölüm yoktu, disiplinler vardı, bu belli disiplinler içinde de kürsüler vardı. İktisat disiplininde dört kürsü vardı, Rahmetli Şükrü Boğa'nın kürsüsü, Reliye Şükrüsula'nın kürsüsü, Sabri Ülgener'in kürsüsü, Gülten Kazgan'ın da kürsüsüdür. İkiisi teorik iktisatla uğraşırdı, biri tatbiki iktisatla, biri doktrinle. Hazım Atıf Kuyucag'ın kürsüsünde Süleyman Barda vardı, Demir Demirgil vardı. Şükrü Boğa'nın kürsüsünde Besim Üstünel vardı, İdris Küçükömer vardı, Sencer Divitçioğlu vardı. Sabri Ülgener'in kürsüsünde Gülten Kazgan vardı.

Bizim kürsüde de Kesler müdürlük yaptı, sonra Fındıkoğlu, sonra Orhan Tuna, sonra bendenize geldi, sonra rahmetli Nusret Ekin, sonra Tokar Dereli.

Maliye kürsüsünde Neumark vardı, yanında Osman Okyar, biz doktora yaparken, Osman Okyar Neumark'ın asistanıydı, asistanlar da seminerlere beraber katılırlardı, biz bilemezsek hoca sualleri ona sorardı. Maliye kürsüsünden sonra Orhan Dikmen, Bedi Feyzioğlu, Memduh Yaşa bulundular.

Tabii burada Alman hocaları hayırla zikretmek gerekir, çünkü bizim ilk kuruluşunu onlar yaptılar. Sistematik bir çalışma verdiler. 15 günde bir Alman hocalar İstanbul'daki iş adamlarıyla bir araya gelirler, Türkiye'nin meselelerini tartışırlardı.

Sabahattin Zaim

**İktisat
Fakültesinde
o vakit
bütün
bölüm
yoktu,
disiplinler
vardı,
bu belli
disiplinler
içinde de
kürsüler
vardı**

O vakit iş hayatıyla toplum hayatıyla çok sıkı bir işbirliği vardı. Üniversiteler devletin bir nevi akıl hocasıydı. Biz de her konuyla uğraşırdık, bir mecbur, yani dışa açıldık. Kesinlikle fildişi kulede yaşamıyorduk. Bunların bilinmesinde fayda vardır.

Bunlara vesile oldukları için yöneticilere teşekkürlerimi arz ediyorum, sizler de yöneticiler dışında bütün katılan muhterem iktisatçılara, hocalara ve gençlere hayatlarında başarılar diliyorum, hayırlı hizmetler diliyorum ve gençlere iki şey diliyorum. Birincisi, hayırlı bir iş bulmak ve hayırlı bir eş bulmak. İşini ve eşini bulanın iki dünyası da mamur olur, çünkü biri bozuk olursa öbürünü de etkiler. Saygılarımla sunuyorum.

• **Burhan Taştan** - 29. İktisatçılar Haftası'nın üçüncü 3. gününün birinci paneli başlamak üzere. Oturum Başkanı Sayın Gülten Kazgan. Buyurun Sayın Hocam.

• **Gülten Kazgan** - Sayın misafirler, hepimiz hoş geldiniz; iyi günler diliyorum. Biliyorsunuz, burada her yıl toplanıyoruz, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti bizleri bir araya getiriyor ve bu birlikteliğimiz sayesinde hem geçmiş anıyoruz, hem geleceğe dönük projeler yapıyoruz. Bu bağlamda bir noktayı belirtmek istiyorum: Karşımda Sayın Profesör Zaim oturuyor. Biz İktisat Fakültesi'nde gençliğimizi birlikte geçirdik. Dolayısıyla, geriye döndüğümüz zaman İktisat Fakültesi konusundaki anılarımızda da çok ortak yanlar var. Önce şunu belirteyim ki, İktisat Fakültesi bizim hocalığa başladığımız dönemin ortamında Türkiye'nin tek iktisat eğitimi yapılan yeri idi. Yetiştirdiği öğrenciler Türkiye'nin en önemli kilit noktalarında yer alıyordu. Bu rakipsizliğin verdiği de farklı bir imtiyazlı olma konumu vardı.

Şimdiki rekabet ortamında düşünün; yalnız İstanbul'da 6 ya da 7 devlet üniversitesi, onun iki katı kadar da özel üniversite olan bir ortamda en az onların sayısı kadar da iktisat bölümleri var. Bir de Türkiye çapında düşünürseniz bütün o kurumlardan yetişen iktisatçılar şimdi İktisat Fakültesi mezunlarının rakipleri olarak ortaya çıkıyor. Tabii, rekabet ortamı bir bakıma teskinleştirir, daha iyiyi yapmak açısından iyidir, ama o rekabeti sürdürebilecek düzeyi devamlı tutturabilmeniz gerekir. Sanıyorum ki, şimdi Mezunlar Cemiyeti elinden gelen bütün katkılarla o son noktayı gerçekleştirmeye çalışıyor. Yani bugünkü çok keskin rekabet ortamında İktisat Fakültesi Mezunlarının eskiden sahip oldukları imtiyazı ko-

numlarını sürdürebilmeleri yolunda ne gerekiyorsa kendi alanına giren kanallarda gerçekleştirmeye çalışıyor.

O itibarla, Mezunlar Derneği Yönetim Kurulunu burada huzurunuzda kutlamak istiyorum. Çabaları dolayısıyla, o çabalarda büyük katkıları olan arkadaşları tekrar tekrar kutluyorum. Çıkardıkları dergi, yaptıkları bu toplantı ve diğer faaliyetleri dolayısıyla gerçekten fakültenin bugün isminin anılmasına çok önemli katkıları oluyor, onun için kendilerini buradan huzurunuzda alkışlıyorum.

Efendim bugünü bir konuk konuşmacımız var; Prof. John Bellamy Foster. Oregon Üniversitesi'nden; küçük dilinizi yutacağınız sayı-
da kitabı ve makalesi olan bir kişi.

Efendim, şimdi Prof. Foster'i konuşmasını yapmak üzere kürsüye davet ediyorum. Prof. Foster dersinizi vermek üzere lütfen kürsüye gelir misiniz?

• **John Bellamy Foster** - Bu oturumun duyurulmuş olan başlığı dünyadaki yeni oluşumlar ışığında sağ ve sol. Güncel politik eğilimler ile ilgili tartışmalarda merkeze oturduğumuzu düşündüğüm yeni bir gelişmenin üzerinde durmak istiyorum, bu da rasyonel kapitalizm mitinin sona erışı. 20. yüzyılın egemen mitinin belli bir zaman tersine tüm görüngüleri aşan biçimde rasyonel bir kapitalizme dair olanı olduğunu ileri sürmek istiyorum. İki ekonomist, J.M. Keynes ve J. Schumpeter bu olguyu tanımlamakta öncü bir rol oynamış görülebilirler. Her ikisi de Birinci Dünya Savaşı, Büyük Buhran ve İkinci Dünya Savaşı'nın neden olduğu kapitalizmin tarihsel büyük krizine çözüm arıyorlardı. O dönemi gözünüzün önüne getirdiğinizde, kapitalist dünyanın bir bölümünün büyük bir çöküntü içinde olduğunu, dünyanın o zamana dek tanık olunmamış bir vahşeti yaşadığını ve dünyanın tüm ülkelerine savaş ve Büyük Buhrandan kaynaklanan bir kargaşanın hakim olduğunu anımsayacaksınız.

Keynes ve Schumpeter, kapitalizmin rasyonel, kurallı ve istikrarlı bir sistem olabileceği düşüncesinin yeniden dillendirilmesinde öncü rol üstlenmiş iki ekonomisttir. Bu o dönemde özellikle büyük bir önem taşıyordu. Yalnızca Avrupa ve Birleşik Devletler ve giderek tüm dünyanın derin bir kriz içinde olması nedeniyle değil, aynı dönemde Sovyetler Birliği'nde, sosyalizm görüntüsü altında kapitalist dünya düzenine meydan okuyan alternatif bir toplumsal sistemin geliştiğine tanık olunması nedeniyle önemliydi.

John Bellamy

Foster

Güncel politik eğilimler ile ilgili tartışmalarda merkeze oturduğumuzu düşündüğüm yeni bir gelişmenin üzerinde durmak istiyorum, bu da rasyonel kapitalizm mitinin sona erışı

Ekonomi alanında önemli düşünürler olmalarının dışında burjuva ekonomi biliminin en iyi temsilcileri olma özelliğini de taşıyan Keynes ve Schumpeter, dönemlerinin en önde gelen ekonomistlerindendir. Farklı açılardan, İkinci Dünya Savaşı sonrasında düzenin yeniden sağlanmasında rehberlik eden rasyonel kapitalizmin savunulabilir bir kapitalizm olduğunu ifade etmişlerdir. Çözümlemelerinde ileri sürdükleri, rasyonel kapitalizmin gereksinimleri ve en azından bunun başarılabilirliği-ne dair taşıdıkları umuttu.

İlk önce J.M. Keynes'den başlamak istiyorum. Birinci Dünya Savaşı konusunda yazdığı "Barışın Sonuçları" adlı çalışmada, savaş sonrasında Almanya'ya uygulanan acımasız yeniden yapılandırma planlarını eleştirdiğini anımsıyorum. Keynes'in çözümlemelerinde öne sürdüğü en önemli iddialardan biri bu yeniden yapılandırma çalışmalarının katı oldukları ölçüde yeni bir savaşa yol açabilecek olmalarıdır. Büyük Buhrana çözüm olarak kaleme aldığı ve Keynesyen iktisadın dünya çapında kabul görmesini sağlayan "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi" adlı yapıtında arzın kendi talebini yaratması nedeniyle kapitalizmde yapısal bir kriz yaşanmayacağını savunan Say yasalarını eleştirmişti. Keynes'e göre kapitalizmde yapısal krizler yaşanabilirdi, efektif talepteki yetersizlik terimleriyle açıklanabilen böyle bir durumda devlet, sorunu çözmek, talebi artırmak, faiz oranlarını ayarlamak ve kapitalizmin işleyişini yeniden düzenlemek amacıyla etkin bir şekilde müdahale edebilirdi. Bir anlamda, henüz kitabı yayınlanmadan önce, uygulama alanı bulmuş olmaları nedeniyle, bu savlar bir dereceye kadar oldukça önemiydi. Almanya büyük buhrandan askeri mallara olan talebi artıran bir askeri genişleme ile çıkmıştı ve sonuç olarak her ne kadar ABD diyelim 1938'den itibaren Keynesyen iktisadi en başa koyarak uygulamaya başlamışsa da ABD'yi de büyük buhrandan çıkaran 2. Dünya Savaşı olmuştur. Keynes'in aklından geçen elbette bu değildi, ancak efektif talebi artırmanın, kapitalizmi devlet eliyle yönlendirmenin ve sürekli olarak kendini tedarikleyen bu durgunluk sorunundan kaçınmanın mümkün olduğunu ileri sürüyordu.

On yıl önce bu konferansa katılan Paul Sweezy'nin belirttiği gibi, Keynes finans kapitalin kapsamlı bir eleştirisine dönüşen genel teorisinde rantiyelerin ve spekülasyonun kapitalizmdeki işlevlerini eleştirmişti. Mali spekülasyonun 1929'da borsanın çökmesinde oyna-

John Bellamy Foster

dığı rolü anımsayacaksınız. Keynes finans kapitalin zaferinin yatırımların durmasına neden olacağını, yatırım spekülasyon açısından bir balon haline geldiğinde kapitalizmin başının belada olduğunu ve bunun rantiyeler açısından bir ötenazi anlamına geleceğini savunmuştu. Bunların yanı sıra, genel teorisinde olmasa da, son dönemdeki çalışmalarında ulusun kendi kendine yeterliliğini savunmuş ve serbest ticarete aşırı kaçılmasına neden olacak her girişime karşı çıkmıştı. Ona göre, çağdaş ekonomik koşullar altında, serbest ticaret ölçülü bir denetimle sınırlandırılmak zorundaydı. Keynes Bretton Woods antlaşmasını destekliyordu, zaten İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki istikrarlı kapitalizm anlamına gelen finansal düzeni sağlamak amacıyla hazırlanan bu ticari antlaşmanın doğrudan tarafıydı. Keynes ya da daha doğrusu Keynesçilik sosyal demokrasinin yükselişiyle, refah devletinin oluşumuyla ve örgütlü kapitalizmin gelişimiyle doğrudan ilintiliydi. Yani, Keynes ya da Keynesçilik, Birinci Dünya Savaşı, Büyük Buhran ve İkinci Dünya Savaşı sonrası parçalanmış olan kapitalizmden farklı olarak, artık kendi içinde çelişkiye düşmeyen bir uluslar arası topluluk olarak rasyonel bir kapitalizme olan inancı, Keynes'in geleceğe dair vizyonu olarak içeriyordu.

Oldukça farklı bir ekonomist olan Joseph Schumpeter Keynes'e göre daha muhafazakardı. Onun görüşlerine karşı çıksa da, kendi payına o da rasyonel kapitalizm kavramını savunmaktan geri kalmamıştı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden yapılandırılan bir sistem olarak kapitalizme yenilenen bir inanç kazandıran biri olarak anlaşıyordu. Gerçekten de bu, biraz ironik bir durumdu, çünkü Schum-

John Bellamy
Foster

Keynesçilik
artık
kendi
içinde
çelişkiye
düşmeyen
bir uluslar arası
topluluk
olarak
rasyonel
bir kapitalizme
olan
inancı,
Keynes'in
geleceğe
dair
vizyonu
olarak
içeriyordu

peter aynı zamanda kapitalizmin sonsuza dek sürmeyeceğinden ve sistemin çökeceğinden söz edili ile de ünlüydü. Ancak çalışmaları ve bunların yarattığı etki, pek çok biçimde, İkinci Dünya Savaşı sonrası kapitalist sisteme yeni bir inanç ve rasyonel kapitalizm nosyonuna yönlendiriyordu. Kapitalist gelişmenin asıl kaynağı olarak savunduğu girişimcilik yapıtlarının merkezinde yer alıyordu, ona göre, özgür girişimcinin getireceği yenilikler gelişmenin motor gücü olacaktı. Schumpeter girişimciliği genellikle, kurumsal değil bireysel anlamda kullanıyordu. Yirminci yüzyılın başlarındaki ilk çalışmalarından bu yana, kapitalist dinamiğin arkasında girişimciliğin yattığını vurguluyordu, yine de İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu konuya daha fazla ağırlık vermeye başlamıştı.

Bununla birlikte arasıra kullandığı bir terim olan teknelci sermaye tehdidine dönük olarak endişeliydi. Zira Schumpeter Marksist teoriler konusunda oldukça birikimliydi ve yapıtlarında Marx'la ve Paul Sweezy gibi genç marksistlerle sürekli bir diyalog halindeydi. Yoğunlaşan sermayenin, büyük şirketlerin ya da teknelci sermayenin serbest girişimcilik fonksiyonunu sıkıştırdığını saptamıştı ve bu endişelerinden biriydi. Bu nedenle teknelciliğe doğru eğilimin belli ölçülerde denetlenmesini istemişti. Schumpeter bazı savlarında tekellerin girişimciler için kimi zaman düşündüğü kadar büyük bir tehdit oluşturmadığını öne sürmüş olsa da, her zaman teknelciliğin bir tehlike olduğunu vurgulamıştı. Uzun dalga teorisi üzerine yazmış, Büyük Buhranı, bunun o dönemde anlaşıldığı anlamda yapısal bir iktisadi kriz olmadığını, ama daha ziyade uzun bir dalganın yansıması, uzun bir dalgada 25 yıllık bir iniş olduğunu ve iyileşmenin doğal olarak ortaya çıkacağını söyleyerek akılcılaştırılabilmek için 50-60 yıllık bir iktisadi dalga olan Kondratief dalga kavramını ortaya atmış daha doğrusu yeniden ortaya atmıştır. Uzun bir dalganın teknolojik yenilik kümelerince (clusters) yönlendirildiğini düşünüyordu, bu yüzden hala kapitalizme dönük rasyonel bir inancın gerekçesi vardı.

Schumpeter'in teorisinde rasyonel bir kapitalizm kavramına işaret eden pek çok yön var. Ancak benim en fazla üzerinde durmak istediğim kapitalizm ve emperyalizmin birbirine bağlı olduğunu söyleyen herhangi bir kavrama dönük eleştirisiydi. Bu düşünce, Birinci Dünya Savaşı esnasında yazdığı "Emperyalizmin Sosyolojisi" adlı makalesinde yaptığı bir müdahaleye dayanıyordu. Kapitalizmin doğası

itibarıyla antiemperyalist olduğunu, ilili olarak varolan emperyalist eğilimleri ondan doğal olarak çıkarmamızın mümkün olmadığını, ancak bunları açıkçası kapitalizmin dünyasına modern hayattaki kapitalist olmayan aktörlerce desteklenen biçimde, dışarıdan taşınmış yabancı elementler olarak görmemiz gerektiğini ileri sürüyordu. Schumpeter için emperyalizm vardı, ancak bir atavismdi, eski çağlara bir geri dönüşü. Emperyalizmin kaynakları, daha doğrusu emperyalizm diyordu, dayatılabilir sınırsız bir yayılmaya dönük amaçsız bir düzendir ve kökleri bir savaş aygıtına dayanıyordu ve doğası itibarıyla politik ve sosyolojiktir, ama iktisadi değildir. Serbest girişime bağlı bir iktisadi toplum olarak kapitalizm emperyalist olamazdı. Bununla birlikte, büyük bir savaş aygıtının ortaya çıktığı bir kapitalizmde, tekellerin, teknelci sermayenin egemen olmaya başladığı bir sistemde, kendisinin kapitalizmin saf mantığıyla uyumlu olmadığını düşündüğü bir sistemde emperyalist eğilimler olabilirdi ve 1. ve 2. dünya savaşlarında, onların öncesinde açıkça görüldüğü gibi ve 20. yüzyılın son çeyreğinde ve sonrasında emperyalizm vahşetini sürdürebilirdi.

Ne Keynes ne de Schumpeter, kapitalizmin kendi iç mantığıyla uyumlu bir şekilde gelişerek, istikrarlı bir sistem olarak kalacağını düşünecek kadar saf değildiler. Kendi kendini düzenleyen bir piyasa sistemi ya da kendini düzenleyen bir piyasa toplumu gibi bir şeyin varolduğu biçimindeki Friederich von Hayek'in ya da neoliballerin düşüncelerine itibar etmiyorlardı. Kapitalizm kendine özgü mantığını takip ederek varlığını sürdüremezdi. Yani ister Keynes ve hatta Schumpeter'dan söz ediyor olalım, Rasyonel bir kapitalizme dair bütün düşüncü kapitalizmin belli ölçülerde sınırlandırılması gerektiği üzerinedir. Eğer sınırlar kapitalizmden uzaklaştırılır ve kapitalizm kendine özgü mantığıyla gelişirse bu bir felakete ve sonunda sistemin çöküşüne yol açabilirdi. Schumpeter'in açıklaması gayet basitti, hiçbir sosyolojik sistem kendi mantığı çerçevesinde işlemeye bırakıldığında sonsuza dek devam edemez diyordu. Mevcut duruma göz atmanız yeterli olacaktır. Altında eğer bırakılırsa güvenle yaşayabileceği koşullar altında varlığını sürdürebilecek tek bir şirket, tek bir endüstri, tek bir ülke yoktu. Bu kapitalizm için de, bir bütün olarak kapitalizm içinde doğrudur. Kapitalizmin mantığı sınırlandırılmadığında irrasyoneldi, ancak sınırlandırılmış bir kapitalizm de artık kapitalizmin kendi mantığıyla uyumlu

John Bellamy

Foster

Rasyonel
bir
kapitalizme
dair
bütün
düşüncü
kapitalizmin
belli
ölçülerde
sınırlandırılması
gerektiği
üzerinedir.
Eğer
sınırlar
kapitalizmden
uzaklaştırılır ve
kapitalizm
kendine
özgü
mantığıyla
gelişirse
bu bir
felakete ve
sonunda
sistemin
çöküşüne
yol
açabilirdi

olmuyordu ve onun dinamizmi ile çatışmıyordu. Bunun Schumpeteryan paradoks olarak adlandırılabilirsiniz. Kapitalizm kendine özgü mantığıyla işlemeye devam ederse, varlığını sürdüremeyecek, ancak kendine özgü mantığıyla işlemesine izin verilmezse, dinamizmini sağlayan girişimcilerin fonksiyonunun engellenmesi nedeniyle yolun sonuna gelecekti. Gerçekten de, Schumpeter kapitalizmin son-
suza dek varlığını sürdürebileceğini düşünmemişti, ancak koşulların ne olduğunu ortaya koymuştu -ki aslında bunların rasyonel bir kapitalizm açısından olanaksız olduğunu düşünüyordu- ve bunlar kapitalizmin kendi mantığına göre gelişmesine izin vermeyen tekellerin egemenliğini kısıtlamayı, savaş aygıtlarını yolun üzerinden kaldırmayı vs. içeriyordu.

Daha rasyonel bir kapitalizm düşüncesi basitçe iki düşünürün zihninden çıkmamıştı. Tabii ki bu belli bir çağın ruhunu yansıtıyordu. Şimdi tam da İkinci Dünya Savaşı sonrasına denk düşen bu dönemi gözler önüne getirmek için oldukça yaşlı olmak gerektiğinin farkındayım. Ancak kapitalist dünya, dünyanın o zamana dek gördüğü en büyük felaketten -ki bence Birinci Dünya Savaşı, Büyük Buhran ve İkinci Dünya Savaşı'nı böyle adlandırmak gerekir-sıyrılarak ortaya çıkmıştı. Ve kapitalist ülkeler bundan yeniden yapılanmış bir sisteme olan inancı içeren gayet iyimser bir ruhla çıkmışlardı. Bunun nedeninin ABD'nin temel olarak savaştan etkilenmemiş oluşuyla ve istikrarın kale burcu, dünya gücü oluşuyla ve kapitalizmin daha merhametli ve yardımsever yüzünü temsil ediyor görünüşü ile ilgili olduğunu düşünüyorum. Şimdi buna inanmanın zor olduğunu biliyorum zira Birleşik Devletleri kapitalizmin iyi ve yardımsever bir biçimi ile bir arada düşünemiyoruz ancak o zamanlar böyle görülmüyordu.. İkinci Dünya Savaşının sonunda Birleşik Devletler toplam dünya çıktısının yarısını üretiyordu ve dünya imalat sanayiinin yüzde 60'ı Birleşik Devletler'de konuşlanmıştı, para birimi olan dolar altın kadar itibar görüyordu, en azından bir süre için nükleer silahlar tekeline tek başına sahipti, Ticaretin istikrarlılığının ve finansal istikrarın ve elbette kur istikrarının -ki bunlar yüzyılın ilk çeyreğindeki büyük krizin kalbinde yatan problemlerdi- bir garantisi olarak düşünülen Bretton Woods antlaşmasının yapılandırılmasının arkasındaki motor gücü oluşturmuştu. Birleşmiş Milletler'in konumlandığı yer New York'tu. Birleşik Devletler, Almanya ve Japonya'nın işgali karşısında göreceli olarak daha iyi niyetli bir yaklaşım benim-

sedı ve bu toplumların kapitalist temeller üzerinde yeniden inşası doğrultusunda hareket etti ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'ya dayatılmış olan acımasız önlemlerin benzerlerinden kaçındı. Birleşik Devletler, Avrupa ekonomisinin yeniden inşası, Avrupa ülkelerinin ekonomisine ve iktisadi taleplerine destek olunması vb. amaçlar taşıyan bir ekonomik yardım programı olan Marshall planını uygulamaya koydu. Atlantik Paktı'nın hazırlanmasında ve Birleşik Devletler, Japonya ve Avrupa arasında üçlü bağlar kurulmasını sağlayan daha büyük birlikler kurdu. Bu dönemde ironik bir biçimde sosyal demokrasinin de kendine geldiği görülmüyor. Zira Birleşik Devletler hiç bir zaman anlamlı bir biçimde sosyal demokrasiye yuva olamamıştı. Refah devleti, özellikle Avrupa'da, Batı Avrupa'da ön plana çıktı ve bu yeni rasyonel kapitalizme dayanak olmaya başladı. Avrupa ve Japon ekonomileri yeniden yapılandırılmış, hızlı bir ekonomik büyüme sağlanmıştı, ve bildiğimiz gibi, bu dönem kapitalizmin altın çağıydı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki birkaç on yıl içinde, son-
suza dek istikrar içinde ve refah içinde vs. devam edecek bir rasyonel kapitalizm kavramı geliştirilmişti. Avrupa'nın belli başlı güçleri, birbirlerinden bağımsız bir biçimde zorunda kaldıkları için sömürgelerinden çekilmeye başlamışlardı, ancak sömürgecilik de sömürge karşıtı hareketler ve devrimler karşısında zayıf düşmüştü. Her ne kadar bu hep bir parça yanlış bir adlandırma olmuşsa da Birleşik Devletler de kendisini antikomünizm olarak göstermeye çalışıyordu ve sistemin periferisinde yer alan üçüncü dünya ülkelerine ihrac ettiği yeni bir kalkınma ideolojisi sunuyordu. Onlara hepimiz tıpkı bizim çıktığımız biçimde ekonomik kalkınma merdivenini tırmanabilirsiniz, tek yapmanız gereken paranızı tasarruf etmek ve sermayenizi oluşturmak ve biz size bir dış yardım sağlayacağız ve teknoloji şirketlerimiz sizin bu kalkınma merdivenini piyasa yoluyla tırmanmanıza izin verecektir diyordu. Yılın kitabı bizim açımızdan Walt Rostov'un iktisadi büyümenin evreleriydi. Rostov büyümenin beş evresi olduğunu söylüyordu. İlki herhangi bir şey olmadan önceki evreydi, ikinci evre sıçramanın önkoşuluydu, üçüncü evrede tasarruf oranlarının yüzde 5'ten yüzde 10 civarına yükseldiğinde gerçekleşeceği varsayılan sıçrama evresiydi, dördüncü evre sıçramadan sonra geliyordu ve Rostov bu evreyi Batı Avrupa'yı tanımlamak üzere kullanıyordu, ve beşinci evre ABD idi, ve bu evreyi otomotivin öne çıkışı

*John Bellamy
Foster*

20. yüzyıl
Amerikan
yüzyılı idi.
Birleşik
Devletler
lider
konumundaydı,
egemen
durumdaydı.
Bu önderliği
temelde
ABD
tarafından
yapılan
yeni bir
rasyonel
kapitalizmdi

ile betimliyordu. Her toplum gelişmenin bu beş evresinin merdivenlerini tırmanabilirdi. Kitap "Komünist Olmayan Manifesto" başlığını taşıyordu ve Marksist ekonomi teorisine alternatif ve ondan daha üstün bir analiz olarak sunulmuştu. Bu dönemde, Birleşik Devletler ya da Birleşik Devletlerdeki önde gelen analizciler ABD'nin bir Paxamericana olduğunu ilan ediyorlardı. Aslında John F. Kennedy Paxamericana terimini 1960'lı yılların başındaki Birleşik Devletleri betimlemek üzere kullanıyordu, her ne kadar orijinal olarak söylediği ABD'nin bir Paxamericana olmayacağı idiyse de o bunu söyledikten hemen sonra Birleşik Devletlerin önde gelen bütün entelektüelleri Birleşik Devletleri Paxamericana olarak nitelendirmeye başlamışlar ve onun Birleşik Devletlerin dünyaya dayattığı yeni barış anlamına geldiğini söylemişler ya da 20. yüzyılın Amerikan yüzyılı olarak ilan etmişlerdi. 20. yüzyıl Amerikan yüzyılı idi. Birleşik Devletler lider konumundaydı, egemen durumdaydı. Bu önderliği temelde ABD tarafından yapılan yeni bir rasyonel kapitalizmdi. Bunların tamamı elbette soğuk savaş bağlamı ve Asya'daki iki sıcak savaşla uyum içindeydi. Birleşik Devletlerin bizzat kendisi rasyonel kapitalizm kavramını yalanlıyordu. Ortada bir kızıl korkusu vardı ve bu gerçekten de Franklin Roosevelt tarafından uygulamaya konulan new deal koalisyonunun yıkımı biçimini almıştı. Bu Birleşik Devletlerde günümüze dek kararlı bir şekilde uzanan aşırı muhafazakarlığa giden yolun başlangıcıydı.

1950'lerde Birleşik Devletlerde önemli makaleler yazdı, Birleşik Devletleri yeni Bizans olarak adlandırıyordu. ABD'nin yeni Roma değil yeni Bizans olduğunu söylüyordu. O günlerde yeni Bizans'la kastedilen anlamı uyumlu bir biçimde, Birleşik Devletlerin daha muhafazakar, daha dindar daha ahlakçı bir toplum haline dönüştüğünü, kendisinden önce Avrupa ile karşılaştırıldığında bir inancın propagandasına daha yatkın olduğunu ifade ediyordu. Eski tarz bir kapitalizmin kalesi olan Birleşik Devletlerin rasyonel kapitalizmi Avrupa'daki biçimiyle gerçekte temsil etmeye uygun olmadığını söylüyordu. Birleşik Devletler her nasılsa bu bütün yeni, istikrarlı örgütlü rasyonel bir kapitalizm nosyonunun merkezi idi, ve Birleşik Devletler bu arada üçüncü dünyaya müdahale ediyor, üçüncü dünya ülkelerinde diktatöryal rejimleri destekliyor, Amerikan yatırım fırsatlarına engel olan hükümetleri deviriyor, tüm bunları özgür dünyanın çıkarları için yaptığını iddia ediyordu.

Birleşik Devletlerin dünyada temsil ettiği bu muhafazakar yönler, birçokları tarafından soğuk savaşın gerekliliği olarak değerlendiriliyordu. Birleşik Devletler, Latin Amerika'ya, Asya'ya hatta Afrika'ya askeri olarak müdahale edebilirdi, ancak bu eski türden bir imparatorluk değildi. Birleşik Devletlerin dünya üzerine yayılmış yüzlerce askeri üssü bulunmasına rağmen, bu eski türden bir imparatorluk olarak değil, soğuk savaşın gereği olarak görülmeliydi.

İşte rasyonel bir kapitalizm düşüncesi böyleydi. Ve şunu memnuniyetle söyleyebilirim ki, kimse rasyonel kapitalizme artık inanmıyor, efsane büyük ölçüde ortadan kalktı ve bu durum bu dönemdeki politikalarımızın problemlerinden biridir. Aslında herkes bu konuda hem fikir olmadı. Burada, öncelikle, Birleşik Devletler solundaki iktisadi düşüncüyü, Birleşik Devletler eksenli marksist geleneği, öncelikle de genel olarak Monthly Review çevresinde ve Paul Baran ile Paul Sweezy'nin çalışmalarında geliştirilmiş olan sıklıkla "tekelci kapitalizm" teorisi olarak adlandırılan teoriyi aydınlatmak istiyorum. Baran ve Sweezy Polonyalı iktisatçı M.Kalecki ile Avusturyalı iktisatçı Josef Steindl'dan da etkilenmişlerdi, ancak Kalecki ve Steindl gibi figürlerin ima ettiklerinden daha kapsamlı bir çözümlere sunmaya çalışıyorlardı. Birleşik Devletlerde ortaya çıkan ve tüm dünyayı yöneten kapitalizmi tekelci sermaye ve dev şirketler tarafından yönetilen irrasyonel bir sistem olarak görüyorlardı. Birleşik Devletlerde baskıya uğrayan Sweezy elbette ki marksistti. Harvard'da profesör olacaktı, her neyse, tüm hikayesini şimdi anlatmayacağım ama marxist olmasına rağmen Schumpeter'in dahisiydi. İkisi çok yakın arkadaşlardı. Sweezy Schumpeter ile birlikte 1930'ların kamusal tartışmalarından olan durgunluk tartışmalarıyla yakından ilişkilenmişti. Aynı zamanda Harvard'daki ilk Keynesçilerden biriydi, her ne kadar Keynesyenizm'i artan biçimde marksizmle kaynaştırmış olsa da. Eksik Rekabet teorisinin ilk geliştiricilerinden biriydi. Oligopolistik fiyatlandırmanın dirsekli talep teorisini geliştirmişti. Paul Baran ve Paul Sweezy "tekelci kapitalizm"i yazdılar ve bu çalışma 1966'da, altın çağın doruk noktasında sistemin sonsuz bir refaha değil durgunluğa sürüklendiğini iddia ediyordu. İşa edilen ve ekonomistlerin Büyük Buhranın sonunda keşfetmiş oldukları, o dönemde teşhis edilen durgunluk sorunu, ortadan kalkmamıştı ve pek çok açıdan giderek daha da kötüleşerek varlığını sürdürüyordu. Bütün detaylarına şimdi gi-

*John Bellamy
Foster*

Paul Baran ve
Paul Sweezy
"tekelci
kapitalizm"i
yazdılar ve
bu çalışma
1966'da,
altın
çağın
doruk
noktasında
sistemin
sonsuz
bir refaha
değil
durgunluğa
sürüklendiğini
iddia
ediyordu

remeyeceğim ancak, bu durumu çözümleme yolları ekonomik artıkdğerin emilmesi teorisi bağlamındaydı. Merkezi olarak, tekelci kapitalizm koşullarında, büyük şirketlerin, karlı olması halinde üretken yatırım için kullanacakları bol miktarda fiili ve potansiyel artığa sahip olduklarını ileri sürüyorlardı. Bunun kaybolan yatırım fırsatları ile bir ilişkisi vardı ve pratik açıdan marksist terimlerle konuşacak olursak artan sömürü oranı ile yani efektif gelir, servet eşitsizliğinde bir artış ile ilişkiliydi. Ve sermayenin kullanabileceği iktisadi artığı istihdam etmesi zordu zira çalışan nüfus tüketimi gerçekleştirilebilecek ölçüde gerçekte kazanmıyordu. Çalışan nüfus elbette yalnızca sermaye sahiplerine giden iktisadi artıktan sınırlı bir kısmı tüketiyordu. Aslında işçilerin tüketimi sınırlıydı ama sermaye sahipleri için de bu böyleydi. Artan gelirlerinin yalnızca belirli bir bölümünü tüketime ayırıyor, geri kalanı yatırım için ayrılıyordu. Geri kalan yatırım arayan artıktı, ancak bu ekonomik artıkt için verimli çıkışlar bulamıyorlardı. Çünkü üretken kapasiteyi genişlettikleri, yatırım yaptıkları durumda, bir süre için ekonomiyi genişletseler de, sonuç olarak ekonomi belli sınırlara dayanıyordu. Gerçekte, J.B.Clark'ın da söylediği gibi sürekli olarak fabrikalar kurmanız mümkün değildi. Bu fabrikaların üretebileceği mallar için pazar bulmanız gerekiyordu. Ve diyelim 1970'de Birleşik Devletlerdeki gibi üretken kapasite kullanımı, fabrikaların kullanımı yüzde 70'ler civarına düştüğünde sermaye açısından yatırım yapma nedeni kalmıyordu. Zira eski fabrikaları şimdiden atıl kapasite çalışırken yeni fabrikaları için bir piyasa bulacaklarına güvenemelerdi. Bildiğiniz gibi bu marksist teorisin terimleriyle ve tekelci sermayeden kaynaklanan aç-

mazlarla açıklanmış Keynesgil efektif talep problemidir. Sweezy ve Baran aslında İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki refah dönemine baktığımızda bunun sistemin iç mantığıyla değil, tarihsel faktörlerle açıklanabileceğini iddia ediyorlardı. Birleşik Devletlerde işçilerin savaş boyunca tüketim yapabilecek durumda olmamaları, savaşın sona ermesiyle yapay bir tüketici likiditesi oluşumuna yol açmıştı. Savaşın sona ermesinden hemen sonra büyük bir alışveriş ruhu canlanmıştı bu da ekonomiyi yukarıya doğru ateşlemişti. İkinci büyük otomobil dalgasının yaşandığı Birleşik Devletlerde, otomobiller genişlemiş, otomotiv endüstrisi ile birlikte çelik, cam, lastik, çimento sanayileri ve diğer yan sanayiler hareketlenmiş ve bununla kol kola giden banliyöleşme yaşanmıştı. Bu Birleşik Devletlerdeki ikinci büyük otomobil dalgasıydı. Ancak bundan sonra, aynı boyutlarda yeni bir otomobil dalgası yaşanması mümkün değildi, zira bu büyük ölçüde tamamlanmıştı. Yani bundan sonra otomotiv endüstrisi daha ziyade basit yeniden üretim benzeri bir sürece girmiş, basitçe yalnızca araba yenilemeye ya da nüfus artışıyla orantılı gereksinimleri karşılamaya yönelmişti. Başka bir deyişle bunlar geçici faktörlerdi. Tüketici likiditesi tükenmeye, halk borçlanmaya başlamıştı, otomobilleşme dalgası sona ermişti. Avrupa ve Japonya'nın yeniden yapılandırılması sisteme itici bir güç sağlamıştı, ancak bu da başarılmıştı. Ve bu dönemde gerçekleşen büyümenin bir diğer yönü, dünya ekonomisinde istikrarı ve verimliliği yaratan ve kendi büyümesinde de anahtar olan Birleşik Devletlerin dünya ekonomisi üzerindeki hegemonyası, ABD'nin egemenliği idi.

*John Bellamy
Foster*

**Avrupa ve
Japonya'nın
yeniden
yapılandırılması
sistem
itici bir güç
sağlamıştı,
ancak
bu da
başarılmıştı**

Ancak bütün bunların ötesinde, ekonomik büyümeyi ve efektif talebi artıran, yatırımla soğurulamayan ekonomik artığın soğurulmasını sağlayacak olan yeni mekanizmalar geliştirilmişti. Bunlardan biri savaş aygıtının geliştirilmesi idi. Birleşik Devletler İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ordusunu silahsızlandırmamıştı. Birkaç önemsiz kısıtlamanın ardından Kore savaşı için silahlı kuvvetlerini yeniden takviye etmişti. Sovyetler Birliği ile soğuk savaşın silahlanma yarışı vardı ancak Birleşik Devletler savaş aygıtının militarizmi daha ziyade üçüncü dünyaya ve güneye müdahale etmeye yöneliyordu. Askeri harcamalar büyümüş ve Kore ve Vietnam savaşları sırasında da artırılmıştı. Bu Birleşik Devletler ekonomisi açısından büyük bir kurum yarattı. Birleşik Devletler hükümetinin harcamalarına baktığınızda mal ve hizmetler için yapılan harcamaların yüzde 80'inden fazlasının askeri mal ve hizmet gereksinimine tahsis edildiğini görürsünüz, ki bu askerlerin emeklilik ve kıdem tazminatları ya da borç faizleri ya da diğer uzay programları gibi yine askeri harcama kategorisiyle ilintili olan giderleri hesaba katmaksızın böyledir. Bu kapitalist ekonomi için büyük bir destek oluyordu. Bunun yanı sıra, pazarlama faaliyetlerinde de büyük bir genişleme vardı. Tüketici gelirlerinin artmasına değil, ama borçlandırma sistemine ve kredi kartlarına dayanan bir tüketici toplumu oluşturulmuştu. Birleşik Devletler'de işçi sınıfının büyük bir bölümü kurtulmaları mümkün olmayan bir borç tutsaklığının mahkumu olmuşlardı. Aslında bu tutsaklık giderek sıkılaştırılıyordu zira Birleşik Devletlerde sıradan insanlar için ıflasını açılama olanağı giderek daraltılıyordu. Baran ve Sweezy'nin altını çizdikleri sonucu ancak en önemli husus, -belki o zamanlar için yeterince değil ama o dönemde bu yalnızca başlangıç aşamalarındaydı- finansal yapının, kapitalist ekonominin finansal üstyapısının büyümesi, artık yatırım tarafından emilemediğinde spekülasyona doğru bir kayıştı. Sermayenin giderek artan bir biçimde spekülasyon amaçlı kullanıldığını öne sürüyorlardı ve bunu daha 1966'da yapıyorlardı. Bunu o dönemde çözümlenememesi mümkün değildi. Ancak sermaye yatırım yapmamayı bunun yerine finansal bir üstyapı kurmayı seçerek karlarını, gelirini koruma arayışındaydı. 1970'ler, 1980'ler, 1990'larda bu böyleydi, giderek hakim olgu haline aldı, yalnızca Birleşik Devletler'de değil, ama Birleşik Devletler'den başlayarak, küreselleşti. Yani sözkonusu olan yalnızca kapita-

list sistemin finansallaştırılması değildi, finansal sermayenin zaferiydi. Baran ve Sweezy her halükarda, kapitalizmin, tekelci sermayenin irrasyonel bir sistem olduğunu, kaçınılmaz olarak iktisadi durgunluğa yöneleceğini, sistemi devam ettirmek için bu desteklerden hiçbirinin yeterli olmadığını ve bunların hepsinin farklı biçimlerde doğaları itibarıyla sınırlı olduklarını ileri sürüyorlardı. Kitaplarının yayınlanmasından kısa bir süre sonra Birleşik Devletler büyük bir iktisadi krize girdi. Hatırlıyorum, 1970'lerin başında iktisat öğrencisiydim ve ders kitabımız Paul Samuelson'un "İktisat" adlı kitabıydı ve bu kitapta iş çevrimlerinin (business cycle) artık olmadığını söylüyordu. Ona göre iş çevrimleri sona ermişti. Aslıolarak Keynesci mali ve parasal ayarlamalar ve rasyonel kapitalizm modeli iş çevrimlerini ortadan kaldırmıştı. Aynı dönemde ise Baran ve Sweezy Birleşik Devletler ekonomisinin 1970'lerden başlayarak ekonomik durgunluğa doğru yöneldiğini, iktisadi krizin Birleşik Devletleri 1973-74'te yine yakaladığını ve bunun altın çağın sonu olduğunu söylüyorlardı.

Paul Sweezy, daha bunlar gerçekleşirken bunun iktisadi durgunluk olduğunu ve süreceğini ve bunun geri dönüşsüz bir kriz olması nedeniyle kimsenin bundan nasıl çıkılacağını bilmediğini söylüyordu. Monthly Review geleceği dışındaki iktisatçıların hiçbirini bunu söylemiyordu. Onlara göre bu yalnızca geçici bir iş çevrimi idi, ekonominin yanlış yönetilmesinden kaynaklanan, bir tür geçici yapısal krizdi. Ancak o dönemde durum biraz karışık, bütün bunların yanı sıra enerji krizi de vardı ve OPEC petrolü sınırlandırmıştı ve aynı zamanda Birleşik Devletlerin hegemonyasının ortadan kalkışı ya da ortadan kalkışı değil ama bu hegemonyada bir azalma söz konusuydu. Birleşik Devletler dolarla altının değişiminde bir güç olduğundan dolar artık altın kadar değerli değildi, diğer pek çoğu içinde hala birinci olmakla birlikte dolar giderek diğer kurlardan yalnızca biri olmuştu ve bu da dünya ekonomisi açısından Birleşik Devletler ekonomisinin hegemonyasında bir düşüşün işaretiydi ve elbette Birleşik Devletler artık daha önceden sahip olduğu türden bir iktisadi gücü temsil etmiyordu. Doların altın karşısında değer yitirmesi Vietnam Savaşı ile ilgiliydi. Vietnam savaşı esnasında Birleşik Devletler Vietnamlıları genel emperyal politikasının bir parçası olarak yenilgiye uğratabilmek için büyük bir iktisadi ve askeri çaba harcamıştı. Bu bağlamda Schumpeterin emperyalizmin kapitalizmle

John Bellamy

Foster

Baran ve

Sweezy

her

halükarda,

kapitalizmin,

tekelci

sermayenin

irrasyonel

bir sistem

olduğunu,

kaçınılmaz

olarak

iktisadi

durgunluğa

yöneleceğini

Hissettiğimiz yaşıyoruz!

51

Türkiye'nin en köklü bankalarından biri olarak,
51. yılımızda da 1. yılımızdaki coşku ve heyecanı yaşıyoruz.
Bugünlere gelmemizde büyük payı olan müşterilerimize
ve çalışanlarımıza teşekkür ediyoruz.

Şekerbank T.A.Ş. Genel Müdürlük

Büyükdere Caddesi No: 171 Metrocity 1. Levent 34330 İstanbul, TR
www.sekerbank.com.tr | Çağrı merkezi: 444 78 78

Şekerbank

İşiniz

Gıdadan akaryakıta, inşaattan hafriyata, tekstilden otomotive, demir çelikten kimyaya, lojistikten soğutulmuş ürünlere...

gücünüz

Tırsan'dan her taşımacı için işine uygun bir çözüm. İşini iyi yapmak isteyen güçlü olanı seçer.

bağılantılı olmadığı konusunda yanıltıldığını ileri sürebilirim. Birleşik Devletlerin bir savaş makinesi, tekelleri, Avrupa, Ortadoğu ve Pasifik havzalarını Rusya ve Çin'i de içerecek biçimde kontrol etmeye dönük bir stratejisi vardı ve Vietnam savaşı bunun bir parçasıydı. Birleşik Devletler aslında bir sömürge savaşını sürdürüyordu ve gerilla kuvvetleri karşısında savaşı kaybetti. Savaş esnasında Birleşik Devletler nükleer gücünü tüm İkinci Dünya Savaşı boyunca kullandığının iki katı oranında kullandı. Ekonomisini enflasyona sürükledi ve dünyanın her tarafına dolarları saçarak parasının değerini düşürdü. Bu esnada Euro-Dolar piyasası oluştu ve bu Birleşik Devletlerin hegemonyasındaki azalmayı temsil ediyordu. Burada önemli olan Birleşik Devletler yönetici sınıfı açısından ya da Birleşik Devletleri tercih eden oluşumlar açısından, bunun dönüm noktası olmasıdır. Bu Birleşik Devletlerin dünyada kaybetmeye başladığı andı ve o dönemden bu yana dünyanın durumuna bakarsanız, kapitalizmin giderek daha fazla ırrasyonel hale geldiğini görürsünüz. İktisadi kriz yalnızca Birleşik Devletleri vurmadı, tüm dünyaya yayıldı ve dünya kapitalist ekonomisi yavaşladı. Kişi başına dünya üretimine sonra kişi başına büyüme rakamlarına baktığınızda ki buna dünya GSYİH'sı diyoruz, 1970'lerde 1960'lardan bütün dünyada daha düşük bir kişi başı büyüme oranına tanık olundu, 1980'lerde 1970'lerden daha düşük bir kişi başı büyüme oranına tanık olundu, 1990'larda kişi başı büyüme oranı bütün dünyada 1980'lerinkinden daha düşüktü, şu ana kadar eğer toplam dünya GSYİH'sına bakarsak 2000'lerde kişi başı büyüme oranı 1990'lardan daha düşük seyretti. Şimdi bu elbette Çin'deki ve dünyanın kimi bölgelerindeki olağanüstü büyümeye rağmen böyle oldu ancak sistemin merkezi durgunluğa yakalanmıştı. Ve bu şu an uzun yıllardan beri, yaklaşık 30 yıldır sistemin hakim problemi oldu, daha 1970'lerde bu kurumsallaşmıştı. 1970'lerin sonunda bir karşı saldırı ya da savunulan bir çözüm vardı. Bu da iktisadi yeniden yapılanma idi. JOYCE KOLKO'nun dünya ekonomisinde yeniden yapılanma isimli harika bir kitabı vardı. Kitapta 1970'lerin sonunda büyük güçlerin ne yapmakta oldukları ve bütün dünya ekonomisini yeniden yapılandırma planları inceleniyordu. Merkezi olarak bu planlama demekti, kuralsızlaştırma, sendikaları güçsüzleştirme demekti, yoksullara yönelen devlet yardımlarının azalması demekti, sermayenin

dünya üzerindeki dolaşımının önündeki tüm engelleri kaldırmak demekti.

İktisadi krize verilen yanıt buydu ve bu neoliberalizmin başlangıcıydı, küreselleşme olarak düşündüğümüz şeyin başlangıcıydı, çünkü bizim küreselleşme olarak düşündüğümüz şey aslında neoliberal bir küreselleşmedir, daha vahşi tipte bir kapitalizme doğru bir yönelme. Keynesyen ve Schumpeteryen anlamda daha az rasyonel bir kapitalizmdir. Ve bu yıllarda, 1980'ler, 1990'larda sosyal demokrasi-nin çöküşünü görüyoruz. Krize verilen bir yanıt olarak neoliberalizmin karşısında sosyal demokrasi ve refah devleti yalpalamaya başlıyor. Ekonominin finansallaştırılması, tüketim ekonomisi yükseliyor ama sosyal demokrasi düşüyor. Tüm toplumlar en sonunda bu yeni neoliberalizme, yeni küreselleşmeye ve finansal sermayeye ve bunun yükselen güçleri IMF ve Dünya Bankası'na itimallarını onaylama zorunluluğuyla karşı karşıya kaldı. Neoliberalizmin kurallarını yeniden tanımlamaya kalkışan, bunu deneyen herhangi bir devlet, hatta görece güçlü devletler bile, belki kendi yolunu izleyen Birleşik Devletler istisnasıyla, finansal piyasalar tarafından yola getiriliyordu. Birleşik Devletler buna 1979'dan başlayarak da Afganistan'a karşı başlattığı ortak dünya savaşı ile ve Lübnan, Grenada ve Panama'daki rövanş savaşları ile karşılık verdi. Birleşik Devletler yeniden dünyaya askeri olarak müdahale etmeye başladı. Bu arada Sovyet Bloğunun çöküşü gerçekleşti. Sovyet Bloğunun çöküşü ile birlikte, çoğu şimdiki yönetimde yer alan ancak bütün organizasyonun desteğine sahip olan Birleşik Devletler strateji planı Birleşik Devletleri bu krizden çıkarmak, Birleşik Devletlerin hegemonyasındaki düşüşe engel olmak üzere bir yol planlamaya başladılar. Dünyaya ekonomisinin krizine Birleşik Devletlerin askeri bir güç haline gelmesini sağlayarak son vermeyi planlıyorlardı ve bu Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonraki bir yıl içinde hayata geçirildi. Aslında Sovyet bloku 1989'da çökmemiş olsaydı 1991'de bir körfez savaşı olmazdı. Birleşik Devletlerin planı hazırды. Planlar büyük tartışmalar sonrasında üst düzeyde ortak bir karara varmışlardı. Eğer diyelim Birleşik Devletler politika planları açısından temel belge niteliğindeki Dış İlişkiler'i okursanız bunu çok açık olarak görebilirsiniz. Küresel egemenliğe oynamaya, hiçbir ülkenin Birleşik Devletlere yetişemeyeceğini garantilemeye ve bunu başarabilmek için orduyu bir araç olarak kullanmaya dönük bir karar alındı.

John Bellamy

Foster

Bizim
küreselleşme
olarak
düşündüğümüz
şey
aslında
neoliberal
bir küreselleş-
medir,
daha
vahşi
tipte
bir kapitalizme
doğru
bir yönelme,
Keynesyen ve
Schumpeteryen
anlamda
daha az
rasyonel
bir
kapitalizmdir

Yani Afganistan ve Irak savaşları, her ne kadar 11 Eylül'le hayata geçirilmişse de çoktandır kartlarda yerliyordu, daha saldırı gerçekleşmeden önce planlanmıştı. Yönetim, medeniyetler çatışmasına da önsöz yazmış olan Bernard Lewis tarafından dillendirilen Lewis doktrinini uyguluyordu. Anafikir Irak işgal edilebilirdi, Irak'ı bir başka Türkiye haline getirmek mümkündü, Irak'ta askeri bir dış müdahale ile Türk devrimi gerçekleştirilebilir ve istikrarlı bir ortam yaratılabilir ve bu bölge jeopolitik olarak kontrol edilebilirdi. Ortadoğu'nun petrolleri kontrol edilebilirdi ve bundan gerçekten emindiler. Birleşik Devletler hükümeti, enerji enformasyon bürosuna göre Irak'ın bilinen rezervlerinde bulunandan daha fazla henüz keşfedilmemiş petrol yataklarına sahipti. Irak'ın Suudi Arabistan'ın sahip olduğundan daha fazla petrole sahip olduğunu düşünüyorlardı. Ancak bu savaşta başarılı değiller, vaktim olsaydı üzerinde daha fazla konuşabilirdim ama ABD Irak'taki savaşı aslında kaybediyor. Birleşik Devletlerin cari açıkları ve bütçe açıkları giderek kötüleşiyor, dolar değer kaybediyor. Tüm bunlar Vietnam Savaşının problemlerinin, İmparatorluğun Vietnam Savaşı esnasındaki hatalarının tekrarlanması demek. ABD'nin göndüldü bir ordusu var, ama bu savaşın sürmesi için gereksindiği birliklere sahip değil. Son bir kaç ay içinde ulusal güvenlik askerlik kayıtlarında yüzde 30'luk bir düşüş yaşandı. Amerikan ordusu kriz içinde. Birleşik Devletler bu savaşı kaybediyor ve parası giderek değer kaybediyor, cari açıkları kötüleşiyor. Sonuç olarak bir biçimde durgunluk, finansallaştırma, tekelleşme, neoliberalizm, yayılan bir savaş durumu söz konusu ve eğer vaktim olsaydı bütün bunların neden olduğu ve Birleşik Devletlerin özel olarak bu konuda bir şey yapmayı reddettiği çevresel yıkım üzerinde durabilirdim. Artık irrasyonel bir kapitalizme sahibiz. Bu da beni aslında şu ana kadar yanıtlamış olduğunu düşündüğüm soruya getiriyor: Öyleyse sol ve sağ politika [ne durumda?]. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde algılandığı biçimiyle solda bir politika yok, sosyal demokrasinin bir politikası kalmadı. Türkiye AB'ye katılmaya çalışıyor ve bu sosyal demokrasi açısından çok cazip olan şeylerden biri. Ama sosyal demokrasi kayboluyor. Irrasyonel kapitalizm nedeniyle rasyonel bir sol politika artık yoktur. Seçenekler ya neoliberalizm ya da hiç bir şeydir. Ancak sağda da rasyonel politika yoktur, zira geleneksel muhafazakar sağ politika basitçe herşeyde pi-

yasaya teslim olmak değildir. Eğer böyle bir şeyden söz edilebilecekse rasyonel bir sağ politika kalmamıştır ve bence bütün toplumu piyasaya, finansal piyasalara, hisse piyasalarına yönlendirmeyen bir tür rasyonel muhafazakarlık vardır. Sağda da rasyonel politika bu değildir. Yani sağda da solda da irrasyonel bir politikaya varıyorsunuz. Bütün bunlara dair tek umudum, oyunun kurallarını değiştirebileceğimiz, rasyonel kapitalizmin artık imkansız olduğunu ve altın çağın hayallerine geri dönüş olmadığını, küreselleşme karşıtı, antikapitalist mücadelelerimiz yoluyla oyunun kurallarını değiştirmeye, basitçe işleri başka türlü yapmanın yollarını bulmaya çalışmamız gerektiğini farkedeceğimizdir. Kanımca hakim düzen içinde rasyonel politika söz konusu olamaz. Ve evet sağ pek çok politik yarışta kazanan taraftır ancak bu gerçekten kendini bile tanımlayabilen bir sağ değildir, bu basitçe hisse piyasalarının egemenliğidir ve sür git devam edemez. Teşekkür ederim.

• **Gülten Kazgan** - Efendim, Prof. Foster'e çok teşekkür ediyorum.

İlk sözü Prof. Dr. Hasan Kırmancıoğlu'na veriyorum. Buyurun.

• **Hasan Kırmancıoğlu** - Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Ben bugün burada "Yeni Oluşumlar Karşısında Sağ ve Sol" başlığı altındaki panelde, sağ ve sol yerine, bir bakıma onların alternatifi olarak düşündüğüm ve zaten de öyle ileri sürülmüş olan, özellikle İngiltere'de Giddens tarafından teorik temelleri atılan ve ideolojisi geliştirilen "Üçüncü yol" üzerinde durmak istiyorum. Önce üçüncü yolun ne olup ne olmadığıyla ilgili düşüncelerimi ifade ettikten sonra, ki bunu özellikle üçüncü yolcuların iladesiyle eski sol ve yeni sağ ile belli hususlar çerçevesinde karşılaştırmaya çalışacağım. Artık elimizde sadece kurumsal ya da ideolojik söylem yok, işin bir de gerçekten pratik kısmı var ve bu pratik kısmı yeterince değerlendirebileceğimiz malzeme var. Üçüncü yolun ne denli bir alternatif oluşturduğu konusunda İngiliz İşçi Partisinin, Blair'in üçüncü yolunun bir değerlendirmesini yapacağım ve en sonunda Türkiye'yle ilgili yine üçüncü yol çerçevesinde bir-iki hususu dile getirmeye çalışacağım.

Bildiğiniz gibi, bütünleşen ve küreselleşen dünyanın ya da ekonomilerin bu kısaca küreselleşme diye ifade edilen ortamında malum "sağ ve sol arasında bir fark kaldı mı?" diye bir soru var ve bazıları bunu ciddi biçimde ve

John Bellamy

Foster

**ABD
Iraktaki
savaşı
aslında
kaybediyor.
Birleşik
Devletlerin
cari
açıkları ve
bütçe
açıkları
giderek
kötüleşiyor,
dolar
değer
kaybediyor**

bayağı eli yüzü düzgün argümanlarla ifade ettiler. Benim bugünkü bu paneldeki konuşmamda da start alacağım husus bu soru, yani küreselleşme ortamında, artık günümüz dünyasında sağ ve sol arasında fark kaldı mı, kalmadı mı? Bence sağ ve sol arasında demekten ziyade, özellikle üçüncü yolla sağ arasında ya da yeni sağ arasında fark kalıp kalmadığını incelemek lazım. Aslında şu anda Chicago Üniversitesi'nde öğretim üyesi olan İspanyol kökenli Calves Boiks'ın Harvard'da 1992 yılında yayınladığı doktora tezinde akademik olarak incelemiş olduğu bir husus var. Bu soruya, yani "sağ ve sol arasında fark kaldı mı?" sorusuna verdiği cevap şu: "Aslında sağ ve sol arasında küreselleşme döneminde, küreselleşme dönemi öncesine kıyasla fark çok daha keskin". Aslında pratik uygulamaları İtaliyeli İspanya'da Felipe Gonzales'in başlattığı, Francois Mitterand tarafından Fransa'da da bazı uygulamaları görülmeye başlayan, ama bırakılan bir yaklaşım olarak üçüncü yolla yeni sağ, yani Thatcher ve Reagan tarafından bildiğimiz uygulamaları olan yeni sağ arasında esas farklılığın ne yapılması gerektiğiyle ilgili olduğunu görüyoruz; bu, küreselleşme ortamında eskisine kıyasla çok daha keskin bir fark olarak karşımıza çıkıyor.

Peki, "ne yapılmaması" gerektiği konusunda genel olarak sağ ve sol arasında varolan mutabakat nedir? Burada hemen söyleyeyim; soldan kastım, Marksist olmayan, reformist sol, yani kısacası sosyal demokrat olarak bildiğimiz sol. Artık ekonominin talep yönünden yönetilmesinin mümkün olmadığıyla ilgili bir mutabakat bu. Buna karşılık, ekonominin arz cephesinden yönetimine ilişkin bir farklılık var. Bu farklılık da esas olarak üçüncü yolların içsel ekonomideki büyüme teorileri diye bilinen ve beşeri sermaye olarak adlandırılan yaklaşımlardan hareketle geliştirmiş oldukları tez. Buna göre, eğitim ve sağlık harcamalarında odaklanmış olan kamu harcamaları, yeni de olsa, sağın hiçbir şekilde ekonomiye müdahale edilmemesi görüşüne kıyasla çok daha ciddi bir farklılık oluşturuyor. Ancak tekrar etmem gerekirse, bu farklılık talep açısından ekonomiyi yönetmeme konusundaki mutabakata karşı tam bir zıtlık oluşturuyor.

Bu açıdan baktığımızda, yeni solcuların özellikle eğitim ve sağlık harcamalarında kamu harcamalarına odaklanması, deyim yerindeyse bir taşla iki kuş vurmak anlamına geliyor. Birinci kuş, ekonominin arz cephesinden, tekil ekonomilerin küreselleşmeyle birlikte re-

kabet gücünü artırma ihtiyacına karşılık gelen bir yaklaşım oluyor. Aynı taşla vurulan ikinci kuş ise, gelir bölüşümünün çalışan sınıflar lehine değiştirilmesi, iyileştirilmesi anlamına geliyor. Aslında bildiğiniz gibi, aynı zamanda bu Amerika'da Bill Clinton ve İngiltere'de Tony Blair'in az çok eşzamanlı olarak geliştirdikleri bir yaklaşım ve yakından bakıldığında, benzer bir arka plana sahipler. Bunlardan en önemlisi, İngiltere'deki İşçi Partisi'nin çok uzun bir süre Thatcher karşısında yenilgiye uğraması, keza Demokratların Reagan karşısında ciddi seçim yenilgilerine uğramasıdır. Her iki siyasi oluşumun değişiklik ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Dolayısıyla bir taşla iki kuş vurma yaklaşımını belirleyen böyle bir ortak ve genel bir arka plan söz konusu. Buna göre, temelde ikiz bir gelişme var, iki açıdan birbirini besleyen gelişme var, özellikle Amerika'da ve İngiltere'de. Nedir bunlar? Birincisi, küreselleşme nedeniyle çokuluslu şirketler, düşük ücretliliğin varlığından yararlanmak amacıyla az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere yatırım yapmaya başlıyorlar. Bu, ana merkezlerde yatırımların azalması, faaliyetlerin gerilemesi anlamına geliyor. Bunun doğrudan sonucu sanayisizleşme ve işçi sınıfında meydana gelen, özellikle sendikaların üyelerinin sayısında meydana gelen azalma. Diğer taraftan ikinci gelişme, ki birincisiyle de bağlantılı, o bakımdan ikiz gelişme olarak nitelendirmek yanlış olmaz, hizmet sektörünün ön plana çıkmaz. Özellikle hizmet sektörünün son derecede vasıflı, çok iyi eğitim almış işgücü gerektiren sektörlerde - başta bilişim, bilgisayar vb- gelişmesi neticesinde, seçmen kitleleri arasında gelir düzeyi son derecede yüksek bir toplumsal sınıf oluşmaya başlıyor. Bu seçmen kitlesi; hizmet sek-

*Hasan
Kirmanoğlu*

**Küreselleşme
nedeniyle
çokuluslu
şirketler,
düşük
ücretliliğin
varlığından
yararlanmak
amacıyla
az gelişmiş
ya da
gelişmekte
olan
ülkelere
yatırım
yapmaya
başlıyorlar**

töründe çalışan, iyi eğitim almış ve çok iyi para kazanan orta kademe ve üst kademe yöneticilerden oluşuyor. Bunların ne değerleri, ne dünyaya bakışları, ne genel olarak ideolojileri açısından, eski İşçi Partisinin klasik tabanını oluşturan ve özellikle sendikaların gücünün azalmasıyla ortaya çıkan İşçi sınıfıyla hiçbir benzer tarafları yok. Dolayısıyla kamu harcamalarının eğitim, sağlık gibi sosyal harcamalarda odaklanması tezi; gelir bölüşümünde, sanayisizleşmeyle başlayan kötüleşmeyi ortadan kaldırmak amacıyla, bu arka plana dayalı olarak ortaya çıkıyor.

Bu temel çerçevedeki farklılığı ifade ettikten sonra; üçüncü yol, Tony Blair yönetimindeki yeni İşçi Partisi ile onların deyimiyle eski sol, bildiğimiz klasik sosyal demokrasi ve yeni sağ arasındaki farklılıkları biraz daha ayrıntılı olarak incelemeye çalışayım. Bu farklılıkları 7 boyutta ifade etmek mümkün. Bir tanesi, temel yaklaşım olarak baktığımızda, eski sol eşitlikçi bir yaklaşıma sahipken, üçüncü yol daha çok özellikle insan sermayesine yatırım yapan bir yaklaşıma sahip. Yeni sağ ise, piyasaların deregülasyonuna dayalı bir genel yaklaşıma sahip. Toplumsal harcamalar veya sosyal harcamalar konusunda eski sol ya da sosyal demokrasi -klasik anlamda- harcamaya yaparken, üçüncü yol özellikle ve öncelikle eğitim ve sağlık harcamalarına yatırım yapıyor, bildiğimiz yeni sağcıların ise eskiden beri, son derece sınırlı kamu harcamaları söz konusu.

Bu üç akımı farklılaştırabileceğimiz üçüncü husus ise "çıkıtı". Eski solun elde etmek istediği çıktı; eşitlik, üçüncü yolcuların; dışlamaya karşı olmak, kapsayıcılık, yeni sağın ise objektif olarak eşitsizliğin gelişmeyi sağlayıcı bir motivasyon oluşturduğu yaklaşımı. Bu, ideolojik olarak tarihsel bir biçimde eski yorumuyla olsun, yeni versiyonuyla olsun, sağ için geçerli bir yaklaşım. Dördüncüsü ise vatanşılık konusu. Eski sol haklar üzerinde, yeni sağ esas olarak sorumluluklar üzerinde dururken, üçüncü yol özellikle komünüteryan bir yaklaşımla her ikisi üzerinde; hem haklar, hem sorumluluklar üzerinde duruyor. Karşılaştırma yapılabilecek beşinci bir husus, karma refah ekonomisi. Çünkü pratikte en liberal ülkelerde bile belli bir kamu sektörü ağırlığı var ve bu aslında paradoksal olarak ya da istiyor sanız ironik olarak diyelim, zaman içerisinde artabiliyor bile liberal ülkelerde. O bakımdan karma refah ekonomisi diyecek olursak, eski solun verdiği ağırlık devlet kesimine, yeni sa-

gırı verdiği ağırlık özel kesime, buna karşılık üçüncü yolun hem devlet, hem özel ve esas olarak da sivil topluma bir öncelik tanıdığını görüyoruz.

Farklılıkları karşılaştırabileceğimiz altıncı husus, tarz ya da üslup konusu. Komuta ve denetim esas olarak sosyal demokratlarda klasik olarak mevcutsa, yeni sağcılar için her hal ve koşulda rekabet, buna karşılık üçüncü yolcular açısından işbirliği ve ortaklık söz konusu. Hesap verme, yani İngilizce'deki tabiriyle ecantibility çerçevesinde ya da bu açıdan baktığımızda, eski sol için daha ziyade merkezi devlet ve ulusa hesap vermek söz konusuyken, yeni sağ için bu piyasanın kendisinin halledebileceği bir iş ve yerel planda hesap vermek söz konusu. Buna karşılık üçüncü yol için her ikisi de, yani hem yerel düzeyde, hem merkezi devlet düzeyinde hesap verebilirliğin mümkün olması gerekli.

Aslında biraz önce konuşmamın başında belirttiğim gibi, üçüncü yolun değerlendirilebilmesi için, elimizde artık iyi-kötü belli bir malzeme oldu. Çünkü bildiğiniz gibi, Tony Blair Haziran 1997'de iktidara geldi, dolayısıyla bayağı bir zaman geçmiş durumda, neredeyse 7,5 senelik bir iktidar var. Bu hususların, üçüncü yolun 60'lı ve 70'li yıllardaki kuramcısı ve yöneticisi olan Tony Crossland'ın geliştirdiği ve üçüncü yolcuların artık "eski" dedikleri 5 ana sosyal demokrat değer açısından incelenmesi, bilançosunun çıkartılması, bana ilginç bir egzersiz gibi geldi. Bu beş değeri aslında dörde indirebiliriz. Klasik olarak sosyal demokratların savundukları 4 tane değer var. Birincisi sosyal adalet, ikincisi çalışma hakkı ve emeğin korunması, üçüncüsü sosyal eşitlik, dördüncüsü sosyal dayanışma ve bireysel riske karşı kolektif koruma. Sosyal adalet, her hal ve şartta öncelik verilmesi, koşullar ne olursa olsun öncelik verilmesi gereken bir husus. Nedir bu öncelik verilmesi gereken husus? Sosyal yoksunluğa karşı, insanların sadece bir toplumun üyesi olmaları hasebiyle minimum da olsa geçimlerini sağlayacak bir gelire sahip olma haklarının olduğuna ilişkin değer ya da ilke. Bu açıdan bakıldığında, bir notlandırma yapmamı gerekirse, şöyle bir egzersiz yaptım: 4'e indirdim bunları, 4 üzerinden 1,5 notu, bu sosyal demokrat değerlerle karşılaştırıldığında üçüncü yolun tam puan aldığı tek husus sosyal adalet. Ama diğer taraftan çalışma hakkı ve emeğin korunması açılarından, daha ziyade pratik piyasa koşullarına karşı firmaların esneklik sağlamasına öncelik veren ve do-

*Hasan
Kirmanoğlu*

**Sosyal
adalet,
her hal ve
şartta
öncelik
verilmesi,
koşullar ne
olursa olsun
öncelik
verilmesi
gerekten
bir husus**

layısıyla katı uygulamalardan vazgeçen bir yaklaşım söz konusu. Bir başka deyişle, bu son 7 yıl itibarıyla bakıldığında, üçüncü yolun daha çok piyasacı olarak nitelendirilebileceği-miz bir yaklaşımı olmuş.

Diğer taraftan, sosyal eşitlik konusunda artı var, eksi var. O bakımdan 1 üzerinden 0.5 almış durumda. Çünkü sosyal eşitlik, her ne kadar mutlak olarak tanımlanabilecek bir husus olmamakla beraber, esas olarak şu şekilde ifade edilebilir: Öncelikle başlangıç aşamasında insanların örneğin hayata başlarken olabildiğince eşit koşullarda olması gerekli, kısacası fırsat eşitliği olarak bildiğimiz husus. Bunda belli bir düzeyde başarı tutturulmuş, ama diğer taraftan, özellikle hane halkı gelir bölüşümü açısından baktığımızda, gelir bölüşümünün kötüleştiğini görüyoruz. Tabii bütün bunlar, dediğim gibi Blair'in uygulamasına ilişkin değerlendirmeye olduğu için, hep İngiltere için geçerli olan hususlar. Gelir bölüşümündeki bozulma, en kötü durumda olanlar için her ne kadar belli bir iyileşme sağlanmış olsa da daha üst gelir gruplarının gelirlerinin daha hızla artması dolayısıyla açılmış durumda.

Diğer taraftan, temel sosyal demokrat değerlerden bir tanesi olarak nitelendirilebileceğimiz sosyal dayanışma ve bireysel riske karşı kolektif koruma, yani bildiğimiz sosyal güvenlik sistemi açısından bakıldığında, bu konuda da aslında klasik anlamda sosyal demokrasiyle bağdaşmayan ya da onun bugüne kadar bildiğimiz tarihsel uygulamalarından bütünüyle farklı ve piyasacı olarak nitelendirilebilecek bir yaklaşım söz konusu.

Aslında belki bir tartışma olabilir, olmasını en azından ben isterim. Şu noktadan itibaren çok genel bir şey söyleyeceğim: Ben belli bir süredir aslında sosyal psikolojiyle ilgileniyorum. Bu aslında bir bakıma dikkatli yorumlanması gereken husus, çok farklı yönleri çekme imkânı var, neo Weberyen olarak değerlendirilmesi de söz konusu. Mesela şu: Sosyal psikolojide, şu anda 70'li yaşlarının sonunda olan Geert Hofstede diye bir Hollandalı sosyal psikolog var. Bu kişinin 1968 ve 1972 yılında gerçekleştirdiği bir araştırma var. Son bir araştırmada, beşinci bir kınılma noktası ya da boyut bulmuş durumda; sosyokültürel değerler açısından toplumların esas olarak 4 değer üzerinden birbirinden boyut tabiri ettiği, farklılaştığını söylüyor. Sosyolojik anlamda bireycilik, kolektivizm, cemaatçilik, ama seküler ve seküler olmayan cemaatçiliği kastediyor. Yani bunu kısaca özetlemek gerekirse, ben ve biz

ayrımı olarak bu bireycilik-kolektivizm ayrımını söyleyebilirim. Bireyci olan toplumlarda, -ama dikkat edelim, bencil olan değil- insanlar arasındaki ilişkiler daha yumuşak, daha zayıf. İnsanların sadece birinci dereceden yakınlarıyla kuvvetli bağları var. Kolektivist toplumlarda ise kişiler kendilerini daha çok dahil oldukları grupla tanımlıyorlar: Yani Hasan Kirmanoğlu değil, İzmir-Karşıyakalı Hasan Kirmanoğlu gibi.

İkinci bir boyut, güç mesafesi. Güç mesafesi, bir toplumda varolan eşitsizlik ve adaletsizliklere karşı sıradan insanların, ortalama insanların, özellikle düşük düzeydeki insanların ne ölçüde hoşgörü gösterdikleri. Diyelim, Türkiye'deki sistemde insanların doçent olduktan sonra profesör olabilmeleri için 5 sene beklemeleri gerekiyor. Dolayısıyla toplumun burada verdiği belli bir öncelik ve tercih söz konusu. Nedir; kıdem, ama diğer taraftan şöyle bir durum da söz konusu olabilir: Doçentliğini aldıktan en fazla 2 sene sonra 35 senelik, 50 senelik bir profesörden 50 misli daha fazla hem miktar, hem nitelik olarak daha iyi yayına sahip olabilir bir genç. Bunun profesör olmamasına, "yok, senin yaşı daha küçük, 5 sene beklemen gerekir" biçimindeki bir toplumsal tercihe insanlar hoşgörüyle bakıyorlarsa, işte bu toplumlar, güç mesafelerinin düşük olduğu toplumlar. 1994'te ve hatta 2001'de başka araştırmacıların yaptığı çalışmalar, bu farklılıkların ülkeler arasında büyük ölçüde devam ettiğini söylüyor. Erkeklik-kadınsallık, bunlar kültürel anlamda. Mesela Amerika daha erkeksiz bir toplum, ama kuzey İskandinav ülkeleri daha feminen toplumlar.

Peki, nedir farklılık? Elde etmeye, başarmaya, kazanmaya odaklanmışlık olarak özetleyebiliriz. Maliyeti ne olursa olsun, daha feminen olan toplumlarda kültürel değerler açısından, ilişkilerin niteliği, yaşam kalitesinin önemli, örneğin çevre kirliliğine karşı gösterilen hassasiyet gibi özelliklerin ön plana çıktığını görüyoruz.

Aslında bu "belli bir şeyi başarma", evrensel bir şey hakikaten, bütün toplumlarda, her yerde var. Ama çok kaba bir ayırım yapmak gerekirse, bu Inglehart'ın deyimiyle, postmateryalist, modernizasyon ötesi sonucunda ortaya çıkmış bir evre. Michigan Üniversitesinde siyasetbilimci olan Inglehart'ın gerçekleştirdiği dünya değerler anketinde bulunduğu birtakım bulgular var. Bunlara baktığımızda, ulaştığı sonucun özellikle gelişmiş toplumlarda -sanayi ötesi toplumlar demek de mümkün- orta-

*Hasan
Kirmanoğlu*

**Güç
mesafesi,
bir toplumda
varolan
eşitsizlik ve
adaletsizliklere
karşı
sıradan
insanların,
ortalama
insanların,
özellikle
düşük
düzeydeki
insanların
ne ölçüde
hoşgörü
gösterdikleri**

ya çıkmış bir evre olduğunu görüyoruz. Bunlar, biraz önce dediğim gibi, daha ziyade Hofstede'nin o masculinity-femininity boyutundaki kadınsılığa tekabül eden bir şey. Yani her hal ve şartta başarmak, bunun maliyeti ne olursa olsun başarmak, bir şeye ulaşmak; bu zenginlik ve servet yaratan bir etken. Ama bunun yol açtığı tahribat ve verdiği her türden zararı bir anlamda dengeleyecek bir materyalizm ötesi yaşam kalitesine, ilişkilerin niteliğine önem veren bir kadınsılığın yaşandığı toplumlar. Bu toplumlar, daha ziyade İskandinav ülkeleri, yani eskisiyle de olsa, yeni versiyonuyla da olsa, sosyal demokrasinin tarihsel olarak güçlü olduğu yerler. Bu yine sosyal siyaset bilimci Putnam'ın ifadesiyle bana ya da bizlere benzemese de, inançları, düşünceleri bizlerinkinden taban tabana farklı olsa da, insanların birbirleriyle işbirliği yapıp uzlaşmayı başardıkları ve o nedenle de toplumsal hedeflerin en etkin ve çabuk bir şekilde gerçekleştirilebildiği toplum tipi. Bunlar, aynı zamanda gelir bölüşümünün ve demokrasi derecesinin de üstün olduğu toplumlar. Bence özellikle demokrasi çerçevesinde üçüncü yolun özellikle bu konjunktörde ve hatta evrensel olarak gerçekleştirilmesi gereken bir temel unsur gibi geliyor bana. Yani üçüncü yol, çevre kirliliğine duyarlılıktan tutun da kişisel ideolojik, inanç düzeyindeki farklılıklara kadar insanlar arası güvenin yaygın olduğu, gelir bölüşümünün daha iyi olduğu toplum tipine tekabül ediyor. İki uç arasındaki; masculinity ve femininity arasındaki hem zenginlik yaratan, hem servet yaratan, ama aynı zamanda ciddi biçimlerde tahribat yapan, gelir bölüşümünden tutun da çevre kirliliğine kadar karşı yaklaşımı önemli dengeleyici bir unsuru olarak geliyor.

Konuşma sürem doldu, dolayısıyla belki tartışma çerçevesinde Türkiye'yle ilgili bir-iki hususa değineceğim.

• **Gülten Kazgan** - Teşekkür ederiz. Buyurun Sayın Tonak.

• **E. Ahmet Tonak** - Teşekkür ederim.

İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'ne beni çağırdığı için teşekkür ederim, ayrıca kendilerine müteşekkirim. Bildiğiniz gibi, 10 yıl önce Foster'ın bahsettiği gibi, Paul Sweezy buradaydı. Ben kendilerine -o zaman Ufuk arkadaşım, Mezunlar Cemiyetinin Başkanıydı- Paul Sweezy'nin gelebileceğini önerdiğimde, kendileri muazzam bir bonkörlük ve kadırsızlık göstererek Sweezy'yi buraya çağırıp, Türkiye'deki arkadaşlarımızın bizzat izleme

imkânına sahip olmasını sağlamışlardı. Aynı şey, bugün Monthly Review'nun yeni editörü John Bellamy Foster için sağlandı, o yüzden de teşekkür etmek isterim.

Arkadaşlar; bu panelin konusunu, yani "Dünyada Yeni Oluşumlar Karşısında Sol ve Sağ" konusunu 7-8 yıl önce tartışıyor olsaydık, hem solun akibeti bakımından çok umutlu olamazdık, hem de bir şekilde "küreselleşme mi, emperyalizm mi" sorusuna girmek zorunda kalırdık. Oysa şimdi hayatın bizzat kendisi, 5-6 yıl öncesine kadar pek moda olan bu soruyu, "küreselleşme mi, emperyalizm mi" sorusunu bence gündemden kaldırmıştır. Dolayısıyla panelin konusunu dikkate alarak böyle bir sorunsaldan başlamak yerine, soru-cevap biçiminde bazı gözlemlerle başlamak istiyorum. Konuşmanın sonunda da yaşadığımız dönemin özelliklerinden yola çıkarak bazı siyasi ve pratik değerlendirmeler yapmaya çalışacağım.

Birinci soru şu: En genelde yaşadığımız dünyanın bu tarihi anını nasıl görüyoruz, nasıl değerlendiriyoruz? Bu soruya ilişkin bir-iki şey söylemek istiyorum. Gerçekten bir bakıma çok garip ve sıkıntılı bir dönemden geçtiğimiz açık. İster Irak'taki duruma bakalım, ister ABD ekonomisinin, dolayısıyla dünya ekonomisinin haline bakalım, bence emperyalist-kapitalist sistemin çıkmazda olduğunu, hatta daha dramatik bir şekilde söyleyecek olursak, can çekiştiğini görmek mümkün. Öte yanda ise âdetta doğmakta güçlük çeken kapitalizm sonrası, kapitalizme karşı, küreselleşme karşıtı kopuk kopuk projeler var. Dolayısıyla Foster, Schumpeterci bir paradokstan söz etti. Bu durumu bir bakıma Gramsci bir paradoks olarak görmek mümkün. Bir tarafta sistem ölmekte, öte yanda sisteme karşı hareketler kopuk bir şekilde kapitalizmi aşmaya dönük doğma çabalaması içindeler.

Yeni bir gelişme var, Türkiye'de henüz basına, medyaya yansımada, umutlu olmamızı sağlayan bir gelişme, onu sizinle paylaşmak istiyorum: 3-4 gün önce Venezüella Cumhurbaşkanı Hugo Chavez Küba'yı ziyaret ediyordu. 2 günlük ziyaretinin sonunda Karl Marks Tiyatro Salonunda Castro'yla birlikte bir deklarasyon açıklaması yaptılar. Bildiğiniz gibi, NAFTA, Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'nın kısa adı. "ALBA'nın ne olduğunu bilen var mı aramızda? ALBA, Chavez'le Castro'nun formalize edip diğer Latin Amerika ülkelerini çağırdıkları bir yeni Ticaret Anlaşması, "Ame-

E. Ahmet Tonak

ALBA,
Chavez'le
Castro'nun
formalize
edip
diğer
Latin
Amerika
ülkelerini
çağırdıkları
bir yeni
Ticaret
Anlaşması,
"Amerikalılara
Bollvarcı
Alternatif"
diyorlar

rikalılara Bolivarcı Alternatif" diyorlar. Dolayısıyla bugüne kadar Latin Amerika ülkelerinin, Arjantin ve Brezilya dahil olmak üzere, sol arayışlar içinde olan, o tip girişimlerin hâkim olduğu ülkelerde bile çözüm olarak Amerika'nın bu dayatmasına, "acaba bu ticaret anlaşmasını nasıl yumuşatabiliriz, acaba isteklerimizi Amerika kabul eder mi" vesaire şeklinde yaklaşımlar sürerken, alternatifsizlik sıkıntısı çekerken, Chavez ve Castro, şu anda Latin Amerika ülkelerinin karşısına alternatif, "burada artık alternatif yok diyemezsiniz, buyurun gelin" şeklinde bence çok ciddi, somut, muhtevası itibarıyla ve Latin Amerika ülkelerinin birbirlerini nasıl ticaret ilişkilerinde destekleyeceği konularının ayrıntılarına girerek, dayanışmacı bir ticaret anlaşması öneriyorlar. Bence oldukça önemli ve umut verici bir gelişme.

İkinci soru şu: Gündemimizdeki en acil sorun nedir? Şimdi ticari medyada bile şunları görmekteyiz: Bildiğimiz gibi, ne zaman nerede geleceği belirsiz bir uluslararası terörden söz ediliyor, ekolojik problemler var, bunların değişik yansımaları haberler şeklinde sık sık karşımızda; küresel iktisadi kriz, yoksulluk vesaire. Bence bir de medyada rastlanmayan, solda duran, kapitalizmi aşmaya çalışan, dolayısıyla örgütlenme, topluca bir iş yapmak derdinde olan kişiler için önemli bir sorun daha var, o da kapitalizmin alternatifsizliği fikrinin yaygınlaşmış ve bizzat bu düzenden mustarip olanlarca benimsenmiş olması. Yani düzeni değiştirmesi beklenen aktörler ikna edilmişlerdir. Kafalara kazınan hep şu: "Kapitalizm nihai sistemdir, daha iyisi olamaz, eski tip solculuğu bırakın, maceracılık devri kapanmıştır" vesaire... Bu görüşlerin aldığı biçim ne olursa olsun, mesela burada sunulduğu gibi, üçüncü yol türü sağ sosyal demokrat bir biçim alabilir ya da en azından kimilerimizin bombardımana tutulmuş gibi hissettiğimiz AB reformculuğu şeklini alabilir, İslami hak ve adalet düzeni şeklini alabilir. Söylemin kendisi, çok açıkça hepimizi kuşatmakta ve bunu solumaktayız, yani ideolojik ortam, böyle bir ortam. Sol içinde uyanık olması beklenen unsurlar bile, dolayısıyla atalet, yalınlığa, oradan da çeşitli biçimlerde reformculuğa kaymaktalar. Sonuç, solun bence siyasi alanda etkisizleşmesi. Şöyle ki: uzunca bir süredir toplumu dönüştürmenin asli kurumu devlete dönük siyaset yapmak, itibar edilmeyen bir siyaset biçimidir. Onun yerine genel hatlarıyla sivil toplum örgütçülüğü diyebileceğim bir solculuk hâkim olmaktadır. Türkiye'de de böyle, dünyanın baş-

ka ülkelerinde de. Sol arayışlar diyebileceğimiz arayışlarda hâkim çizgi, tek tek sorunları alıp, birbirinden kopuk, yerel sivil örgütler aracılığıyla karşı çıkışlar şeklinde süren, daha çok tepkisel bir sol muhalefet yaşanmakta.

Üçüncü soru, küresel kriz nasıl yaşanıyor? İlkini şunu görmemiz gerekir gibi geliyor bana: Bir kere bir değil, iki büyük kriz birlikte yaşanmakta ve bunlar birbiriyle iç içe geçmiş durumdadır. Bir tarafta ekolojik kriz, öte yanda sosyoekonomik kriz. Foster'ın özellikle ekolojik kriz üzerine önemli katkıları var, Gülsen hocamız da özgeçmişini anlatırken bahsetti. Belki tartışma bölümünde bize bu konuda ayrıca aydınlatıcı bir-iki şey söyleyebilir, durumun vahametini anlamamız bakımından. Her ikisi de bence kapitalizmin yapısal özelliklerinden kaynaklanmakta ve bence insanlığın geleceğini tehdit etmektedirler, öyle bir noktaya varılmış durumda. Kapitalizm derinleşerek yaygınlaşırken hayatın her safhasına meta ilişkileri nüfuz etmekte ve de bu aşamada esas olarak emperyalist dinamikler bu gidişatin hızını ve ritmini belirlemektedirler.

Burada bir parantez açarak, bu sosyoekonomik veyahut da kapitalizmin iktisadi krizi diyebileceğimiz krize ilişkin bir şey söylemek istiyorum, Foster'ın konuşmasından esinlenerek: 60'ların sonunda, yani 73-74 krizi başlamadan önce, Monthly Review ekolünün, özellikle Sweezy ve Baran'ın "Monopoly Capital" kitabıyla yaptığı isabetli tespitlerin solda, Marksist kanatta yapılmış tek tespit olduğunu söyledi, katılmadığımı belirtmek istiyorum. Bildiğiniz gibi, Marksist ekol içinde ayrıca kâr haddinin uzun dönem düşme eğilimi tahlilini benimsemiş başka bir ekol daha vardır,

E. Ahmet Tonak

**Düzeni
değiştirmesi
beklenen
aktörler
ikna
edilmişlerdir**

Monthly Review ekolünün genellikle dışında sayılır ve o alanda yapılmış olan çalışmalar var. Burada sadece benim çalışma arkadaşım Anwar Shaikh'in katkılarını kastetmiyorum, çok daha önceden mesela Josef Dilman, Cha- In Meic gibi Amerikalı Marksist iktisatçıların tespitleri bence açıkça hem teorik, hem ampirik olarak kapitalizmin esas dinamiği, sermaye-sermaye ilişkisinin, sermaye birimleri şirketlerinin yeni teknolojiler uygulamaya gitmesi ve bunun sonucunda da kâr haddinin bir ülke ekonomisi bağlamında düşme eğilimi göstermesi, dolayısıyla uzun dönem bir eğilim olarak bu krizin kaçınılmazlığını göstermiştir. Yani bir bakıma Monthly Review ekolünün fazla üretim, yeterli kadar tüketim olmaması merkezli analizine bir alternatif gibi bir alternatif mevcuttu. Amerika'da Clinton döneminde yaşanan uzun dönemli büyüme, aslında kapitalizmin o kendi çevrimsel akışı içinde ve küreselleşmenin sağladığı talep attırıcı, finans kapitalin sağladığı fazla üretilmiş olan sermayenin bir şekilde kendini spekülasyon biçimlerinde yeniden üretme imkânına kavuşmasıyla açıklanabilecek bir büyümedir. Kaldı ki ondan sonra büyüme, mesela 2001'den sonra Amerika'da yaşanan büyüme, bildiğiniz gibi, daha önceki büyümeyle kıyas kabul etmeyecek şekilde, istihdam imkânı yaratmayan cılız bir büyümedir. Dolayısıyla 1972'den bu yana aslında hem gelişmiş kapitalist ülkelerin, hem nüfus ettikleri her bölgenin uzun dönemli bir stagflasyon içinde olduğunu söylemek bence çok abartılı olmaz.

Dördüncü soru, ekolojik kriz abartılmakta mıdır, ne kadar ciddiye alınabilecek bir gerçekliktir? Bence o kadar önemli bir gerçekliktir ki, mesela 32 yıl önce dünyanın kimi elit şahsiyetlerinden oluşan meşhur Roma Kulübü bile, "Büyümenin Sınırları" başlıklı bir manifesto yayınlayarak kapitalist gidişatın doğanın kullanımı, kirlenmesi açılarından akıbetinin pek parlak olmadığına dikkat çekmek zorunda kalmıştır. Kaldı ki bu manifesto, Malthusçu bir perspektiften yazılmıştır; eleştirilebilir, fakat öte yandan utangaç bir biçimde buna dikkat çekmiştir. O günden bugüne geldiğimizde, durum düzelmemiş, tam tersine son derece vahim bir şekil almıştır.

Bir-iki somut bilgiyi sizinle paylaşmak istiyorum: Bu süre içinde dünya nüfusu 3.7 milyardan 6.4 milyara yükselmiştir. Birleşmiş Milletlerin projeksiyonları göstermektedir ki, 2050'de dünya üzerinde 10 milyar olacağız. Bu arada, geçtiğimiz 30 yıl boyunca tarım

alanlarının yüzde 40'ı kullanılamaz hale gelmiştir, nüfus büyüyor ve tarım alanlarında da aşağı yukarı yarısının kullanılmaz olmasıyla karşı karşıya kalmış durumdayız, ormanların yarısı yok edilmiş vaziyette, hava trafiği 6 kat artmış, Antarktika üstündeki meşhur ozon deliği de ABD yüzölçümünün yaklaşık olarak 3 katına varmıştır. Bu arada da bildiğiniz gibi, ABD'nin Kyoto Anlaşmasını reddetmesi, imza koymaması vesaire gibi maskaralıklar da apaçık ortadadır.

Bütün bunlar olurken, dünyanın ekonomik zenginliği, gayri safi yurtiçi hâsılayla ölçülen zenginlik, doğayı tahrip ederek yaratılan zenginliktir. Yaklaşık olarak 32 yıl önce gayri safi yurtiçi hâsıla dünyada 16 trilyon dolarken, şu anda 37 trilyona, yani 72'deki seviyesinin yaklaşık olarak 2,5 katına çıkmıştır...

Doğanın bence hızla kendini yeniden üretecek duruma sürüklenmesinin nedeni, sermayenin, John'un irrasyonel dediği, öte yandan bence sınır tanımaz aşırı birikim dinamiğidir. Sermaye derken tabii Marksist terminolojiyi kullanacak olursak, sadece sabit sermaye, emek, makineler vesaireyi kastetmiyoruz, aynı zamanda bir toplumsal ilişki olarak sermayenin sınırsız bir şekilde yayılması ve hayatımızın her alanına âdeta tecavüz etmesiyle karşı karşıyayız. Dünyanın yüzde 60'ı şu anda nüfus olarak sömürülmek üzere hazır ve nazır emek gücü birliklerine dönüştürülürken, geri kalan yüzde 40'ı âdeta sahra misali, kederine terk edilmiştir. Mesela bir Afrika Kıtası, dünyanın geleceğine ilişkin kapitalist mihrakların yapmış olduğu analizlerde âdeta yok sayılmaktadır.

Dolayısıyla böyle bir perspektiften dünyanın ahvaline baktığımız zaman, bu neoliberal dünyada 3 tür insan görebiliriz. Şöyle bir tasnif yaptım: Birinci grup, besilli insanlar grubu. 1,5 milyar kadar bir nüfusa tekabül eden bu kesimin yıllık geliri 7,5 doların üzerinde olup, bunlar özel otomobillerle ulaşımını sağlama imkânına sahip olan kişiler, yani bu salondakiler bir bakıma. Meşrubat ve şişelenmiş su içen zevat, -yine bizler, işte şişeler burada, et, şeker ve yağ ağırlıklı biçimde kendilerini besleyenler, ısıtma mekanik biçimlerde kontrol edilen mekânlarda yaşayan, giyim kuşamında da imaja önem gösteren kesim, yani ben kendimi de aslında oraya katabilirim.

İkinci grup, zar zor idare edenler grubu. Bu tabii şişkin grup, aşağı yukarı 3.3 milyar civarında. Bu kesimin yıllık geliri yaklaşık olarak 750 dolarla 7 bin 500 dolar arasında. Bu ke-

E. Ahmet Tonak

Doğanın
bence
hızla
kendini
yeniden
üretecek
duruma
sürüklenmesinin
nedeni,
sermayenin,
John'un
irrasyonel
dediği,
öte yandan
bence
sınır
tanımaz
aşırı
birikim
dinamiğidir

sim, genellikle kamu taşımacılığı ile seyahat ediyor, olduğu kadarıyla tabii, tahlil ve sebze ağırlıklı şekilde besleniyor, barınma koşulları nispeten yüksek. Bu arada çarşı-pazara gidiyor, paketlenmemiş ürünler kullanıyor ve tabii musluk suyu içiyor. Bu genellikle literatürde, medyada "orta sınıf" diye tarif ettiğimiz sınıfa tekabül ediyor ve tabii değişik ülkelerde, o ülkelerin gelişmişlik seviyesine, konjonktüre, kültürel özelliklerine bağlı olarak bunların gündelik yaşamları olsun, hayat biçimi olsun, farklılık göstermekle birlikte böyle idare eden önemli bir kesim olduğunu teslim etmemiz lazım.

Son grup, terk edilmişler grubu diyelim, marjinaler diyelim, aşağı yukarı 1.1 milyar civarında, yıllık geliri 750 doların altında, ulaşımını hayvanlarla sağlıyorlar, yeterince beslenmiyorlar, barınmıyorlar, içilebilir su bulmakta zorlanıyorlar, glyimlerine, kuşamlarına baktığımız zaman da yırtık pırtık dolaşan bir ahalî, bir gruh. Bu durum o kadar vahimdir ki ve o kadar gözler önündedir ki, bizatihi bu durumun bence kurumsal ve küresel sorumlularından olan Dünya Bankası, âdetâ utanmadan yoksulluk üzerine araştırma projeleri yaparak imajını düzeltmeye girişmiştir, onu da biraz Stiglitz'e borçludur. Dolayısıyla böyle bir sektör doğmuştur, işte yoksulluk furyası gidiyor, yoksulluk üzerine araştırmalar yapılıyor ve bundan tabii nasibini alan akademisyen arkadaşlarımız da var. Çok bariz bir şekilde dayatan sorunla uğraşıyormuş zehabını yaratan uluslararası kuruluşlar, siyaset adamları da ortalıkta vardır.

Altıncı soru şu, biraz bizle ilgili: Bu tabloda çevre ülkelerin konumu, yeri nedir? Oldukça karamsar ve vahim bir tablo çizdiğimin farkındayım. Yani ne kadar gerçekçi olduğunu isterseniz tartışma bölümünde tartışabiliriz, ikna etmek için başka verileri de size verebilirim. Çevre ülkeler nüfusunun çoğunluğu, bu tatsız tablonun haliyle alt 2 kümesini oluşturmaktadır. Bu kesimler için küreselleşme, bir tür dibe vurma yarışı şeklinde yaşanır. Üçüncü dünya ülkelerinin otonom kalkınma, sanayileşme girişimleri, sistem dışı çözüm arayışları, aşırı borçlandırma, o da olmazsa, açık ve kapalı güç kullanımı yoluyla tıkalı tutulmaktadır. Öte yandan, bu yetmiyormuş gibi, küreselleşen küleli tüketim kültürü desteğinde özellikle yeni nesiller için muazzam bir apolitikleşme yaşanmaktadır. Bu açık ve kapalı müdahalelerin örneğini vermeye gerek yok, yanı başımızda. Yine Foster'a katılıyorum, bence Amerika ora-

da yenilmenin eşiğindedir ve yenilgi Vietnam'dan daha kötü olacaktır.

Fakat kapalı müdahalelere bir örnek vermek istiyorum: Venezüella'da biliyorsunuz Chavez ikide bir seçiliyordu, her seçildiğinde daha fazla oy alıyor. Bu yetmiyormuş gibi, demokrasi havarisi Amerika, bildiğiniz gibi, bir cunta tezgahladı Venezüella'da. Bir film var, bu filmi özellikle tavsiye ederim, İngilizcesi "Revolution will not be televised." Tesadüfen iki tane belgesel filmci, darbe öncesi Venezüella'da Hugo Chavez'i görmek istiyorlar, tesadüfen darbe sırasında da Cumhurbaşkanlığı sarayındılar. Yani şöyle bir şeyi gözünüzde canlandırın: Allende, elinde makineli tüfek çarpışıyor, hatırlarsınız o filmi, yani böyle bir sahne gibi bir olay, fakat sürekli belgesel filmciler an ve an olayı kaydediyorlar. Öndan sonra Chavez'i askerler alıyor, götürüyor ve bu adamlar da gazeteci diye tesadüfen Sarayda kalabiliyorlar. Dolayısıyla gelen cuntayı, onların kendilerinin anayasayı ihlal edişlerini, Cumhurbaşkanı olarak kendilerini deklare edişini filan hepsini o iki gün boyunca tespit ediyorlar ve işin en güzel yanı, varoşlardan akan Karacas Şehri yürüyor, yani muazzam bir film, yüzbinlerce insan sarayı kuşatıyor ve bu adamlar kaçacak delik arıyorlar ve Chavez tekrar helikopterle geliyor, muazzam bir çöşku, bunu gözlemlenizle görebilirsiniz.

Burada özellikle şunu kastediyorum: Solcuların devlete yönelik siyaset yapmayı tekrar gündemlerine almaları gereken bir husus olarak görüyorum. Çünkü bu adam devletin başında ve devletin başında oluşunu da iki akışı, iki kanaldan karşı çıkışı bir şekilde birleştirmiş olmasıyla sağlıyor. Bir tarafta antiküresel, marjinal enformel sektör var, varoşlarda yaşayan -bunlar sanayi ilişkileri falan değil- bir de biliyorsunuz dünyanın 6 ncı büyük petrol üreten ülkesi, muazzam bir sanayi işçisi, sendikalar var. Neoliberal dayatmaya iki kanaldan karşı çıkışı bir şekilde birleştirmiş, dolayısıyla bu birleştirme yüzünden de darbe filan yapamıyorsunuz, Amerika arkasında olsa bile. O yüzden gelirse, muazzam bir film, lütfen görünüz.

Aslında bu noktada uzunca bir parantez açmak istiyorum, onu çok kısaca belirteyim. İki tane demografik gözlem yapmak istiyorum: Bilindiği gibi, dünya nüfusu çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmuş gelmiştir. Hayli somut bir sınıflandırma, şehirler ve şehir dışında yaşayanlar, yani kırsal kesimde yaşayanlar, kaba- ca köylüler diyebileceğimiz bir sınıflandırma-

E. Ahmet Tonak

Küreselleşen
küleli
tüketim
kültürü
desteğinde
özellikle
yeni
nesiller
için
muazzam
bir
apolitikleşme
yaşanmaktadır

dır. Yaşadığımız dönemin bir özelliği de, ilk kez şehirli nüfusun kırsal nüfusu aşıyor olmasıdır. Yine Birleşmiş Milletlerin nüfus projeksiyonları gösteriyor ki, 2007 yılında dünya nüfusu içinde şehirlerde yaşayan kesim daha fazla olacaktır. Bu iki grubun maddi gerçeklikleri açısından bir-iki dakika daha çalarak şunu söylemek istiyorum: Bence dünyanın gidişatını belirleyen önemli gelişmeler bunlar. Şehirli nüfusunun dünya ölçeğinde gösterdiği patlama, gerçekten olağanüstü düzeyde. 1950 yılında dünyada 1 milyonu aşan 86 şehir varken, bugün bu sayı 400 olmuş vaziyette ve bildiğiniz gibi, bu şehirlerin çoğunluğu üçüncü dünya ülkelerinde, güney ülkelerinde, yani bu "mega city" dediğimiz bir hadiseden söz ediyorum ve bu şehirlerde yaşayanların sayısı da yaklaşık 3.2 milyar civarında. Bu ivmenin yakın dönemde düşmesini beklemediğimiz gibi, yeni doğanlar ve şehirlere göç edenleri dikkate aldığımızda, dünya şehirli nüfusunun günden günde artmasının 1 milyon civarında olduğunu biliyoruz, yani şehirli nüfus her gün 1 milyon artmakta. Bu eğilimin bence esas vahameti, dünyadaki şehirleri büyüklüklerine, gecekondulaşmaya ve sefaletin yaygınlığına göre bir iç tasniften geçirdikten sonra ortaya çıkıyor.

Dediğim gibi, bu şehirlerin önemli bir bölümünü üçüncü dünya ülkelerinde yer alıyor. New Left Review Dergisinin editörlerinden Mike Davis vardır, kendisi bence çok önemli yayınlar yapar, eskiden kamyon şoförüymüş, kendisiyle tanışmak, dinlemek imkânına sahip oldum. 6-7 sayı önce de New Left Review'da bu konuda bir yazı yazdı, özellikle tavsiye edeyim, oradan ve gezi müşahedelerinden çıkardığı sonuç, gerçekten yakın gelecek açısından dikkatlerimizi bu dinamığa çevirmemizi sağlıyor. Tabii şimdi Davis'in söylediklerinin ayrıntısına girmeme imkân yok, fakat şunu biliyoruz: Kırsal nüfus 2020 itibarıyla mutlak olarak azalacak ve dünya nüfusu, az önce söylediğim gibi 2050 yılında 10 milyara erişmiş olacak. Bütün bu şehirlerdeki nüfus patlamasının yüzde 95'i de bugünle önümüzdeki yıllar boyunca olacak, bizim şehirlerimizde olacak; İstanbul'da olacak, Karşı'da olacak, Kahire'de olacak, Bombay'da olacak ve bu şehirler, biliyorsunuz, ilk dizaynları itibarıyla zaten böyle bir nüfusu kaldırmaya uygun şehirler değil. Dolayısıyla buralarda çıkacak olan patlamalar, sosyal karşı çıkışlar, bence özellikle solu açmaya çalışan arkadaşlarımız için, hepimiz tarafından dikkate alınması gereken dinamiklerdir.

Bir noktadan daha bahsetmek istiyorum, o da şu: İkinci grup kırsal nüfusa ilişkin bir şey söylemek istiyorum. Bu alanda da Samir Amin'in son dönem yazdıklarından yararlanacağım; Amin kırsal nüfusa bakıyor, yani şehirde böyle bir patlama olurken, kırsal alanda ne oluyor? Kırsal alanda da esas faaliyet, bildiğimiz gibi tarım faaliyeti ve bu tarım faaliyetini ikiye ayırıyor Samir Amin. Bir tarafta "Gelişmişler", yani kapitalist işletme tarzı var ve o kesimin şu andaki yıllık tahıl verimliliği bir yılda bir kişi başına 2 bin ton düzeyinde. Pekli, geri kalan kesim, yani çoğunluk ne yapıyor? "Geri kalan kesimi de ikiye ayırırım" diyor. Birincisi, nispeten teknolojiye nasibini almış, gübre kullanan, kimyasal imkânlarla sahip olan bir kesim, ama küçük bir kesim. Onun yıllık kişi başına tahıl üretimindeki verimliliği 50 ton. Pekli, diğer büyük kesim ne yapıyor? Diğer büyük kesimin tahıl verimliliği şu anda kişi başına 1 ton. Arkadaşlar; dikkatinizi çekirim, 2000'e 1 şeklinde bir verimlilik farklılaşması var. "Ne olacak; yani bu zaten böyle" diyebilirsiniz. Hep böyle değil, aşağı yukarı 40-50 yıl önce mesela aynı kesimlere baktığımız zaman, en gelişmiş tarım üretimi yapan kesimlerle işte bu en dipte olan kesimler arasındaki verimlilik farkı sadece 1/10'du. Böyle bir verimlilik farklılaşması olduğu zaman, bu insanların şehirlere niye gittiğini de anlamak durumunda oluyoruz. Yani artık insanlar şehirlere, şehirlerde sanayinin yarattığı istihdamın cazibesine gitmiyorlar. Tam tersine, bu neoliberal politikaların bu şekilde tezahür eden sonuçları ve dinamikleri itibarıyla bu politikalar tarafından savruluyorlar, atılıyorlar, gidecek yer bulamıyorlar, yaşayamıyorlar ve şehirlere gelip aramızda, çevremizde ve etrafımızda bizi kuşatıyorlar. Dolayısıyla böyle bir vahim durumla karşı karşıyayız. Bu dinamikleri tespit ederek, daha yaratıcı bir şekilde düşünmemiz, devletin aslında siyasi hedef olması meselesini tekrar gündeme koyarak çözümler aramamız gerekiyor. Aslında bu çözümlere ilişkin de söyleyeceğim şeyler vardı, fakat vakit kalmadı. İsterseniz burada keseyim, belki tartışma bölümünde sorularla açmak imkânı olur.

Teşekkür ederim.

- Gülsen Kazgan - Efendim, herkes bana "hocam, hocam" diyor, hiç inanmayın, prestijim sıfır. Name yolluyorum, "3 dakika kaldı" diyorum, kimse takmıyor; name yolluyorum, "2 dakika kaldı" diyorum, kimse takmıyor; "0 dakika kaldı", yine kimse takmıyor. Onun için du-

E. Ahmet Tonak

Bu
dinamikleri
tespit
ederek,
daha
yaratıcı
bir şekilde
düşünmemiz,
devletin
aslında
siyasi
hedef
olması
meselesini
tekrar
gündeme
koyarak
çözümler
aramamız
gerekiyor

rum böyle. Bütün konuşmacılara çok teşekkür ediyorum.

Şimdi soru-cevap faslına geçiyoruz. Buyurun.

• **Kaya Ardıç** - Efendim, benim sorum Sayın Foster'a olacak, kendisinin konuşmasının başında ve konuşması sırasında kullandığı terminolojiyle ilgili bir sorum olacak, o da şu: Marksist iktisat-burjuva iktisadı ayrımı yaptı. Acaba bunu bilimsel düzeyde ve bilimsel anlamda, yani başka bir deyişle Marksist iktisat bilimi, burjuva iktisat bilimi anlamında mı yaptı? Benim kişisel görüşüm tek bir iktisat bilimi vardır, bu iktisat bilimi içinde çeşitli okullar, çeşitli ekoller, işte klasik iktisat ekolünden günümüz yeni klasik iktisat, post Keynesçi iktisat ekolleri gibi, bunların hepsi burjuva ekolleri diye nitelendirilebilir mi? O konudaki görüşünü rica edecektim.

• **Oğuz Oyan** - Ben öncelikle konuşmacıların tümüne teşekkür ederek şu soruyu Ahmet Tonak'a sorayım, konuşması yarım kaldı: Çizdiği tabloya çözümlerini doğrusu duymak isteriz, duymazsak yazık olacak. Bir de Sayın Kirmanoğlu'na sorumu sorayım. Üçüncü yol ile yeni sağ arasındaki farklılığın azaldığı bir tablo çıktı sizin sunuşunuzdan. Belki siz, farkların olduğunu söylediniz, ama aslında çıkan bütün şeyler, işte bu yönetim çerçevesinde toplanabilen, özerk kurullar falan, topluma üçüncü yolla yeni sağın farklı çözümler sunması, son tahlilde biraz ortadan kalkıyor gibi gözüküyor mu diye soruyorum.

• **Gülten Kazgan** - Buyurun.

• **John Bellamy Foster** - Terminolojiye dair olan birinci soruya cevaben yani burjuva iktisadi karşısında marksist iktisada dair olarak şunu söyleyebilirim. İktisatta farklı paradigmlar vardır ve marksist iktisat bunlardan biridir. Marksist iktisadın köklerinin halen emek değer teorisinde olduğunu düşünüyorum ve marksist iktisadın başka bir sürü ayırdedici niteliği vardır. Klasik iktisattan, neoklasik iktisattan, kurumsal iktisattan, postkeynesyen iktisattan söz edebiliriz. İktisat içinde bir dolu farklı paradigma vardır. Marksist iktisat ayrıksıdır, belli gelenekleri, analiz biçimleri ve diğerlerinden farklı yanıtları vardır. Yani bu yalnızca terminoloji kolaylığıdır. İki soru daha vardı. Kapitalizmden kurtulmak için ne yapmalıyız? Açıkçası kapitalizmden kurtulmak için ne yapmamız gerektiğini bilmiyorum, kapitalizmin pek çok problemimizin kökeni olduğunu düşünüyorum. Eğer kapitalizm onu yaratmıyor

olsaydı ekolojik kriz bu kadar büyük bir problem haline gelmezdi. Ekolojik kriz yaratan başka bir sistem yoktur. Büyümeye ve özel olarak da sermaye birikimine yönelmiş bir sisteme sahibiz. Sınırlı bir biosferimiz var. Eğer tarihsel ortalama yakın yüzde 3'lük bir büyüme oranına sahipseniz, bu dünya ekonomisinin bir yüzyılda 16 kez artacağı, iki yüzyılda 250 kez, üç yüzyılda 400 kez artacağı anlamına gelir. Bu sadece matematik. Bunun ağırlıksız bir ekonomi olacağı ve çevre üzerinde bir etkiye sahip olmayacağı ileri sürülebilir ama bence kimse gerçekte buna inanmıyordur. Şu anda yaptığımız gibi büyümeye devam etmek ve bu türde bir israfı, yıkımı, eşitsizliği sürdürmek için sınırlı bir biosfere sahibiz. Hızla yayılan, dünya üzerindeki yaşamı ciddi biçimlerde tehdit edecek ekolojik ve sosyal bir kriz olacaktır.

Küresel ısınma gerçekten hızla artmaktadır, daha önce tahmin edilenden çok daha hızlı ve bu söz konusu krizin yalnızca bir görüngüsüdür. Kapitalizm bir kriz yaratmaktadır ve kendisi krizdedir ve bu 30 yıldır böyledir. Günümüzde uğraştığımız iktisadi meselelerin pek çoğu, ekonomik yeniden yapılanma, neoliberalizm, küreselleşme, arz yanlı iktisat ve hatta yeni bir emperyalizm ya da Birleşik Devletlerde sözü edildiği biçimiyle imparatorluk dalgasının arifesi, ki Birleşik Devletlerin şu anki liderliği imparatorluktan ve yayılcılıktan yanadır, tüm bunlar 1970'den beri gelişen iktisadi krize bir yanıt olarak sunulmaktadır. Kapitalizmin bizi daha barbar bir yöne doğru götürdüğünü düşünüyorum. Bugün dünyada bir tür barbarlığa geri dönmüş durumdayız ve yapmamız gereken bundan çıkışın bir yolunu bulmak. Bu kolay olmayacak çünkü sistemin içinde kalarak değişiklik yapmaya dönük eski politika artık işlemiyor. Yani sistem karşıtı, antikapitalist alternatif bir politika bulmalıyız. Bu muhakkak gerçekleşecektir, çünkü insanların, insanlığın tüm çevre, ekolojik, sosyal ve iktisadi çevre yok olurken hiçbir şey yapmadan oturmaya devam edeceğine inanmıyorum. Ve insanlar her zaman yaptıkları gibi en sonunda bir tepki vereceklerdir. Ancak size çıkış yolunun reçetesini sunamam, bu bizim mücadelelerimiz yoluyla kurmamız gereken bir şey. Gerçekleşecek şeylerden biri varolan sistem içinde büyük boşlukların oluşmasıdır, çelişkiler oluşacaktır. İraktaki savaş Birleşik Devletler açısından büyük bir gelişkidir ve hızla büyümektedir. Birleşik Devletler karmaşık bir iktisadi sosyal hegemonya krizine yakalanmıştır.

John Bellamy

Foster

Küresel
Isınma
gerçekten
hızla
artmaktadır,
daha önce
tahmin
edilenden
çok daha
hızlı ve
bu söz
konusu
krizin
yalnızca bir
görüngüsüdür

Savaşın yarattığı bir kriz ve bundan çıkmak kolay olmayacaktır. Birleşik Devletler liderliği bile şimdi kaybetmekte olduklarını söylüyor ve bunun sonuçları Vietnam Savaşından daha büyük olabilir. Bir şeyler olmaktadır ve bunlar bağlamında örgütlenmemiz gerekmektedir.

• **Hasan Kırmancıoğlu** - Oğuz beyin sorusuyla ilgili olarak, klasik sosyal demokrasinin temel değerlerine kıyasla üçüncü yolun pratikte, uygulamada yeni sağa daha yakın olduğu doğru. Bence bir bakıma epistemolojik olarak aslında bir cevap aramalıyız. Yani bu nedir aslında; teorik olarak belli bir model ya da teori geliştirilebilir, fakat öngörülemez biçimlerde uygulanma imkânı kalmayabilir diye düşünüyorum. Ama her halükârda bence bir başka epistemolojik ya da quasi epistemolojik bir sorun var. Belli bir teori oluşturduk diyelim, bu teörünün uygulanmaya başlanması, aslında belli birtakım soyutlamaları kaçınılmaz olarak içerdiğinden, bu öngörülemez durumlar sürekli pratikte karşımıza çıkma potansiyeline sahip. Bu genel yönelimleri çıkartır bilim adamı ya da düşünce adamı. Aslında Marks'ın, ama hangi Marks'ın; herhangi bir düşünür olmadan önceki, 30 yaşından önceki Marks'ın dediği gibi, insanlar kendi tarihlerini kendileri yaratıyorlar. Biz en fazla çok genel, ana hatlarıyla genel yönelimlerden bahsedebiliriz. Yani cevabım bu anlamda yok, aslında hiçbir anlamda yok. O bakımdan güç mesafesini olabildiğince kısaltmak, hem dayanışmayı, hem özerk olmayı sağlayan insanlar yetiştirmek söylenebilir, ama ben şimdi reçete yazamam ve bunu ihtiyaç hasıl olduğunda, tabiri caizse bıçak kemiğe dayandığında, insanlar zaten kendileri keşfediyorlar, o anlamda kendi tarihlerini yazıyorlar. Seküler olan ya da olmayan bir iman versiyonundan bakmak suretiyle işimizi çok kolay bir şekilde çözebiliriz, çözüm önerebiliriz, ama açıkçası yerden kesik olur diye düşünüyorum.

• **E. Ahmet Tonak** - Aslında John, söyleyeceğim bazı hususlara değindi. Bir kere şunu tekrarlama yarar var: Karamsar bir tablo çizince, bence gerçekçi, eleştirel bir tablo çizince, tabloyu çizenden şahsen bir reçete beklenmesi doğru değil. Doğru olmayışı, aslında Marksistlerin siyaset yapma anlayışına uygun bir şeydir. Şunu kastediyorum: ana hatları itibarıyla ulaşmak istediğiniz bir hedef olması gerekir. Biz ulaşmak istediğimiz hedefin ne olduğunu biliyoruz, o konuda bir-iki şey söyleyeceğim, fakat şu anda A noktasındayız, ulaşmak istediğimiz hedef B noktası. A'dan B'ye

nasıl gidilir; bence toplumsal mücadele içinde, kolektif bir şekilde adımları itibarıyla, zaman zaman geri düşüşleriyle, taktik ve stratejik çuvallamalarıyla, başarılarıyla, yani topluca ve mücadele içinde ortaya çıkacak bir hadisedir. Dolayısıyla bir kişiden, hatta bir gruptan adım adım, önümüzdeki mücadelenin ve kapitalizmi tabiri caizse yıkarak yerine yeni bir şeyin inşasının nasıl olacağının reçetesini beklemek abesle iştigal olur. Bunun en güzel, meşhur örneği, Marks'ın kendisidir; bütün yazdıklarına bakacak olursanız, 10 binlerce sayfa içinde sosyalizmi ana hatları itibarıyla ve kapitalizmin çöküşünden başlayarak sosyalizmin nasıl kurulacağı konusunda yazdıkları, bütün yazdıkları içinde yüzde 1'i geçmez.

Bunu söyledikten sonra, bunun şu anlama gelmediğini tekrar vurgulamak istiyorum: Bir hedefimiz olması gerekiyor ve yaptığımız tespitlerin günümüze ilişkin bu hedefle de bir şekilde bağdaşık olması, sadece tespitlerin niteliği bakımından değil, ayrıca ulaşılacak hedefleri de sürekli tazeleyen ve muhtevasını yenileyen bir biçimde olması gerekiyor. Bundan şunu kastediyorum: Ben eğer dünyada iki tane iç içe geçmiş, birbiriyle ilişkili, sermayenin büyümesinden kaynaklanan, bir taraftan ekolojik kriz, öbür tarafta sosyoekonomik iktisadi kriz var diyorsam, dolayısıyla durumu anlamak için bir teorik çerçeve, kavramsal çerçeve niteliğinde, yani bir başlangıç noktası olarak öne süreceğim öncüllerin de bu tespiti dikkate alan öncüller olması gerekir. Bu konuda bir çabamız var, hatta biz bunu yayınladık, adı da "Ekososyalist Manifesto." Biz derken, tabii çok abartılı bir şekilde konuştuğumun farkındayım. Amerikalı Marksist bir arkadaşımız var, Goll Covel, bir de Arjantinli, fakat Fransa'da yaşayan Michel Lövi diye bir başka arkadaşımız var. Bu arkadaşlar, öteden beri zaten ekoloji ve Marksizmin sorunları, siyaset yapmanın biçimleri üzerine düşünelen arkadaşlarımız. Bunların başını çektikleri bir grup, Fransa'da yapılan bir konferansta, 2001'de bir metin oluşturdular, sonra bu metni imzaya açtılar. Naçizane bendeniz de imzaladım. Ana hatları itibarıyla bu metinde şu deniliyor: Yani bu size aktardığım tespitlerden bazıları yapılarak, özellikle John'un bahsettiği ekolojik kriz meselesinin kapitalizmle ilişkileri tekrar dikkatli bir şekilde sunulduktan sonra söylenen şey şu: Bir kere geçmişte denenmiş olan sosyalizm deneyimlerimizden öğreneceğimiz çok şey var. Sosyalizmin klasikleşmiş birtakım öncülleri vardır. Dolayısıyla böyle "Ekososyalist Mani-

E. Ahmet Tonak

Piyasa içi
çözümler
bence
sosyalizmle
bağdaşmaz,
yani piyasa
düşmanlığını
açıkça
deklere
etmekte
çekinecek
hiçbir
şey yoktur

festö" diye 3-5 adam bir araya gelip bir şey yazdığı zaman, bu öncüllerin reddi anlamında alınmaması lazım. Biz bir kere piyasaya karşıyız, yani bir kere buradan başlamak lazım. Piyasa içi çözümler bence sosyalizmle bağdaşmaz, yani piyasa düşmanlığını açıkça deklere etmekte çekinecek hiçbir şey yoktur, ayrıca ben söyledikçe de böyle bayağı hoş oluyorum ve kendimi daha rahat hissediyorum.

Mesela alakasız bir şey gibi olacak, ama bu "AB'ye girelim-çıkalım" tartışmaları sırasında bir Kopenhag Kriterleridir gidiyor arkadaşlar. Nedir bu Kopenhag Kriterleri? Genelde basında değerlendirilen, ele alınan şey, "demokratikleşiyoruz, ne güzel, azınlıklık hakları olacak" vesaire... Kopenhag Kriterlerinin en başında serbest pazar, serbest piyasa zorunluluğu vardır. Yani hiçbir nedenle olmasa bile, bırakın bu milliyetçi karşı çıkışları filan, ben bu ülkenin serbest piyasayı bir zorunluluk olarak bize dayatan bir gruba katılmasına karşıyım. Ben serbest piyasayı yıkmak istiyorum, nasıl kalkarım, bu ülkenin geleceğini, serbest piyasayı bir zorunluluk olarak bize dayatan bir grubun içine sokmaya çalışırım ve bunu bir övgüyle yazarım, çizerim, yani bu Marksist olarak olacak bir şey olarak bana gözüküyor.

Son bir şey söyleyeyim: Bizim hedefimizin öncülleri ne olabilir? Baktığınız zaman, önemli sıkıntı, tüketim, ekoloji, çevre sorunları falan, bunun kaynağı şundan oluyor: Kültürü var, ideolojisi var vesairesi var, yani Marks'ın dilini kullanacak olursak, bizim kuracağımız yahut tahayyül ettiğimiz düzen içinde mübadele değerleri yerine kullanım değerlerinin değerlendirildiği bir düzen olması lazım. Çünkü herkes haldır haldır bir şeyler alıyor, fakat bu aldıkları şeyin muhtevası, aldıkları şeyin çevreye, kendilerine, kendi düşünce biçimlerine, diğer insanlarla kurdukları ilişkilere ilişkin etkileri ve bu konuda derinlikli bir düşünme yok. Dolayısıyla biz bir şeyi tahayyül ederken, kullandığımız şeyin muhtevasına ilişkin ve kullandığımız

şeyin diğer insanları, toplumu, bizleri nasıl etkilediğini dikkate alan bir sosyalist, ütöpik gibi gözükebilecek bir anlayışla bir yerlere yürümek durumundayız. Onun dışında, daha ayrıntılı bir şey söylemek, dediğim gibi reçete imkânı olmadığı için imkânsız.

Bir şey daha söyleyeyim, onunla bitireyim: Karşı çıkışlar iki kanaldan akıyor. Bir tanesi, antiküreselleşme diyebileceğimiz, kopuk kopuk karşı çıkışlar var. Öte yandan, klasikleşmiş, sanayi işçilerinin, sendikaların vesairesinin toplu örgütlü karşı çıkışlar var, burada da umutlu arayışlar var. Ben tabii Amerika'yı biraz daha yakından biliyorum; mesela Amerika'nın İşçi Sendikaları Federasyonu'nun içinde şu anda önemli karşı çıkışlar var, bir alternatif federasyon oluşma ihtimali var. "1 milyon işçi Washington'da toplansın" diye bir yürüyüş yapıldı, Türkiye'de bundan bahsedildiğini hiçbir yerde görmedim. Gerçi 1 milyon insan toplanmadı, ama böyle arayışlar bizatihi işçiler içinde, işçi sınıfının içinden çıkmakta. Dolayısıyla bu iki kanalın bir şekilde birleşmesi ve devleti ele geçirmek adına ve bundan utanmadan; biliyorum, bu moda değil artık, ama bundan utanmadan bir sol siyaset yapması gerekiyor. Bunun örnekleri yok mu; örnekleri şu şekilde var: Mesela Dünya Ticaret Örgütü'nün Cancun'da yapılan toplantısında, işte bu gelişmiş ülkelerin tarım alanında vermiş olduğu sübvansiyonların geri çekilmesi nasıl oldu; sokakta yürüyerek oldu ve insanlar kendilerini bıçakladılar, öldürdüler, Kore'li köylünün ne yaptığını hatırlıyorsunuz. Dolayısıyla sokaklara dökülmek ve o hareketle bir şekilde örgütlü, eski klasikleşmiş, sanayi işçilerine dayalı, bildiğimiz tipte, yani Marksist sosyalist hareketin kanallarını kaynaştırmayı düşünmemiz gerekiyor, çözüm buradan geçer gibi geliyor.

Teşekkür ederim.

• Gülten Kazgan - Teşekkür ederiz. Bütün konuşmacılara ve sizlere çok teşekkür ediyorum.

E. Ahmet Tonak

**Marksist
sosyalist
hareketin
kanallarını
kaynaştırmayı
düşünmemiz
gerekliyor,
çözüm
buradan
geçer
gibi
geliyor**

dünyada yeni oluşumlar karşısında sol ve sağ (politikacı yaklaşımı)

Prof. Dr. Sabahattin Zaim'e armağan

3. gün

18 aralık 2004, öğleden sonra

oturum başkanı : Sümer Oral
panelistler : Mehmet Ali Bayar
Mehmet Dülger
Prof. Dr. Oğuz Oyan
Yard. Doç. Dr. Ufuk Uras

• **Burhan Taştan** - Değerli İktisatlılar, değerli misafirlerimiz; İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin düzenlemiş olduğu 29. İktisatçılar Haftası'nın üçüncü gün ikinci oturumuna hoş geldiniz.

Sabahki oturumumuzda, "Dünyada Yeni Oluşumlar Karşısında Sol ve Sağ" akademisyen yaklaşımıyla irdelendi. Öğleden sonraki oturumumuzda ise yine aynı konu başlığı altında politikacı yaklaşımıyla konuyu irdelleyeceğiz. Oturum Başkanımız Sümer Oral.

Buyurun Sayın Bakanım.

• **Sümer Oral** - 29. İktisatçılar Haftası'nın üçüncü gününün son oturumunu açarken, değerli konuklara hoşgeldiniz diyor ve kıymetli panelistlerimiz Sayın Mehmet Ali Bayar, Oğuz Oyan ve Ufuk Uras arkadaşımızı da masaya davet ediyorum.

Değerli konuklar; bugünkü panelimizin konusu, öğleden evvel de aynı çizgideydi, "Yeni Oluşumlar Karşısında Sağ ve Sol Siyaset." Fakültemizin bu toplantılarında güzel bir gelenek, haki-katen kadirşinaslık, her gün, her toplantı, bir de-

ğerli hocamıza armağan edilmekte. Bugünkü panelin de armağan edildiği değerli hocamız, benim de hocamdır ve kendisini de her gördüğümde, ilk gördüğüm gibi fevkalade zinde, kararlı ve sağlıklı görüyorum, ondan da ayrıca memnun oldum. Kendisine huzur dolu, sağlık dolu mutluluklar diliyorum, tekrar saygılarımı sunuyorum.

Bugünkü toplantı için dün akşam şöyle bir hazırlık yaparken, 16. İktisatçılar Haftası'na bir baktım. Çünkü 16. İktisatçılar Haftası, 1991 yılının 1 ve 3 Haziranı arasında yapılmıştı, o gün de üçüncü günü bugünkü gündeme yakın bir konuya sahipti, "Türkiye'de Yeni Siyasi Stratejiler" diye. O toplantının açılış konuşmasını 9. Cumhurbaşkanımız Sayın Demirel yapmıştı, ben de panelist olarak bulunuyordum. Dergiden o günkü müzakerelere, konuşmalara bir göz attım. Hakikaten o günden bu yana çevremizde, hatta dünyada önemli değişiklikler meydana gelmiş. '89 yılında bilindiği gibi Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Avrupa'da Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin yeni siyasi sistem arayışları, ekonomik sistem arayışlarının çok güncel olduğu tarihi. Şimdi baktığımızda, o 10

Doğu ve Orta Avrupa ülkesi tamamen Avrupa Birliğinin üyesi olmuştur, önemli bir olay. Gerçi onların girişini biraz farklı görmek lazım, çünkü onlar İkinci Cihan Harbi'nden sonra bir bakıma ayrılmış, ama Avrupa'nın bir parçası olan ülkelerdi. Nitekim Mayıs 2004'te girdiklerinde, Avrupa onları bir genişleme olarak değil, "reünlikasyon" dediği, yani birleşme, yeniden bir araya gelme olarak vasıflandırmıştı. Türkiye'de de önemli değişiklikler oldu, Anayasamızın çok önemli maddelerinde değişiklikler meydana geldi, siyasi sisteminde, ekonomik sisteminde büyük değişiklikler meydana geldi ve bir hayli ilerledi de. Ama dikkatimi çeken bir husus; o geçen süre içerisinde siyasi partilerin kendi iç bünyelerindeki demokratikleşme ve kurumsallaşma pek fazla ilerlemedi, yani o yine büyük bir eksiklik ve sağda da, solda da siyasi partilerin çok parçalı bir manzara arz etmesi, o parçalılık hâlâ devam ediyor. Çünkü siyasetin bir de amacı, devleti idare etmek, vatandaşını refaha kavuşturmak, mutluluğa kavuşturmak, ama o da seçime olacak ve iktidara gelmekle olacak. Türkiye'nin sağda da, solda da bir miktar toparlanmaya, bu parçalı durumu giderme ihtiyacı olduğu da ortada.

Şimdi ilk sözü sağdan başlayarak, Sayın Bayar'a veriyorum.

• **Mehmet Ali Bayar** - Sayın Başkan, çok teşekkür ederim.

Öncelikle Cemiyetimizin çok nazik davetine teşekkür ederim, İktisatçılar Haftası'nın başarılı geçtiğine inanıyorum, daha nice ömürler diliyorum İktisatçılar Haftası'na. Devletteki görevim sırasında Sayın Demirel'den bahsettiniz, o zaman onun danışmanlığını yaparken fark ettim ki, 9 İktisatçılar Haftası'na Sayın Demirel açış konuşması ya da kapanış konuşması yapmış, hatta bununla ilgili bir kitap yayınlanmış. Gönül isterdi ki hep böyle olsun, yani Türkiye'de yönetimin başında olan insanların birincil derecede önem verdiği bir hafta ve kurum olsun burası. O sırada Alpay kardeşim, burada son dördünün hazırlanmasında veya onun düzenlenmesinde veya en azından oraya Sayın Demirel'in yaptığı hazırlıkta bilfiil rol almıştım. Bir gün gelip konuşmacı olma imkânına, şerefine nail olacağım hiç aklıma gelmezdi, heyecanlıyım o konuda, hepimize davetiniz için teşekkür ederim.

İkincisi, "sağdan başlayalım" dediniz.

• **Sümer Oral** - Fiziki olarak söyledim.

• **Mehmet Ali Bayar** - Zaten bu ayırım fiziki başlamıştı galiba, değil mi; bu, Fransız Par-

lamentosunun sağ ve soluydu, ama siz açtınız zaten, bir anlamda sağdan başlamış oldunuz. Tabii çok objektifsiniz, ona hiç şüphe yok, ama siz başlamış oldunuz, gayet de önemli bir şey söylediniz, bana "nereden başlayayım" diye düşünürken ilham kaynağı oldu. "Siyasi partilerde demokrasi, parti içi demokrasi bir türlü kurulamadı" dediniz, yani bir anlamda siz ve ben, başkalarını bilemem, ama o vakanın da kurbanları arasında sayılabiliriz bir noktada. Şu anlamda: "Hangi sağ?" diye başlamak istiyorum, eğer izin verirseniz. Yani Sayın Dülger gelemedi, beni de aradı, dün Avrupa Birliği Zirvesindeydi, o da bir sağ, onlar yine sağ herhalde, "Hangi sağ?" sorusuna cevap vermekte fayda var.

"Dünyadaki Yeni Oluşumlar Çerçevesinde Sağ ve Sol" başlığına baktığımız zaman, bu yeni oluşumların ne olduğu zannediyorum 3 günlük toplantılar sırasında enine boyuna irdelenmiştir, tartışılmıştır. Ama dün çok ilginç bir gün yaşadık. Türkiye'ye özgü bir heyecanlı tarihsel kaderimiz sabah gitti, akşam geldi, kimisine sorarsanız; kimisine sorarsanız da sabah egemenliğimizi kazandık, akşam verdik. Ama dün, tabii bugünden farklı bir gündü, bugün dünden farklı bir gün ve bu yeni oluşumların bizi en ilgilendireni, birinci derece ilgilendireni, herhalde tabii bundan sonra Avrupa Birliğiyle olan sancılı, sıkıntılı, ama birbirimizden kopması mümkün olmayan karşılıklı ilişkimiz. Mümkün olmayan diyorum, çünkü ne yapılırsa yapılsın, ne olursa olsun, trendler, eğilimler, tarih, siyaset, dünyadaki gerçeklikler ve Türkiye'nin tercihleri bizi Avrupa Birliğiyle vazgeçilmez bir kader birliğine, -şimdi moda terimlerdir bunlar- kader ortaklığına getirdi. Eğer bunu yeni oluşum olarak kabul edersek, bizim açımızdan yeni bir oluşum, eski bir kurum olmakla beraber. Bir ikinci oluşumu, tabii oluşumdan kasıt buysa, bunların hepsini belki de çerçeveleyen bir küreselleşme dediğimiz, artık herkesin kendine göre tarif ettiği, ama herkesin hayatını da şekillendirmeye ciddi şekilde başlamış olan bir vaka, bir olgu var. Bunu bir oluşum olarak bir yere koymak gerekiyor.

Bir üçüncü oluşum -yani oluşum kelimesini sevmiyorum, ama öyle söylendiği için- veya bir üçüncü gelişme, tek süper gücün uluslararası hukuku da zaman zaman yok sayarak yeni bir dünya tasarlama girişimi. Belki bu uzun zamandır, Sovyetlerin yıkılmasından sonra sürmekte olan bir süreç, devam etmekte olan bir süreç, ama çok somut uygulamaları geldi, bizim bekamızı, hatta bizim günlük hayatımızı

Mehmet Ali Bayar

**Medeniyetler
çatışması
gibi
kolaycı
bir kelimeyle de
basite
İndirgenen
şey,
aslında
"nasıl
üretiyorduk,
nasıl
tüketiyorduk;
şimdi
nasıl
üretiyoruz,
nasıl
tüketiyoruz"
kavgası
bir
anlamda**

ilgilendirir hale geldi ve etrafımız ve giderek dünya tek bir süper güç tarafından başlatılan birtakım olaylarla şekilleniyor. Bu üçüncü bir vaka, şu anda içinde yaşadığımız.

Bir dördüncüsünü bunlarla paralel, bunlarla iç içe, ama kendi başına bir olgu olarak alırsak, terörizm ve sınır aşan ortak tehditler olarak almak gerekiyor. Kimisi bunu küreselleşmenin içinde irdeliyor, kimisi bunu siyasetin diğer eğilimleri içerisinde irdeliyor, ama başlı başına siyasette hareket tarzlarını, davranış şekillerini, hukukta yeni kodifikasyonları, yeni normları etkileyen bir yeni oluşum; en azından açık toplumlar açısından baktığımız zaman, küresel tehdit, küresel tedirginlik, küresel korku.

Tabii bir beşinci oluşum bana göre, yine küreselleşmenin içinde, ama onun da bir uzantısı olarak eski üretim tarzlarıyla yeni üretim ve yaşayış tarzlarının çatışması. Medeniyeller çatışması diye benim hiç katılmadığım, onu da söyleyeyim, Huntington'un formüle ettiği medeniyetler çatışması gibi kolaycı bir kelimeyle de basite indirgenen şey, aslında "nasıl üretiyorduk, nasıl tüketiyorduk; şimdi nasıl üretiyoruz, nasıl tüketiyoruz" kavgası bir anlamda. Bunların hepsinin üzerinde bir de yine küreselleşmeyle birlikte irdelemek gereken, uluslararası hukukun yeni tanımı. Yani uluslararası hukuk zaten elastiki bir kavram, bundan sonra nasıl yeni normlara kavuşacak veya geldiği bu noktadan sonra ulus-devletleri, bireyleri, bölgesel gruplaşmaları nasıl etkileyecek, nasıl bir dünya hukuku ortaya çıkacak; bu da bana göre başlı başına konuşulması gereken, üzerinde çok ciddi alternatif fikirler gerektiren bir yeni durum. Bunları alarak, bunların ışığında yeni sol ve yeni sağ gibi kavramlara bakmakta fayda var. Belki de sol ve sağ gibi çok basit şekilde tanımladığımız kalıplaşmaların veya siyaset ve tavırların aslında geçerliliğini de belki yitirmekte olduğunu, belki çoktan yitirdiğini de burada tartışmaya açmakta fayda var. Dolayısıyla kolaylıkla sağdan başlıyoruz fiziki anlamda, ama kendimizi sağcı diye mi tanımlıyoruz veya sol, kendisini hangi sol şeklinde, nasıl tanımlıyor, bunlar iyice sınırları muğlaklaşmış, birbirine girmiş tanımlar.

Öncelikle şuna bakmak gerekiyor: Bugünkü Türkiye'nin özelinde, bütün bu saydığım 5 kategoride irdelediğimiz başlık altında sağ nedir? Eğer klasik tanımıyla bakarsanız, bugün Türkiye'deki gruplaşmalara bakarsanız, bir merkez sağ var, bir de onun ötesinde kimisinin aşırı dediği -bu kelimeden hoşlanmıyorum, ama- diğer sağ var. Enteresan bir şey; merkez

sağ marjinalleşmiş, eskiden aşırı denilen sağ gelmiş, merkezin yerine oturmuş gibi de bir görüntü var. Türkiye'nin yüzde 65-70'i kabaca sağ diye vasıflandırılıyor, geri kalan da sol diye vasıflandırılıyor. Demek ki bundan sonraki seçimlerin de zaten haritası çıkmış oluyor, yani sol hiçbir zaman kazanamayacak; kendisine sağ diyen, merkeze yaklaşan, merkezde oturan birtakım partiler kazanacak gibi veya onların egemenliğinde bir siyaset tablosu çıkacak gibi de bir şartlanma da dipten dibe, derinden derine Türkiye'de işlenmeye çalışılıyor. Demokrasi açısından son derece tehlikeli gördüğüm bir eğilim olarak söylüyorum. O yüzden kendimizi sağ ve sol diye nitelemeye veya kendimizi münhasıran sağda, münhasıran solda diye görmeye ne kadar devam edebiliriz, küresel gerçekliklerin ve dayatmaların ışığında ne kadar devam edebiliriz? Bunun çok ciddi bir iç hesaplama halinde, hem sağda, hem solda tartışılması gerektiğine inanıyorum.

Şimdi yeni bir eğilim de var. Birazdan bu açtığım paranteze geri döneceğim, ama hemen buradan "peki ne konuşulabilir?" denildiğinde, bana sayın Cemiyetimizin yetkilileri tarafından gönderilen nazik davet mektubunda bazı kavramların üzerinde durmamızın rica edildiğini gördüm. Bunlardan bir tanesi, katılımcı ekonomi, bir tanesi üçüncü yol, yeni ekonomi vesaire... Bir üçüncü yol fikri ve kavramı ortaya atılıyor, sağda da, solda da yeterli kadar tartışıldığını Türkiye özelinde zannetmiyorum, ama Avrupa siyaseti, Avrupa siyaseti, bir üçüncü yol tartışıyor. Küreselleşmenin realitelerinin zemininde iflas eden sol, iflas eden sağ siyasetler yerine, bunların küresel gerçekliklere cevap verecek, meydan okumalara cevap verecek bir sentezini ifade eden bir üçüncü yoldan bahsediliyor veya bu üçüncü yolu kendisine siyaset pratiği olarak seçmiş bazı partiler de iktidara geliyor; mesela İngiltere'de Tony Blair, Amerika'da Bill Clinton. Bazı ülkelerde bu üçüncü yolu destekleyen yeni birtakım oluşumlar var; Fransa'da, İspanya'da, bir de tabii ona bakmak gerekecek.

Ben burada açtığım paranteze geri dönmek istiyorum: Türkiye gerçeğinde, bugün iktidarda, bugün uyguladığı siyasetlere, pratiklere çok uzun süre karşı durmuş, meydan okumuş, hatta varlık sebebini karşı durmaya borçlu olan bir siyasi damardan gelen bir siyaset ekibi var. Bir suçlama veya bir eleştiri anlamında söylemiyorum bunu, tarihsel çizgide bakıyorum ve bu siyaset ekibi, birden bire bir değişim ihtiyacı veya dönüşüm ihtiyacıyla yeni

Mehmet Ali Bayar

Bir
üçüncü
yol
fikri ve
kavramı
ortaya
atılıyor,
sağda da,
solda da
yeteri
kadar
tartışıldığını
Türkiye
özelinde
zannetmiyorum

Birikim Yönlendirme Hizmeti.

Atılımcı

Dengeli

Birikimci

Türkiye'nin yeni birikim değerlendirme yolu.
Sürekli yönlendirir. Düzenli bilgilendirir. Anında nakit verir.

Hizmetimizin adı **Birikim Yönlendirme Hizmeti**, kısaca **BYH**.

İstediğiniz TEB Şubesine gelin. Sizi, özel bir test yardımıyla tanıyalım.

Atılımcı - Dengeli - Birikimci, yatırım modellerinden hangisine ait olduğunuzu ortaya çıkaralım.

Birikiminiz, seçtiğiniz yatırım modelinde değerlenmeye başlasın.

Bu arada, acil nakit ihtiyacınız olursa anında nakit desteği verelim.

TEB'de birikiminizin önü açık. Hoşgeldiniz.

Bu fonlar
BYH
müşterileri
içindir!

KENDİ YILDIZINI
TAKİP ET.

Yeni A-Serisi.

► Daima kendi yıldızınızı arıyorsanız, şimdi tam size göre bir Mercedes var: A-Serisi. Yeni A-Serisi, confor, güvenlik, sürüş dinamikmi ve donanım

zenginliği kavramlarını yeniden tanımlıyor. Yeni A-Serisi'ne 45.000 YTL'den başlayan fiyatlarla sahip olmak isterseniz, bekleriz.

Mercedes-Benz

Mengerler Ticaret Türk A.Ş.

Mercedes-Benz Türk A.Ş. Bayii

Davutpaşa Showroom: Yılanlı Ayazma Sok. No: 12 Davutpaşa, Topkapı-İstanbul Tel: (0212) 481 80 00

Etiler Showroom: Nispetiye Caddesi No: 39 Etiler-İstanbul Tel: (0212) 358 48 30

Mecidiyeköy Showroom: Büyükdere Caddesi No: 93 Gayrettepe-İstanbul Tel: (0212) 275 73 27

bir oluşuma gittiler. Bu yeni oluşum, demin söylediğim gibi, bugüne kadar karşı durdukları bütün pek çok ekonomik ve siyasi gerçekliği benimsemelerini icap ettirdi. Yani kazanmanın bir yolu olarak da, Türk toplumunun geniş yelpazesi içerisinde merkeze oturmanın bir yolu olarak da bunu gördüler. Yani moderasyonu, ılımlılığı, uzlaşmayı bir anlamda ve dünyadaki gerçekleri kabullenmeyi seçtiler. Bunlar merkez oldular mı, yani sağdan gelen, hatta aşırı sağdan gelen bir siyasi akım olarak bunlar merkez oldular mı? Yeni sağ bu siyasi ekip mi, yani Adalet ve Kalkınma Partisi olarak adlandırdığımız bu siyasi ekip mi? Tabii Sayın Dülger burada olsaydı, çok daha verimli bir tartışma olurdu. Onun için bazı şeyleri çok dikkatli söylemek durumundayım. "Bunlar yeni sağ mı, eski sağa ne oldu?" sorularına cevap verirken, dün 17 Aralıktan itibaren girdiğimiz yeni bir zaman dönemine de bakarak, yeni sağın eski sağdan farklı olması gerektiği gerçeğini görmemiz gerekiyor. Kendisine yeni sağcı diyenlerin, aslında eski sağın yapması gerekenleri veya söylemesi gerekenleri, belki de belli bir zaman döneminde söyledikleri ve yaptıkları için yeni sağ haline geldiklerini görmek gerekiyor ve bundan sonrasını tayin için de önümüzde böyle bir yol haritasının yavaş yavaş çıkmakta olduğunu görmek gerekiyor.

Türkiye'de sağın bir özelliği var; -Avrupa Birliği bağlamında konuşacağım- Avrupa'dakilerin aksine, Avrupa Birliği projesi Türkiye'de sosyal demokrat değil, liberal demokrat bir proje olmuştur tarihsel anlamda. Bu, belki bütün Avrupa ülkeleri arasında çarpıcı bir özgünlüktür, Türkiye'ye ait olan. Yani bir tarihsel kesilin de yardımı olmuştur bunda; iktidarda Demokrat Parti var 1957'de, Kömür-Çelik Birliği gündeme geliyor ve Demokrat Parti, dünyaya açılma, kapitalist gelişmeyle Türkiye'yi dönüştürme projesinin de bir parçası olarak uluslararası kapitalizmle eklemlenme ihtiyacını duyuyor ve oradan Türkiye'nin bu yaşam bağı kuruluyor. Kaba hatlarıyla liberal demokrat parti veya sağda bir parti bunu başlatıyor. Ondan sonraki evrelerde İnönü'nün Ankara Anlaşmasını Cumhuriyet projesi olarak gördüğü için, Avrupa'yla bütünleşmeyi imzalamasını bir kenara koyarsak, ondan sonraki evrelerdeki bütün tarihsel dönüşümler, merkez sağ partilerin iktidarda oldukları dönemlerde gerçekleşiyor. İşte 2, 11 ve 22 yıllık programlar, zamanın Demirel hükümetlerinde imzalanıyor, karma protokoller; arkasından 12 Eylül'den sonra Turgut Özal, Türkiye'yi ilk defa tam üyelik baş-

Mehmet Ali Bayar

vurusuna götürüyor ve 89'da bu kabul ediliyor, yepyeni bir dönem başlıyor. Arkadan, Turgut Özal döneminde yine birtakım ilerlemeler oluyor ve 1995'te 63 Anlaşmasının da gereği olarak gümrük birliği, yine bir merkez sağ hükümetin ve onun Başbakanının da bayağı iddialı çabalarıyla gerçekleşiyor.

Tabii hatırlarsak, -bunu da bir tenkit olarak yine söylemiyorum, ama bir gerçeklik olarak- 1960'larda ve 70'lerde sol ve sosyal demokrasi, Avrupa Birliği projesine karşı çıkıyor, daha doğrusu Avrupa ile ekonomik bütünleşme projesine karşı çıkıyor. Çünkü o zaman daha Avrupa Birliği bir değerler sistemi olarak bugünkü yapılanmasına ulaşmamış, ama bir Avrupa bütünleşmesi hedefi var ve daha ziyade ekonomik bir pazar bütünleşmesi hedefi var, buna sol karşı çıkıyor. Merkez sağın tarihinde, klasik sağ reaksiyonların dışında böyle bir gelenek var, bugünkü merkez sağ, kim kendisine merkez sağ diyorsa. Yani konservatif, proteksiyonist, şüpheli, kimi yerlerde yabancı düşmanı, kimi yerlerde etnik ve dini siyasetlere yakın sağ siyaset, aslında Türkiye'de, Türkiye'nin dışı açılma, dünyayla bütünleşme, dönüşme projesi olan Avrupa Birliğinin veya o zamanki Avrupa Topluluğuyla bütünleşmenin mimarı veya öncüsü. Böyle ilginç bir durum var, Türkiye'ye özgü olan, yani her türlü çarpıklığımız gibi, bundan da böyle bir çarpıklık var.

Bundan sonra belki de şuna bakmak gerekiyor: Adalet ve Kalkınma Partisi, Türkiye'de iktidara doğru yürürken çok kısa bir sürede, bir şeyi gördü galiba; o da tıkanmış, yıpranmış, eskimiş, köhnemiş bir Türkiye'nin önüne -siyaseti anlamıyla söylüyorum- bir yeni bir şey koymak gerekiyordu, bir yeni proje. İşte

Mehmet Ali Bayar

Avrupa'dakilerin aksine, Avrupa Birliği projesi Türkiye'de sosyal demokrat değil, liberal demokrat bir proje olmuştur tarihsel anlamda

1950'lerde Türkiye'nin küçük Amerika olması gibi zenginleşme projesi, 1960'larda büyük Türkiye -sağ siyasetler anlamında söylüyorum- projesi, imar ve inşaat öne alan, 1980 ve 90'larda rahmetli Özal'la birlikte gündeme gelmiş olan transformasyon ve çağ atlama; yine 90'ların ortasında gümrük birliği vesaire, ama orada pek bir ad bulamadı, Tansu Hanım böyle birtakım UDİDEM'ler falan denildi, ama pek bulamadı onun adını ve nihayet tıkanmış bir noktada, kendisine kimlik, yeni hedef, yeni proje arayan bir sağ veya o sağın o merkezine sahip çıkmak isteyenler, geldiler, Türkiye'nin önüne bir proje koyma ihtiyacını gördüler. Bu akıllıca bir işti, yani Türkiye'nin önünde bir proje yok. "Türkiye'yi büyütelim" deseniz, kaynaklar zaten mahdud, zaten Türkiye devraldıkları noktada iflas etmiş. Söyleyeceğiniz her şey, mesela 15 bin km duble yol gibi, Türkiye'de çoktan yapılmış, denenmiş ve artık Türkiye'nin geçmişinde bıraktığı, hiçbir modernliği veya esprisi olmayan projeler. O zaman ne yaptılar; geldiler, dediler ki, birçok başka sebep de bir arada olmakla birlikte, "bir sağ proje veya bir yeni proje olarak Avrupa Birliği sürecini tamamlamak ve tam üyelik tarihini almak, işte bu bizim hedefimiz olmalıdır." Bunu söyleyenler, bu projeye kimlikleri, kişilikleri ve geçmişleri itibarıyla başından beri karşı olmuş ve varlık sebebi, kimliklerinin oluşmasında da karşılığı varlık sebebi saymış bir kitle.

Sağın böyle bir şizofrenik durumu var önünde, eğer sağ diye hepimiz kendimizi bunun içine koyacaksak. Ben kendimi sağ diye tanımlamıyorum her şeyden önce, onu söyleyeyim. Ben Adalet Partisi, Doğru Yol Partisi kökeninde bir siyaset çizgisinde, yeni bir siyasetçi olarak Türkiye'nin önüne çıktım. Merkez sağ diye tanımlanan gerçek liberal demokrasinin bugün tümüyle yıkılmış yapılarının yeniden üretilmesine, yeni bir anlayışla kurulması gerektiğine inanıyorum, ama kendimi sağcı diye tanımlamıyorum, demokrat diye tanımlıyorum, çok gerekiyorsa liberal demokrat diye tanımlıyorum. Ama sağa giriyorsa, sağın önünde, liberal demokratların önünde, çağdaş demokratların önünde, merkez demokratların önünde böyle bir şizofrenik tablo var.

Karşımızda liberal demokrasi olarak varlık sebebimiz saydığımız bir dünyayla bütünleşme süreci var. Çünkü liberal demokrasi, Türkiye'yi 1950'lerden itibaren dünyaya açan, Avrupa'nın ve dünyanın ekonomik ve güvenlik kurumlarıyla bütünleştiren, kapitalizmi getiren ve çarpık çurpuk, ite kaka yarı kapitalist geliş-

meyi, serbest piyasayı, kişisel hürriyetleri veya girişim hürriyetini destekleyen klasik sağ yapıların kendilerini 21. yüzyılda yeniden tanımlayacak bir süreç yaşanıyor. Küreselleşme, onun demin başta saydığım alt gelişmeler, yeni uluslararası hukuk, nasyonalizmden, ulus-devlet gerçeklerinden, kozmopolitizm diye bugün de tanımlanan bir küresel dünya, çok kültürlü, çoksesli, açık toplumların birbirine geçmiş, entegre olmuş yapılarında sancılı da olsa çok boyutlu bir dünya.

Liberal demokrasi, Türkiye'de çıkışı itibarıyla böyle bir iddiayı getirdi. Yani Demokrat Parti, Demokrat Partinin demokrasi talebi, sonra demokrasinin kesildiği noktalarda yine onun devamı olanların demokrasinin yeniden ihdası, kurulması için birtakım talepleri, -Sayın Başkan, o talebi şekillendirmiş ve 86'da kapısını açmış insanlardan bir tanesi- demokrasi talebi, hürriyetler talebi, serbest teşebbüse hürriyet talebi, devletin karşısında vatandaş kollama, koruma talebi, güçlendirme talebi, zaman zaman lafta da kalsa yeni anayasalar talebi, daha çağdaş, liberal anayasalar talebi, liberal demokrasi bunları söyleyegeldi. Bunların hiçbirini yerine getirmediği için ve başta Sayın Başkanın çok isabetle buyurdukları gibi, parti içi demokrasiler başta olmak üzere, demokratik hayat tarzının kurumlara hâkim olmasını gerektiren toplumsal projeleri, toplumsal bir söylemli bırakıp iktidarcılık yaptıkları için, hükümetçilik yaptıkları için ve kamu kaynakları üzerinden siyaset yapma gibi bir alışkanlıkla da siyaseti de kendilerinde iflas ettirdikleri için, şimdi liberal demokrasi, sahip çıkması gereken Avrupa Birliği, dönüşüm, Türkiye toplumunun dünyayla demokrasi zemininde bütünleşmesi, Türkiye'nin birikimlerinin Avrupa'ya taşınması, Avrupa'nın değerlerinin, daha doğrusu ortak değerlerimiz dediğimiz demokrasinin tümüyle burada kurumsallaşması gibi bir projeyi sahiplenmek durumunda. Ama kim sahiplenecek, yani "hangi sağ?" sorusu, "kim?" sorusunu getiriyor. Bugün iktidarda olanlar, "işte biziz o" diyorlar, kendilerine muhafazakâr demokrat demekle birlikte "biz yeni sağız, biz yeni liberal demokratlarız, biz yeni merkeziz veya merkez sağız" diyorlar, ama gerçek bu mu? Yani şuraya bakmak gerekiyor: "Peki, geçmişteki liberal sağ partilerle veya merkez sağ partilerle bugünküler arasında neyi fark olarak koyabilirsiniz?" dersiniz, objektif kalmaya özen göstererek, geçmişteki liberal partiler, ekonomik anlamda liberaldi, sosyal anlamda liberaldi, yani yaşam tarzı itibarıyla liberal, ser-

Mehmet Ali Bayar

Bugün
İktidarda
olanlar,
"işte
biziz o"
diyorlar,
kendilerine
muhafazakâr
demokrat
demekle
birlikte
"biz yeni
sağız,
biz yeni
liberal
demokratlarız,
biz yeni
merkeziz
veya
merkez
sağız"
diyorlar,
ama
gerçek
bu mu?

bestiyetçi, dünyaya açık, dünyaya açık, Batıyı benimsemiş. Ancak siyasi anlamda liberal olduklarını iddia etmek mümkün değil, yani ne kadar söyleseler de, 12 Eylül'den sonra özellikle -ki ben yakın zamanı almayı tercih ediyorum- 12 Eylül rejimiyle hesaplaşmak, 12 Eylül Anayasasıyla hesaplaşmak, 12 Eylülün tortularını geride bırakarak, yeni, modern bir demokrasi kurmak, özgürlükler, haklar ve vatandaş üzerine, bu konuda hiçbir iddiaları olmadı. Seçim söylemleri oldu, benim kendi partim, şu anda mensubu olduğum Doğru Yol Partisi dahil olmak üzere, hiçbirini yerine getirmede; devletçi, merkezîyetçi, çürük bir yapının savunması içerisinde siyaset yaptılar ve neticede demin dediğim gibi, iflas ettiler.

Şimdi gelenler, ekonomik anlamda liberal, bunda hiçbir tereddüt yok, herkes ticareti seviyor. Siyasi anlamda diğerlerine nazaran liberal oldular, işte aramızdaki fark bu, üzgünüm bunu söylemekte, ama işte bugünkü muhafazakâr demokratlar, siyasi anlamda merkez sağı bugüne kadar getirmiş partilerden daha liberaller, şu sebeple veya bu sebeple, bunu tartışmıyorum, gerekli Anayasal düzenlemeleri yaptılar. Zaten belli bir karşıtık iddiasıyla da gelmişlerdi, kendilerinin hak talepleri de vardı. İnsan haklarının, demokratik hakların, kişisel hürriyetlerin, Avrupa'da ne varsa buraya yansması konusunda şu veya bu şekilde süratli bir kararlılık sergilediler. Siyasal anlamda liberaller, ama sosyal anlamda liberaller mi; işte bu tartışma konusu. Aramızdaki farkın giderek buraya indirgendini üzüyorum, yani tradisyonel merkez sağla bugünkü merkez sağ arasındaki farkın ekonomi ve siyasal liberalizasyondan ziyade, sosyal liberalizasyona, yaşam tarzı farklılıklarına indirgenmiş olmasını bir kayıp olarak gördüğümü ifade etmek istiyorum.

Bu noktada sabrınıza teşekkür ediyorum, herhalde bir daha söz hakkı olursa, merak konusu olabilecek hususlara da değineceğim.

Çok teşekkür ederim.

• **Sümer Oral** - Zaman titizliğine ayrıca teşekkür ederim, titizlik gösterdiniz.

Sayın Oyan'a sözü vermeden, şu kısa açıklamayı yapmak istiyorum: Sayın Bayar, konuşması sırasında, bugünkü AKP iktidarının bir proje olarak Avrupa Birliği projesine sahip çıktığını söylediler. Ancak şunu ifade etmek isterim: '99 Aralık ayında Avrupa Birliğinin Helsinki Doruğunda Türkiye'yle adaylık statüsü verildi, perspektifi verildi ve ondan sonra Türkiye, yol haritasını yeniden çizdi. Bu yol haritası-

nın iki temel eksenini vardı. Bunun birisi, Avrupa Birliği müktesebatına sahip olma ve Ulusal Program yapıldı, Parlamentodan geçti ve o programla ilgili de her yıl katılım öncesi programlar yapılarak Avrupa Birliği müktesebatı alınmaya başladı, yani raya girdi ve yürütüldü. İkinci eksen de ekonomiyi çağdaş bir yapıya yeniden kavuşturmak ve çağdaş kurumsallaştırmak ve kırılganlıkları önlemek için ekonomik program hazırlandı ve ikisi uygulandı. Yalnız, ekonomik program, Şubat 2001'deki finansman krizi, bankalar krizi nedeniyle takviye edilerek Ekonomiyi Güçlendirme Programı adı altında ikinci eksen olarak yürüdü ve burada çok önemli mesafeler alındı. Mesela Avrupa müktesebatı, Kopenhag Kriterleriyle ilgili gerek idamın kaldırılması, gerek anadilde yayın ve eğitim, daha buna benzer önemli değişiklikler hepsi gerçekleştirildi, yani 3 Kasım seçimlerinden önce. Ekonomide de yeniden yapılanma ve kurumsallaşma meyvelerini vermeye başlamış ve 2002 yılının ikinci yarısından itibaren fevkalade olumlu neticeler görülmeye başlanmıştır. Dolayısıyla 3 Kasımdan sonra, 19 Kasımda hükümet devraldığı zaman, yürüyen ve giden bir ray üzerinde kompartımanlar gidiyordu, onu durduramazdı ve toplum da bunu büyük ölçüde benimsemişti. Böylece o devam ettirildi, başlayan bir olay. Eğer seçim, zamanında yapılmış olsaydı, bugün Kızılay Meydanı'ndaki o tören bir başka şekilde olurdu veya devlete yakışan bir tarzda yapılırdı. Onun için, onu da göz önüne almakta yarar var.

Buyurun.

• **Oğuz Oyan** - Teşekkür ediyorum Sayın Başkan.

Efendim, dünden beri ben de izliyorum. Bugün ikinci oturumumuz benzer başlıklar altında akademisyen ve siyasetçi tartışmaları; ne kadar akademik, ne kadar siyasetçi, ona katılanlar karar verecek kuşkusuz.

Ben eğer becerebilirim, 4 bölüme ayırarak bir sunuş yapmaya çalışacağım. Birincisi, bir tarihsel perspektif vermeye çalışacağım, burada anahtar kavramlar üzerinden çok hızlı bir geçiş. İkincisi, 1980 öncesi, daha sonra 1980 sonrasında esas alarak dünyada ne gibi yeni oluşumlar var, çünkü başlığımız bu. Üçüncü olarak Türkiye'de ne gibi ekonomik, siyasal gelişmeler var ve dördüncüsü de gelişmekte olan ülkeler ve gelişmiş ülkeler bağlamında sağ ve sol, bunlar dayanışmacı olabilirler mi, bunlar olabilirlerse hangi temellerde, hangi farklı noktaları da var gibi çok iddialı bir

Sümer Oral
Avrupa
müktesebatı,
Kopenhag
Kriterleriyle
ilgili
gerek
idamın
kaldırılması,
gerek
anadilde
yayın ve
eğitim,
daha
buna
benzer
önemli
değişiklikler
hepsi
gerçekleştirildi,
yani
3 Kasım
seçimlerinden
önce

şey. Umarım 25 dakika içerisinde sığar, olmazsa ikinci tura bırakırız.

Birincisi, yani bu tarihsel perspektif meselesine bakarsak, şunu kısaca söyleyebiliriz: Dünya anlamında birinci küreselleşme akımı, 19 uncu yüzyılın son çeyreği ve Birinci Dünya Savaşı'na kadarki dönem, buna hiç girmiyorum. İkinci küreselleşme akımı, bir kopuştan sonra başlayacaktı, yani 1946 sonrasında. Aradaki dönem, yani Birinci Dünya Savaşıyla, 1914'te 1945 arasındaki kopuş dönemi, 31 yıllık kopuş dönemi, ki iki tane büyük savaş için de barındıran dönem. Bu küreselleşme, yani kapitalizmin ticari ve mali sermaye olarak küreselleşmesinde çok ciddi bir kopuş noktasıdır, ama aynı zamanda bu içe dönük sanayileşme modellerinin de Türkiye'de olduğu gibi inkişaf ettiği, sağda solda pıtrak gibi geliştiği ve birçok ekonomide böyle yeni bir sermaye birikim modelinin oluştuğu bir dönemdi, gelişmekte olan ülkeleri de, gelişmiş olanları da kapsar.

Bu dönem, Türkiye açısından çok özel bir dönem; Kurtuluş Savaşı sonrası bir kuruluş dönemi, bir yeniden inşa dönemi, Osmanlı'nın ziddini yaratma dönemidir. Tabii Osmanlı'dan gelen birçok şeyi de, en azından 1920'lerde ekonomiyi sürdürerek, 30'larda bunda dönüşümler var, ama en azından gecikmiş bir sanayi devrimini yürürlüğe koymaya, bir antifeodal geçiş hukuk sistemiyle olsun, artık savma mekanizmaları olarak olsun, işte öşürden, aşardan kurtuluş vesaire, böyle bir model ve aslında 20. yüzyılın ilk kurtuluş savaşı ve daha sonrakilere kıvılcım olma gibi çok önemli bir işlevi var. Bugün tartıştığımız konu, eğer 1920 sonrasında 10 yıllardaki devrimci dönüşüm, hukuk sistemi itibarıyla, bütün o siyasi model itibarıyla bütün bunlar olmamış olsaydı, Avrupa Birliği'ne Türkiye 1959'da başvurması, 63'te ilk Ankara Anlaşması imzalaması, şimdilerde böyle bir şey tartışıyor olmamız mümkün olmazdı. Tabii başka şeyler de var; 46 önemlidir, 1961 Anayasası bütün bu süreçlerde önemli olacaktır. Türkiye ve dünya açısından bakarsak, 1946 öncesinde henüz böyle çok kutuplu bir dünya evresindeyiz.

1946 ve 79 dönemi, ikinci küreselleşme dönemi; aslında bugünkü birçok yapının da ortaya çıktığı, en azından Avrupa Birliği fikrinin de ortaya çıktığı bir süreçtir. Bu ikinci küreselleşme dalgasına hâkim olan unsur, bu Keynesci birikim modeli diyebileceğimiz modeldir. Burada bölüşümcü özelliklerin bir şekilde o birikim tarzının içinde yer alabildiğini görüyoruz. İki kutuplu bir dünyanın oluştuğunu

görüyoruz, bu kutuplar birbirlerini etkilemektedirler, yani etkileşim karşılıklıdır. Aslında bu etkileşimin karşılıklı olması, kuşkusuz sadece sistemler arası değildir, aynı zamanda ekonomik sistemle bütün bu siyasi düşünce akımları arasında, sol ve sağ düşünce akımları arasında, hatta bizzat o akımların kendi içinde, yani sağın kendi içindeki ayrışmasında, solun kendi içinde ayrışmasında ve tekrar ayrışmasında ekonomik sistemle olan bu karşılıklı bağlantılar vardır. Tabii tersine olarak bu siyasi düşünce sistemlerinin ekonomiyi etkilemesi de kuşkusuz vardır, ancak birincisinin belirleyici olduğunu düşünüyorum. Mesela 1917 devrimi bağlamında bu biraz farklı, yani orada sürece iradi müdahalelerin öneminden bahsetmek lazım, ama bu başarılı olmadı nihai olarak.

1946-79 dönemine dönersek, Türkiye birinci dönemde karar mekanizmaları görece özerk çalışmış bir devlettir, yani ilk kez Osmanlı'nın son yüzyıllarından bir kopuş olarak 1923-46 döneminde kendi geleceğine kendisi karar veren bir toplum durumuna gelebilmiştir. Ancak 1946-79 dönemine baktığımızda, bu karar alma özerkliğinden kopuşu görürüz, önce Amerika'ya yaklaşma meselesiyle bu ortaya çıkacaktır. Bunun tabii hem ekonomik sonuçları olacaktır, Marshall yardımı vesaire, hem siyasi sonuçları olacaktır, hem de tabii kültürel sonuçları olacaktır. Bütün bunlar, aslında sadece Türkiye'yi ilgilendirmiyor, bugün kültürel sonuçları bütün dünyayı ilgilendiriyor. Bunun içinde alt dönemler var, onlara girmeye gerek yok, ama 1953 sonrasında bu dönemi belirleyen ana unsur, ithal ikameci model olmasıdır. Birikim modeli, esas itibarıyla dışa açık bir model değildir. Bu dönem, Türkiye açısından bakıldığında, bir kırsal göçün belki ilk kez büyük bir dalga olarak başlamış olması ve yeni bir kentleşme ve sanayileşme vurgusuyla birlikte gitmesi. Türkiye, ilk kez 1960'lar da solun açık olarak sisteme girdiği, sendikal örgütlenmenin girdiği ve tartışılabilirdiği yeni bir dinamizm kazanacaktır, '61 Anayasası bağlamında olduğunu düşünmek lazım. O yüzden 1960 ve sonrasında izleyen dönemlerden, '71 ve '80'den çok önemli ölçüde ayırmak gerekir. Burada Türkiye, ilk kez siyasette farklı uçların, farklı görüşlerin örgütlenme özgürlüğü bağlamında, 1960 sonrasında bir yeni aşamaya gelebilmiştir ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin de ortanın solunda olduğunu açıkladığı dönem, bu dönemdir ve burada da kendi solunda bir sol oluşumun, bir sosyalist gelişmenin etkisini de içinde taşıyarak, özellikle de o etkiyi taşı-

Oğuz Oyan

1946 ve
79 dönemi,
ikinci
küreselleşme
dönemi;
aslında
bugünkü
birçok
yapının da
ortaya
çıktığı,
en azından
Avrupa
Birliği
fikrinin de
ortaya
çıktığı
bir süreçtir

arak böyle bir yeni açılıma germiştir. Tabii bunu söylem düzeyinde söylemek mi önemlidir, yoksa aslında bütün o 1920 sonrasındaki tarihsel sürece yapılan müdahale içindeki tavrı içindeki tavrı itibarıyla zaten sol değil midir meselesini belki ayrıca tartışmak lazım.

Bu dönemde dış dinamikler görece belirleyici duruma gelmiştir dedik, bağımsızlık kayıplarının başladığı bir dönem. Ancak 1970'lerin sonuna gelindiğinde, bu hem Türkiye'de, hem dünyada -sabah panelinde de söylendiği gibi- bütün o enerji krizleriyle de beraber bir tıkanmanın ortaya çıktığını ve yeni bir modelin, yani yeni liberal ya da neoliberal modelin ortaya çıktığını görüyoruz.

Demek ki 1980 sonrasına geliyoruz, bizim ikinci bölümümüz; 1980 sonrasını üçüncü küreselleşme süreci diye adlandırabiliriz. İkinci den tarih olarak arasında bir zaman fasılası yoktur, yani 79'dan hemen sonra gelmekle birlikte, ilk dönemdeki gibi bir kopuş yoktur, ancak burada birikim tarzında bir kopuş vardır. Bu bakımdan bunu ayırmak ve bir üçüncü küreselleşme olarak adlandırmak doğru olur. Bunun halen devam edip etmediği kuşkusuz tartışmalıdır. Bana göre, 2001 yılında ikiz kuleler olayıyla birlikte bunun da sonuna gelinmiştir, üçüncü küreselleşme olgusunun sonuna gelinmiştir, bugün herhalde bir dördüncüsünün farklı nitelikte olarak işlediği bir süreç içindeyiz.

1980'deki dönüşüm, çok keskin bir neoliberal dönüşümdür. Gelişmiş ülkelerde çok keskindir, Türkiye'de de çok keskindir. Yani Thatcher ve Reagan dönemlerinin o neoliberal politikalarının üstten ekonomiye müdahalelerin, yani daha doğrusu deregülasyon, kuralılaştırma ve daha sonraki süreçte de yeniden kurallaştırma, reregülasyon anlamında. Sıkı bütçe politikalarının bu dönemde gündeme gelmesi, sosyal haklarda gerilemelerin giderek artan dozda 1990'larda ve hatta bugünlerde, sendikalar haklarda ve sendikalar örgütlenmelerde ya da sendikalaşma oranlarında gerilemeler, reel ücretlerde gerilemeler. Yani son çeyrek yüzyıla baktığımız zaman, bir paradoksal gibi gözükse de şunu görüyoruz: Bir yandan emek üretkenliğinde bir artış görüyoruz, uzun vade itibarıyla, öbür taraftan buna denk düşmeyen, bunun gerisinde kalan reel ücret düzeyleriyle karşı karşıyayız. Demek ki burada sistemin bu kendisini yeniden yapılandırırken ulaşmak istediği amaçlardan bir tanesi de belki ortaya çıkmış oluyor. İşsizliğin bu dönemde, özellikle Avrupa Birliği kanadında yükseldiğini görüyoruz. Yoksulluğun dünyanın her adasında, her kıta-

Oğuz Oyan

sında, ama gelişmiş ülkeler de dahil olarak yükselmektedir. Gelir ve servet eşitsizlikleri, bu mevcut küreselleşme biçiminin olumsuz bir sonucu olarak dünyanın her yanında ortaya çıkmıştır. Devletin bir ekonomiye müdahale aracı olarak, bir toplumu yeniden dönüştürme aracı olarak ve sistemi yeniden üretmenin aracı olarak devletin işlevinde önemli değişiklikler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Bu süreçte daha erkenden sanayileşmiş olan toplumlar, yani sanayi devrimini esas itibarıyla 19 uncu yüzyılda tamamlamış veya bilemediniz, 20 nci Yüzyılın ilk çeyreğinde esas itibarıyla tamamlamış olan toplumların diğer toplumlara, diğer ülkelere küreselleşme bağlamında müdahalelerin arttığı bir süreçteyiz. 1980 sonrası süreç, bu anlamda önceki süreçlerden biraz daha farklı. Yani burada ulus-devletin aşındırılması üzerinden yeni bir hegemonya kurulduğu bir dönemi tarif ediyoruz. Tabii bu bütün ulus-devletlerin aynı anda gerilediği şekilde tarif edilmemeli. Gerileyen ya da geriletilmek istenen ulus-devlet tipleri, çevrede yer alan, kıyıda yer alan, yani hâkim, hegemon ulus-devletlerin kenarında yer alanlardır

Oğuz Oyan

**Gerileyen
ya da
geriletilmek
istenen
ulus-devlet
tipleri,
çevrede
yer alan,
kıyıda
yer alan,
yani hâkim,
hegemon
ulus-devletlerin
kenarında
yer
alanlardır**

yarım yüzyıllık geçmişinin, yani o savaşlarla yoğrulan ve kendini tahribe dönük gelişmesine bir cevaptır, hem Amerika Birleşik Devletlerinin geçen yüzyılın ortasında dünya üretiminin yüzde 50'sine yaklaşan, yüzde 46-47'lik bir ezici ağırlığa sahip olmasına karşı bir denge arayışıdır. Bugün aslında bu denge ekonomik olarak kurulmuştur, Amerika, geçen yüzyılın ortasındakinin çok daha az bir üretimi kontrol edebiliyor dünyada, ama askeri gücü çok daha rakipsiz hale geldi. Belki nükleer enerji konusunda yalnız değil artık, fakat askeri gücü ve askeri müdahale kabiliyeti çok daha artmış gözüküyor.

Böyle bir ortamda demek ki bölgesel entegrasyonların, en azından Avrupa modeli, bir savunma mekanizmasını da içinde taşıyan bir model aynı zamanda. Ancak bu da neoliberal sistemin, o keskin dönüşün de doğurduğu ve beslediği bir mekanizma.

Siyasi yansımalarına gelmeden şunu da söyleyeyim: Bu üçüncü küreselleşmenin sınırlarına acaba geldik mi, geldiysek nasıl geldik? Bir kere mali krizlerle geldiğimizi görüyoruz, bu mali krizlerin potansiyel olarak sistem içinde bundan sonrası için de bir istikrarsızlığı işaret etmesi bağlamında görüyoruz. Ayrıntıya girmeyeceğim, Amerika'nın şu an dünya ekonomisi üzerinde bir yük haline gelme durumu ve bunun -carı açıklardan, bütçe açıklarından ve özellikle cari açıklardan bahsediyorum- dünya ekonomisine verebileceği birtakım tahribatlar söz konusu olabilir. Burada sermaye hareketlerinde bir gerileme var, yani geçen yüzyılın son çeyreğinde sermaye hareketlerindeki inanılmaz tırmanış birden bire yavaşlamaya, 2001 sonrasında da gerek doğrudan yabancı sermaye hareketleri, gerekse diğer akımlar olarak gerilemeye ya da gelişmemeye başladı. Amerika'ya dönük sermaye hareketlerinde önemli tıkanma var. Bütün bunlar, aslında sistem açısından yeni dönüşümlerin habercileri. Tabii bunlar birçok bölgede mali krizlere yol açtı: Uzak Doğu'da, Rusya'da, Meksika'da, Türkiye'de, bunlar da ayrıca not edilmeli.

Ancak esas mesele şu: Artık küreselleşme denilen olguyu bir tartışılmaz ideolojik kabuk olarak, bir ideolojik gerçeklik olarak, yani ideolojiyi gerçekliğin yerine koyarak tartışılması mümkün olmayan bir gerçeklik olarak sunmanın giderek zorlaştığı bir dönemdeyiz.

Eğer toplumların yararına çalışmıyorsa, dünyada gelişmişler ve gelişmemişler arasında, dünyada varlıklı kesimlerle varlıksız kesimler arasındaki eşitsizlikler büyüyorsa, her

bir ülke içinde ayrıca kendi içinde büyüyorsa, bu bizim çok veciz Türkçe'de ifadelerle "biri yer, biri bakar" meselesine dönüşmeye başlıyor ve bu, terörün doğruya besleyicisi, yani adaletsizliğin büyümesi, terörün bir gerekçesi haline dönüşmeye başlıyor. Tabii bu ekonomik adaletsizlikler, başka kültürel hegemonyalara vesaireye tepki biçiminde de gelişebiliyor. Bunu meşrulaştırmak açısından söylemiyoruz tabii, ama terörün yükselişi de bu eşitsizlikler dünyasından besleniyor. Bu, aslında her bir ülke içindeki terör demesek de suçluluk oranlarının artması da ve bundan sonra daha da artacak olması da buradan besleniyor. Tabii buna verilen cevaplar, eğer bir Gambot politikasına dönüşse, eski neokolonyal politikalara dönüşse, belki yeni sömürgeci politikalar olarak buna dönüşse, onu da Afganistan ve Irak örneklerinde görüyoruz, bunların genişletilerek sürdürülmesinin de mümkün olmadığı bir evreye doğru gidiyoruz. Yani sadece Irak meselesinden nasıl çıkılacağı bir yana, bir de bunu başka ülkelere genişletmek, Ortadoğu ya da dünyanın başka bir tarafında yeni sıcak çatışmalar çıkarmanın ne kadar zor olduğunu hegemon güç açısından da görüyoruz.

Böyle bir ortamda dünyanın bazı bölgelerinde solda bir yükseliş var, ama hangi bölgeler diye bakıyorsunuz, sabah Ahmet Tonak'ın da burada söylediği gibi, bu Latin Amerika'da ilginç bir gelişme olarak yeniden bir sol yükseliş olabiliyor. Ancak gelişmiş ülkelerdeki solun niteliği farklı. İsterseniz oraya geleyim, üçüncü bölüme geleyim. "Siyasi olgular, gelişmeler nedir?" diye baktığımızda, aslında bu ideolojik hegemonyanın son çeyrek yüzyıldır özellikle bütün akımları, bütün sağ ve sol akımları kestiğini görüyoruz. O yüzden Hasan Kirmanoğlu'nun burada yaptığı tahlilde bunlar vardı zaten, yani yakınlaşmalar var, neyin nerede başlayıp bittiği her zaman belli değil. Biraz önce Mehmet Ali Bayar da bunu söyledi, kendisini sağda görmediğini söyledi, her ne kadar sağ partilerde görev aldıysa da. Bu tabii şunu da getiriyor: Bizim sadece zaman itibarıyla sağ ve solun değişimi değil, mekânsal olarak farklılıklara da bakmamız gerektiğini gösteriyor. Yani biraz önceki konuşması, katılmadığım noktalara rağmen, baktığımızda, Sayın Bayar'ın kendisini Amerika'da Cumhuriyetçilerden değil, Demokratlardan taraf koymamız gerekir. Bugünkü konuşmasıyla Bayar, Amerika'da solcu sayılır, ama Türkiye'de sağcı sayılır. Yani mekânsal farklılığı da kendi içinde görmemiz gerekiyor. Bizim gibi ülkelerde gelişmiş ülkeler tarzında bir sol, liberal, çevreci

Oğuz Oyan

Artık
küreselleşme
denilen
olguyu
bir tartışılmaz
ideolojik
kabuk
olarak,
bir ideolojik
gerçeklik
olarak
sunmanın
giderek
zorlaştığı
bir
dönemdeyiz

vesaire kimlik üzerinden solcu olunup olunamayacağı, "bunun sınırları nedir" meselesini tartışmamız gerekiyor da onun için örnek verdim, yoksa hiç kimseye benimsemediği bir sıfatı atfetmek gibi bir niyetim yok.

Tabii 1989-91 sürecinde Sovyet bloğunun dağılmasının bütün bunlarda önemli etkileri oldu. Yani dağıldı, dağılmazdı, nasıl olurdu, ama her durumda tek kutuplu bir dünya kesin olarak kendi dayatmış oldu. Dolayısıyla burada artık arayışların sistem içinde farklı arayışlar olup olamayacağı biçimine dönüşmesi söz konusu.

Burada şu ulus-devlet meselesine bir miktar bakmamız lazım. Ulus, bir siyasi vücut olarak bir cumhuriyetçi tanıma sahip aslında. Bu cumhuriyetçi tanımdan bunu uzaklaştırıp bunu kan bağına, ırk esasına dayayan, yani bunu siyasi haklara dönmüş bir kimlikten bir halklar tanımına doğru yatarsanız, o zaman bu ulusun o tarihte oynadığı o devrimci rolü de inkâr etmiş ya da ondan uzaklaşmış olursunuz. Yani burada devletlerin, ulus-devletlerin aşındırılması, aslında halkların egemen siyasal varlıklar olmasının aşındırılması anlamına gelir. Eğer böyleyse, bir şeyin burada altını çizmek lazım: Bugün biz Avrupa Birliği diyoruz, çok güncel, dünden beri daha da güncel. Peki, Avrupa Birliğinde sosyal haklar Amerika'dan daha yüksek falan dediğimiz zaman, bazı unutkanlıklarla şöyle bir yanılgı içinde olmuyor muyuz; sanki Avrupa Birliği gelmiş, Avrupa ortalamasını, sosyal hakları yükseltmiş. Böyle bir şey mi var; kesinlikle böyle bir şey yok. Avrupa Birliği'ni oluşturan devletlerin, ulus-devletlerin her biri içinde sosyal haklar birbirlerinden farklı olarak gelişmişlerdir. 1946 sonrası süreçte sosyal haklar yükselmiştir ve Avrupa Birliği dediğimiz, -ki Avrupa Birliği yeni bir kavram, Ortak Pazardan geliyor- bir şekilde birbirine eklenmişlerdir. Yani Avrupa Birliği'nin yarattığı bir sosyal devlet modeli yoktur, Avrupa Birliğini oluşturan devletlerin ayrı ayrı ilk 15'i için söylüyorum özellikle- oluşturdıkları bir sosyal devlet modeli vardır ve bu sosyal devlet modeli, ulus-devlet içinde oluşan bu modeller, sınıf mücadeleleri içinde çıkmıştır, emek-sermaye arasında çıkmıştır, oradan yaratılmış, oradan yükselmiştir, tabii sistemler arası rekabet vesaire de içinde. Yani bizim bugün "Avrupa Birliği'ne girersek, bu sosyal hakları, bu sosyal modeli olduğu gibi biz tevarüs etmiş oluruz" doğru bir kurgulama değildir, yani bu, Slovakya'nın, Bulgaristan'ın yarın, Romanya'nın da aynı sosyal hakları bir günde hemen elde edeceği

gibi bizi bir yanılgıya götürür. Böyle bir yanılgıya gitmemek gerekir. Bu sosyal haklar, orada belki o hakları elde etmek için, o mücadele ortamı için en uygun çerçeveyi sunan ulus-devletler içinde verilmiştir ve kazanılmıştır. Şimdi tam tersine, Avrupa Birliği çatısı altında Koppenhag'dır vesairedir, bunların aşındırılma dönemi vardır. Yani Avrupa Birliği, bunların yeni bir eşığa sıçramasının değil, mevcut bulunduğu eşikten bir miktar geriye gitmesinin de ana regülasyonunu yapma durumunda. Bunları tabii soru gelirse tartışınız. Dolayısıyla ulus-devletin tasfiyesine dönük mekanizmaların, ki Avrupa Birliğinin kendisinin federatif bir ulus-devlete dönüşüp dönüşmeyeceğini bilemeyiz, Avrupa Birliğinin geleceğini de bilemeyiz. Bir ünlü tarihçi Jack Lögof'un deyişiyle, Avrupa Birliği bin yıllık bir projedir, ama hâlâ bir projedir. Bunu Avrupa Birliği-Türkiye ilişkileri bağlamında, Türkiye'nin Avrupa Birliği ilişkilerinde farklı bir şey düşündüğüm için değil, Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerini tartışmadığımız için ona girmiyorum, ama Avrupa Birliğinin kendisinin bir siyasi antite, bir siyasi bütünlük oluşturup oluşturamayacağını daha bilmiyoruz. Yani 20 yıl sonra ya da 5 yıl sonra Avrupa Birliğinin sadece tek bir dışişleri bakanının temsil edemeyeceğini bilmiyoruz ya da dünyadaki bir çatışmaya Avrupa Birliğinden tek bir sesin çıkıp çıkamayacağını bilmiyoruz; Irak'ta çıkamadı, muhtemelen yarın başka bir yerde de çıkamayacak. Yani Avrupa Birliğinin Amerika Birleşik Devletleri gibi Avrupa birleşik devleti olup olmayacağını bugünden bilmiyoruz. Ancak eğer bizim bir enternasyonalist, sosyal demokratlar olarak, Cumhuriyet Halk Partisi olarak eğer böyle bir şeyimiz varsa, öyle bir gelecek perspektifimiz de varsa, bunun aslında mevcut küreselleşme biçiminin alternatifini tartışan bir düzlemde olması gerektiğini ve burada da mevcut küreselleşmenin mutlaka tartışılıp, bunun seçeneğinin yaratılması üzerinden oluşturulması gerektiğini düşünüyorum ve burada, Türkiye'ye gelemedim, ama belki şunu söylemek lazım: Bugün bize gelişmiş ülke solcuları, Marksist olmayan solcuları, sosyal demokratları bize ne diyor; "kayıtdışı ekonomiyi önleyin ki, ben gelişmiş ülkenin emekçileri olarak şeyi kaptırmayayım size, birtakım üretim alanlarını size kaptırmayayım ya da ucuz emek benim emeğin fiyatını düşürmesin." Peki, güzel, ama o zaman ben, gelişmekte olan ülkenin solcusu, sosyal demokratı olarak onlara şu anlaşıma zeminini önermemeli miyim; "o zaman sen de çokuluslu şirketlerinin kâr hırslarını frenle, çoku-

Oğuz Oyan

**Avrupa
Birliği'nin
Amerika
Birleşik
Devletleri
gibi
Avrupa
birleşik
devleti
olup
olmayacağını
bugünden
bilmiyoruz**

İstisna şirketlerinin benim ülkem kaynaklarını bu kadar ucuza ele geçirmesine engel ol." Acaba aynı duyarlılığı bulabilecek miyim? Yani hangi zeminde nasıl buluşacağız gibi çok temel sorular var. Bu tabii kayıtdışılığı kendisi ayrıca bir tartışma konusu, ama bugün gelişmiş ülkelerde, Avrupa Birliği başta olmak üzere, eğer oradaki sol hareketler sisteme çok entegre olmuşlarsa, bu sistemin, yani sermayenin gelişme çıkarları, solun da kendi çıkarları olarak algılanmaya başlanmışsa, hatta İngiltere örneğinde olduğu gibi, bir muhafazakâr Amerikan Yönetiminin Irak çıkartmasının yanında yer almak eğer sol adına kabulleniliyorsa, benim bir gelişmekte olan ülke solcusu olarak onunla nasıl bir fikri ve eylem birliği içinde olabileceğim, bunun nasıl mümkün olabileceği gibi sorular ortaya çıkıyor. Demek ki benzerlikten çok, bazen ayrılıklar ortaya çıkabiliyor. Bütün bunların çok geniş tartışma konuları olduğunu düşünüyorum. Ben bu konuda örneğin Türkiye'deki diyelim Bayar'la belki daha yakın olabilirim, yani Irak'a müdahaleyi savunan bir İngiliz sosyal demokrata kıyasla. Demek ki burada bir başka düşünce beraberlikleri ya da eylem beraberlikleri ortaya çıkabiliyor.

İzin verirseniz, Türkiye bağlamında söyleyeceğim şeyleri sona bırakayım.

Teşekkür ederim.

• **Sümer Oral** - Sayın Oyan'a teşekkür ediyorum.

Sayın Oyan'ın konuşmasının bir bölümüyle ilgili olduğumu düşündüğüm bir anket hakkında değerli konuklara bilgi sunmak istiyorum: Bu yılın başında Davos toplantıları yapılmadan önce, Davos yetkilileri Gallup'a 51 ülkede bir anket yaptırıyor ve Gallup yapıyor. Bu anketin sonunda soruya muhatap olanların yarısı, dünya güvenliğinin zayıfladığı ve gelecek kuşakların daha az sağlıklı bir dünyada yaşayacaklarını ifade ediyor. Bu, İsviçre'de Gallup'ta hazırlanmış ve konuklara sunulmuş bir konudur, yani dünyanın geleceğiyle ilgili, onu ifade etmek istemiştik.

Sayın Uras, söz sırası sizde.

Buyurun efendim.

• **Ufuk Uras** - Teşekkür ederim.

21. yüzyıldan dünyaya bakmanın avantajlarına sahibiz. Acaba bir milenyum siyasal, bir 21. yüzyıl siyaseti nasıl şekillenmeli? Eski Cemiyet Başkanı olduğum için nazım geçiyor diye arkadaşlara da söyledim, bu başlık, "Yeniden Şekillendirilen Dünya ve Türkiye" başlığı, sanki tarihin bir öznesi var, bir irade

var ve dünyayı yukarıdan aşağı formatlıyor ve yapılacak bir şey yok izlenimi bırakıyor. Pek öyle olduğu kanaatinde değilim ya da kendi panelimizin başlığı, "Dünyada Yeni Oluşumlar Karşısında Sol ve Sağ." Dünya değişiyor ve biz bir tür pasif değişken olarak pozisyon alıyoruz, tam böyle olduğu kanaatinde de değilim.

Şöyle bir avantaja sahibiz: Neyin olmayacağını gördük, yani duvarlı bir sosyalizmin olmayacağını gördük, Berlin duvarı yıkıldı. Bir duvar daha yıkıldı, ikiz kuleler yıkıldı, yeni liberal hegemonyanın da kendi karşıtını yarattığını gördük. Neyin olmayacağını biliyoruz, ama bu otomatik olarak ne olması gerektiğini bizim önümüze koymuyor, mücadeleler süreci içerisinde bunu bulacağız, hazır bir yol haritamız, paketimiz yok. Siyasette yenilenme, zaten bir keşif hareketi ve öncelikle kendinizi keşfediyorsunuz, kendi içindeki mutaassıp yanla yenileşmeci yan çatışıyor ve sol da, sağ da aslında yatay olarak kendi içinde ayrışıyor. Kendisiyle yetinenlerle kendisini yenileyenler ayrışıyor. Hiç aklınıza gelir miydi, Le Pen'le Milo-seviç'in bir gün gelip yan yana duracağı ya da Türkiye'deki Kızıl Elma'cılara bakın, her konuda ayıyı yedikleri için kızıl ayvacılar da diyebiliriz. Aklınıza gelir miydi, Abdullah Gül, Yeşillerin Avrupa Parlamentosu İstanbul Grup Toplantısında konuşurken, Combendin'ın ona dönüp, "bakın, Avrupa solu destekliyor, peki siz Avrupa Parlamentosuna girdiğinizde, sizi destekleyen solcuların grubunda mı olacaksınız, Hristiyan demokratların grubunda mı olacaksınız?" dediğinde, Sayın Abdullah Gül'ün kem küm edebileceğini. Bir dizi alanda siyaset yatay olarak kesiliyor. O yüzden böyle bir kategorik ayırım söz konusu değil. Tıpkı akademisyen yaklaşım, politikacı yaklaşımı gibi. Yani kategorileştirme tamam, aydınların afromudur, ama akademik-politik bir yaklaşım söz konusu olabilir. Ben ÖDP'nin 96'dan sonra üç dönem Genel Başkanlığı'nı yaptığımda, bir ara Sayın Erdal İnönü'yle üyemiz olan Can Yücel'i anma toplantısına gidiyorduk. Dedi ki Erdal Bey bana, "siz nasıl hem öğretim üyesi, hem Genel Başkan olabiliyorsunuz?" "Efendim, 95'te uyum yasaları çerçevesinde siz yasaları değiştirmiştiniz, öğretim üyelerine siyaset yasağı kalkmıştı. Bir yanlışlık yaptılar, 'akademisyenler sadece merkezi organlarda yer alabilir' dediler. Siyasi Partiler Yasasında genel başkanlık da merkezi organlar içerisinde olduğu için böyle oldu" dedim, ama o süreci nasıl yaşadığımı ben de biliyorum, yani açılan Sayıştay soruşturmaları vesaire...

Ufuk Uras

Neyin
olmayacağını
biliyoruz,
ama
bu otomatik
olarak
ne olması
gerektiğini
bizim
önümüze
koymuyor,
mücadeleler
süreci
içerisinde
bunu
bulacağız

Ancak görmemiz gereken şey şu: Eski bi-
tıyor, yeni, yeni yeni oluşuyor ve siyaset, ha-
yatı tasarlama ve inşa faaliyetiyse, siyasetin
yenilenmesinden siyasetin demokratikleşmesi
ve siyasetin toplumsallaşmasını anlıyorum.
Niçin siyaset yapıyoruz; siyasetle toplumun
sorunlarını çözeceğimize inanıyoruz. Toplum-
dan beslenmeyen siyaset çürüyor, yok oluyor.
O zaman ne yapalım; aşağıdan yukarı bir si-
yaset oluşturalım. Egemen siyaset, "halkı en
iyi ben yönetirim" anlayışına dayanan siyaset.
Alternatif siyaset, peki halk kendi kendini nasıl
yönetir, yani temsili demokrasi de yetmez,
doğrudan demokrasinin kanallarını nasıl açar-
ız? Biz 96'da kendi politik deneyimimizde bu-
nu acaba başarabilir miyiz dedik, yani parti ol-
mayan parti formatı. Hemen rotasyon getirdik,
kotalar koyduk, delege sistemini kaldırdık, ön-
seçimi getirdik, merkezi atamayı gayri ahlaki
bulduk ve zannettik ki körler, sağırılar birbirini
ağırılar ortamı dışında bir seçenek oldu, insan-
lar bizi destekleyecek. Peki, toplumda böyle
bir talep var mıydı, yani toplumun öncelikli öz-
lemi acaba mıydı; var mıydı, yok mıydı?

Hemen bir adım geriye gidelim, son yerel
seçimlere bakalım: 18 Nisan yerel seçimlerin-
de Meclise AKP geldi, CHP geldi. İki parti de
son kongresinde bütün yetkilerini genel başka-
na verdi, yani insan merkezli siyaset başkan
merkezli siyaset oldu ve önseçim yapılmadı.
Normal yurttaş ne düşünür; "yerel seçimler,
benim belirleyeceğim adaylar üzerinde olmalı;
ben mahalleimde, ilçemde, ilimde kim hırsızdır,
kim arsızdır bilirim, merkezden atama olma-
malı." Peki, böyle bir irade oldu mu, "ben bu
suça ortak olmayacağım" denildi mi; denilme-
di. O yüzden belki bu yeni politik kültürün de
kitleselleşmesi, yaygınlaşması için bir zamana
ihtiyacımız var. Siyaset bizi mutlu kılmaz, siya-
set yapmaktan mutlu olanlarımız vardır, ama
mutsuzluğa neden olan koşulları ortadan kal-
dırılabilir. Burada da kriter, benim açımdan ka-
musal yararadır. Bir şey kamusal yarardan ya-
naysa iyidir, değilse mücadele edilmelidir.

Kabalaştırmak istemiyorum, ama kabaca
dünyada varolanı savunanlar var, varolanı, o
neyse, değiştirmek, dönüştürmek isteyenler
var. Varolanı kim savunur; varolandan çıkarı
olanlar savunur. Varolanı kim dönüştürmek is-
ter; varolandan çıkarı olmayanlar değiştirmek,
dönüştürmek ister. Bunun için işte siyasi kati-
lim kanalları açık olmalıdır, bunun için yurttaş-
ların siyasi yabancılaşmasının önüne geçmek
için, hatta daha da ötesi, bir ekonomik demok-
rasisi, yani ekonomik süreçlerde karar organ-

larında söz, yetki ve karar sahibi olabileceği-
miz, evde, okulda, her yerde topyekün bir de-
mokratikleşme sürecine ihtiyacımız vardır. O
yüzden bu küreselleşme süreci, kendi karşıtı-
nı da yaratıyor.

Ben, AB sürecini buradaki yaygın mı, değil
mı, bilmiyorum, ama hafif muhalif eğilim gibi
bakmıyorum, son derece önemli görüyorum ve
21 inci Yüzyılın Avrupa'sının nasıl şekillenece-
ği, bu 21 inci Yüzyıl Avrupa'sının şekillenme-
sinde bizim söz, yetki ve karar sahibi olabileme-
miz, çok kımlıklı, çok kültürlü, çok inançlı bir
Avrupa olabilirse, federatif bir Avrupa projesin-
de katkımızın olması beni heyecanlandırıyor.
Bu Avrupa'ya karşıysak, sosyal bir Avrupa için,
alternatif bir Avrupa için mücadele etmeliyiz.
Hep "başka bir şey yapalım" deniliyor, ama ör-
nek verilmiyor. Avrupa Sosyal Forumundan tu-
tun da Seattle'dan bugüne değin gelen ve bu-
gün Avrupa Sol Partisi gibi, bizim de gözlemci
olarak içinde olduğumuz, 45 milletvekili, 13
partisi olan Avrupa Parlamentosundaki partiler
bu arayışın bir parçası. Alternatif bir Avrupa
yaratmak istiyorsanız, onun içinde olacaksınız.
İsveç Sol Partisi Uluslararası Direktörü bana
dedi ki, "Bir İsveç atasözü vardır: 'Kayıktan
şeytanı kovmak için kayığın içine gireceksin-
iz.'" Kayığın içine girdiğinizde, şeytan da sizi
suya atabilir. Bizim mücadele ölçeğimiz büyü-
yor, yani kum havuzundan çıkıyoruz, okyanu-
sa gidiyoruz. Okyanusa gitmemiz, otomatik
olarak bize kazanımlar sağlamıyor, ama müca-
dele ölçeğimizi genişletiyor. Ben bunu son de-
rece heyecanlı bir proje olarak buluyorum. O
yüzden bizim ihtiyacımız olan, mesela benim
bulduğum politik düzlemde bir Avrupalı sol
muhalif parti inşa etme ihtiyacı, varolanlar üze-
rinden tabii, sıfırdan başlayarak değil, böyle bir
zeminde bizim yer almamızın son derece
önemli olduğunu düşünüyorum.

Siyaseti meslek olmaktan çıkarmalıyız,
çünkü siyaset, aslında boş zamanı olanların
iş. Kimin boş zamanı var; işi tıkanı olanların
boş zamanı vardır. Ne yapıp edip siyaseti
meslek olmaktan çıkarmalıyız. Bunu da biz
96'da söylemiyoruz, bizim bir mirasımız var,
işte Türkiye İşçi Partisi geleneği, bizim tarihsel
mirasımız. Hep burada Sayın Demirel'den
bahsedildi, ben de anayım kendisini; Cumhur-
başkanıyken kendisini ziyaret ettiğimde,
"Onursal Genel Başkanınız Sadun Aren na-
sıl?" dediler. "Çok iyiler efendim" dedim. "Biz
Mecliste TİP'e çok haksızlık ettik, yani aslında
onlardan çok şey öğrendik ve bugün baktığımız-
da, Türkiye İşçi Partisine çok haksızlık ettiği-

Ufuk Uras

**Alternatif
bir Avrupa
yaratmak
istiyorsanız,
onun
içinde
olacaksınız**

mizi düşünüyorum" dedi. Ben nazik de olur muydu, bilemiyorum, ama "Deniz Gezmiş ve arkadaşları konusunda aynı şeyi düşünüyor musunuz?" demedim, çünkü TIP'e haksızlık ettiklerini düşünüyorlarsa, diğer zemin için haydi haydi vardır. Ama o geleneğin darbelerle vesaire kırılması, Türkiye'deki -yine sol açısından söylüyorum- siyasi Rönesans'ın, yani o Aybar'lar falan döneminde başlayan siyasi Rönesans'ın gerçekleşmesi konusunda önemli intikalar yarattı, bu hâlâ önümüzde bir ödevdir.

AB sürecine de, küreselleşme sürecine de şöyle bakamayız: "Küreselleşme kötüdür, küreselleşme öncesi döneme dönelim; yeni dünya düzeni kötüdür, eski dünya düzenine dönelim." Bu mutaassıp ya da muhafazakâr bir bakış açısıdır. Bu küreselleşmeye karşıysak, farklı bir küreselleşme; bu AB'ye karşıysak, farklı bir AB; bu Türkiye'ye itirazımız varsa, mesela sosyal bir Türkiye'den yanaysak, sosyal bir Türkiye'yle sosyal bir Avrupa mücadelesini yan yana getirecek bir hat, enternasyonalist bir hat çok önemli. Geçtiğimiz hafta Kıbrıs'ta CTP'nin, Cumhuriyetçi Türk Partisinin kongresi vardır; bir baktık, kongresine katılanlar Türkiye'den bir AKP, bir ÖDP. Kıbrıs üzerinden büyük bir fırtına kopuyor, Kıbrıs'ı yöneten partinin kongresi var; yani biz bırakınız uluslararası ölçekten bakmayı, zahmet edip Kıbrıs'taki CTP'nin kongresine gidip, eleştireceksek eleştirip, alkışlayıp alkışlama şeklinde bir refleks göstermiyor.

Konu bununla da bitmiyor; Cohn Neshbits, uluslararası fütürolog, Sayın Özal'ın çok sevdiği, bir toplantı. Katıldım, bir baktım, çokuluslu şirketler ve şirketlerin üst düzey yöneticileri var, bizim siyasi elit yok, çünkü onlar ilgileniyor. Yani şirketlerin, Genelkurmay'ı da sayalım, Genelkurmay'ın kısa, orta ve uzun vadeli plan ve programları var. Ama bizim siyaset sınıfının, siyaset elitin kısa, orta ve uzun vadeli programları olup olmadığı belli değil. Nitekim CNN'de Sayın Cemil Çiçek'i izlediğimde görüyorum ki, AB süreci kendiliğinden otomatikten demokratikleşmeyi sağlamadığının bir kanıtı olarak "hayır" diyor, "2006'da da, 2007'de de seçim olursa eğer, biz yüzde 10 barajını tutmaliyiz. Neden; çünkü AB sürecini gerçekleştirmemiz için, bu yüzde 10 barajı kalmalı" diyor. Gazeteciler şaşırıyorlar, diyorlar ki, "peki, baraj bütün AB'de yüzde 5." "Olmaz" diyor, "yüzde 5'e indirirsek, bu reformları gerçekleştiremeyiz." Demek ki AB sürecinin kendisi, en azından Seçim Yasasından otomatik olarak bir demokratikleşmeyi sağlamıyor. Sayın Bay-

kal, zaten uluslaşma sürecini tamamlamadığımız için yüzde 10 barajından yana, işte "Kuzey Irak'ı hemen işgal edelim" gibi fütühatçı anlayışları var, orada kendime bir zemin bulamıyorum. Yüzde 10 barajının niye kalmasını istediklerini anlıyorum; barajı yüzde 5'e indirdiğinizde, ortada AKP ne olur, bilemiyorum. Şimdi rüzgarı aldı tabii, çok etkilenmez; CHP ne olur, tartışmak durumundayız. Ama bakıyorsunuz, İsrail'de baraj yüzde 1,5. İspanya, İtalya, Yunanistan, 4-5'in üzerinde yok. Dolayısıyla temsilde adalet ve siyasi istikrar ilişkisine baktığımızda, 65'te Adalet Partisi nispi temsil, milli bakiyeli tek başına gelmiş, yani "nispi temsil, milli bakiye eşittir istikrarsızlık" tezi tarihsel olarak da geçerli değil. Ama anlıyorum ki, Cemil Çiçek, dıştan "Seçim Yasasını demokratikleştirin" gibi bir şey olmadıkça, bunu gerçekleştirebilecek bir iradeye sahip değil.

İçinde bulunduğumuz uğrakta siyasetin esnekliğini görüyoruz, yani sadece siyasi parti formatında değil, toplumsal muhalefet hareketlerinin siyaset üzerinde etkisinin artabileceği yeni model arayışlarının son derece olduğunu düşünüyorum. AB süreci, yukarıdan aşağı Türkiye'yi şekillendiriyor, ama "yukarıdan aşağı olan her şey yanlıştır, aşağıdan yukarı olan her şey doğrudur" tezi de doğru değil. Yukarıdan aşağı olan bu reformlar, aşağıdan yukarı tepkileri de tetikleyebilecek bir zemin, muhteva yaratabilir ve belki Türkiye'nin siyasi elitleri, Meclisteki siyasi partiler, yüzde 10 barajını savunarak, bizim gibi yüzde 10 barajı nedeniyle yüzde 2-3'lük potansiyeli olan partilerin girmesini, Mecliste siyaset yapmasını engelleseler bile, bu sürece karşı çıkamayacaklarını düşünüyorum. Yani yaratıcı bir siyaset, yaratıcı düşüncelerin önüne baraj koymakla değil, önünü her zeminde açmakla gelişebilir. O yüzden bizim, mesela Avrupa Sol Partisi gibi ölçeği genişlemiş zeminlerde siyaset yapmanın kendisinin bile kendi ajandamızı zenginleştirmek açısından çok önemli buluyorum. Avrupa Parlamentosuna gittiğinizde, siz ulusal kimliğinizle gitmeyeceksiniz ki, siyasi kimliğinizle gideceksiniz. Örneğin Sayın Menderes, 50'li yıllarda çevre sorunlarından, çevre kirliliğinden bahsettiğinde, "canım ne çevre kirliliği; bu yatak çarşafı mı, kirlenmiştir" demişti. Öyle düşünenler, diyelim nükleer santraller konusunda başka türlü davranacak. Türkiye'de başka düşünenler başka türlü davranacak, aynı ülkeden gidip farklı zeminlerde olacaksınız. Avrupa Konseyinde de oluyor; örneğin Abdullah Gül Avrupa Konseyindeyken kürtaş yasağı

Ufuk Uras

Yaratıcı
bir siyaset,
yaratıcı
düşüncelerin
önüne
baraj
koymakla
değil,
önünü
her zeminde
açmakla
gelişebilir

lehinde Hristiyan demokratlarla ortak tutumu oluyor. Şu altüst oluş bile, bir ulusüstü proje olan Avrupa Birliğinin bizim geleneksel siyasetin ezberini nasıl bozduğunu gösteriyor.

Bütün mesele, siyasi ortodoksiden kopma meselesidir. Çok devrimci olabilirsiniz, devrimciler reformlar için mücadele edemez diye bir şey yok. Bu reformlar, eğer siyaseten sizin, toplumun geniş kesimlerinin önünü açacak alanlar yaratıyorsa doğrudur. Pekli, şu yanlış değil mi? "Fukuyama 'tarihin sonu' demişti. Fukuyama 'tarihin sonu' dediyse, Avrupa asla değişmez, dönüşmez, aşılamaz, Avrupa'da tarihin sonu gelmiştir" gibi muhafazakâr bir tez nasıl oluyor, Edirne'den buraya geldiğinde en radikal tez haline geliyor? Avrupa'nın değişmeyeceği, dönüşmeyeceği, aşılamayacağını iddia etmek, daha baştan yenilgiyi kabul etmektir. O yüzden bence bu konuda bu başlıkta ve üst başlıkta görüldüğü gibi, söylendiği gibi, edilgen değil, çok etken, çok pozitif katkılarımızın olabileceği bir sürece doğru gidiyoruz. O yüzden sağ-sol ayrımı yapmadım, ama "yapın" dersiniz; sağ, toplumsal sorunlara bireysel çözüm önerirken, biz bireysel diye takdim edilen sorunlara toplumsal çözümler öneriyoruz. Yani Tayyip Erdoğan çıkıp, "ekmeğini taştan çıkarmanın için işsizsin, aş bulamıyorsun" dediğinde, insanlar "işsizim, yoksulum, demek ki şapşalım ya da psikolojik olarak problemliyim" deyip kendini 7 nci kattan aşağı attığında, aslında bu sistemin başarısıdır. Bir başarısızlığı, toplumsal politikalar nedeniyle değil, bireysel yeteneksizlik nedeniyle olduğunu, intihar eden işsiz siz içselleştirmişseniz, o sistem başarıdır, ama bunun nasıl bir başarı olduğunu hepimiz takdir edebiliriz. O yüzden varolan sorunlara kamu yararı çerçevesinde toplumsal çözümler önerebilmekte AB süreci ve küreselleşme süreci, farklı yaklaşım içinde olanların dayanışmasını da beraberinde getiriyor. Yani sermaye uluslararasılaşıırken, küreselleşirken, siz kendi sınırlarınız içerisinde bu mücadeleden başarılı çıkabilme şansına sahip olamıyorsunuz.

Tabii liberalizmin eşit olmayanları eşit gibi gösteren, her bir bireyin devletle olan ilişkisini simetrik gibi gösteren ideolojik hegemonyasını, aynı zamanda ideolojilerin bittiği iddiasıyla sunması karşısında, şu anda hani 1-0 yenik durumda olduğumuzu kabul ediyorum. Sabahleyin de vurgulandığı gibi, müthiş bir ideolojik hegemonya var, ama kaynakların yeniden paylaşımı mücadelesinde bunun karşılığı olmadığı görüldüğü zaman, bu yine kendi alanımızı genişletme imkânı bize sunuyor gibi düşünüyo-

Ufuk Uras

rum. Mesela AB sürecinde şöyle problemlerle karşılaşılıyor: Şimdi burada size soruyorum; Avrupa Konseyi, 1991'de mali yardımı insan hakları şartına bağladı ve Küba'nın Castro'su, kendi muhaliflerini cezaevine attığında ve idam cezası uyguladığında Avrupa Birliği dedi ki, "idamı kaldırmazsan, sana mali yardımda bulunmam." Hadî, buyurun şimdi, idamdan yana Castro'dan yana mı tutum alacaksınız, yoksa idama karşı olan Avrupa Birliğinden yana tutum mu alacaksınız? Yani geleneksel paradigmanın geçersizliği bu. Mesela diyoruz ki, "Avrupa Birliği emperyal güç." Avrupa Birliği emperyal güçse, sizin gibi yarı bağımlı bir ülke Avrupa Birliğinin ikinci gücü olduğunda, emperyal güç mü olacak ya da Bulgaristan emperyal güç mü oldu? Klasik emperyalizm teorisi, bugün Fransa'yla İngiltere'nin, Fransa'yla Almanya'nın, Japonya'yla ABD'nin neden savaşmadığını açıklayamıyor. O yüzden bu paradigmanın yerine, uluslararası sürecin, küreselleşmenin ki, Sweezy'i çağırdığımızda, ipuçlarını daha o zamandan vermişti; meta-para ilişkisinde metanın buharlaşmasıyla spekülasyon sermayenin yaygınlaşması, ama spekülasyon sermayenin artı değer alanını artırmadığı için, kendi içinde krizlere gebe olduğu gibi bir dizli tezle beraber bunu ileri sürmüştü.

Bütün bu sürece baktığımızda, 21 inci Yüzyıl siyaseti, ezberini bozanlara, kendini yenileyenlere çok büyük bir fırsat sağlıyor, Türkiye solu olarak da umarım bu fırsatları değerlendiririz.

Teşekkür ederim.

• Sümer Oral - Sayın Uras, teşekkür ederiz.

Değerli konuklar; ikinci oturumumuz daha çok sual şeklinde olacak, sizlerden gelecek soruları değerli panelistlerimiz cevaplandıracaklar.

Ufuk Uras

Sermaye
uluslararasılaşırken,
küreselleşirken,
siz
kendi
sınırlarınız
içerisinde bu
mücadeleden
başarılı
çıkabilme
şansına
sahip
olamıyorsunuz

Biraz evvel arkadaşlarıma onu söyledim; 21'inci asra girdik, daha henüz başındayız, 4'üncü yılını bitirmek üzereyiz ve Türkiye'nin 21'inci asırdaki ilk genel seçimi de 3 Kasım 2002'de yapıldı. Ama 3 Kasım 2002 seçimleri, gerçekten siyasi laboratuvar için çok cazip bir değerlendirme olabilecek bir olay şeklinde karşımıza çıktı. Kullanılmış oyların Parlamente'ye intikali yüzde 53 civarında. Tüm oylara dikkat ettiğimiz zaman, Parlamente'ye seçmenlerin yarısı dahi intikal etmemiş, yarısından fazlası temsil edilmeyen bir durum. Ayrıca seçmenin değil, kullanılan oyların yüzde 35'ini alan bir parti ülkeyi idare ediyor ve 35'in karşısında yer alan grubun da sadece CHP tarafından yüzde 19 civarında temsil edilen bir bölümü var ve seçmenin büyük bir bölümünün temsilcisi yok. Aynı zamanda yüzde 35 oyla Parlamente'nin da yüzde 65'ine talan sahip bir yapı. Yani gayet tabii seçim kanunlarına göre meşru, ama özellikle seçimlerin bir özelliği de temsilde adalet sağlanması. Türkiye, bugüne kadar yapmış olduğu seçimlerde hiç böyle bir tabloyla karşılaşmadı, belki birçok ülkede de böyle bir tablo yok, bu da fevkalade enteresan. Tekrar dönüp geliyorum, hakikaten siyasi laboratuvarlar için incelenmesi gereken son derece cazip bir olay. Değerli panelistlerimizin bu konuda da değerlendirmeleri, sanıyorum konuklarımız yönünden de dikkatle izlenecek veya değerlendirilecektir.

Şimdi değerli konuklarımızın sualleri varsa, onları alalım ve o sualler cevaplandırılırken de diğer değinilmeyen konulara da girme imkânı olur.

Buyurun.

Soru - Sorum Ufuk'a olacak: Tabii çok güzel söyleşiler oldu bu hafta da. "Yeniden Şekillendirilen Dünya ve Türkiye" ve bugünkü "Dünyada Yeni Oluşumlar Karşısında Sol ve Sağ." Ufuk dedi ki, "siz şekillendirmişiniz, zaten yeni oluşum da olmuş, biz de kalkıp burada yerimizi alıyoruz." Bizim başlıklarımızı böyle bir eleştiri gibi vurguladı. Büyük ölçüde belki haklı, ama bir de realite var, yani dünya hakikaten yeniden şekillendirildi; Sovyetler Birliği değişti, Çin değişti. Ufuk, Küba örneğini verdi. Benim bildiğim kadıyla 80 öncesi ya da Sovyetler Birliği dağılmadan önce, Küba Amerika Birleşik Devletleri'nden ya da Avrupa Birliği'nden yardım istemezdi, ama şimdi istiyor, bunun karşılığında da o şart. Solcular, hangi tavır alacaklar ya da bir başka şey, Sayın Bayar vurguladı; şimdiki Başbakanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan, bence de çok haklı, bütün

varlığını -siyasal olarak söylüyorum- Avrupa Birliği'ne karşı çıkarak, yani o siyasi akım hep Avrupa Birliği'ne karşıydı, hatta hepimizin bildiği gibi, batıl diyordu, ama bugün o projeyi koydu ve o proje için bence de Türkiye açısından çok önemli bir şeyi gerçekleştirdi. Yani elbette Sayın Bakanım vurguladı, vagon gidiyordu, ama o vagonu belki durdurabilirdi de, ama durdurmadı, tersine o projenin hayata geçmesi için gayret sarf etti, güç sarf etti.

Bir başka şey; Batı Avrupa komünist partilerinin neredeyse tamamı, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesi için destek verdi, sosyalistler verdi, sosyal demokratlar verdi. Ama yine bizim burada İktisatçılar Haftasındaki oturumlarımızdan birinde Sayın Sungur Savran dedi ki, "Cemiyete bir de benim özel teşekkürüm var" dedi. Hatta konuşmasında özel teşekkürünü unutmuştu. Ben çay arasında sordum, "özel teşekkür vardı, unuttun, neydi o" ilan dedim. Sonra söyledi, dedi ki, "Türkiye'de Avrupa Birliği'nin yanında olanlar, karşısında olanlar var. Bir başka akım, bir başka anlayış daha var, onu temsil ettirdiğiniz için özel teşekkür ediyorum" dedi. Sungur Savran'ın Marksist olduğunu biliyoruz, ama Ufuk Uras da Avrupa Birliği'ne girmemizin ülkemize çok önemli katkısının olacağını söylüyor.

Burada benim sormak istediğim, tabii sadece Uras'a değil, bütün panelistlere sormak istiyorum: Önümüzdeki dönemde kelimeleri mi değiştireceğiz, yani solu, sağ mı değiştireceğiz, yerlerimizi mi değiştireceğiz, bu kavramların içini mi değiştireceğiz? Ne yapacağız, önümüzdeki dönemde nasıl bir tavır alacağız? Yani Türkiye'deki solcularla ya da Türkiye'deki sağcılarla yahut bir şeyi de vurgulamak isterim; "Sayın Bayar'ı Amerika'da olsa solcu olacaktı, burada sağcı oluyor" nerelere oturacağız? O konuda yardımcı olursanız sevinirim.

Teşekkür ederim.

Soru - Efendim, karşımızda çok değerli 4 insan var. Bunun 3 tanesi politikanın çok önemli mevkilerinde bulundu, ikisi parti başkanlığı yaptı. Diğer parti başkanlığı yapmadı, ama politikada önemli görevler yüklendi ve çok değerli bir bilim adamımız, hatta iki tane değerli bilim adamımız. Yani 4'ü toplarsak, daha büyük sayı çıkabiliyor.

Halkımızda bir söz vardır efendim, "Halep oradaysa, arşın burada." Burada çok güzel şeyler konuşuyoruz, fakat uygulamaya geldiği zaman, hiç de değerli uzman ve hocalarımızdan, üstatlarımızdan aldığımız şeyleri aynen

Sümer Oral

Ayrıca seçmenin değil, kullanılan oyların yüzde 35'ini alan bir parti ülkeyi idare ediyor

uygulayamıyoruz ya da o beklediğimiz sonuçları alamıyoruz, bunun bir nedeninin olması lazım. Hatırıma Atatürk'ün bir sözü geliyor; "tatbik eden, icra eden, karar verenden daima daha kuvvetlidir." Şu halde tatbik eden, icra edenlere bir omuz vermek lazım.

Sorularım ortak, kimseyi hedeflemiyorum. Avrupa Birliği'ne 1958'de ilk adımı attık, 1963'te Ankara Anlaşması yaptık, 2004'e geldik. Başlangıca göre 46 yıl, daha kaç yıl süreceğini de hiçbirimiz bilmiyoruz. Hiçbir Avrupa ülkesi, bu sürenin yarısını bile doldurmadı. Burada yatan ana nedenleri açık açık konuşmak lazım, politikanın gizliliği veya çaprazlığı altında değil ve Türk gençleri olarak buna da müsaıt. Bu şeyleri bu ortamda, yani dünden başlayan ortamda daha açık konuşmakta yarar var. Aksi takdirde bir Lozan oluşturamayız. Lozan, açık açık karşı tarafa Türk görüşlerini direte direte kabul etmiştir. Bu konuda değerli konuşmacıların görüşlerini rica ediyorum.

Bir konuşmacı, ad vermem önemli değil, "sol hiçbir zaman kazanamayacak" sözünü kullandı. Halkımıza yerleşmiş veya egemen güçlerde yerleşmiş bu sözün temel nedeni halkın mutluluğu mudur, yoksa o egemen güçlerin çıkarı mıdır? Eğer egemen güçlerin çıkarıysa, bu oyunu bozmak lazım. 70 milyon insanın yararı, bir avuç egemen için feda edilemez, ne yapıp yapıp bu oyunu bozmak lazım. Bu oyunu bozabilmek için, yine sayın konuşmacının kullandığı iki güzel kelime; "Türkiye gerçeğinde." Evet, Türkiye gerçeğinde bu engelleri ortaya serip, bu engelleri ortadan kaldırmak lazım.

Yine aynı konuşmacının bir cümlesi, "demokraside kim sahiplenecek?" Demokrasi, halk yönetimi olduğuna göre, yine bizler sahipleneceğiz. Ama biz, demokrasiyi sadece seçim olarak biliyoruz, seçim sandığına bir kâğıt atmak. Oranın şeyine hiç girmeyeceğim, çünkü başka bir demokrasi şeyinde olabilir, ama demokrasinin seçimden çok daha önemli bir özelliği var; katılım. Eğer insanlar, vatan- daşlar, ülkenin sorunlarına katkıda bulunmuyorlarsa, seçim göstermelik bir şeyden başka bir şey değildir ve bugün ülkemiz de bu hale gelmiştir. Konuşmacılar da belirttiler, hepimizin bildiği bir şey; 1950'li yıllarda hemen hemen bütün partiler halk yoklaması yapıyorlardı. Bugün hiçbir parti halk yoklaması yapmıyor, hepsi merkez yoklaması yapıyor. Bu, demokrasiden uzaklaştığımızı gösteriyor. Bu düzeni tekrar eski hale getirip ya da amaca uygun hale getirmek lazım.

Diğer bir sorum; bir başka konuşmacı, "politikayı meslek olmaktan çıkarmalıyız" dedi. Bana göre de çok doğru, sanırım sizlere göre de çok doğru. Peki, nasıl çıkaralım arkadaşlar; katılım olmadan, görüş olmadan nasıl çıkaracağız? Dün öğleden sonraki toplantıda buradan daha fazla bir kalabalık vardı, oturum başkanı epeyce bekledi, "soru soran, katkı ko-yan" diye, sadece iki kişi çıktı. Eğer bu kadar yükseköğrenim görmüş insanların içinden sadece görüş veya soru olarak 2 kişi çıkabiliyorsa, ülkede ne seçim, ne katkı, ne demokrasi gerçekleşemez. Bunu gerçekleştirmek için, Ata'mızın söylediği, muhtaç olduğumuz kudret, damarlarımızdaki asil kanda mevcuttur. Onun için sayın konuşmacıların halkı daha çok demokrasiyi gerçekleştirmeye yönleltebilmek için neler lazım, görüşlerini alabilirsek memnun olurum, herhalde çok faydalanırız.

Teşekkür ederim.

Soru - Sayın Uras'ın, AB konusunda sorun alışımlı çizgisinin dışında bir bakış açısı var, ben Sayın Uras'ın AB'nin Ermeni konusu, Ermeni meselesi ve Kıbrıs gibi konulardaki dayatmalarına nasıl baktığını? sormak istiyorum, bir sol düşünür ve lider olarak.

Teşekkürler.

Soru - Benim üç tane sorum olacak. Birincisi, bu sabah ki oturum akademisyen yaklaşım, daha fazla neoliberalizm karşısında alternatif yok derken, politikacı yaklaşımı karşısında politikacı rasyonelliği belki de, rasyonel politikanın mümkün olduğunu ifade etti. Bunu Sayın Oyan ve Sayın Uras değerlendirirse bu aradaki farkı değerlendirirse, buna sevinirim. İkincisi, Sayın Uras'ın görüşlerinin arkasında örtülü olarak şöyle bir varsayımın olduğunu düşünüyorum: Avrupa Birliği ve genel olarak küreselleşmenin, Sosyal Avrupa temelinde örneğin, bir tür piyasalardan başlayarak hatta, bir tür eşitleme yarattı, oysa bence bir eşitsizliği yaratıyor küreselleşme, yani ucuz emek gücü bazında özellikle, yani dolayısıyla böyle emeğin birliği, emeğin Avrupa'sı ne kadar gerçekçi, ne kadar eşit sorunlara oturan bir emek açısından küreselleşme söz konusu. Üçüncüsü de Sayın Uras'a, dedi ki: Castro'nun yargılı infazı konusunda Avrupa Birliği'nin tepkisinden bahsetti. Peki, Türkiye'nin; örneğin 12 yastındaki Uğur'un yargısız infazı konusunda, Avrupa Birliği'nin tepkisi ne oldu?

Soru - Saygılarımı sunuyorum. Sorum, Sayın Bayar'a olacak, Sayın Bayar sağı incele-erken; liberal olan, olmayan diye bir sınıfla-

dırmaya tabi tuttu. Sağ, sadece liberal olanlar, dimayanlar kesiminden midir? Yani, muhafazakar demokratlar, AKP'nin kullandığı sıfat, DYP'de, ANAP'ta olamaz mıydı? Yani, küreselleşen dünyada birçok Batı ülkelerinin başkanlarını İncil üzerine yemin ederek göreve başladığı bir dünyada; efendim, Avrupa Anayasasını Osmanlı'ya en çok savaş açan Papa heykelinin önünde imzaladığı bir dünyada, ya da Amerika Başkanının "siz, Irak Savaşı kararı alırken, babanıza sordunuz mu?" sorusuna cevaben, "Büyükbabaya sordum" cevabını verdiği küresel dünyada ve hatta Türkiye'de seçim mitinglerinde Kuran'ı öpen liderlerin olduğu bir dünyada, AKP'den başka muhafazakar demokrasi sıfatını alan bir sağcı olamaz mıydı? İkinci sorum, yine Sayın Bayar'a. AKP'nin, siyasal ve ekonomik anlamda maalesef, diğerlerinden daha liberal olduğunu, ama sosyal anlamda daha liberal olup, olmadığı noktasında tereddüt olduğunu söyledi. Şimdi, AKP başörtüsü, YÖK gibi hususlarda bir ileri, iki ileri, artık pragmatist mi diyelim, kıvrırgan bir anlayış mı diyelim, olduğu bir durumda gerçekten, sosyal anlamda liberal mi, değil mi?

Soru - Benim sorum Sayın Uras'a. Şimdi, bildiğimiz gibi Keynesyen ekonomik sistemde Keynes istihdamı milli gelirin bir fonksiyonu olarak almıştı, yani emeği bir bakıma sistemin biraz dışına itmiş oldu. Bu açıdan baktığımızda, sosyal demokratların da Keynesyen sistemden bayağı beslendiğini görüyoruz, hem uygulama, hem fikir olarak bayağı etkilendikleri bir gerçek. Bu gün, kapitalist sistemde kâr'ın en önemli ilerlemesindeki engelün ücret olduğunu düşünürsek, sosyal demokratların emeğe ve özellikle, emekçi sınıfı nasıl koruyacakları konusundaki fikriniz ne? Yani, sistemin devamlılığı açısından bu, Keynesyen birikimle beraber mi gidecekler, yoksa nasıl bir dönüşüm içerisinde girecekler? Fikrinizi öğrenmek istiyorum.

Teşekkür ederim.

Soru - Sorumu Ufuk Bey'e yöneltmek istiyorum. Kendisi, ülkede uygulanan siyasi barajdan sitemle söz etmiştir. Merak ediyorum, acaba bu sistemin kaynağı; kendisinin ve bağlı bulunduğu siyasi partinin Mecliste temsil edilememesi midir, yoksa hakikaten Türkiye'nin demokratikleşmesi toplumsal ve siyasal katılım gibi kaygılar mıdır? Sorumu daha sağlam bir zemine oturtmak için ve muhatapının, bir siyasetçi olması gerçeğinden yola çıkarak, yani bir yuvartak cevaba mahal vermemek için şöyle soruyorum: Acaba, kendisi şu an tek başına iktidar olsaydı ve baraj nedeniyle temsil edile-

meyen üç-beş parti ki, bu partiler kendi partisinin tam zıddında olan, ayvacı dediği partilerden olsun, yüzde 8 civarında seyretmesi gibi bir durum karşısında, siyasi baraj sistemini lağvı mı edecekti. Yani, kendisini bu uğurda feda edebilecek miydi? Kaldı ki; 1, 1.5, 5 ve benzeri gibi farklı barajlar olduğunu kendisi bahsetti, yani demek oluyor ki, bu her ülkenin, her toplumun kendisine has özelliklerine göre bir baraj sistemi olması gerekiyor ve burada sürekli olarak, Türkiye gerçeğinden bahsedildi, yani Türkiye'nin de kendine has birtakım gerçeklerinin olduğu burada çıkmış oldu. Bu arada şunu da söylemek istiyorum: Ben, 3 Kasım'da baraj nedeniyle katılamamış bir partiye oy verdim.

Soru - Tüm panelcilere çok teşekkür ediyorum, hepsinden çok bilgilendik. Yalnız, dikkatimi çeken şu oldu; Biz acaba, bu süreçte eğitim olmadan, yerimizi nasıl alacağız? Bir kaliteli eğitim; 7.5 milyon insanın okuma-yazma bilmediği söyleniyor ve bugün ortaöğretimde haritada Türkiye'nin yerini gösteremeyen öğrenciler olduğu söyleniyor. Biz bu aşamada, eğitime öncelik vermezsek hızla ilerleyen bu Avrupa Birliği içerisinde yerimizi nasıl alacağız? Panelistlerden bu konuda hiçbir şey duymadım. Bu konudaki görüşlerini rica ediyorum.

Soru - Sorum Sayın Prof. Dr. Oyan'a olacak. Az önce Sayın Sümer Oral çok güzel bir değerlendirmede bulundu. Aslında, laboratuvar olarak sadece son seçimleri değil, 70'lerden günümüze yapılan seçimleri almak lazım. Orta'nın solu iddiasıyla yola çıkan sosyal demokratların 77 seçimlerinde yüzde 40 oyla bile, tek başına iktidar olamadıklarını görüyoruz ve 80 sonrası yüzde 30 dolayında dolaşan toplam sosyal demokrat oyların, son seçimde yüzde 20'ye kadar düştüğünü ve hem Cumhuriyet Halk Partisinin, hem de Demokratik Sol Partinin buna kalıcı çözümler getiremediğini görüyoruz. Nitekim, yerel seçimlerde de bu net bir şekilde belli olmuştur. Sadece, Eskişehir'de solcular, el ele vererek Yılmaz Büyükerşen'in başarıya ulaşmasını sağlamışlardır. Benim sorum şu şekilde olacak; özellikle, önümüzdeki dönemde Cumhuriyet Halk Partisi veya sosyal demokratlar veya demokratik solcular, özellikle Avrupa Birliği kapısında debelenen bir Türkiye'de ne gibi çözümler ve ne gibi fırsatlar öneriyorlar?

Teşekkür ederim.

Soru - Benim sorum, Ufuk Hoca'ya. Bu olup, bitenleri bireylerle küçük şeylerle açıklamazsak da, bunun gecikmeli bir burjuva demokratik devrim olduğun söyleyebilir miyiz, bu

Avrupa Birliğiyle gelişen sürecin, bugüne kadar çeşitli nedenlerle yapılamayan burjuva demokratik devrim olduğu söylenebilir mi?

Soru - Sorumu, Sayın Oyan'a sormak istiyorum; Türkiye'nin ekonomik koşulları, dünya ekonomik koşulları ve uluslararası güç çevrelerinin, Türkiye'ye politik dayatmaları, iktisadi anlamda IMF ve Dünya Bankasının öngörülleri ve dayatmaları dışında hiçbir politika üretmediğimiz bir Türkiye. Siz iktidar olsanız veya Sayın Bayar iktidar olsa, alternatif politikalar üretebilecek mi IMF'ye karşı, Dünya Bankası'na karşı ve çok uluslu şirketlerin taleplerine karşı, alternatif politikalar üretebilecek bir yapı, Türkiye'de yaratabilirler mi? Bu konuda ne düşünüyorlar?

Teşekkür ederim.

• **Sümer Oral** - Sualleri kapatıyoruz. Sözün Sayın Mehmet Ali Bayar'a veriyorum.

• **Mehmet Ali Bayar** - Teşekkür ederim, Sayın Başkan. Müsaade ederseniz, en son-
dan aldığım sorulardan ilk başlatabilirim. Şimdi, tabii 21. Yüzyıl iki tane önemli vakayı önümüze koydu, hemen ona bakarsak; dünya bir rekabet alanına doğru dönüşüyor, en azından belli büyüklükteki ekonomiler ve belli büyüklükteki ülkeler açısından. Tek bir ekonomik rekabet alanı; pazar diyelim, daha önemlisi tek bir hukuk alanına doğru dönüşüyor, gene belli bir temel normu kabul etmiş ülkeler açısından. Ben buna demokratik ülkeler camiası diyorum, demokrasiler topluluğu. Şimdi oyunun kuralları bunlar için belli. Suriye için bu önemli değil, zaten önemli olmadığı için Suriye, Suriye ve olduğu yerde, yani oryantalist bir bakış açısıyla yaklaşmıyorum, bir demokrat olarak. İran içinde önemli değil, hatta Rusya için de

önemli değil di. Türkiye, bir tercihi Cumhuriyet'le birlikte ve 40'lı yıllardan itibaren demokratik cumhuriyet olma tercihini yapmış ve serbest pazarı seçmiş. Şimdi, Türkiye'nin IMF'yle veya Dünya Bankasıyla sıkıntısı, sadece Türkiye'nin sıkıntısı değil. IMF ve Dünya Bankası sisteminde bir sorun var, bu bir global diyalogun ve tartışmanın da bir paçası. Türkiye'nin buraya mutlaka, ciddi bir katkıda bulunması gerekiyor, ama Türkiye kendi kendisini iflas ettirmiş bir ülke. Şimdi, biz bir iflasın içinden, yani ağır bir kelime, ama bir iflasın içinden çıkmaya çalışıyoruz. Yaramızı, beremizi sararak, mesela şunu söyleyeyim: 1997'deki milli gelir seviyesine Türkiye, eğer her şey yolunda giderse, 2008'de gelecek, yani kaybettiğimiz 9 yıl. Bu, Dünya Bankası rakamları, yani inanırız, inanmayız, biz bunun içinden çıkmaya çalışıyoruz. Bu yaraları sararken elimizde hangi imkânlar varsa, hangi kaynaklar varsa, hangi postülalar varsa, bunu en optimum şekilde kullanmak zorundayız, yani siyaseti yapanlar için öyle on seneler falan yok. Bugün, bir bütçe yapmak zorundasınız, kaynak bulmak zorundasınız ve karşınızda 299 milyar dolarlık iç ve dış borç var. Siz yapmışsınız veya yapmamışsınız, doğrudur veya yanlıştır, ama siyasettesiniz, gelmişsiniz devletin başına. Bu noktada, dogmatik mi olacağız, pragmatik mi? Yani, Türkiye önce, yeniden üretim yapabilir, borçlarını önemli ölçüde azaltabilir ve düzenli şekilde ödeyebilir ve yeni borçlar alabilir ki, Türkiye eğer, iddialarını sürdürmek istiyorsa, mutlaka bugünkü borç seviyelerinden yukarıda dış borçlanmalar yapmak zorundadır. Belki, bunun adını değiştirelim, doğrudan yatırımlar haline, doğrudan sermaye girişi haline çevirebilmelidir bu borçları.

Mehmet Ali Bayar

**Türkiye'nin
IMF'yle
veya
Dünya
Bankasıyla
sıkıntısı,
sadece
Türkiye'nin
sıkıntısı
değil**

Öncelikle, bu facianın içinden çıkmak gerekiyor. Şimdi, ben soruyu size soruyorum siyasetçi olarak. Türkiye'nin 77 tane veya 81 tane, -özür dilerim- 81 tane üniversitesi var, hepsinde de iktisat fakültesi var, hepsinde. Yarisında hukuk fakültesi var, ben siyasetçi size olarak sormuyorum, yalvarıyorum. Burada, bir alternatif iktisat programı Dünyanın gerçekleriyle, Türkiye'nin gerçekleriyle, hayatın gerçekleriyle düzenli bir alternatif iktisat programı koyabiliyor muyuz iktisat fakülteleri olarak. Hukuk fakülteleri olarak bir yeni anayasa veya birkaç tane tutarlı, hayalci olmayan anayasa taslağı çıkartabiliyor muyuz? Siyasetçi olarak elimizdeki malzeme neyse onlarla da uğraşmak zorundayız. Siyaset, ideoloji ve yani iflas ettiğiniz gün, Sayın Bakan bunu benden çok daha iyi yaşadılar, çok daha iyi biliyorlar, haddim değil önünde söylemek, ama faizler yüzde 7 500'e çıkmış, banka sisteminiz çökmüş, bütün kredi kaynaklarınız kapanmış ve o gün karar almak zorundasınız, ha oraya nasıl getirdiniz? İşte, her jenerasyon kendinden evvel gelmiş, yapılmış hataları düzeltmek veya o hatalarla boğuşmakla meşgul. İşin sırrı, şudur: Sırrı, bana göre istikrarlı, kuvvetli hükümetler, halkının ve dinamik toplumun, dinamik bir sivil toplumun en azından rızasını, reyini demesem bile, rızasını almış kuvvetli hükümetler ve kuvvetli siyasiler pazarlık güçleriyle girebilirler bu işe. Şimdi, Lula'nın mı pazarlık etmesi kolaydı, kendinden evvel iflas ettirmiş 6 tane Arjantin, -adlarını bile hatırlamaz, bir gün geldi, geçti adamlar- onların mı pazarlık etmesi kolaydı, yani ikisi iç içe. Burada dogmatik yaklaşmamak gerekiyor. IMF'nin söyledikleriyle, bir şikayetiniz varsa, şikayetinizi kuvvetli olarak masaya getirme zamanı, dengelerinizi kurduğunuz zaman. Yani, yıkımın içinden çıktığınız zaman. Türkiye, bu sürecin içerisinde. IMF programlarını desteklediğim veya yapılanların hepsinin doğru olduğuna inandığım için değil.

Ciddi derecede tarım bölümü, iki programında, cıpalı grup programının da, ondan sonraki programının da, ikisinin de tarım bölümü, tümüyle yanlıştır. Tümüyle Türkiye'nin gerçeklerine aykırıdır, klişelerle kurulmuştur ve dünyada dayatma varsa, orada vardır, bana göre "adam borcunuzu ödeyin" diyor, getirmiş bir postül, onu yapacaksınız, o bir dayatma değil, o zaten sizin borcunuzu, kredi kartınızın aylık şeyini ödemek gibi bir şey, ama tarım konusunda getirdikleri; dünya tarım fiyatlarını belirleyen, işte orada varsa, bir emper-

yalist veya dayatmacı bir şey, dünya tarım fiyatlarını belirleyen büyük kartellerin, Türkiye'ye dayattığı bir tarım siyasetidir, tümüyle yanlıştır. Bunu, tarım kökenli bir partinin temsilcisi olarak falan söylemiyorum. Bu işten anlayan ve bu işe, ciddi ilgi duymuş bir iktisatçı olarak söylüyorum, bu bir.

İki, eğitim. Zaten Avrupa Birliğiyle ilgili söylediklerimiz şeyler, o eğitim faslını içinde barındırıyor Sayın hocam. Yani, 3. Türk, ortalama Türk insanının okullaşma yılı, ilkokulun 3. sınıfının 2. sınıfı. Devlet, bu rakamları biraz daha rahat kullanıyor, 4. sınıfının 6. sınıfı diyor. Ben onu aldım, 4. sınıfının 6. sınıfı. Avrupa Birliğinin, yeni Doğu Avrupa ülkelerini saymıyorlar, ama sayarsak orada da mahcup oluruz, şu zamana kadar en düşüğü Yunanistan'dı, 12. sınıfın 6. sınıfı. Yani, bu eğitimle, tabii ki iddialarınızı yerine getiremezsiniz, yani eğitimsiz insanlarla ülke idare etmeye ve ekonomiyi idare etmeye çalışıyoruz. Eğitimsiz insanlara aş, iş bulmaya çalışıyoruz. Avrupa Birliği, eğitim konusunda ne yapacaktır? Yani Avrupa Birliği bir rekabet alanı değil, bir ortak standartları yakalama alanı.

Sayın Oyan'ın söylediği pek çok şeye katılıyorum, bir şeye hiç katılmıyorum. Eğer, Avrupa'da bugün emeğin gücü, emeğin imkânları, sosyal devlet fikrinin her türlü sorunlarına rağmen, geldiği seviye Avrupa Birliğinin ortak standartları tarafından gelmediyse, hiç kimse tarafından gelmedi demektir. O sadece, birkaç tane ileri ülkedeki standartların başkalarına ih-san olarak dağıtılması meselesi değil, İspanya 1975'te tarihin en kanlı faşizminin içinden çıktı, berbat bir sosyal yapıyla, emeğin ve emekçi haklarının olmadığı bir yapıyla. Beş-on sene içerisinde, İspanya bugün, Avrupa'nın en ileri sosyal haklarına ve emek durumuna sahip, ama Avrupa'da çok ciddi emekle ilgili sorunlar var. Keşke, zamanımız olsa oraya gelsek.

Buradan, hemen şeye atlayacağım Sayın Başkan, haddimi de fazla aşmadan vaktimi. Mazur görürseniz, Ankara'da 8'de başka bir toplantıya yetişmek için 6 uçağına almak zorundayım, çok affınıza sığınıyorum, hiç mutadım olmayan bir şey olarak yanda bırakmam gerekirse.

Mehmet Ali Bayar sol mu, sağ mı tartışması; Oğuz hocayla, biz aynı bölgede milletvekili adayydık, karşı karşıya, ben yüzde 14 oy ve üç milletvekillik oy aldım, seçilemedim, çünkü partim barajı aşmadı. Oğuz hoca, o konuda daha şanslıydı. Birçok konuda beraberiz,

Mehmet Ali Bayar

IMF'nin
söyledikleriyle,
bir şikayetiniz
varsa,
şikayetinizi
kuvvetli
olarak
masaya
getirme
zamanı,
dengelerinizi
kurduğunuz
zamandır

Anatolia • İstanbul • Cairo • Gu

En yüksek teknoloji,
varlığını en az hissettiğinizdir!

TAV 5. yılında size en yüksek teknolojiyle hizmete devam ediyor...

Tepe Akfen

Türkiye'de yalıtım sektörü İzocam'la doğdu.

1965, Nisan ayının son günleri... Avusturya kökenli Linzer Glasspinnerei Franz Heider A.G. masası ile Koç Holding arasında bir protokol imzalanıyor... Ve atılan imzalarla Türkiye'nin camyünü üreten ilk fabrikası kuruluyor: İzocam Gebze Fabrikası. Fırın ateşleniyor... Kum cama, cam elyafa dönüşüyor. Camyünü doğuyor.

1965'ten 2005'e kadar yaşanan süreçte İzocam geliştiriyor, büyüyor ve bugün 5 ayrı tesisi ile yalıtımın her alanında ürünler üreten bir sanayi kuruluşu halini alıyor.

Lider olmak kadar, lider kalmak da önemli!

40 yıldır Türkiye'de çok şey değişiyor. İzocam'ın yalıtım sektöründeki öncü ve lider konumu ise hiç değişmiyor. Yalıtım sektörünün lider, uzman, güvenilir ve yenilikçi markası olduğu gibi bugün de İzocam...

40 yıldır... Sağolasın İzocam!

İZOCAM
40 yıl

vatanperveriz ikimizde, en azından ortak bir temelimiz var, ama şunu söyleyeyim: eğer solcu olacaksam, Ufuk Uras'ın solculuğunu tercih ederim ve çok önemli bir noktada da, yani, benim Cumhuriyet Halk Partisi'yle de ciddi, buradan eleştirel olarak baktığımda söylediğim, sözlerden biridir. Gerçek bir sol, sosyal demokrat -çok özür dilerim, gerçek demeyim- yani, beklentileri karşılayan bir sosyal demokrasi projesi, benim gördüğüm kadarıyla yani, buradan cahil bir sağcı olarak, Ufuk Uras'ın ki, bana da kamuoyunun geniş beklentilerini karşılayacak gibi geldi. Yani, burada hanı, kızıştırıcı olayım diye söyledim, ama sol hiçbir zaman kazanamayacak tabii demedim, ben "sol hiçbir zaman kazanamayacak" diyenleri tenkit ettim. Diyenler var, bu bir. Şimdi, sağ. Sağ, Ufuk bey, çok güzel yaklaştı o konuya, sağ, işte şunları yapıyor, şunları diyor. İşte, zaten bir yeni sağ arayışı veya bunun adı neyse, yeni liberalizm arayışı var, bütün dünyada var, yani sosyal toplum, verimli toplum, insan hakları, özgürlükler, anayasal vatandaşlık, farklılıklar, farklılıkların belli potada bir araya gelip, bir demokrasi üst yapısında buluşması. Bunlar hep, solun söylemleri arasında 1960'larda, 70'lerde anti-komünizm, komünizmin acımasız girdabında çığnendi, gitti. Şimdi liberalizm, bugün Türkiye'de bakın, öyle bir memleket ki entelektüel ve liberalizm kelimelerini pejoratif anlamda kullanan tek ülke. Yani, birine entel diyor alay ediyor, birine liboş diye alay ediyor. Yani, böyle bir şey görülmüş değil. Yani, liberalizm dediğiniz; "demokratik." Arkadaşımın sorusuna oradan atlayım, liberal demokrat değerlerinin içerisinde farklılıkları benimsiyor. Liberal demokrasi, demokrasi aslında, yani demokrasi fikri; liberallikle eşanlamlı kullanılıyor. Neden bir liberal parti, bugün muhafazakar demokrat olanlara oy verenleri bünyesinde benimseymesin, benimsemişti. Yani, yıllarla onların oyunu alabilişti. İşte, onlara yaranmaya çalışmıştı veya şuydu, buydu. Neyse, ama ortada bir şey var, talepler farklılaştı, kendilerine muhafazakar diyenlerin veya daha başka şeyler söyleyenlerin, bazı ciddi talepleri var ve bu taleplerin bir kısmı, Cumhuriyet'in demokratik, anayasal yapısı içerisinde belki, bizleri çok rahatsız eden veya katı cumhuriyetçileri çok rahatsız eden talepler, ama çok önemli bir kısmı, demokratik talepler, hak talepleri. Zaten Avrupa Birliği içine girmiş bir Türkiye'de, demokrasisini, anayasal kurumlarını sağlamlaştırmış bir Türkiye'de, toplumsal kurumlarını sağlamlaştırmış bir Türkiye'de, her talebin ülkenin yi-

kımına veya bölünmesine gitmeyecek derecede dile getirilmesi veya öyle bir tehdit akıllara getirmeden, dile getirilmesi gayet normal bir olgu olacak. Kaldı ki, Türkiye o konuda da önemli bir yere geldi, yani Türkiye'de, 10-20 yıl, 5-10 ay önce tabii olarak düşündüğümüz birçok şey, bugün hayatın gerçekleri haline geldi. Hiçbir tehdit edici tarafı da yok.

La Palan Bura diye bir sosyolog var, önemli bir adam. Bir lafından dolayı önemsiyorum, diyor ki; "Demokratikleştirmek, modernleştirmek" yani, modernleştirmeyi, tepeden aşağı bir proje yerine, demokratikleştirmenin bir üst yapısı, bir türevi olarak görüyor. Ben, bunu ileri götürüyorum, demokratikleştirme, aynı zamanda Avrupalılaştırma. Yani, Türkiye demokrasisi geliştikçe, güçlendikçe Avrupalılık, Avrupa'yla ortak medeniyet temeline geliyor. Kesinlikle başta da söyledim, Sayın Başkan, kesinlikle Türk aydınlarının da, başkalarının da, medeniyetler çatışmasını önleyelim onun için Türkiye, Avrupa Birliği'ne üye olsun gibi bir argümanlara katılmak mümkün değil, şahsen katılmam mümkün değil. Çünkü, bu medeniyetler arasında hiyerarşik bir yapılanmayı, içsel olarak kabul eden bir üstenci söylemi dile getiriyor ve biz bunu, Türkiye'nin Başbakanı'nda Türkiye'nin aydınları da, biz bunu kabul ediyoruz. Bizi almazsanız, medeniyetler çatışması olur, yani biz buradan bir güle gibi gideriz, ateş topu gibi, bir başka medeniyete, -sanki başka bir medeniyet varmış gibi- gider vururuz. Kültürler farklılığı, din farklılığı ve ırk farklılığı bundan kastediliyorsa, o zaman bu, tabiatın da ırkçı bir söylemdir. Bende bunu kabul etmiyorum. Farklı iki medeniyet olduğun kabul etmiyorum demokratlar için, bir tane demokrasi vardır, farklı kültürler vardır ve demokrasinin evrensel şartları vardır, Evrensel şartlarının başında, katılım vardır, evrensel şartlarının başında hukuk vardır, hukuk devleti vardır ve önemli bir unsur vardır; özgürlükler vardır ve tabii bunların hepsinin anayasal bir zeminde, toplumsal bir optimalitede, bir ortak mutabakata ulaştırılması vardır. Bizim, ortak mutabakat bulabiliyoruz için; Türkiye'nin bütün farklı siyasal renklerini, yönetimde istikrarı bozmayacak şekilde parlamentoya yansıtmamız gerekiyor. Bunun için de, seçim sistemimiz eğer, bana göre baraj son derece yüksek, eğer başka hiçbir şey yapılamıyorsa, iki şeyi yapmak zorundayız.

Birincisi, seçimlerden önce, siyasal ittifaklar kurulmasına imkân veren bir ittifaklar kanununu mutlaka geçirmek zorundayız, İtalya'da,

Mehmet Ali Bayar

**Türkiye
demokrasisi
geliştikçe,
güçlendikçe
Avrupalılık,
Avrupa'yla
ortak
medeniyet
temeline
geliyor**

Fransa'da, Almanya'da olduğu gibi. Yani, benim partimle. Oğuz Bey'in partisi veya Ufuk Bey'in partisi farklı olabilir, ama seçime halkın önüne, ortak bir platformla ve ortak bir listeyle gidebilirler, birbirleri içinde erimek ihtiyacını hissetmeden ve farklılıklarını korumak şartıyla. Böylece, toplumun çok farklı taleplerinin optimalite için, işte o büyük mutabakatın kurulabilmesi için halkın meclisine, yani bugün Sayın Başkan'ın söylediği gibi; 53'er de değil, 90'larla yansıyabilmesi için, en azından-böyle bir şey yapmak gerekiyor.

İkincisi, mutlaka ve mutlaka Cumhurbaşkanını halka doğrudan seçtirerek, başka hiçbir yetkisine belki, dokunmadan halka doğrudan seçtirerek bir ilave yetkiye vermek gerekiyor o da, halka doğrudan seçtirmek kaydıyla o da, kriz anlarında belli bir istişare mekanizmasıyla parlamentoyu erken seçime götürmek. Eğer, bu imkân geçmiş üç-dört cumhurbaşkanının elinde olsaydı, Türkiye benim hatırladığım en az üç darbeden kurtulurdu. Türkiye, sistemini halkına götürüp, soramadığı için, halka bu tıkanıklığı açtıramadığı için ihtilaller, darbeler, gizli darbeler, açık darbeler, Milli Güvenlik Kurulu darbeleriyle karşı karşıya kaldı. Yapacağınız bir tek şey vardı. Cumhurbaşkanı "Ülke idare edilemiyor, devletin başbakanı istifa etmiş, hava değişimi bilmem ne, adam istifa ederken söylemiş, ülke yönetilemez hale gelmiş, 28 Şubat'tan bahsediyorum- buyurun kardeşim, halka gidelim. Onun yerine, zorlama birtakım metotlar denenmeyip te, bugün hâlâ sancılarını çektiğimiz, kimimizin o zaman çok doğru bulduğu, ama birtakım negatif sonuçları da yaşamasaydık.

Arkadaşıma cevap vereyim. Evet, liberal demokrat parti demek; içinde muhafazakarı barındırmayan bir parti demek değildir. Muhafazakar demokrat diye, siyaset ilminde bir tanımlama yok, yani bu mereti biz dışarıdan tevarüs ettik, muhafazakar yani, konservatif diye bir laf yok, ama liberal demokrat diye bir laf var. İçinde, konservatifiyle veya kimse, hakları, özgürlükleri, farklılıkları benimseyen, bireyi ön plana çıkaran, ama ben ona yeni, üçüncü yolu da ilave ederek piyasa fundamentalizmini de reddeden yeni sağa ihtiyaç var, yani bugün Türkiye ve Batıda pek çok ülke, bir piyasa köktencililiğiyle ülkenin büyük çıkarlarını bir avuç sığılı olan bir borsanın spekülasyon lığına da terk etmiş vaziyette. Böyle bir şeyi, liberallik adına da kabul etmek mümkün değil. İşte yeni sağın ihtiyacı buradan ortaya çıkıyor. Emegin değerini, Avrupa Birliği standartların-

da, emegin güvencelerini Avrupa Birliği standartlarına çıkartacak bir yeni sağa ihtiyacı var, adı sağsa, ben ona yeni demokratlık diyorum.

Sayın Başkan, çok teşekkür ederim, sabrınıza, bana bu ilk sözü verme lütfunda bulduğunuz için. Bunun ötesinde söyleyeceklerime bakıyorum, benden çok daha iyi söyleneceğini bildiğim için, teşekkürlerimle...

• **Oğuz Oyan** - Masanın iki ucu arasında mutabakat oluşmaya başladı, ortada savunma hattını yarmamız lazım.

Şimdi öncelikle, konuşmamın kalan bölümünü tamamlarken, sorulara da yanıt vereyim. 1980 sonrası Türkiye'de ne oldu? Türkiye'de, bir kere askeri darbe oldu, çünkü 24 Ocak askeri darbesiz uygulanamazdı, yani Türkiye'deki demokratik sosyal hak mücadelesinin önü kesilmeden Türkiye'de, bu neoliberal dönüşüm gerçekleşemezdi. Dolayısıyla, 24 Ocakla 12 Eylül bütünlüğü bir fantezi değildir, bu bir gerçekliktir. Yani, malimilitary dediğimiz, askeri yolla bu iş sağlanmış ve esas itibarıyla sol ezilmiştir. Her ne kadar, sağ partiler kapanma, simetri vesaire araması varsa da, esas olarak Türkiye'de sol ezilmiştir. Solun ezildiği, ideolojiyle boşluk olduğu ortamda, bu dünya ülkelerinde solun gerilemesinden farklı bir şeydir, resmen kafasına vurularak ezilmiştir. Böyle bir ortamda, ortaya tabii Amerikan kültürü çıkmıştır, birtakım aşırı, dinci sağ palazlanmıştır, bu arada etnik milliyetçilikler, Kürt milliyetçiliği de dahil olmak üzere, bunlar palazlanmıştır.

Şimdi, bu yapı içinde Türkiye'nin uyguladığı model, 1980'lerde -ayrıntıya tabii girmeyeceğim, sadece söz kavramı olarak- ticaret ekseninde dünyaya açılmaktı. 1989 sonrasında da, biz sermaye hareketlerini serbestleştirdik ve dünyaya bir de öyle açıldık. 1995'te imzalayıp, 96'de Gümrük Birliğiyle bu ticari açılmayı bir başka boyuta taşıdık. Türkiye, 1990'lar da krizlerle sarsılan bir ülke oldu. Çünkü, o sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesini buna uygun yapıları hazırlamadan, ne bileyim; Çin'de, Hindistan'da, Kore'de olduğu kadarı bile yapılmadan, bu krizlere açık bir ekonomik yapı oluştu ve Türkiye'nin büyümesi, esas itibarıyla tökezledi.

Özetle şu; 1980-2001, neoliberal projenin başarısızlığıdır. 2001'deki Şubat krizi, 2000 Kasım ve 2001'deki Şubat krizleri, aslında bu neoliberal projenin çöküşüdür. Bu neoliberal projenin 21 yıllık çöküşü, acaba nasıl telafi edilebilirdi? Yani, bu çöküş aynı zamanda o

Mehmet Ali Bayar

Bizim,
ortak
mutabakat
bulabilmemiz
için;
Türkiye'nin
bütün
farklı
siyasal
renklerini,
yönetimde
istikrarı
bozmayacak
şekilde
parlamentoya
yansıtmanızı
gerektiriyor

programı uygulayan merkez sağ partileri de çöktü. Tabii, bunun peşinde bir yığın yolsuzluklar vesaireyi de birbirine, üstüne ekleyerek, ama esas olarak ideoloji; bunu uygulayan temel meşruiyet zemini çöktü. Yani, 21 yıldır sonuca ulaşamayan, toplumda işsizlikleri artıran bir projeydi bu ve krizlerle de sürekli tıkanmış. Peki, bunu yeniden, yani bu dünya neoliberal sistemiyle eklemlenmeyi sürdürecektir ne gerekirdi? Yeni bir siyasal meşruiyet zemini gerekirdi, işte AKP buna cevap verdi. Yani, 21 yıl sonra 2000, 2001 hadi geçiştirelim 2002'de katın, -son tangolar- 2002'de baraj altında üç-beş parti, iktidar partileri özellikle, ama merkez sağ muhalefeti de götürdü, karşımıza nur topu gibi bir AKP çıktı. AKP fenomeni nedir? Bir kere, AKP tikiyenin sonucu mudur, değil midir? Büyük tartışmalar, bunlara girmeyeceğim de yalnız şu kadarını söyleyeyim; Türkiye 1980'den itibaren, oylara da yansıdığı biçimde solun gerilediği, muhafazakarlığın yükseldiği bir seçimleri peş peşe yaşamıştır, yani biraz önce arkadaşım sordu; 77 yüzde 40-42'ydı ne oldu sonra? 80'lerde 30'lardaydı dedi. 80'lerde 30'larda bir kere oldu. 6 Kasım 1983 seçimlerinde Halkçı Parti, yüzde 30'u, yüzde 31'i aldı, ondan sonra bir daha, Türkiye'de, yani solun ana blok hareketi, hangisiyse o dönem, SHP '80'lerde, daha sonra CHP '90'larda bir daha yüzde 30'u görmedi.

'89'da, yani yerel seçimlerde bir yüzde 27.5'e çıkış vardır, ama genel seçimlerle karşılaştırırsanız, hep bir azalış eğilimi vardır, yani bu son üç-beş yılın meselesi değil. Doğru tahlil yapmak için, doğru verilere sahip olacaksınız. Daha sonraki süreç, yani 2001'de henüz 89'da daha yerel seçimde birinci parti olmuş olan SHP, 91 yılında üçüncü parti oldu, yani DYP bir, ANAP iki ve SHP üç oldu, yani dolayısıyla bu, oylarda azalış eğilimi sürdü. 95'de sürdü, işte 10.5'la zar zor, 99'da parlamento dışı kaldı 8.7'yle, yani dolayısıyla 2002, oradan bakarsanız bir artış, yeterli mi değil mi? Aynı mesele, ama Türkiye'de, tabii bu solda bir gerileme var, şeyde toplarsanız falan çıkarırsanız, DSP bilmem ne, çok fazla değişmiyor, 99 hariç. 99'da bir farklı süreç var, yani bu Apo, şu, bu meseleleri rol oynadı. Şimdi, burada oylarla ilgili bir şey sanılmasın, yani bu oyları sayarak soldaki gerileme, bu kendi doğal sürecindedir. Türkiye'de, dünyada olduğu gibi, ama 1980'in de özellikle etkisiyle, bir muhafazakarlık artışı var, yani özellikle 90'larda bakınız, milliyetçi ve dinci sağda önemli bir yükseliş var, yani yüzde 33'lere oturuyor 90'ların başında ve ortasında,

99'da bunu aşıyor, 2002'de bu oyları toplarsanız; Parlamento dışında MHP'yi vesaireyi de katarak, yüzde 50'lere varan bir oy bloklaşmasını görüyorsunuz.

'97 AKP'ye ilişkin şu tespiti yapalım, 97, 28 Şubat krizi. Ne oldu ve nasıl oldu da, burada Fazilet Partisi -Refah Partisiydi 97'de, daha sonra kapatıldı, yerine Fazilet Partisi kuruldu- şimdi, ilginç bir şey var. 97, 28 Şubat krizinin dersleri üzerinden mi acaba AKP bir dönüşüm gerçekleştirdi. Bu tabii, evet, ama nasıl, hangi? İki bağlamı var bunun. Birisi siyasal rejime uyum anlamında kendini dönüştürme, ama ikincisi de ekonomik sisteme uyum anlamında kendini dönüştürme. Bunlardan birincisi, yani siyasal sisteme kendini uydurma ve tek başına muhafazakar oylarla iktidarı ele geçiremeyeceğinin farkında olarak, kendi solundaki, yani merkez sağın oylarına da talip olarak iktidara gelme felsefesi, daha Fazilet Partisi varken, onunla ilgili bir kapatılma davası görüşülürken, AKP'liler tarafından programa alınmış bir şeydi. Anayasa Mahkemesine, Fazilet Partisinin kapatılması için en çok kanıt götüren kimlerdi biliyor musunuz? Daha sonra AKP'yi kuracak olanlardı. Anayasa Mahkemesi önünde, "bu partiyi kapatın" diye en çok kanıt, şimdiki Bülent Arınç'lardan, Tayyip'lerden vesaire gitmiştir bu kanıtlar. Bunu bilerek söylediğimi tahmin ediyorsunuzdur. Çünkü, ancak böyle bir kapatılma sonrası da bir yeniden doğuş ta meşruiyet zemini sağlanabilirdi ve kendisini farklı oradan iki parti çıkacaktı, nitekim çıktı, birisi Saadet Partisi, "siz eskiyi savunuyorsunuz, ben yeniye savunuyorum"u söyleme imkânı vardı, ama her duruma ve her durumda şunu söyleyeyim, siyasal rejime karşı kendini uyarlama işin, tikiyeyi de içeren bir bölümüdür, ama tikiyesiz dönüşüm var. Fazilet Partisi ya da Refah Partisi içinden gelenlerin, gerçekten içselleştirilmiş bir dönüşümü var, o da şudur: 1996'da iktidar olduğu zaman Refah Partisi, birinci parti olup, Başbakanlığı da aldığı zaman, adil düzen programını savunuyordu. Bu adil düzen programı, basında kitap olarak da vardır ve program olarak da çıkmıştır. Şimdi, bu adil düzen programı mevcut kapitalist sistem dışı çözümler kendine göre aradığını söyleyen bir iç tutarlılığı olmayan bir fantezydi, ama en azından birtakım fantezileri vardı bu hareketin, gerçi henüz 96-97, o bir yıllık iktidar sürecinde önemli ölçüde terkedilmiş olmasına rağmen, bu fantezi programı şeyin önemli tepkilerini çekti, Türkiye'deki önemli ekonomik güç odaklarının çok önemli tepkilerini çekti.

Oğuz Oyan

Merkez
sağın
oylarına da
talip
olarak
iktidara
gelme
felsefesi,
daha
Fazilet
Partisi
varken,
onunla
ilgili bir
kapatılma
davası
görüşülürken,
AKP'liler
tarafından
programa
alınmış
bir şeydi

Yani, şunu özellikle vurgulamak için söylüyorum; 28 Şubat sürecinde, eğer sadece askerlerin mektubu etkili olsaydı, bu AKP hareketinin sistemle uyumlaşması bu kadar kolay olmayabilirdi. Şunu fark ettiler; Sistemin önemli ekonomik güç odakları TİSK'i, TOBB'u, TÜSİAD'ı hatta bunların etkilediği TESK'i -Esnaf Konfederasyonu- hatta, hep birlikte davranan onları da etkileyerek, TÜRK-İŞ'i, DİSK'i. Bütün bunlar hep beraber, biliyorsunuz 28 Şubat sürecinde Refah Partisi iktidarına karşı, birlikte davrandılar. Bu hareketin sistemin önemli güç odaklarıyla ittifak kurmadan, onların sözcülüğüne oturmadan, yani neoliberal sistem içi bir söylem tutturmadan iktidar olamayacağını, bu harekete gösterdi ve bu hareket kendi içselleştirilmiş dönüşmesini buradan yaptı. Bunu yapması, oldukça kolaydı, çünkü zaten kendileri de söylüyorlar, -tüccar-siyaset- o kendi doğalarında, yapılarında esas itibarıyla vardı. Demek ki, bir kere bu ayırımı görmek lazım ve 2001 Şubatında krizle çöken, 2002'de siyasi olarak çöken sistem, niçin AKP'yi getirirdi, getirmeliydi? İşte bu nedenlerle geldi, o boşluğu da gördüler. Aslında, başlangıçta 3 Kasım 2002'de sermayenin bütün kesimi temsil etmiyordu her şeye rağmen, ama bu iki yıllık iktidar sürecinde bütün kesimlerini temsil etmeye, az çok başladılar, ama gene de projelerinin içinde şu vardır: Kendi zenginini yaratma. Yani, AKP bugün, kendi yakın ideolojik konumdaki sermaye hareketlerini daha fazla öne çıkaran bir kendi zenginini yaratma, yani ekonomik nüfuz sahalarını, kalıcı biçimde pekiştirmenin de arayışında olan bir hareket. Şimdi, bu hareket altında biz, Avrupa Birliğiyle bir müzakere sürecine başlıyoruz.

Sevgili Uras, benim söylediğim burada zıddı olarak, yani küresel çerçevenin ya da Avrupa Birliği çerçevesinin, sosyal hak mücadelesinin daha uygun bir çerçeve olduğunu söyledi. Şimdi, burada şeyi düzeltelim bu bir kere, sosyal demokratlar, ulusal çerçeveye daha uygun zemindir, sosyal demokrat olduğunu söyleyemeyen, diyelim sosyalist sol mu diyelim, sosyalist sol, ama onunda bir bölümü, içinden böyle bir farklı yaklaşım var zannetmeyiniz. Bu tartışma, sosyal demokrasinin kendi içinde olduğu kadar, sosyalist solun kendi içinde de var, yani sosyalist solun önemli bir bölümü Türkiye'de ulusal çerçevenin sosyal hak mücadelesinin daha önemli olduğunu söylüyor, sadece İşçi Partisini falan söylemiyorum, yani onun dışındaki solu da söyleyerek söylüyorum, dolayısıyla Ufuk'un

söylediği de bütün bir sosyalist solu temsil eden bir şey değil. Benim söylediğimde aslında sosyal demokrasinin bütünlüğünü temsil eden bir şey değil, ama bir şeyi vurgulamak istiyorum, gerçi Sayın Bayar gitti, ama burada her iki hareketi de içten kesen bir tartışma var, ama birde gerçekliğin kendisi var, yani Avrupa'nın sosyal modeli, Avrupa Birliği yaratılıp, diğerlerini Avrupa Birliği oluşumu içinde, diğer ülkelere empoze edilmiş bir şey değil, yani İspanya modeli de o anlamda doğru değil. Orada da, tabii mevzuatta değişme, örgütlenmenin önünü açma vesaire gibi, faşizmden gelen ülkeler için önemli rol oynadı, ama Avrupa Birliği ülkelerinin her birinin farklı sosyal modelleri var, yani Avrupa Birliğinin bütününe özgü, tek bir sosyal model yok. Bunun nedeni de, her bir ülke içinde bunun gelişmiş olması, dolayısıyla bir kere böyle bir farklı bir yapı var, bunu söylüyorum, Avrupa Birliğinin kendisi bugünkü programıyla bunu geliştirecek bir rol oynayabilir mi? Bu tartışmalıdır, hiç kimse Avrupa Birliğinin kendiliğinden böyle bir rolü oynayacağını, yani biz girdikten sonra bunu zaten kendiliğinden gelişeceğini, eğer söylersek bir yanlış içinde oluruz. Tabii solun bunu, ne kadar geliştirip, geliştirmeyeceği ayrı bir şey, ama temel sorun şudur: Emeğin kavgasını, biz Avrupa Birliği içinde daha mı iyi verebiliriz? Diyelim ki, evet. Peki, o zaman bizim az gelişmiş ya da gelişmekte olan bir ülkenin sosyal demokratları olarak, şunu talep etme hakkımız yok mu; sözleşmeden doğan haklarımızın Avrupa Birliğiyle 41 yıldır sözleşme içinde olan ve sonunda da bir tam üyeliği baştan itibaren içeren bir sözleşme ilişkisi içindeyiz, peki sözleşmeden doğan haklarımız, bizim bu ülkenin emekçilerinin haklarının, maddi haklarının müzakere süreci başlarken, daha tanınmasını gerektirmiyor mu?

Yani, ikinci sınıf bir statü kulvarını da içinde hâlâ barındıran -bakmayın çünkü makyajlara- bir sistem acaba, bizim emeğin haklarını korumak ve geliştirmek açısından, elimizde şimdiye kadar tavizleri düşünürsek, acaba bu hakları korumak için bize yeterli donanım sağlıyor mu? Nedir? Tarıma ilişkin olanlar, bölgesel kalkınmışlık farklarını gidermeye dönük olanlar, diğer aday ülkelerin yararlandığı gibi ve insanların serbest dolaşımı. Bunlarla ilgili eğer kısıtlar geliyorsa, daha baştan bir 10 yıl daha Avrupa Birliğiyle Türkiye arasındaki, belki mevzuat farklarını azaltacağız, ama sosyal ve ekonomik farkların büyümesini ne yapacağız. Burada peki, Avrupa'nın soluyla birlikte

Oğuz Oyan

28 Şubat sürecinde, eğer sadece askerleri mektubu etkili olsaydı, bu AKP hareketinin sistemle uyumlaşması bu kadar kolay olmayabilirdi

davranabilecek miyiz? Avrupa'nın solu Türkiye'nin müzakere sürecine başlamasında olumlu rol oynadı. Bu olumlu rolün oynanmasında Cumhuriyet Halk Partisi önemli etkinliklerde bulundu, yani zaten bu uyum süreçlerine olumlu katkı verdi, Cumhuriyet Halk Partisi Avrupa Birliği müzakere süreci açılmasına, tam üyelik konusunda da şey olarak, partinin kendi ana fikri eğilimi itibarıyla zaten baştan itibaren angajedir. Dolayısıyla, bunu tartışmak hiç uygun değil, zaman da yok. Ancak acaba esas itibarıyla, sol ve liberal kesimler Avrupa Parlamentosunda daha büyük oranda Türkiye'yle müzakere sürecinin başlamasına "evet" dediler, ama bütün bu kısıtlar, yani hemen şimdiden tarımsal ve bölgesel fonlar da harekete geçsin biçiminde bir şey olsaydı, acaba bu bizdeki bu sosyal hakların gelişimine dönük şeyler geçebilir miydi gibi bir tartışma kendi içinde var. Yani burada bunu çok kınanacak bir şey olarak söylemiyorum, sadece bir tespit yapmaya çalışıyorum. Ortada Avrupa Birliği kendi mali güçlükleri içinde, bir de karşısına böyle bir sürecin çıkmış olması var. Dolayısıyla, oradaki çıkar çatışmaları illaki sol-sağ anlamında çıkmıyor, yani karşısına gelen, sözleşmeden gelen haklar olmasına rağmen, gelişmekte olan bir ülke var, oldukça da büyük bir ülke bu, bir de Avrupa Birliği meselesi var. Burada biz nasıl yapacağız, yani bütün bunların böyle indirgemeci, kolaycı çözümlerinin olmadığını, bunların çok tartışmalı bir sürece gebe olduğunu bir kere algılamak açısından söylüyorum.

Sorular bağlamında doğrusu kısmen girdim, ama son soru tabii, çok anlamlı, hepsi anlamlı da, son soru çok boyutlu, "acaba Türkiye'nin ekonomik koşulları ve Dünya Bankası

dayatmaları açısından alternatif politika üretebilecek bir yapı üretebilir mi?" diye soruldu. Bana sorduğunuza göre, sol üretebilir mi, CHP üretebilir mi? Bu çok temel bir soru, ancak burada şunu da söyleyeyim: Bakınız, Avrupa Birliği çifte standart uyguluyor, gelişmiş ülkelerin, aslında o biraz önce Sayın Bayar'ın da söylediği gibi, o hiyerarşik bir uygarlıklar hiyerarşisi gibi de belki tanımlanabilir. Bakın, 1980'de Türkiye'de darbe oluyor. Daha önce Avrupa Birliğiyle ilişkiler dondurulmuştu, ama 1980 darbesi sonrasında donmayan bir şey var. IMF ve Dünya Bankası ilişkileri, işte donmuş falan değil, gayet canlı bir şekilde gidiyor. Bakınız, Türkiye'ye diyorlar ki, 2014'ten sonra da olup olmayacağı belli değil, Avrupa 2014'ten sonra tarım desteklerini sürececek mi belli değil, ama şimdi bana diyor Avrupa Birliği "sen, Dünya Bankası, IMF'yle bu politikaları devam ettir" Çünkü onun içinde IMF'nin önemli ülkeleri de var, "devam ettir" diyor, bu çifte standart. IMF ve Dünya Bankası politikaları Türkiye'de, biraz önce Bayar da söyledi, tarım konusundaki, tarımsal destekleri sınırlandırma konusundaki politikalar 5 yıldır Türkiye'yi gerçekten çok önemli bir tarımsal üretim tasfiyesine doğru sürüklüyor ve ilk kez geçen yıl ve bu yıl üst üste iki kez Türkiye net tarım ürünleri ithalatçısı oldu, yani ihrac ettiğinden daha fazla tarımsal ürün ithal eden ülke oldu; tabii, bu sürecin sonucuydu. Böyle bir ülkeye, "sen, IMF, Dünya Bankasının politikalarını sürdür" diyor. İşte biz buna karşı çıkıyoruz, diyoruz ki, yani Türkiye'nin çıkarlarını savunmak açısından, Türkiyelilerin çıkarlarını savunmak, emeğin çıkarlarını burada savunmakla özdeş bir şeydir. Bu Dünya Bankası, IMF politikaları-

Oğuz Oyan

Bütün
bunların
böyle
indirgemeci,
kolaycı
çözümlerinin
olmadığını,
bunların
çok tartışmalı
bir sürece
gebe
olduğunu
bir kere
algılamak
açısından
söylüyorum

nin bize dayatılması Avrupa Birliği tarafından doğru değildir, samimi değildir, ikiyüzlüdür. O yüzden burada bu çıkar çatışması temelinde sol bakış hangisidir acaba, yani "bunlara hiç sesimizi çıkarmayalım, girelim, sadece kültürel haklar, ekolojik haklar üzerinden bir solculuk mu yapalım, yoksa gerçekten maddi temelleri olan bir solculuğu mu sürdürelim ya da ikisini belki kaynaştırmanın yollarını bulabilir miyiz?" gibi çok temel sorular var. Umarım, bunları daha serinkanlı tartışacak ortamları hep buluruz.

• **Ufuk Uras** - Zannederseniz, Bernard Shaw'un "aptallar tartışır, akıllılar karar alır" diye bir lafı var. Siyasete gurme gibi, "şu olmuş, şu olmamış, biraz daha çalışın" gibi akıl veren insanların pozisyonundan gelmiyorum, yani organik aydın mı dersiniz, ne denilir bilmiyorum, ama siyaset teorisiyle ilgilenen bir insan olarak, aynı zamanda işin pratiği içerisindeyim. Ama tartışmadan da karar alamıyoruz. O yüzden ben burada sorulan bazı ahret soruları dışında, hakikaten bizim açımızdan yol açıcı olduğunu düşünüyorum. Önce Mustafa Kemal'in damar göndermesinden başlayalım. Ben Mustafa Kemal'in gücünün esas olarak damarlarımızdaki kandan geldiğini düşünmüyorum. Fikri entelektüel kaynağı olan Tevfik Fikret'in "vatanım ruyü zemin, milletim nevi beşer" lafını anlarsak, önümüzdeki hedefi daha iyi görebiliriz, yani "vatanım tüm yeryüzü, milletim tüm insanlık" Bu perspektif çok önemli. Türkiye'de çok kimlikli, çok inançlı, çok kültürlü, çok dinli bir mozaik ile Avrupa'nın bu bitmemiş hedefinin bir senkronizasyonunu sağları mıyız? Sabahki konuşmada, Ahmet çok haklı, tabii ki bu dönüşümü devlet üzerinden yapacağız, ama eşanlı olarak da uluslararası düzeyde bir pozisyon almak durumundayız, yani o mu, bu mu tartışması değil, hem o, hem bu. Mesela, biz Küresel ve Barış Adalet Koalisyonu olarak, Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'taki saldırısına karşı eşanlı olarak, dünyanın her yerinde bir mücadele yürütüyoruz. Tabii ki, bu ayağı burada ve AKP iktidarının da İncirlik Üssü'nü kullanarak, bu savaşa suç ortağı olmamasını isteyerek, bunu bütünselleştiriyoruz.

Özgüven meselesine olan inancım şuradan geliyor: Ankara'da bir toplantı yaptık, sivil itaatsizlik üzerine bir uluslararası sempozyum, orada gördük ki, geliştirdiğimiz aydınlık için bir dakika karanlık eylemi gibi, bir dizi Türkiye'de gelişen eylemler, uluslararası camiada ilgiyle izlendi ve bizim "kendinizi ne dersiniz" dediği-

niz, özgürlükçü siyaset diyebileceğim, özgürlükçü sol, sosyalizm olabilecek bir bakış açısını uluslararası düzeyde paylaşıyoruz. Burada önemli olan, Avrupa Sol Forumu "başka bir Avrupa mümkün" diyor ya da Avrupa'daki antikapitalist sol partiler "başka bir Avrupa" diye bir deklarasyon var ve bir siyasi çalışması var. Avrupa'daki sendikalar, meslek örgütleriyle ortak tutumumuz var. Bu somutlukta ilerlemek lazım. Jose Bolve gibi, varolan Avrupa'ya itiraz eden örgütlenmelerle, Türkiye'deki çiftçi sendikaları ortak bir tutum alıyor. Ben siyaset özgürlük adına da, kimsenin Avrupa Birliğine karşı olmasına karşı değilim. Karşı olmanız, yerine bir şey önerdiğiniz takdirde anlama olur; yoksa, o kayıktaki şeytana uzaktan "istemezlik" siyasetiyle, beddua siyasetiyle sonuç almamız mümkün değildir. Sermayenin Avrupa'sına karşıysak, emeğin Avrupa'sı ki, bu da emeğin küreselleşmenin bir parçası olarak algılamak demektir.

Unutmamamız gereken şey, kapitalizm-devlet ilişkisini iyi anlarsak, aslında küreselleşme sürecinde devletin fonksiyonu değişti. Devletin fonksiyonuna binaen, değişen fonksiyonuna binaen, aslında küreselleşme devletin değişen işlevi üzerine ülkelerde gelişiyor. O yüzden anti küresel ya da farklı bir küreselleşme perspektifi, devletlerin de güvenlik devleti, neoliberal devlet pozisyonlarına karşı bir farklı tutum almayı gerekli kılıyor. AKP Türkiye'deki değişim ve dönüşüm talepleri, rüzgârını arkasına aldı ve önemli bir başarı elde etti. "Bu bir takliyye midir, vesairedir" Saadet-AKP ayrışmasını iyi göremezsek, anlayamayız. Aynı mınvalde, ama kendi meşrebimize göre, AKP'nin sağda yaptığının solun ihtiyaçları doğrultusunda bir siyasi yenilenmenin sol tarafından gerçekleştirilebildiği kanaatinde değilim. Dünya değişiyor, Türkiye değişiyor, geleceksel sol değişmiyor. O yüzden bir dizi arkadaşımızın sorduğu sorulara yanıt, herkesi aynı torbaya koymamak olmalıdır. Ben de üniversiteli öğrencilerimi görüyorum, "AB ve AB'ciler kampus dışarı" diye yazmışlar. Üniversite bir şeyin tartışıldığı yerdir, kimseyi kampusun dışına koyamazsın, böyle bir zihniyetle nasıl bir ortaklığımız olabilir ki? Dolayısıyla, siyaset her eğilime, liberaliyle, milliyetçiyle, İslamcısıyla, emek eksensli bakaniyle, bir şekilde kesiştiriyor.

Buket Uzuner'in "Gelibolu" kitabını okuduysanız, orada diyor ki, "zengin ve siyasetçinin iyisi azdır, çünkü aralarında barındırmazlar" O yüzden bizim ne yapıp edip, siyasette

Oğuz Oyan

**Bu Dünya
Bankası,
IMF
politikalarının
bize
dayatılması
Avrupa
Birliği
tarafından
doğru
değildir,
samimi
değildir,
ikiyüzlüdür**

bu negatif seleksiyonu ortadan kaldıracak katılım kanallarını geliştirmemiz lazım ki, 21. Yüzyılın siyasi özgürlükçü olabilsin, demokratik olabilsin vesaire.

Biz 1996'da çıktık, "aşkın ve devrimin partisi" diye, 1999 seçimlerinde bir alan verdik, "ilk aşk unutulmaz" diye. Altında Türkan Şoray'ın, Sezen Aksu'nun, aydınların, herkesin imzası var, ilk defa, TİP'ten beri ilk defa aydınlar solla barıştı. Duymadığımız azar kalmadı, "bu nedir?" falan diye. Abdülhak Hamit diyor ya, "siyasetle iştigal edenlerin hissiyatla alakası olmaz" diye. ama AKP bakın, yerel seçimlerde ne yaptı? Aşk ve sevgi temasıyla propaganda yaptı, sevgililer gününü kullandı, onu kullandı, bunu kullandı, sizin o mutaassıp, muhafazakâr dediğiniz AKP kitlelerinden bir tepki gelmedi. Dolayısıyla, "hangi camia diğerinden daha mutaassıp, daha yeni koşullara uygun davranıyor?" tartışması hakikaten tartışma götürür. Değişim ve dönüşüm talepleri kimseye zimmetli değildir, kimsenin müktesep hakkı da değildir. İlericilik, gericilik dediğimiz şey, zamana ve koşula göre değişir. Bir dönem ilerici olan pozisyonlar, üç gün sonra olmayabilir. Şimdi ben üniversite okutuyorum, Cengiz Akdâr'ın "AB'nin Genişleme Süreci" kitabını okutuyorum, 2001'de yazılmış, yıl 2004'ün sonu, kitabın hiçbir geçerli değil, çünkü tartışıyor, diyor ki "acaba idam kalkar mı, takkiye yaparlar mı?" falan, Türkiye'de kim neye karşıysa, ona yaptırdılar, yani Sayın Erbakan İsrail'e ilişkilerle karşıydı, stratejik işbirliği anlaşmasının altında Erbakan'ın imzası var. 28 şubata karşıydı, altında imzası var. Efendim, MHP idam meselesi biliyorsunuz, idamı MHP'ye kaldırtılar. Sosyal demokratları IMF politikalarına karşı 1990'lı yıllardan beri bu politikaların bir şekilde tamamlayıcısı olundu. Dolayısıyla, hakikaten pozisyonlar birbirine girmiş durumda. Görüyoruz ki, bu değişim ve dönüşüm taleplerinin kendi meşrebince sahibi olanlar başarılı oluyor. Sol eğer bir gelecek projesine sahip değilse, içine dönüyor, kapanıyor, arızalı, refleksli tutumlar almaya başlıyor. Ben bizim bir tür cemaatçilik, komünalizm dediğimiz bir hal içerisine giriyor, bunu görüyorum; ama bu demek değildir ki, Avrupa Birliği otomatik olarak sorunu çözüyor, çözmediği ortada. 2002 yılında Birleşmiş Milletler İnsani Yaşam Endeksinde 173 ülke içinde 85'teyiz, 2003 yılında, yani bu reformlar yapıldığı dönemde, 177 ülke içerisinde 88'e düşmüşüz, yani sizin kendinize has ev ödevleriniz var ve insani gelişme endeksinde hâlâ 88 inci sırada

olmanın ayıbı varsa, iç siyasette bizim de görevimiz, bu ayıbı ortadan kaldıracak bir dinamizmi yaratmak olmalı diye düşünüyorum.

Münih Üniversitesinde gençlik toplantısında, orada AB karşıtı bir ajitasyon çekiyorlar, "kardeşim, biz Münih'teyiz, siz de burada yaşıyorsunuz, yani başı sıkışan Avrupa'ya gidiyor, ben Moğolistan'a gideni görmedim. Kişisel olarak bulduğün çözümü toplumsal olarak önermemekte bir inandırıcılık problemi var" Avrupa Birliği İnsan Hakları Mahkemesine başvuruyorsunuz, işkence nedeniyle başvuruyorsunuz ve bu ülke "kurumsal işkence yoktur" demesine rağmen, hazinesinden o paraları ödüyor. Ben bilmem ne timinin, bilmem ne emniyet müdürünün yaptığı işkenceyi kendi vergiden niye ödeyeyim? Anayasamızda rücu hakkı var, parayla terbiye etmek diye bir şey var. "Kurumsal işkence yoktur" diyorsa, Avrupa Birliği İnsan Hakları Mahkemesi kimi cezalandırıyorsa, 30 yıl boyunca onun mağasından rücu etsin gibi, bir dizi alanda hızlandırılmış bir tarih yaşıyoruz.

Bu Castro ve Mardin örneğinin hiç ilgisi yok. 1876'da Yunanistan idamı kaldırmış, biz işte 2000'li yıllarda idamı kaldırdık, gecikmiş bir tarih yaşıyoruz ve insan hakları, demokrasi, hukukun evrensel ilkeleri konusunda atılan adımlar hakikaten çok önemli adımlar, bunları görmek lazım. Ben şunu söyleyeyim: Mesela, TBKP kapatıldı, Başkanı Nihat Sargın yoğun bir işkenceden geçirildi, biliyorsunuz şimdi Nihat Sargın partimizin üyesidir, Ardından reformlar oldu, TKP diye bir parti var, cumhuriyet savcısı "demokrasinin bir göstergesi diyor, yani TBKP denilen partiyle tavrıyla -TKP denilen parti, Beyoğlu'nda görüyorsunuz, ilanları dağıtıyorlar- Nihat Sargın'a olan tavır arasındaki fark da, bu dış dinamiklerin etkisini görmek lazım. Küreselleşme süreci, dış dinamik iç dinamik açısını en aza indirdi. Bu ülkede insan hakları olsun, bu ülkede demokrasi olsun, bu ülkede insanların inancına, inançsızlığına müdahale edilmesin de, hangi dinamiklere edilirse edilsin. Ben ahir ömrümde artık iç dinamik dış dinamik tartışması beni kesmiyor. Bu anlamda pratik adımların atılması çok önemli.

Avrupa solu bize soruyor; dördüncü genişleme sürecinde nasıl tutum almalıyız? Bizden yanıt istiyor. Benim Avrupa Solu Grup Başkanı Frank Gurtz'e söylediğim, "bize akıl veremeyin, kendi ülkelerinize dönün ve mesela, üçüncü dünya ülkelerinin borçlarının iptal edilmesi

Ufuk Uras

İlericilik,
gericilik
dediğimiz
şey,
zamana ve
koşula
göre değişir.
Bir dönem
ilerici
olan
pozisyonlar,
üç gün
sonra
olmayabilir

İçin tutum alın" Avrupa solu bize sorduğu için, bize soran Avrupa solu da türdeş değil. Örneğin, Yunanistan, Sinaspismos var, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesinden yana, Yunanistan Komünist Partisi var, karşı. Korakas, Avrupa Parlamentosu Milletvekili geldi, dedi ki "ben sizin girmenize karşıyım" "Niye?" "Çünkü, biz Avrupa'ya karşıyız" Sen Parlamentosunda mısın? Evet. Biz de Avrupa Parlamentosunda olalım, biz de oradan karşı olalım. Hakikaten Avrupa soluyla biz bu zeminde ortak tutum alabiliriz. Türkiye'nin solunun, sağının, her neyse siyasetinin Avrupa Parlamentosunda neden yer almaması gerektiğini ben bugüne kadar ikna edici bir argümanla dinlemiş değilim. O yüzde bizim önümüzdeki sorun şudur: Nasıl bir Avrupa? Yani Avrupa Parlamentosunun güçlendirilmesi mi daha anlamlıdır, ulusal meclislerin daha anlamlı mıdır ve saire.

Kıbrıs pozisyonunda Denktaş'a rağmen pozisyonumuz çok doğrudur, Kuzey Kıbrıs Annan Planı doğrultusunda yapması gerekeni yapmıştır, adım atması gereken Güneydir ve birleşik bir Kıbrıs içerisinde, süreç içerisinde bu sorun çözülür.

Ermeni meselesinin konuyla alakası olmadığı, yani bu gecikmiş bir soru, yani bizim açımızdan bir engel olmadığı ortaya çıktı, ama bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak, 1915'ten, yani İttihat Terakki uygulamasından kendimi sorumlu hissetmiyorum. Ama bu konunun özgürce tartışılması, bu konudaki bütün tabuların ortadan kalkmasını tabii ki isteriz ve ben bu konuda önemli adımlar atılacağını düşünüyorum.

Toparlayacak olursak; 1963'te Franco İspanya'sı Avrupa Birliği'ne girdiğinde ve AET'ye girmek istediğinde, AET kabul etmediğinde, o dönem Franco İspanya'sı, muhafazakârları da "işçilerimize karışıyorlar" falan filan demişti. Süleyman bey galiba "işçileri-dışışleri ayrımı yoktur, bu artık uluslararası bir zeminde ele alınması gereken sorundur" demişti ve gidecek biz bunu uluslararası düzeyde yaşıyoruz.

AB benim için standarttır, keyfi bir ülkede standart koymadık. Bu standardı beğenmiyorsanız, değiştirirsiniz. Ben yazları balıkçılık yapıyorum, AB sizin balık ağınızın santimetresini belirliyor, "şu santimetrede olacak" diyor, yani artık trolcülük yapamayacaksınız, dinamit atamayacaksınız, atacağınız ağın santimetresi belli olacak. Bu standardı beğenmiyorsanız,

başka bir standart önerirsin, ama en tehlike şey, memlekette standardın olmaması, keyfilik olması, O yüzden bu idamdır, darbelerdir, cuntadır falan filan, klm yapmışa bakmamı, kategorik olarak karşı çıkmak lazım. O yüzden 28 Şubat postmodern müdahalesine kategorik olarak karşı çıktık, kategorik olarak siyasetin sivilleşmesi karşısında olumsuz bir tutum olduğunu söyledik.

Sonuçta örgütlü bir toplumun yolunu açıyor bu süreç. Ben uzun zaman Öğretim Elemanları Sendikası Başkanlığı da yaptım. Biz Öğretim Elemanları Sendikasını kurduğumuzda, varolan toplam öğretim elemanının yüzde 10'unu örgütleyemedik, yani beyefendi "eğitim" diyor, haklıdır, Gayri Safi Milli Hâsılada yüzde 2'nin üzerine çıkması lazım, ama en eğitilmiş kesimlerimizin örgütlenmesinde de geldiğimiz nokta ortaktır ve hakikaten bu konuda ciddi ev ödevlerimiz olmalıdır diye düşünüyorum.

Bayar'ın teşekkürüne ben de teşekkür ederim, ama bu bir siyasi mesele değil ki, çünkü öğrendik ki, biz hemşeriyiz, o da anne tarafından Divriği'ymiş. Oradan gelen herhalde bir yakınlık diye düşünüyorum, çünkü biliyorsunuz, bir Susurluk kazası sonrası "sınırları tutun, Çiller-Ağar kaçmasın" diye başlayan kampanyalarla Türkiye'de temiz siyaset, Susurluk'un artıklarının temizlenmesi vesaire konusunda ciddi bir mücadele sürdüren bir gelecekte geliyoruz.

Medeniyet çatışması diye bir şey yok, savaştın medeniyeti olmaz. ABD'nin Irak'a müdahalesi açıkça göstermektedir ki, bu aslında dünkü panelde vurgulandığı gibi, bir paylaşım meselesi olarak değerlendirilebilir.

Sonuç itibarıyla, ben başka bir siyasetin, başka bir dünyanın, başka bir Türkiye'nin pekala mümkün olduğunu, içinde yaşadığımız sürecin de bunun imkânlarını sağlayan bir süreç olduğunu düşünüyorum. Umarım, bu süreci hep birlikte yaratırız.

Teşekkür ederim.

• Sümer Oral - Değerli konuklar; 29. İktisatçı Haftası'nın sonuna gelmiş bulunuyoruz. Panel konularını tespitte gösterdikleri isabet dolayısıyla Dernek Başkanı ve onun değerli arkadaşlarını tebrik, tatil günü olmasına rağmen ilgi ve dikkatlerini esirgemeyen değerli konuklara da teşekkür ediyorum ve iyi akşamlar diliyorum.

Ufuk Uras

Bu standardı beğenmiyorsanız, başka bir standart önerirsin, ama en tehlike şey, memlekette standardın olmaması, keyfilik olması

Mesajla
para
yollar

**CEP
BANK**

GARANTİ'DEN DÜNYADA BİR İLK!

CepBank. Yani cepten cebe mesajla para yollama. İşin en güzel yanı, parayı göndereceğiniz kişinin Garanti'de kartı ya da hesabı olmasına bile gerek yok. Garanti müşterisi olsun olmasın bir cep telefonu olması yeter. Cep telefonlarından çıkan "mesaj geldi" seslerinin şimdi yeni bir anlamı daha var: Biiip biiip, para geldi. CepBank!

Ayrıntılı bilgi için www.cepbank.com

İFMC Kredi Kartı'nızla yaptığınız her harcama "İktisatlılar Evi"ne destek demek.

**İktisat Fakültesi
Mezunları Cemiyeti
üyelerine özel,
CardFinans özelliklerine
sahip kredi kartı:
İFMC Kredi Kartı.**

İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti üyelerine özel IFMC Kredi Kartı'yla hem çok özel avantajlardan yararlanacak, hem de kredi kartınızı kullandıkça, hiçbir ek ödeme yapmaksızın "İktisatlılar Evi"ne destek sağlayacaksınız. (Finansbank, IFMC Kredi Kartları ile yapılan harcamaların belirli bir oranını, "İktisatlılar Evi" destek fonuna bağış olarak aktarmaktadır.)

Her Karınca IFMC Kredi Kartı kullandıkça, "İktisatlılar Evi" kısa sürede hayat bulacak...

IFMC Kredi Kartı'yla Türkiye'de ve yurtdışında tüm harcamalarınızı yapar, CardFinans'ın "avantaj işareti"ni gördüğünüz her yerde, çok özel indirimlerden, çok özel taksitlerden, çok özel avantajlardan yararlanır, kartınızı kullandıkça para yerine geçen ParaPuan kazanırsınız.

FINANSBANK
SUISSEDEUTSCHLAND
HOLLANDTURKEY

IFMC Kredi Kartı başvurusu yapmak için herhangi bir Finansbank şubesine uğramanız, 444 0 900'den Telefon Bankacılığı'nı aramanız ya da www.finansbank.com.tr'den Internet Bankacılığı'na girmeniz yeterlidir.

Telefon Bankacılığı: 444 0 900
Internet Bankacılığı: www.finansbank.com.tr • www.cardfinans.com.tr